

رساله دکتری

تحلیل عملکرد عناصر هویت بخش به منظر شهری

(نمونه موردی بخش مرکزی تهران منطقه 12)

استاد راهنما:

دکتر کرامت الله زیاری استاد دانشگاه تهران

استاد مشاور:

دکتر احمد پور احمد استاد دانشگاه تهران

استاد مشاور:

دکتر حسین حاتمی نژاد دانشیار دانشگاه تهران

دانشجو: محمد کمیلی

دانشجوی دکتری برنامه ریزی شهری دانشگاه تهران

1392

فهرست مطالب

2	1-1- طرح مسئله :
5	1-2- اهداف رساله:
7	1-2-1- اهداف اصلی در مطالعات منظر شهری
7	الف- اهداف هویت بخشی :
8	ب- اهداف زیبایی شناختی :
9	ج- اهداف عملکردی :
10	1-3- سئوالات رساله :
11	1-4- فرضیه های رساله :
12	1-5- ضرورت و اهمیت تحقیق:
15	1-5-1- ضرورت پرداختن به هویت در منظر شهری ایران
17	1-5-2- ضرورت طرح مسئله هویت منظر شهری بخش مرکزی تهران از دیدگاه پژوهشی
21	1-6- علت انتخاب موضوع توسط پژوهش گر
22	1-7- متدولوژی تحقیق :
22	1-8- پیشینه تحقیق :
22	الف - پیشینه مطالعات هویت شهر :
25	ب - پیشینه مطالعات مربوط به منظر شهر :
30	ج - مقاله های تهیه شده در ارتباط با پیشینه تحقیق :
32	د- پیشینه تحقیق در کتاب های چاپ شده داخلی
33	ه -پیشینه تحقیق در رساله ها و پایان نامه های مرتبط
34	و-پیشینه تحقیق در مطالعات خارجی
35	جمع بندی و تحلیل:
38	2-1- مقدمه:
39	2-1-1- مفهوم چشم انداز در جغرافیا:
43	2-1-2- رویکردهای ارزیابی هویت در منظر
44	الف : رویکرد پازیتوو:
44	ب- رویکرد رویه‌ای:
44	ج - رویکرد ماهوی:
45	د - رویکرد نشانه شناسی :
45	2-1-3- مفاهیم هویت :
47	2-1-3-1- مفاهیم عام و خاص هویت
47	الف- تعاریف و مفاهیم عام هویت (معانی و ریشه‌های واژه شناختی)
48	ب-این همانی و هویت
48	ج- تعریف هویت در فلسفه و منطق :

- 49.....د- مفهوم هویت در ادبیات غربی
- 50.....ه- هویت از دیدگاه‌های روان‌شناسی و جامعه‌شناسی
- 51.....2-1-3-2- ریشه‌های هویت در فطرت آدمی
- 52.....2-1-3-3- گرایش‌های فطری هویت در علم:
- 53.....2-1-3-4- گرایش فطری هویت در هنر:
- 53.....2-1-3-5- گرایش‌های فطری در معماری
- 57.....2-1-3-6- پویایی هویت شهر مبتنی بر فطرت انسان
- 59.....2-1-3-7- کم‌رنگ شدن هویت شهر معاصر
- 60.....2-1-4- نقش اندیشمندان در احیای شهرها
- 70.....2-1-5- زمینه‌های اصلی توجه برخی اندیشمندان به رابطه فضای شهری و پدیده‌های اجتماعی
- 71.....2-1-6- تعیین رابطه هویت با اشیاء و فضاها از دیدگاه خاص پژوهش
- 74.....2-1-7- رابطه عین با ذهن
- 75.....2-1-8- رابطه‌های علت و معلولی در شناخت و درک هویت منظر
- 77.....2-1-9- ادراک شهروندان از کیفیت‌های بصری:
- 78.....2-2- رویکرد الگوی ایرانی اسلامی در هویت منظر شهر
- 80.....2-2-1- سیر تحول تاثیر تفکر اسلامی بر مدیریت فضاهای شهری:
- 81.....2-2-2- ویژگی‌های شهراسلامی:
- 82.....2-2-3- اصول حاکم بر شهراسلامی:
- 88.....2-2-4- الگوهای فضائی شهراسلامی:
- 90.....2-2-5- الگوی شکلی حاکم بر کالبد شهراسلامی
- 91.....2-2-6- دیدگاه اندیشمندان ایرانی- اسلامی در خصوص آرمان شهراسلامی ایرانی:
- 93.....2-2-7- نظام اداره شهر در سایر کشورهای اسلامی
- 95.....2-3- جمع بندی و نقد نظریه ای و تحلیل مدل مفهومی رساله:
- 100.....3-1- مقدمه:
- 100.....3-2- مفاهیم اولیه روش تحقیق در ارتباط با هویت منظر:
- 105.....3-3- ملاک‌های ارزیابی هویت عناصر منظر شهر:
- 108.....3-3-1- تکنیک‌های ارزیابی عناصر هویت بخش به منظر:
- 108.....3-3-2- تقسیم بندی عناصر هویت بخش:
- 110.....3-4- ابزارهای مورد استفاده در انجام پژوهش:
- 112.....3-5- تکنیک‌های ریخت‌شناسی در هویت و منظر شهری
- 113.....3-5-1- تکنیک تحلیل نقشه
- 113.....3-5-2- تکنیک گونه‌شناسی و کاربردش (راهنمای تیپولوژی محور)
- 114.....3-5-3- تکنیک مطالعه شخصیت شهر و کاربردش (برداشت هویت و شخصیت شهر)
- 114.....3-5-4- تکنیک ترکیب مکانی شهر:
- 114.....3-5-5- تکنیک شبکه تصویری:

- 114.....3-5-6- تکنیک قاب ایستا :.....
- 114.....3-5-7- تکنیک منظر ناطق :.....
- 114.....3-5-8- تکنیک پیام سفر :.....
- 115.....3-6- شاخص‌های اندازه‌گیری هویت کالبد در علوم مختلف :.....
- 115.....3-6-1- شاخص‌های اندازه‌گیری هویت از دیدگاه روان‌شناسی محیط .....
- 117.....3-6-2- عوامل مؤثر در فرآیند ادراک .....
- 117.....3-6-2-1- شاخص‌های اندازه‌گیری هویت از دیدگاه علوم اجتماعی :.....
- 117.....الف : شناسنده (بهربردار ، جامعه انسانی ، شهروند و...).....
- 118.....ب- موضوع شناسایی (کاربرد ، رفتار ، محیط و ...).....
- 120.....3-7- اندازه‌گیری هویت مؤلفه‌های شهر :.....
- 123.....3-8- ساز و کار مدیریت اطلاعات .....
- 124.....3-9- روش‌های آماری و آزمون‌های مورد استفاده برای پاسخ‌گویی به هریک از پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش .....
- 124.....شماره 3-5- نقش تکنیک در تعیین هویت عناصر منظر شهر(سلیمی ، 1387 : 112).....
- 124.....3-9-1- تکنیک‌های تحلیل اطلاعات :.....
- 125.....3-9-2- مدل‌های تشخیص هویت شهر :.....
- 125.....3-9-2-1- مدل اپلیارد .....
- 126.....3-9-2-2- مدل لنگ .....
- 127.....3-9-2-3- مدل کانتر ، مؤلفه‌های مکان .....
- 128.....3-9-2-4- مدل کاپلن .....
- 128.....3-9-2-5- مدل ارزیابی طبقه‌بندی حساسیت منظر شهری :.....
- 129.....3-10- ملاک‌های ارزیابی منظر و آثار بصری موسسه منظر و مدیریت و ارزیابی زیست محیطی انگلستان .....
- 132.....3-11- روش‌ها و ابزار گردآوری اطلاعات .....
- 135.....3-12- عملیاتی کردن متغیرها:.....
- 138.....مقدمه:.....
- 139.....4-1- تحولات کالبدی تهران .....
- 139.....4-1-1- دوره اول :از دیه تا احداث باروی شاه طهماسب (932 ه ، ش).....
- 140.....4-1-2- دوره دوم :از احداث باروی اول تا زمان پایتختی در سال 1169 ه ، ش .....
- 140.....4-1-3- دوره سوم :از زمان پایتختی تا احداث باروی دوم (1169-1252 ه ، ش).....
- 141.....4-1-4- دوره چهارم :از احداث باروی دوم تا دوره پهلوی (1252-1304 ه ، ش).....
- 143.....4-1-5- دوره پنجم :از سال 1304 تا حدود 1330 ه.ش. شروع رشد شهر به سمت شمال .....
- 144.....4-1-6- دوره ششم :از حدود 1330 ه.ش تا مقطع انقلاب ، شتاب گرفتن رشد شهر .....
- 145.....4-1-7- دوره هفتم :از مقاطع انقلاب 1357 تا به امروز .....
- 147.....4-2- بررسی ، تشخیص و تعیین عناصر مهم و چگونگی تاثیر آنها بر روند تحولات کالبدی منطقه .....
- 154.....4-3- تحولات کالبدی تهران:.....
- 154.....4-3-1- تحولات تهران در دوره قاجار :.....

- 155..... 4-3-2- تهران دوره پهلوی اول (1304 تا 1320 ه.ش).....
- 156..... 4-3-3- تهران دوره پهلوی دوم و پس از انقلاب (1320 ش تا کنون).....
- 157..... 4-4- بررسی و تشخیص استخوان بندی و سازمان فضایی اصلی منطقه و عناصر تشکیل دهنده آن.....
- 157..... 4-4-1- خیابان ها و میدان های مهم :.....
- 157..... 4-4-2- مراکز تجاری :.....
- 158..... 4-4-3- مراکز مهم اداری -حکومتی:.....
- 158..... 4-4-4- مراکز مهم تولیدی :.....
- 158..... 4-4-5- مراکز و محوطه های مذهبی و فرهنگی :.....
- 158..... 4-4-6- مراکز و محوطه های واجد ارزش تاریخی :.....
- 159..... 4-4-7- بررسی و تشخیص تقسیمات درونی منطقه (محله بندی سطح منطقه) و طبقه بندی آنها.....
- 167..... 4-4-8- تحلیل وضعیت کلی استخوان بندی و سازمان فضایی منطقه.....
- 172..... 4-5- هویت غالب فضاهای عملکرد آنها و گروه های اجتماعی اصلی استفاده کننده.....
- 176..... 4-6- دسته بندی عناصر سازنده خاطره جمعی.....
- 178..... 4-7- سیمای شهری بخش مرکزی تهران.....
- 178..... 4-7-1- هویت منظر طبیعی.....
- 179..... 4-7-2- ویژگی های بصری منظر شهری بخش مرکزی تهران:.....
- 181..... 4-7-3- نشانه های بصری.....
- 184..... 4-7-4- نارسایی ها و زشتی های موجود در عناصر هویت بخش به منظر منطقه 12:.....
- 187..... 4-8- جایگاه بخش مرکزی تهران در اسناد توسعه فرادست :.....
- 187..... 4-8-1- تصویر عمومی (چشم انداز آرمانی) توسعه بخش مرکزی.....
- 188..... 4-8-2- تصاویر موضوعی توسعه بخش مرکزی.....
- 191..... 4-9- تحلیل و ارزیابی هویت منظر شهری در بخش مرکزی تهران.....
- 193..... مقدمه :.....
- 193..... 5-1- روش نمونه گیری و حجم نمونه در طرح پژوهشی.....
- 194..... 5-2- پرسش نامه :.....
- 197..... 5-3- برداشت های میدانی:.....
- 200..... 5-3-2- محله دوم (آبشار - دردار) :.....
- 203..... 5-3-3- محله سوم (ارگ - پامنار):.....
- 206..... 5-3-4- محله چهارم (بهارستان-سعدی):.....
- 209..... 5-3-5- محله پنجم (بازار):.....
- 214..... 5-3-6- محله ششم (دروازه شمیران):.....
- 216..... 5-3-7- محله هفتم (فردوسی-لاله زار):.....
- 219..... 5-3-8- محله هشتم (غار - شوش):.....
- 222..... 5-3-9- محله نهم (قیام) :.....
- 224..... 5-3-10- محله دهم (کوثر):.....

- 226.....5-3-11- محله یازدهم (مختاری-تختی):
- 228.....5-3-12- محله دوازدهم (امین حضور-پسته بک):
- 230.....5-3-13- محله سیزدهم (سنگلج-درخونگاه):
- 232.....5-4- نظر سنجی از مدیران شهری و متخصصین آشنا به بخش مرکزی تهران:
- 236.....5-5- تحلیل فرضیه ها :
- 236.....5-5-1- بررسی تائید و یا رد فرضیه اول:
- 244.....5-7- بررسی تائید و یا رد فرضیه سوم:
- 249.....5-8- بررسی تائید و یا رد فرضیه چهارم:
- 251.....5-6- نظریه نهائی و مشارکت علمی محقق
- 256.....5-7- جمع بندی نظریه نهائی:
- 258.....منابع فارسی :

فهرست جداول

- 63.....جدول شماره 2-1- نگاه متخصصین به فضای شهری با تأکید بر کالبد فیزیکی آن (نحوه تلقی از فضای شهری)
- 65.....جدول شماره 2-2- طبقه بندی آراء اندیشمندان بر حسب مفهوم (اصول و عملکرد فضای شهری)
- 81.....جدول 2-3- سیر تحول مدیریت فضاهای شهری در ایران
- 96.....جدول شماره 2-4- مدل مفهومی رساله
- 127.....جدول شماره 3-1- نیازهای انسانی و راه کارهای طراحی جهت برآورده کردن آنها براساس مدل لنگ
- 130.....جدول شماره 3-2- معیارهای دسته بندی اهمیت عناصر بصری بر اساس سطح جغرافیائی عملکرد
- 131.....جدول شماره 3-3- معیارهای دسته بندی اهمیت عناصر بصری بر اساس بزرگی
- 132.....جدول شماره 3-4- پیشگویی پیامدهای بصری با کاهش آثار (ماخذ: طبیبیان ، 1385 : 147)
- 136.....جدول شماره 3-5- متغیرهای بعد عملکردی به تفکیک مولفه ها و شاخص های آن
- 154.....جدول شماره 4-1- تحولات کالبدی تهران در دوره قاجار
- 160.....جدول شماره 4-2- ویژگی های گستره بندی منطقه 12
- 189.....جدول شماره 4-3- مقایسه چشم اندازهای طرح جامع و منطقه
- 190.....جدول شماره 4-4- راهبردهای توسعه طرح جامع و منطقه
- 196.....جدول شماره 5-1- فرآیند تدوین سئوالات میدانی از فرضیه رساله
- 197.....جدول شماره 5-2- نظرات ساکنین محله ژاله-آب سردار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران
- 200.....جدول شماره 5-3- نظرات ساکنین محله آبشار-دردار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران
- 203.....جدول شماره 5-4- نظرات ساکنین محله ارگ-پامنار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران
- 206.....جدول شماره 5-5- نظرات ساکنین محله بهارستان-سعدی در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران
- 209.....جدول شماره 5-6- نظرات ساکنین محله بازار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران
- 214.....جدول شماره 5-7- نظرات ساکنین محله دروازه شمیران در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران
- 216.....جدول شماره 5-8- نظرات ساکنین محله فردوسی-لاله زار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

- جدول شماره 9-5- نظرات ساکنین محله غار-شوش در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی 219
- جدول شماره 10-5- نظرات ساکنین محله قیام در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران 222
- جدول شماره 11-5- نظرات ساکنین محله کوثر در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران 224
- جدول شماره 12-5- نظرات ساکنین محله مختاری-تختی در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران 226
- جدول شماره 13-5- نظرات ساکنین محله امین حضور-پسته بک در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی 228
- جدول شماره 14-5- نظرات ساکنین محله سنگلج-درخونگاه در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران 230
- جدول شماره 15-5- نظرات متخصصین و مدیران شهری در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران 232
- جدول شماره 16-5- ذهنیت شهروندان منطقه 12 از عناصر هویت بخش محله خود 251
- جدول شماره 17-5- نتایج حاصل از تحقیق در خصوص فرضیه اول 252
- جدول شماره 18-5- نتایج حاصل از تحقیق در خصوص فرضیه دوم 253
- جدول شماره 19-5- نتایج حاصل از تحقیق در خصوص فرضیه سوم 254
- جدول شماره 20-5- نتایج حاصل از تحقیق در خصوص فرضیه چهارم 255

فهرست نمودارها

- نمودار شماره 1-2- مدل ایرانی اسلامی الگوی شهر 89
- نمودار 2-2- ساختار مدیریت شهری در عربستان سعودی 94
- نمودار 3-2- نظام مدیریت شهری کویت 95
- نمودار شماره 1-3- انواع سطوح منظر شهر و نحوه ادراک 104
- نمودار شماره 2-3- الگوی ترکیبی عناصر تشکیل دهنده هویت در یک منظر شهری 109
- نمودار شماره 3-3- شاخص ها و عوامل موثر در ایجاد هویت و مطلوبیت منظر شهری 110
- نمودار شماره 4-3- عناصر و جزئیات تشکیل دهنده منظر شهری 112
- نمودار شماره 5-3- عوامل موثر بر درک عناصر هویت بخش از دیدگاه روانشناسی محیط 116
- نمودار شماره 6-3- عوامل موثر بر درک عناصر هویت بخش از دیدگاه علوم اجتماعی 120
- نمودار شماره 7-3- ساختار انجام رساله عناصر هویت بخش به منظر شهر 123
- نمودار شماره 1-5- میزان مشارکت گروه های مختلف پرسش شونده در پژوهش 239
- نمودار شماره 2-5- اولویت بندی شاخصه های هویتی بخش مرکزی تهران از دیدگاه اهالی 240
- نمودار شماره 3-5- میزان تاثیرگذاری گروه های ساکن در بخش مرکزی تهران بر عناصر هویت بخش منظر شهری بخش 243
- نمودار شماره 4-5- برداشت شهروندان از الگوهای پیشنهادی توسعه بخش مرکزی تهران 243
- نمودار شماره 5-5- اقدامات صورت گرفته توسط مدیریت شهری برای تاثیر گذاری عناصر هویت بخش بر توسعه بخش مرکزی 244
- نمودار شماره 6-5- مشخصه های ارزش بخش به منطقه 12 245
- نمودار شماره 7-5- مشخصه هایی که باعث از بین رفتن ارزش های هویت بخش به بخش مرکزی تهران شده 246
- نمودار شماره 8-5- ویژگی های ضد ارزش در هویت بخش مرکزی تهران از دیدگاه شهروندان 247
- نمودار شماره 9-5- عناصری که مستقیماً مرتبط با ویژگی های کالبدی شهر اسلامی در بخش مرکزی تهران هستند از دیدگاه 247

- 248..... نمودار شماره 10-5- میزان اعتقاد اهالی به مذهبی بودن ساکنین بخش مرکزی
- 249..... نمودار شماره 11-5- آزمون درجه حساسیت ساکنین به عناصر هویت بخش منطقه 12
- 250..... نمودار شماره 12-5- میزان حساسیت ساکنین به عناصر مذهبی بخش مرکزی تهران

فهرست نقشه ها

- 167..... نقشه شماره 1-4- موقعیت محلات و نواحی در بخش مرکزی تهران
- 175..... نقشه شماره 3-4- عناصر تاریخی شاخص در محدوده منطقه 12 تهران
- 184..... نقشه شماره 4-4- محوطه ها و لبه های ارزشمند تاریخی منطقه 12

فهرست شکل ها

- 20..... شکل شماره 1-1: ابعاد ضرورت طرح منظر شهری در ایران
- 71..... شکل شماره 1-2- سلسله مراتب نیازهای انسان
- 90..... شکل شماره 2-2- عناصر سازنده شهر اسلامی
- 91..... شکل شماره 3-2- بافت برگرفته از ارزش ها در شهر اسلامی
- 93..... شکل شماره 4-2- الگوی کالبدی منتج از تفکر شهرایرانی، اسلامی
- 98..... شکل شماره 5-2- مدل مفهومی رساله
- 103..... شکل شماره 1-3- سیستم منظر شهری در فرآیند تعامل انسان-محیط
- 104..... شکل شماره 2-3- سیستم ادراکی منظر شهری در فرآیند با زیر سیستم های ارزیابانه و شناختی دل و ذهن
- 105..... شکل شماره 3-3- ساختار منظر شهر و اجزاء آن
- 120..... شکل شماره 4-3- فرآیند درک هویت از دیدگاه علوم اجتماعی
- 128..... شکل شماره 6-3- مولفه های کیفیت محیط شهری کانتر شکل شماره 7-3- مدل مکان جان پاتنر ماخذ
- 128..... شکل شماره 8-3- مولفه های مدل کاپلن در مورد شناخت مردم از محیط
- 129..... شکل شماره 9-3- مدل هریس و نتورا در بررسی حساسیت طبقه بندی منظر شهر
- 143..... شکل شماره 1-4- نقشه تهران در سال 1275
- 146..... شکل شماره 2-4- سیر تحول گسترش تهران از ابتدا تا به امروز

چکیده

دست یابی به الگوی مناسب مدیریت فضاهای شهری یکی از رویکردهای جوامع بشری امروز است و هر جامعه ای بنا به اولویت ها و ضرورت های پیش روی خود در تلاش برای بروز رسانی الگوهای توسعه است. باتوجه به ظهور مشکلات امروزی در شهرها همچون نا امنی ، ترافیک ، آلودگی ، ازدحام و تراکم جمعیت ، از خودبیگانگی و عدم تعلق و نیز از بین رفتن هویت شهرها در اثر کارکردگرائی و الگوبرداری های غربی ضرورت توجه به الگوهای نشأت گرفته از فرهنگ های سنتی ، عرفی و مذهبی بیش از پیش احساس می شود ضمن آنکه این رویکرد یکی از راهکارهای توانمندسازی هویت شهرهای امروز نیز به شمار می آید.

حال باید دید که چگونه می توان بر اساس فرهنگ و تمدن غنی ایرانی اسلامی و با در نظر گرفتن شرایط امروزی الگوهای مناسب تری برای هویت بخشی به شهر ارائه داد؟ این رساله به دنبال دستیابی به سه هدف اصلی یعنی تحلیل ارزش های زیبایی شناختی ، ارزش های هویت بخش و ارزشهای عملکردی در حوزه منظر شهری است تا بر اساس آن بتوان شاخص های بصری را که نقش تعیین کننده ای در ارائه تصویر هویت بخش از منظر بخش مرکزی تهران دارند ، شناسائی و معرفی کرد . روش تحقیق رساله با توجه به بررسی نظریه ها و سپس آزمون فرضیه و تبیین روابط بین پدیده ها و افزودن به مجموعه دانش موجود در زمینه خاص عناصر هویت بخش ، با توصیف اسنادی و تحلیل پیمایشی در جهت رد یا قبول فرضیه با کمک روش پیمایشی و توصیفی و تحلیل علی فرضیه ها در بوته آزمایش قرار می گیرد (علی یا پس رویدادی). این رساله نهایتاً به جمع بندی نظرات شهروندان (ساکنین ، کسبه ، کارگران و کارمندان ، رهگذران ، مدیران شهری و متخصصین) می انجامد که حاصل این جمع بندی و تجزیه و تحلیل دست یابی به عناصری است که از دیدگاه ایشان حائز اهمیت در هویت منظر بخش مرکزی تهران به شمار می آیند. در این رساله کلیه عناصر هویت بخش معرفی شده توسط اهالی منطقه 12 که بخش تاریخی و مرکزی تهران نیز به حساب می آید طبقه بندی و از هر طبقه نگرش مردم نسبت به آن استخراج خواهد شد. نهایتاً این رساله به این نتیجه دست خواهد یافت که هر طیف از عناصر هویت بخش معرفی شده توسط ساکنین تا چه حد در مذهب و الگوهای سنتی و عرفی ایشان ریشه دارد.

کلید واژه : منظرشهری ، هویت شهری ، شهرایرانی اسلامی ، منطقه 12 تهران

براساس اعلام سازمان ملل متحد، در آغاز سده بیست و یکم میلادی تکوین انقلاب شهری نوینی در جهان رخ داده و برای نخستین بار در تاریخ، بیش از نیمی از ساکنین دنیا در شهرها اقامت خواهند داشت و بنا به پیش بینی سازمان ملل متحد تا سال 2030 تعداد شهرنشینان جهان دو برابر روستانشینان خواهد شد. در حقیقت شهرها امروزه نقاط عطف توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع اند و توجه به هویت و منظر شهری در شهرهای امروزه از نظر روانشناسی، اجتماعی، جامعه شناسی و حس مکان ساکنین آن ضرورتی اجتناب ناپذیر خواهد بود. بررسی نظم حاکم به جای مانده در فضاهای شهری، خیابانها و بازارهای بافت قدیمی شهرها نشان دهنده وجود وحدت عناصر، درعین کثرت می باشد. بررسی بافت های قدیمی و تاریخی نشان می دهد که گرچه در درون و محتوا دارای کثرت بوده اند، ظاهری منسجم داشته و وحدت را در شکل حفظ کرده اند. این در حالی است که فضاهای جدید شهری و توسعه های جدیدالحداث که در سال های اخیر توسط معماران و شهرسازان با برنامه های از پیش اندیشیده شکل گرفته اند، نه تنها انسجام سابق را ندارند بلکه توانایی ایجاد وحدت و حس تداوم در قالب بصری جدید را نیز ندارند. در احداث شهرها و فضاهای جدید شهری، تغییر شکل شهر نوعی تغییر هندسی ساده تلقی می شود و تغییراتی شتابان با فراموشی روند احداث فضاهای شهری و توجه به وحدت و کثرت گذشته، رخ داده است که بیشتر به دگردیسی شباهت دارد.

درخصوص تبعات برنامه های بهسازی و نوسازی در شهرهای امروز می توان به این موارد اشاره کرد: از میان رفتن تداوم منظر شهر، ناهماهنگی در ترکیب بناها از نظر اندازه، شکل، رنگ، مصالح، ارتفاع، تفکیک ساختارها از نظر تفکیک عملکردها، فقدان سلسله مراتب در قلمروهای عمومی، تضاد میان الگوهای گوناگون ترکیب توده و فضا، فقدان پیوستگی فضایی، افزایش میزان فضاهای بدون استفاده، گسستگی ارتباط فضایی عناصر گوناگون با یکدیگر و با بافت پیرامون آن.

از طرفی امروزه در شهرهای جدید، بازسازی محلات و فضاهای جدید که با احداث بزرگراه ها و مداخله در بافت ها شکل گرفته اند اغلب شاهد کاهش احساس تعلق و هویت مکانی شهروندان هم می باشیم در این فضاها عمدتاً شاهد ایجاد نامکانها و فضاهای خشک و بی روح بوده و بعضاً فضاهای عمومی شهر به پایانه تبدیل شده اند. این در حالی است که در طراحی و تجهیز فضاهای شهری می بایست، چگونگی کارکرد اجتماعی، نیازهای روان شناختی مردم، علایق و سلیقه آنها در نظر گرفته شود. از آنجا که محیط، شکل دهنده و محدود کننده رفتارهاست، درک و تشخیص مناسب به منظور اطمینان یافتن از حداکثر کارایی و هویت بخشی فضا و ایجاد حس مکان در شهروندان ضرورت دارد. در یک تحلیل و ادراک موثر منظر شهری ضمن توجه به مسائل جامعه شناختی و روان شناختی، باید آزادی رفتار، تحرک پذیری و انعطاف پذیری را به حداکثر رساند. فضاها و نمای اصلی شهر، باید به شهروندان این امکان را بدهد که با آرامش در خیالات خود غرق شوند. بنابراین فضایی را می توان

شهر نامید که علاوه بر اینکه حفاظی است برای جسم انسان ، کانونی برای افکار و خاطرات او نیز باشد . نظم روانی ، مادی و بصری مناظر شهری می تواند احساس تعادل را در شهروندان ایجاد نموده و حضور ساکنین را در شهر فراهم سازد.

اگر از لحاظ زیبایی بصری چنانچه ارتباط صحیح بین عناصر در محیط برقرار نباشد ، طبیعتاً افراد جامعه در این فضاهای نا به هنجار رشد می کنند و رشد در شرایط نا به هنجار ، رفتار افراد را تحت تأثیر قرار می دهد و ساکنین شهر را از شهروندی به شهرنشینی تنزل می دهد . عدم احساس تعلق بوجود آمده در فضاهای شهری موجب می شود که افراد هیچ گاه در این فضاها احساس امنیت و تعلق نکنند . این فضاهای رها شده ، مستعد فضاهای دنج و مطمئنی برای نا به هنجاری ها خواهند بود که قابلیت دفاعی خود را از دست خواهند داد . فضاهای بدون دفاع و آثاری که بر وجدان جمعی می گذارند ، تعامل سازنده انسان و شهر را به رابطه ای منفعل و خصمانه انسان نسبت به محیط بدل می سازد . در عوض اگر منظر شهری از نظر هویت بصری مناسب باشد و ارتباط عناصر حاضر در محیط در ارتباط با یکدیگر رعایت شود ، افراد خیلی راحت تر و آسوده تر زندگی می کنند . یعنی در یک بستر زیستی مناسب حقوق شهروندی رعایت می شود و این پدیده بر رفتار و الگوی عمل جامعه ، مؤثر خواهد بود و از فشارهای روانی ناشی از محیط نا به هنجار کاسته خواهد شد . هدف طراحی هویت مند منظر شهری و فضای شهری ، انتقال پیام در راستای ایجاد امنیت خاطر است نوعی آرامش برای افرادی که در معرض محیط قرار می گیرند . از سوی دیگر باید دانست که هر طرحی بر افراد جامعه تأثیر می گذارد و اگر هارمونی جامعه به شکلی زیبا رعایت شود این هارمونی زیبا سایر بخش ها را تحت تأثیر قرار می دهد .

رشد و گسترش شهر تهران و تغییر مداوم ابعاد شهری ، ضرورت ایجاد شبکه ای منسجم و به هم پیوسته را به صورت سلسله مراتبی معین و تعریف شده ایجاب می کند. در این میان ، از اصلی ترین این نکات ، مساله سیما و منظر شهری و ارتباط آن با هویت عناصر بافت است علی الخصوص در مناطق مرکزی شهر تهران (شامل مناطق 12 و بخشی از منطقه 11) که هسته اولیه رشد تهران کنونی به شمار می آید.

لذا انجام هرگونه مطالعه ای به منظور تحلیل عملکرد عناصر بافت ارزش مند موجود در این محلات بایستی با در نظر گرفتن موارد زیر باشد:

- توجه به زمینه و محیط بافت های با ارزش بخش مرکزی تهران
- توجه به هویت تاریخی و پیشین این منطقه
- بررسی تعاملات انسانی در مقیاس گسترده

همچنین انجام مطالعات پایه در زمینه هویت منظر شهری ، جهت به حداقل رسانیدن آثار سوء ناشی از احداث طرح های شهری بر محیط و منظر شهری و توجه به هماهنگی آن با بافت پیرامون

Archive of SID

ضروری است . بنابراین رساله حاضر درصدد است ضمن پرداختن به مبانی و ماهیت منظر شهری این محلات ، عناصر و عملکردآن را در حال حاضر مورد تحلیل قرار دهد .

فصل اول

طرح تحقیق

1-1- طرح مسئله :

مطالعات منظر شهری از جمله مباحث بسیار مهمی است که در ساخت و سازهای شهری تهران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. مدیریت شهری تهران نیز تا سالیان اخیر این مقوله را به مالکان و بساز و بفروشان ساختمان های شهر واگذار نموده تا بر اساس سلیقه خود، به هر شکل و با هر نوع مصالح و هندسه ای که می خواهند آن را شکل دهند. علاوه بر این جوامع علمی و دانشگاهی کشور نیز کم تر به این مقوله پرداخته اند و واقعیت این است که نگرش جامعه حرفه ای و علمی ایران به مقوله منظر شهری هنوز در آغاز کار خویش است و برای تعریف و تبیین جایگاه آن انجام پژوهش های علمی ضروری است (گرچی، 1385: 11) لکن در بخش مرکزی تهران اوضاع کمی متفاوت است و دلیل آن وجود بافت ارزش مند در این منطقه است.

به نظر می رسد این انتقادات، ناشی از نحوه نگرش های قبلی است که با توجه به فراگیر نبودن آنها همواره دست خوش انتقاد بوده است، یعنی توجه صرف به راحتی انسان و تلاش برای ارضاء هر چه سریع تر و آسان تر نیازهای غریزی و طبیعی باعث شد تا نقش ارزش های هویت انسانی نادیده گرفته شود. تقابل فضاهای شهری قدیمی با فضاهای امروزی نیز نشان از روند دگرگون پذیر زندگی در دنیای اطراف ما دارد (فیضی، 1387: 27).

فضاهای شهری قدیمی تحت تأثیر هجوم فناوری به تدریج می خواهند خود را به وضعیت فضاهای جدید و مدرن برسانند و آنچه بر جای می ماند صورت های خیالی افراد جامعه از سیما و نحوه فعالیت در فضاهای شهری قدیمی است. عدم توجه به فرهنگ ها و ارزش های جامعه در طراحی شهری جدید نیز باعث شده است تا صرفاً خاطراتی از فضاهای گذشته بر جای بماند، خاطراتی که به صورت هویت خفته مطرح می شود (همان: 28).

این هویت خفته در شهروندان به ایجاد نوعی از خود بیگانگی و احساس غربت در محیط های جدید شهری با نگاهی توأم با حسرت به گذشته انجامیده و از سوی دیگر، اندیشمندان را به تفکر در خصوص پاسخ گویی به این نیاز غیر قابل لمس و داشته است. پس می توان مسئله توجه به مقوله هویت را در حوزه های مختلف معرفت بشری و حوزه خاص مورد مطالعه (هویت منظر شهری) و ضرورت آن را در حل مشکلات احساسی جوامع شهری که با آن مرتبط می شوند جستجو کرد.

از دیدگاه حقوقی سیمای ساختمان های شهر که در معرض دید شهروندان و گردشگران قرار می گیرد، از نظر دیداری تنها متعلق به مالک یا مالکین عرصه و اعیان ساختمان نیست بلکه کیفیت آن متعلق به شهر و شهروندان است. در این دیدگاه اگرچه کیفیت معمارانه هر ساختمان به طور مستقل از بناهای مجاور شکل می گیرد، اما استقرار این بناهای مستقل در کنار همدیگر سازنده کلیتی است که معانی و مفاهیم سطح بالاتری را در استفاده کنندگان یا بینندگان فضای شهری تداعی می کند و ممکن است به ادراک آرامش یا شلوغی، اغتشاش یا نظم، تنوع یا یکنواختی، هماهنگی یا تضاد و تشخیص و نظایر آن از سیما و فضای شهری منجر شود (وزارت مسکن، 1387: 3).

به این ترتیب علم شهرسازی علیرغم تحولات بنیادی خود، هنوز دارای نقاط ضعف بسیاری در کشور ما و نیز شهر تهران است که عمدتاً از عدم شناخت شهر و شهروندان آن ناشی شده و تحولات فن آورانه نیز این شکاف را هر روز بیشتر کرده است.

بنابراین شاید بتوان مسئله هویت منظر شهر را از دیدگاه خاص شهرسازی دست کم از لحاظ تسهیل در ادراک معنی و نیز اهمیت آن را در بخش مرکزی شهر تهران بیان کرد.

بخش مرکزی شهر تهران که احداث هسته اولیه آن منتسب به زمان شاه طهماسب صفوی است در حاشیه جنوبی البرز مرکزی در منطقه ای خوش آب و هوا و در نزدیکی شهر باستانی ری با باروی اولیه ای به مساحت تقریبی 400 هکتار شامل باغات و مزارع و محلات در قالب سازمان فضائی شهر قرون وسطائی احداث گردید (حمیدی و صبری، 1376: ج 2 ص 9) که از آن دوره جز اندک بناها و نام محلاتی باقی نمانده است لکن رشد و توسعه اصلی بخش مرکزی تهران به زمان به قدرت رسیدن آقا محمد خان قاجار و پایتخت شدن آن و نیز احداث باروی دوم باز می گردد که از طرفی این دوره همزمان با تحولات صورت گرفته در عرصه های اقتصادی و فرهنگی جهان و به تبع آن در گسترش شهرها بوده است. ضمن آنکه پس از سقوط سلسله قاجار و به قدرت رسیدن پهلوی تحولات مهم در این بخش همزمان با ورود مدرنیسم در تهران به وقوع پیوسته و به تدریج تهران را به شهری مدرن با سبک زندگی امروزی تبدیل می کند (مختاری، 1391: 20).

در حال حاضر محدوده اولیه تهران در منطقه 12 و نیز بخشی از منطقه 11 شهرداری تهران قرار دارد که طی دهه های اخیر دستخوش تحولات مهم در عرصه های کالبدی و فعالیتی شده ولی همچنان می توان رابطه ای بین درک شهروندان و عناصر هویت بخش به آن را جستجو و تحلیل کرد.

با توجه به موقعیت تاریخی بخش مرکزی تهران که در بر دارنده محدوده حصار اول متعلق به دوران شاه طهماسب، بخش عمده ای از حصار دوم تهران تاریخی متعلق به دوران آقا محمدخان قاجار، بناها، لبه ها، بدنه ها و مجموعه ها و محدوده های ارزشمند تاریخی و نیز وجود کانون ها و محورهای مهم اداری، تجاری و تشریفاتی و فضاهای جمعی به جا مانده از گذشته با خاطره های تاریخی است. منطقه 12 تهران از ویژگی ممتاز و حائز اهمیتی در پایتخت برخوردار می باشد که این ویژگی ها در اسناد بالادست کلانشهر تهران نیز مورد توجه قرار گرفته است. لکن ازدحام فعالیت، جمعیت و خودرو در روز و بالعکس فعالیت کم در شب، ریزدانی بافت، فرسودگی کالبد و غفلت از ارزش های بافت تاریخی ارزشمند، دشواری حرکت پیاده و کمبود و نامناسب بودن اثاثیه شهری، اغتشاش در سیمای شهری و منظر خیابان ها معضلات عدیده ای را در ایجاد تعلق خاطر و هویت منظر این بخش از تهران برای ساکنان و نیز بهره برداران بوجود آورده است.

موقعیت مکانی منطقه 12 در مرکز کلان شهر تهران این امکان را دارد تا با احیای ارزش های تاریخی بناها، فضاها و مجموعه ها، دروازه ها و حصارها، ایجاد مسیرهای گردشگری پیاده از درون بافت

تاریخی و فعال شهر، بازنده‌سازی فضاهای جمعی، هویت‌ها و خاطره‌های بجای مانده را که در حال گذار به فضاهای مدنی امروزی است تا حد بسیار زیادی احیاء کند. این در حالیست که بنا به اظهار کارشناسان منطقه 12 در حال حاضر با خطر زوال و فرسودگی، تخریب عرصه‌های عمده، اغتشاش در سیمای شهر، بی‌دوامی و کم‌دوامی مواجه است.

منطقه 12 با وسعت 1600 هکتار، تا یک سده پیش 70 درصد و تا پنج دهه پیش 16 درصد بافت پر و نیمه پر متصل تهران را تشکیل می‌داد؛ و امروز 2/4 درصد آن است. این منطقه 80 درصد وسعت باروی دوم و همین نسبت از بناها و فضاهای واجد ارزش‌های هویتی تهران را در خود جای داده است (نهاد مدیریت و برنامه ریزی شهرتهران، 1386: 83). از جمله مهم‌ترین چشم‌اندازهایی که در طرح جامع منطقه 12 از بخش مرکزی تهران به تصویر کشیده شده است:

جایگاه برترین و متنوع‌ترین کارکردهای کلان‌شهری با تاکید بر گردشگری، فرهنگی، مقرر نهادهای ارشد حکومتی، مراکز ستادی وزارتخانه‌ها و سازمان‌های عالی دولت، کانون فعالیت‌های اصلی مالی و تجاری داخلی و منطقه‌ای و بین‌المللی، محل تجمع سفارتخانه‌ها، محل استقرار شهرداری کلان‌شهر و تالار شهر و نهادهای مدنی، و موزه‌ها و مجموعه‌های چند منظوره فرهنگی - هنری در مقیاس کلان‌شهر.

سکونتگاه اقشار متنوع و اصیل، پایبند به تعلق مکانی و پاسدار میراث و ارزش‌های تاریخی، محل جریان دایمی رویدادها و برخوردهای مدنی در عرصه‌های عمومی (محیطی عاری از بزه‌کاری‌ها و امن برای حضور جمعی شهروندان). جایگاه برترین فعالیت‌های کلان‌شهری با تاکید بر نقش جهانی و دانش محور پیش‌بینی شده در طرح جامع، امور مالی و خدمات مدنی - فرهنگی، همراه با افزوده‌ترین ارزش زمین و فضا و کانون اشتغال کارآمدترین نیروی انسانی کلان‌شهر، دسترسی ایمن و راحت شهروندان همه مناطق کلان‌شهر به تمامی محدوده مرکز تاریخی، از طریق شبکه توسعه یافته حرکت سواره با تاکید بر خطوط تردد همگانی (به ویژه مترو و تراموا)، همراه با شبکه توسعه یافته و مجهز حرکت پیاده در امتداد محورهای شاخص محدوده مرکز تاریخی تجهیز شده به پیشرفته‌ترین شبکه‌های زیربنایی و مخابراتی برای ارتباط مستمر با جهان. گستره برخوردار از مجموعه فضاها، محورها و عرصه‌های عمومی و بناهای مرمت و بهسازی شده و تجدید حیات یافته، واجد ارزش‌های تاریخی، همراه با گستره‌های نوسازی شده جایگزین بافت‌های فرسوده و ناکارآمد کنونی که از یک سو تبلور همه هویت تاریخی تهران خواهند بود و از سوی دیگر مجموعه فعالیت‌ها و زندگی پیش گفته را در شأن مرکز ماندگار تهران بزرگ، در خود جای خواهند داد. دارای عرصه‌های عمومی مجهز، وسیع و سبز، پایدار، با کیفیت بصری و عاری از آلودگی هوا و صدا و مقاوم و ایمن در برابر آسیب‌های طبیعی و رویدادهای خطرآفرین. دارای مدیریتی یکپارچه، کارآمد، مشارکتی و پاسخگو که از همه امکانات و ابتکارات برای جلب فرصت‌ها، دور کردن تهدیدها و تأمین کیفیت مرکز تاریخی بهره خواهد گرفت (نهاد مدیریت و برنامه ریزی شهرتهران، 1386: 85).

لذا با این مشخصات برجسته ای که از این منطقه در آینده به تصویر کشیده شده شناسائی نقاط قوت و ضعف هویت در حوزه بصری و منظر شهری از دیدگاه شهروندان و تحلیل آن می تواند بسیار حائز اهمیت باشد. در این رساله به دنبال یافتن این پاسخ هستیم که در تحلیل عملکرد عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران چه عناصری، با چه ویژگی هائی و بر چه اساسی از دیدگاه شهروندان در اولویت قرار گرفته و دارای ارزش هستند.

1-2- اهداف رساله:

هدف غایتی است که هر فعالیت اعم از پژوهشی یا کاربردی به سمت آن جهت می گیرد و مقصدی است که برای آن یک سیستم سازمان می یابد. در این خصوص، از آنجایی که تعیین اهداف در تمامی کاربران (افراد جامعه) اثر می گذارد بنابراین در رساله پژوهشی رابطه بین پژوهش گر و جامعه در ارائه آراء و نظرها بسیار مهم است. بنابراین برای دست یابی به هدف در یک طرح پژوهشی بایستی گزینه های متعددی را مد نظر قرار داد. از جمله مسیرهای دست یابی به یک هدف در طرح پژوهشی عبارتند از:

مسیر 1: گزینش گذشتگان علمی در ارتباط با موضوع پژوهش (اهداف پژوهش)

مسیر 2: انتقال مشکلات و آمال و آرزوهای مردم (اهداف جامعه)

مسیر 3: برقراری ارتباط پیچیده بین اهداف پژوهش درباره اهداف جامعه (فرضیه سازی و اثبات فرضیات)

محدودیت توسعه شهر تهران و تنوع فرهنگی و قومی در این شهر به پدید آمدن نمادها و بافت های چندگانه ای انجامیده که به وضوح قابل تشخیص و مشاهده اند که این امر مهم نیز با ایجاد مناطق مسکونی جدید تحت تأثیر یکنواختی شهر قرار می گیرد. اما آنچه ناگهان شهر را از دایره رشد و توسعه طبیعی خود خارج می کند، تنظیم برنامه های دولت به منظور استقرار جمعیت در شهری با تراکم بالا است که پیامد آن متأثر شدن بافت های قدیمی است، بافت هایی که بنا به ضرورت زمان خود و بصورت سنتی با فاصله از یکدیگر شکل گرفته اند و اکنون در انبوه ساختمان ها ناپدید شده اند و سایر بافت ها و نمادها نیز به تدریج هویت خود را از دست می دهند. از این رو یافتن راه کارهایی مناسب، به منظور شناخت هرچه بهتر آنچه که نشان از ارزش های ناشی از فرهنگ، اقلیم و رفتار ساکنان این مرز و بوم حائز اهمیت است. شاید از این رهگذر بتوان آهنگ تغییرات کنونی را تا حدی منسجم تر و منطقی تر کرد

بنابراین بر آن شدیم تا با ارائه تعریفی از روش های دست یابی به هویت نقاط قوت و ضعف این مقوله مهم را با بهره مندی از متون گذشتگان علمی و ارزش های جامعه مطالعه و از آن ها رازگشایی کنیم و نتایج را در اختیار برنامه ریزانی قرار دهیم که از این پس به منظور رفع مشکلات جامعه مورد نظر به تلاش دست می زنند.

از آنجاکه مقوله هویت در حوزه‌های مختلف معرفت بشری در ارتباط با جوهر و ماهیت ، ملحوظ می‌شود و اعتبار پیدا می‌کند و امری ذهنی و کیفی است و بررسی آن به ویژه در محیط‌های شهری نیازمند روش‌های کل نگرانه بوده و ساده سازی در تجزیه و تحلیل این مفاهیم پیچیده کارساز نیست ، از این رو تحقیق حاضر با این نگرش در جهت بازشناسی مفهوم هویت در محیط های انسان ساخت انجام می‌شود که مطالعه‌ای کیفی است و در حقیقت نوعی ارزش گذاری و تعیین کیفیت محیط به شمار می‌آید که با اندوخته‌های ذهنی جوامع ارتباط برقرار می‌کند .

تحقیقات بنیادی پژوهش گر را با دو پرسش مواجه می‌کند :

اول : هدف از انجام پژوهش چیست ؟

دوم : چگونه می‌توان پژوهش را به بهترین صورت انجام داد ؟

نتایج این گونه تحقیقات غالباً به کشف علّت‌های بروز عوامل می‌انجامد .

در حالی که تحقیقات کاربردی با استفاده از زمینه‌های شناختی حاصل از تحقیقات بنیادی و با انگیزه یافتن راه حل‌هایی در پاسخ به مسائل تحقیق انجام می‌شود(حافظ نیا، 1377: 40) .

بنابراین برای دست یابی به اهداف رساله باید گام های آن را به شرح زیر طی کرد :

گام اول : تعیین و تشخیص افراد خاص ، گروه‌ها و یا کل جامعه

• آیا این رساله برای تعیین هویت افرادی خاص ، گروه‌ها و یا مؤسسات جامعه تهیه می‌شود؟ جامعه مورد پژوهش در حالت جمع بندی کدام است ؟

گام دوم : تعیین و تشخیص ارزش‌ها و چگونگی پراکندگی آن‌ها بین افراد جامعه به این معنی که ارزش‌های هر طیف کدامند؟ (روش پژوهش)

• ارزش‌ها کدامند ؟

• حد فراگیری ارزش‌ها چیست ؟

• ارزش‌ها چگونه اندازه‌گیری می‌شود ؟

• طیف جوامع چه ارزش‌هایی را در نظر دارد ؟

گام سوم : چه اهدافی را می‌توان از ارزش‌های جامعه استخراج کرد؟

فرآیند سه مرحله‌ای استنتاج اهداف از مباحث و مسائل ، کلیدی در راه دست یابی به اهداف است زیرا زمانی که مسئله برنامه‌ریزی مشخص شده باشد نشانی از آن است که هدفی وجود دارد .

مسئله = هدف + موانع دست یابی به هدف

بنابراین هرگاه پژوهش گر بتواند مسئله جامعه خود را تعیین کند آنگاه می‌تواند نتیجه بگیرد که اهداف کلان برنامه‌ریزی کدامند ؟

مسیر سلسله مراتبی و استنتاج اهداف پژوهش از ارزش‌ها و برعکس ، نمایان گر دو روش استنتاج اهداف از ارزش‌ها با مسائل به شرح زیرند :

مسیر شماره 1: استنتاج اهداف از ارزش‌ها (رویکرد پژوهش)

مسیر شماره 2: استنتاج اهداف از مسائل (شرح عملیات)

از آنجائی که تحقیق حاضر از لحاظ هدف از گروه تحقیقات بنیادی قرار می‌گیرد بر اساس طبقه‌بندی هایی که از روش و ماهیت تحقیق انجام می‌شود، رسیدن به عملکرد هویت عناصر منظر شهر از نوع اکتشافی است. پس حال که هویت محیط انسان ساخت، مفهومی پیچیده و گسترده است عوامل عدیده‌ای در ایجاد آن نقش دارند، لذا آشنایی بیشتر با ماهیت مفهوم این پدیده در جهت طرح و صورت‌بندی دقیق‌تر مسائل و پرسش‌های تحقیق ضروری است.

1-2-1- اهداف اصلی در مطالعات منظر شهری

اقداماتی که به ساماندهی سیمای محیط می‌پردازد اهداف جداگانه و مستقلی را به صورت هم‌زمان مد نظر قرار می‌دهد که ناظر به سه هدف اصلی است.

- اهداف هویت بخشی

- اهداف زیباشناختی

- اهداف عملکردی (با محوریت موضوع خوانایی محیط)

با توجه به ماهیت دوگانه منظر، بررسی و تحلیل مسائل آن در دو بعد اصلی عین و ذهن به طور جداگانه مورد توجه قرار می‌گیرد. در نتیجه، بررسی‌های عینی منظر عمدتاً زمینه‌های زیبا شناختی و کارکردی آن را در برگرفته و بررسی‌های ذهنی منظر بیشتر به ابعاد هویتی، تاریخی، نمادین و امثال آنها می‌پردازد.

الف- اهداف هویت بخشی :

هویت تفسیری است که انسان از ارتباط خود با تاریخ به دست می‌دهد. میل به پیوند داشتن با فرهنگ و تمدن پیشینیان، همچون تمنای کشف عرصه‌های نو، از خواسته‌های درونی انسان است. حرمت بزرگان در آداب اخلاقی، تعظیم و حفاظت آثار گذشتگان تحت عنوان میراث فرهنگی و کرامت تمدن به مثابه دستاورد تاریخی بشر نمونه‌هایی از توجه ویژه به هویت در جوامع انسانی است. هویت انسان از تعامل میان مولفه‌های گوناگون زندگی انسان از جمله دین، اخلاق، اقتصاد، جغرافیا، فرهنگ و امثال آنها، در طول تاریخ حاصل می‌آید.

میل به پیوندهای تاریخی آن چنان قوی است که گروهی از هنرشناسان غم غربت را منشاء پیدایش هنر می‌شناسند. مدرنیسم در هنر که عامل جدا کننده آثار هنری از تاریخ جوامع بود به همین دلیل پایداری نیافت. ظهور تفکر پست مدرنیسم، تمنایی بود که انسان از محیط زندگی خود داشت. توجه به تاریخ، زمینه اجتماعی و زیبایی‌شناسی اختصاصی جوامع، مظاهر تلاش برای جدا نبودن و بیگانه نبودن در دنیای مدرن است. آثار بی‌شمار هنرمندان و روشنفکرانی که تنهایی انسان را موضوع خود قرار می‌دهند گواه ریشه دار بودن میل به هویت و پیوندهای تاریخی و اجتماعی در نهاد انسان است.

محیط شهری به مثابه اصلی‌ترین عرصه حیات انسان باید از این تمایل باطنی متأثر گردد. نهضت‌هایی که در قرن بیستم در مقابله با دستاوردهای مدرنیسم در شهرها پدید آمدند، اصلی‌ترین اهداف خود را معطوف به انسانی کردن محیط می‌دانستند. در میان مولفه‌های انسانی ساختن فضا، جنبه‌های هویتی نقش اساسی ایفا می‌کرد. توسعه پایدار به عنوان دکترینی که الزامات حفظ محیط زیست را تعریف می‌کرد، در نیمه نخست قرن بیستم مطرح شد تا از خدمات توسعه صنایع و تخریب طبیعت و محیط جلوگیری نماید. در نیمه دوم قرن گذشته مفهوم آن توسعه یافته و ابعاد انسانی و فرهنگی را نیز در بر گرفت و به موجب آن علاوه بر الزامات حفظ محیط فیزیکی، محیط‌های انسانی نیز دارای ضرورت‌هایی خوانده شدند که رعایت آنها موجب احساس خوشبختی، آسایش، آرامش و امنیت است.

توجه به ابعاد فرهنگی جوامع انسانی و متبلور ساختن جنبه‌های هویتی - تاریخی اجتماعات، اقداماتی در جهت خارج ساختن انسان از تنهایی در کره خاکی و مربوط ساختن آن به ذهنیت عام بشر است ذهنیتی که دستاورد زندگی انسان در جهان مادی است و از این طریق تعداد بی‌نهایت رشته‌های جداگانه پیوند شکل می‌گیرد. قطع این رشته‌ها، در عرصه ذهن و روان انسان، اقدامی هراس‌انگیز و برهم‌زننده امنیت به شمار می‌آید.

حال با این توصیف باید دید برای دست‌یابی به هویت واقعی خود که تبلور آن در عناصر یافت شوند چه اقداماتی بایستی صورت پذیرد؟

بنابراین یافتن راهکارهای لازم برای شناخت و درک هویت از طریق عناصر موجود در منظر بخش مرکزی تهران از جمله هدف هویت بخش رساله به شمار می‌آید.

ب- اهداف زیبایی شناختی :

زیبایی‌شناسی یا حسیت یکی از رشته‌های فلسفه است که به عنوان نظریه تأمل در داوری‌های زیبایی‌شناختی تعریف می‌شود. زیبایی‌شناسی، قابلیت است برای درک بهتر اجسام و باعث تغییر در نگرش می‌گردد. زیبایی‌جاذبه‌ای ازلی، که هنر پل ارتباط بین آن و انسان است. درک زیبایی موهبتی است الهی و جایگاهی ذهنی که به عینیت می‌انجامد و هنر بدون آن کالبدی است بی‌روح و خالی از جاذبه. درک کامل مفهوم زیبایی‌شناسی مشکل است، ولی فهم اولیه عوامل موثر در ادراک قابل تأمل بوده و امکان مطالعه و بررسی را می‌دهد. در این هدف ما در جست‌وجوی کشف قوانین حاکم بر این احساس هستیم. از چنین منظری در فضاهای ساخته‌شده برای انسان به عنوان یکی از پدیده‌های مهم زندگی که نقش بسیار موثری در علوم رفتاری دارد. هر اثر شاخص و برجسته و ماندگار در تاریخ بدون داشتن هویتی معنوی نتوانسته است جایگاهی والا و با اعتبار کسب کند. شهرسازی به عنوان پدیده و هنری کامل تمامی ابعاد و حالات انسانی را در بر می‌گیرد. هنرهای دیگر بصورت مقطعی جنبه‌های زندگی و موجودیت انسانی را متجلی می‌سازد.

معماری در واقع پلی است بین گذشته، حال و آینده تمدن های بشری. این پرسش باره پیش آمده که آیا نیازهای مادی انسان منجر به شکل گیری و پیدایش معماری شده است یا نیازهای معنوی او را به مداخله محیط اطراف و عینیت بخشیدن به معماری واداشته است. هر چند نیازهای مادی و معنوی به دلیل ترکیب یافتگی شان جدایی ناپذیرند اما می توان بر حسب نوع معماری و موقعیت های ویژه مکانی وزمانی بین انگیزه های ظاهری و باورها وحس های معنوی و ارتباط بین روح وروان و نیازهای مادی و جسمی تفکیک نسبی ایجاد کرد.

با توجه به جایگاه زیباشناختی وضعیت و عناصر و شاخص های موجود در فضا و فرآیند شکل گیری رفتار و هویت در فضا ضروری است که کلیه نظریه های مرتبط، از قبیل نحوه تاثیر وتاثر فضا (کالبدی) و وضعیت آن در رفتار انسان از موضوع روانشناختی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. بنابراین در دنبال کردن اهداف زیبایی شناسی این رساله به دنبال رابطه بین زیبایی در منظر شهر و نقش آن در ایجاد هویت شهری در بین شهروندان جامعه مورد مطالعه هستیم.

ج- اهداف عملکردی :

اهدافی که در پی آن به یافتن راه کارهایی برای حفظ و ارتقای هویت در منظر شهری دست خواهیم یافت. این اهداف به دنبال آن هستند که پس از اولین مرحله، یعنی کشف واقعیت های موجود در جامعه و سپس تحلیل آن، از طریق نوآوری ها به راه کارهای علمی و اجرایی برای رفع مشکلات موجود و یا رسیدن به آرمان ها دست یابند

بنابراین هدف عملکردی ما در این رساله دست یافتن به رابطه بین کالبد و جامعه در عناصر هویت بخش منظر شهر در محدوده مورد مطالعه است. راه کاری که پس از انجام بررسی های میدانی و تحلیل به دست خواهد آمد.

بنابر این در یک جمع بندی می توانم سه هدف برای رساله پژوهشی به شرح زیر ارائه کرد :

- 1- دست یابی به عناصر هویت بخش در بخش مرکزی شهر تهران
- 2- بررسی میزان تاثیر گذاری عناصر هویت بخش منظر بخش مرکزی تهران بر تحولات آینده بخش مرکزی تهران
- 3- بررسی رابطه بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش به منظر بخش مرکزی تهران.

3-1- سئوالات رساله :

در بحث منظر شهری تهران با توجه به آشفتگی های موجود در دوره های مختلف شاید بتوان یک پارچه ترین شکل منظر را در همان بدو پیدایش تهران یافت از این لحاظ که رشد جمعیت تهران در دوره های قبل (صفویه و اوایل ناصری) کند و آرام بوده و از طرفی تا پایان این دوران هنوز مصالح و تکنولوژی ساخت و نیز شکل بافت و عناصر آن بصورت بدوی مورد استفاده قرار می گرفته است. لکن با شروع عصر صنعت و دوام دوره ناصری به تدریج سبک تهران جایگزین بافت سنتی شد و در دوره های پهلوی اول و دوم تهران به شدت تحت تاثیر نوگرایی قرار گرفت این در حالی است که رشد اصلی تهران و آشفتگی های آن را بعد از انقلاب با شدت بیشتری می توانیم مشاهده کنیم.

از این رو نظریه پردازان چند دهه اخیر هویت بخشیدن به بافت شهری را دست مایه ایده خود قرار می دهند و آن را پاسخ گوی بخشی از معضلات حاکم بر جامعه شهری می دانند. ولی اکنون این پرسش پیش می آید که پرداختن به مقوله هویت شهری تا چه اندازه می تواند پاسخ گوی مسائل شهری باشد؟ آیا با پرداختن به آن در حوزه منظر شهری می توان تاحدی از آشفتگی کنونی رهایی یافت؟ آیا هویت صرفاً مفهومی ذهنی است یا می توان به آن تبلوری کالبدی در قالب منظر شهری بخشید؟ چگونه می توان آن را اندازه گیری کرد؟ درک آن از چه راه هائی تحقق می یابد؟ هویت منظر شهر با کدام یک از علوم ارتباط دارد و از دیدگاه های مختلف چگونه تعبیر و تفسیر می شود؟ چگونه می توان ارتباط معنی دار بین عناصر مختلف هویت منظر با هویت کالبدی و رفتار اجتماعی برقرار کرد؟ چگونه می توان از تعبیر مختلف هویت به کالبد رسید و نمادها و رفتارهای هویت بخش را به شهرها القا کرد؟ و ...

پرسش هایی از این دست ما را وامی دارد که هویت را بهتر بشناسیم و تعبیر مختلفی که از آن می شود، بیان کنیم تا در نهایت بتوانیم از تفسیرهای آن نتایج مورد نظر را استنتاج کنیم. در خصوص موضوع این رساله نیز با توجه به اینکه عملکرد تحلیلی از عناصر هویت بخش به منظر شهری در بخش مرکزی تهران مد نظر است بایستی به چند سؤال اساسی پاسخ داد:

1-3-1- سئوالات اساسی تحقیق:

- 1- آیا در بخش مرکزی تهران عناصری وجود دارند که بتوان ردپای آن را به عنوان عناصر هویت بخش به منظر شهری دوره های بعد جستجو کرد؟
- 2- عناصر هویت بخش تا چه اندازه در رشد و شکل گیری هویت منظر بخش مرکزی تهران در دوره های بعدی تاثیر گذار بوده اند؟
- 3- تا چه اندازه الگوهای بومی (ایرانی، اسلامی) بر عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران تاثیر گذار بوده اند؟
- 4- رابطه بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش به منظر بخش مرکزی تهران کدام است؟

این سئوالات و پرسش هائی از این قبیل از جمله مواردی هستند که تصمیم گرفته ام تا برای دست یابی به اهداف پژوهش برای آن پاسخ پیدا کنم .

4-1- فرضیه های رساله :

کلیه تصمیمات و اقدامات عملی طرح‌های پژوهشی اعم از اینکه آگاهانه و یا ناخودآگاه باشد بر پایه فرضیه شکل می‌گیرد (گلکار، 1387: 29). برای اثبات فرضیه بایستی اقدام به جمع‌آوری اطلاعات پراکنده و دسته‌بندی آن‌ها با روش هم‌گرایی بحث‌ها (حرکت جزء به کل) نمود که این خود ضرورت تطبیق و تدقیق موضوع را بر پایه چارچوب نظری و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده مطرح می‌سازد. اما از آنجایی که هر طرح پژوهشی بایستی با واقعیت تماس داشته باشد لذا این طرح‌ها پیش فرضیات معینی را بر پایه موضوع پژوهش، ضرورت طرح موضوع پژوهش و نیز مسئله پژوهش ارائه می‌کنند که پژوهش‌گران باید طی فرآیند پژوهش اقدامات بعدی خود را براساس آن نظام‌مند نمایند.

در اولین گام محقق پیش فرضیات ذهنی خود را از آنچه در تصور اوست مطرح می‌کند. پیش فرضیه های اولیه کلی و ناشی از عناوین اصلی موضوع رساله است بطور مثال فرضیه های اولیه در این رساله عبارتند از:

فرضیه اول: به نظر می‌رسد از دیدگاه جامعه (شهروندان) بخش مرکزی شهر تهران دارای عناصر هویت بخش به منظر شهری واجد تمایز بوده و هویت آن قابل احراز می‌باشد.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی شهر تهران بر روی روند شکل‌گیری و توسعه این محدوده تاثیر گذار بوده‌اند.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد الگوهای ایرانی - اسلامی در روند شکل‌گیری عناصر هویت بخش به منطقه 12 تهران یا همان بخش مرکزی تاثیر گذار بوده‌اند.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش در بخش مرکزی شهر تهران رابطه وجود دارد.

همان‌گونه که اشاره شد پرداختن به مقوله هویت شهری در شهرشناسی و به کارگیری نتایج آن در شهرسازی، که بنا به ضرورت مطرح شد که انگاره های قبلی ارائه شده قادر به حل آن نبودند و طرح‌ها و برنامه‌های شهرسازی نوعی یکنواختی ناشی از استانداردهای جهانی را در کلیه برنامه ریزی‌های شهری فارغ از ارزش‌های خاص حاکم بر جوامع مختلف انسانی برگرفته از شرایط محیطی، فرهنگ‌ها و سنت‌ها، ادیان و مذاهب، اعتقادات و سایر مواردی که از فطرت مبتنی بر ذات آدمی سرچشمه می‌گیرد، گفتگو می‌کردند در نهایت انتقادهای پر دامنه‌ای در خصوص عدم توجه به جنبه‌های کیفی زندگی شهری شکل می‌گیرد که از عدم احساس تعلق و وابستگی به شهر و مکان زیست شهروندان ناشی می‌شود و پیامدهای آن به صورت بی‌توجهی شهروندان نسبت به مسائل و مشکلات شهر و احساس عدم همکاری و مشارکت در امور شهری و ... بروز می‌کند.

لذا فرضیه ها رساله در حول این محور تنظیم شده است که با بکار گیری علوم روانشناسی ، جامعه شناسی و رفتار شناسی می توانیم درک بهتری از تصورات شهروندان از عناصر شهر داشته باشیم.

5-1- ضرورت و اهمیت تحقیق:

انقلاب صنعتی قرن هجدهم و در پی آن پدید آمدن مصالح جدید ، فناوری جدید ، پیشرفت در علوم مهندسی و بوجود آمدن کارخانه های جدید و متعدد در جوار شهرها در قرن نوزدهم ، افزایش بی سابقه تولیدات ماشینی و رشد گسترده جمعیت ، اوضاع اجتماعی - اقتصادی اروپا را دست خوش تغییر و تحولات عظیم کرد که ایجاد روابط قوانین کارگری جدید ، نا آرامی های سیاسی و نیاز به ایجاد مسکن و تسهیلات مرتبط با آن برای جمعیت اضافی و انبوه مهاجرانی که به خاطر اشتغال روانه شهرهای جدید صنعتی شده بودند ، بخشی از آن تحولات بود . هر سال نمایشگاه های بزرگی از محصولات و تولیدات جدید در مجموعه های ساختمانی جدید برپا می شد علاوه بر عرضه کالاها و تولیدات جدید صنعتی ، نمایانگر پیشرفت های علوم مهندسی در بهره گیری از مصالح جدید و فناوری های نوین ساختمانی و سازه های نو بود .

برخلاف انتظار ، در این نوجویی و هیجان نوگرایی قرن نوزدهم ، معماران نقش چندانی ایفا نکردند. حتی اصطلاح شهرسازی نیز وجود خارجی نداشت و آنچه به عنوان شهرسازی مطرح می شد برخی خیابان کشی های جدید بود که با توجه به اختراع و اتومبیل ضرورت می یافت ، تأسیسات شهری نیز جزئی از آن بود که با کارهای هوسمان در پاریس آغاز شد و سپس در سایر کشورها از آن تقلید کردند (اعتصام، 1373: 35) .

از آغاز قرن بیستم نقش معماران و شهر سازان فعال تر شد ، معمارانی مانند اتوواگنر ، آدلف لوس ، پیتر بهونس ، گریویوس ، لوکوبوزیه و فرانک لویدرایت زبان جدید فرم را در معماری از طریق تعلیمات و طرح های شان گسترش دادند و هر چند دیدگاه های متفاوتی در نحوه بیان فرم های جدید معماری بین این معماران برقرار بود (مثلاً برخورد متفاوت آلوارآلتو ، در مورد رابطه ساختمان با فرم زمین و طبیعت پیرامون ، با آرای لوکوربوزیه) ولی در مجموع یک عامل در تمام طرح های این معماران مشترک بود و آن بریدن از تاریخ و حذف عناصر تزئینی و نهادین که در معماری کشورهای مختلف ، تنوعی محلی - منطقه ای پدید آورده بود . سرانجام سبکی جهانی پدید آمد که در فاصله سال های 1920-1960 به کمال و اوج خود رسید و جهان شمول شد (همان، 37).

اوضاع اجتماعی و اقتصادی اروپا نیز در این دوران ، مشوق و مؤید افکار و روش های جدید معماری و شهرسازی بود . جمعیت شهرها به سرعت افزایش می یافت و شهرهای موجود ، نه از نظر کمی و نه از نظر کیفی ، پاسخ گوی نیازهای روزافزون این جمعیت نبود ، به خصوص اختراع اتومبیل و گسترش سریع آن و حرکت وسایل نقلیه موتوری عمومی و خصوصی در شهرها ، چنان به سرعت دامن می گسترانید که مجال اندیشیدن به بافت های قدیمی شهرها و حفظ ساختمان های قدیمی با ارزش و به طور کلی هویت معماری و شهرسازی سنتی و فرهنگی را باقی نمی گذاشت . نه تنها مساحت شهرها

زیاد و ارتفاع ساختمان‌ها بلندتر می‌شد، بلکه در داخل شهر نیز نیاز به ایجاد راه‌های ارتباطی جدید و فضاهای مختلف شهری چندان دامنه دار بود که فرصتی برای تفکر درباره آنچه اتفاق می‌افتاد باقی نمی‌گذاشت.

ایجاد خانه‌های چند طبقه رو به آفتاب و مدارس بزرگ بیمارستان‌های مدرن و پارک‌ها و بلوارها، اجتماع آن روز را به هیجان آورده بود و اوضاع اقتصادی جوامع سرمایه‌داری اروپایی که به تدریج به جوامع مصرفی تبدیل شدند نیز مشوق و محرک این نوگرایی بود و آموزش و فرهنگ معماری نیز در همین راستا حرکت می‌کرد. در نتیجه فریاد فرهنگ‌گراها و آن‌ها که به وضوح شاهد از دست رفتن ارزش‌ها و هویت معماری و شهرسازی خود بودند، در سنگینی صدای بلدوزرها محو می‌شد. در ادامه این وضع، مسائل شهری و یافتن راه‌حل‌های شهرسازانه اهمیت بیشتری یافته و سیاستمداران و مدیران شهری را واداشت تا برای جلوگیری از گسترش بی‌سابقه شهرها و تخریب روزافزون و ساخت و سازهای بی‌رویه، قوانین و مقررات جدیدی را وضع کنند که نتایج آن تهیه طرح‌های جامع شهری و منطقه‌ای و ایجاد شهرهای جدید بود (اعتصام، 1373: 35).

دامنه اهمیت مسائل شهری به تدریج چندان افزایش یافت که کنگره‌های بین‌المللی معماری از سال 1928 برگزار شد و نقش بسیار مهمی در تعمیم افکار و اندیشه‌های معماری مدرن داشت. بحث اصلی خود را معطوف به مسائل شهرسازی نمود علاوه بر صدور بیانیه معروف به منشور آتن، مباحثی چون محل سکونت و محل تفریح، قلب شهر و حقوق پیاده‌روندگان و محیط طبیعی انسان مطرح گردید، که در آن‌ها جنبه‌های شهرسازی و زیست محیطی از وجوه معماری پررنگ‌تر بود.

با تمام این احوال، در معماری کمیت بر کیفیت غلبه یافت و تعصبات مربوط به جداسازی عملکردها که از منشور آتن سرچشمه گرفته بودند نیز ناتوانی کشورها در حل مسئله پیچیده شهری و رفع نیازهای مادی و معنوی شهروندان، معماری و شهرسازی را به فاز بحرانی وارد کرد. معماری به صورت تکرار ساخت و سازهای انبوه درآمد و یکنواخت و کسالت آور شد و معدود ساختمان‌هایی که توسط معماران هنرمند بزرگ طراحی و اجرا شده بودند، در بستر عظیم ساختمان‌های تکراری، مبتذل و کلیشه‌ای گم می‌شد و معماری آن بعد مهم شاعرانه و فرهنگی خود را از دست داده بود.

در حوزه شهرسازی، چیرگی اتومبیل و ایجاد راه‌های اتومبیل‌رو تبدیل میدان‌های قدیمی شهرها که روزی محل تجمع و دیدار شهروندان بود به پارکینگ‌ها و سرانجام جداسازی متعصبانه عملکردها، به بیگانگی شهروندان نسبت به یکدیگر و نسبت به شهر انجامید و بی‌تفاوتی و بی‌اعتنایی مردم نسبت به فضاهای شهری، به نوبه خود به بروز مسائل اجتماعی و اقتصادی جدیدی ختم شد. از حدود دهه 1960 که با گسترش بی‌سابقه صنایع الکترونیک اطلاعاتی مقارن بود و تبادل اطلاعات با سرعت بی‌سابقه‌ای میسر می‌شد، فرهنگ‌های منطقه‌ای، سنت‌ها، معماری بومی، باز زنده‌سازی بناها و شهرهای تاریخی و هویت معماری و محیطی به شدت مورد توجه قرار گرفت. مطالعات معماری و شهرسازی در جهت برخوردی جدید با مسائل معماری و شهرسازی انتشار یافت و آکادمی‌های معماری جهان، موضوع معماری مدرن را محل تردید قرار دادند و نسل جوان‌تر معمارانی که در مکتب

استادان بزرگ مکتب نوگرایی پرورش یافته بودند ، به عکس العمل شدید دست زدند . مجموع این عوامل یعنی مطالعات معماری و شهرسازی ، دانشگاه‌ها و آموزش‌های معماری ، معماران نسل جوان ، سرانجام اوضاع اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشورهای مختلف (به‌خصوص کشورهای صنعتی) به ایجاد سبک‌ها و روش‌های مختلفی انجامید که امروز آن‌ها را تحت عناوین «پسانوگرایی» ، «فناوری پیشرفته (های تک)» ، «دکنستروکسیون» «شهرسازی نوین» و... می‌شناسیم (اعتصام ، 1373 : 76).

این سبک‌ها ، عمدتاً در تقابل با نوگرایی (مدرنیسم) کلیشه‌ای مطرح شده‌اند ، اعم از این که در مورد کامیابی یا شکست آن‌ها در نحوه این تقابل همداستان باشیم یا خیر. این سبک‌ها به سرعت جایگزین معماری بین‌المللی شده و می‌شوند ، نوآوری‌های معماری و شهرسازان بار دیگر توجه محافل اقتصادی و اجتماعی مردم را به خود جلب کرده است و آن‌ها را از حالت بی‌تفاوتی و بی‌اعتنایی نسبت به این مسائل درآورده است . بنابراین ضرورت پرداختن به مقوله هویت شهری و توجه به جنبه‌های کیفی شهر در کنار جنبه‌های کمی آن ، در ابعاد جهانی بروز می‌یافت . هویتی که عامل پیوند انسان با محیط خود بوده و به سهولت در ادراک معنای محیط بر اساس فرهنگ ، سنت ، عادت و حس رضایت آنان از محیط منجر می‌شود به طور عام و در طراحی مسکن به طور خاص مطرح بوده است . از این رو محله‌های قدیمی و بافت‌های سنتی که در طول صدها سال شکل گرفته‌اند ، به سرعت جای خود را به آپارتمان‌ها، برج‌ها و فضاهای تجاری می‌دهد و یا به بزرگ‌ترین معضل برای شهرها تبدیل می‌شوند .

بافت‌های حاشیه‌ای و ناسازگار در اطراف شهرها می‌رویند و در تضاد با محله‌های نوساز قرار می‌گیرند . برای ایجاد هم‌پیوندی بین محله‌های سنتی و جدید ، طرح‌هایی در دستور کار قرار می‌گیرند که طی آن تلاش می‌شود تا محله‌های قدیمی را نیز همخوان با محله‌های جدید بنماید و یا به عبارتی دیگر هویت آن‌ها را از بین ببرد .

محل‌هایی که در گذشته هر کدام براساس شرایط قومی و فرهنگی دردل شهرها شکل گرفته‌اند و وجه تسمیه آن‌ها در گذر زمان نشان از شرایط اجتماعی مردم آن محله‌ها داشته است ، به تدریج محو و همگام با تحولات شهری متحول می‌شوند .

تأسیسات شهری نیز جزئی از آن بود که با کارهای هوسمان در پاریس آغاز شد و سپس در سایر کشورها از آن تقلید کردند (همان).

در خلال دهه های نخستین و میانی قرن بیستم ، نوگرایی ورشد سریع فرهنگی ناشی از آن ، دشواری‌هایی را در قلمرو ایجاد معنی و هویت بخشیدن به شهر در پی داشته است . از یک سو بانیان سبک بین‌المللی با محوریت اصل ساده سازی¹ شهرها را استانداردیزه و متحدالشکل کردند تا به رویای "شهر به مثابه ماشین زندگی" جامه عمل بپوشانند . از سوی دیگر عملکردگرایان با توجه بیش از حد به جنبه های کمی ، معانی و عملکردهای پنهان محیط را از یاد بردند . در اواخر دهه 60 به دنبال پی آمدهای این دیدگاه های یک سویه و جدا انگاشتن انسان از محیط ، گسترش انتقادات و مخالفت ها منجر به تغییراتی در تفکر معماری و شهرسازی شد . امروزه توجه بیشتر به جنبه های کیفی شهر و مهم ترین

۱. Reduction

آن هویت محیط به عنوان عاملی برای تقویت پیوند انسان با محیط و غنا بخشیدن به فعالیت اش در آن مشهود است. متناسب بودن محیط شهر به لحاظ کیفی در نظر مردم سهولت در ادراک معنا و هویت محیط را به دنبال داشته و به حس رضایت آنان از محیط منجر می شود (دانشپور، 1383: 18).

1-5-1- ضرورت پرداختن به هویت در منظر شهری ایران

منشاء بسیاری از بحران‌های اجتماعی و شهرنشینی، بی‌تفاوتی مردم نسبت به تغییرات محیط و تبعات آن چون تضعیف فرهنگ و هویت‌های محلی است. علائم و نمادهایی که جامعه از طریق آشنایی با آن، قادر به بازشناسی محیط است، جزئی از منابع هویت فضایی و نقش آنها به مثابه دستور زبان مکونات اجتماعی و سیاسی شهر است (زادرفیعی: 1384: 58).

این در حالی است که طبق ماده 4 قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری، شهر مکانی است با حدود قانونی که در محدوده جغرافیایی مشخص واقع شده و از نظر بافت ساختمانی، اشتغال و سایر عوامل دارای سیمایی با ویژگی‌های خاص خود است.

بیش از یک دهه است که عبارت منظر شهری در محافل علمی و حرفه‌ای ایران مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این مدت همایش‌ها و سخنرانی‌های زیادی در گوشه و کنار کشور با عناوین مشابه برگزار شده است. سیمای شهری، سیما و منظر، چشم‌اندازهای شهری، سیما و طراحی شهری، طراحی سیما و منظر از جمله واژه‌هایی است که برای بیان آنچه که مدیران و متخصصان با وجدان و تجربه خود درک کرده‌اند به کار گرفته می‌شود.

رواج مفهوم منظر شهری در محافل علمی، حرفه‌ای و تصمیم‌گیری به عنوان یکی از نیازهای ارتقای کیفیت شهرهای امروز، قبل از آن که به دقت تعریف شده باشد، نشان از ضرورت آن دارد. وجدان عمومی نیازی را یافته که شهر از آن بی‌نصیب است. منظر شهری، بعد جدیدی از هویت سیال شهر است که مستقیماً با ادراک شهروندان از شهر رابطه دارد. در حقیقت، آنچه از شهر توسط شهروندان فهمیده می‌شود، منظر شهری است.

منظر شهر، مهم‌ترین حامل هویت شهر است زیرا مفاهیمی را باز تولید می‌کند که برآمده از توده، فضا و عناصر گوناگون شهری است که در طول تاریخ و در تعامل انسان‌ها با محیط و با یکدیگر پدید آمده‌اند.

طرح جامع 1386 تهران، بابتی را در اسناد توسعه شهری ایران گشود که در برنامه‌ریزی شهری ایران سابقه نداشت. تعریف سند ساماندهی منظر شهری تهران در کنار مجموعه‌ای از اسناد توسعه شهری

که غالباً به جنبه‌های کمی و کارکردی شهر می‌پرداختند ، برای نخستین‌بار به صورت برنامه‌ای مستقل کیفیت شهر را مورد توجه قرار می‌دهد.

پیش از آن شورای شهر تهران در چند مصوبه و توصیه ، شهرداری را موظف کرده بود تا طرح جامع منظر شهری تهران را تهیه کند . یک دهه پیش از پیروزی انقلاب اسلامی سازمان زیباسازی ، در واکنش به نارضایتی از صورت شهر مدرن تهران ، بنیان‌گذاری شده بود تا چهره نازیبای شهر را با برنامه‌های خود زیبا سازد . هم‌اکنون نیز سازمان‌های زیادی در شهرهای کشور تحت عنوان زیباسازی با همان رویکرد قدیمی که امروزه کاملاً دگرگون شده ، به فعالیت مشغولند.

زیبایی‌شناسی امروز ، با شناخت عمیق‌تر خود از انسان و جامعه و محصولات تمدنی آنها همچون شهر ، دیگر صورت واحد و ثابتی برای زیبایی قائل نیست ، بلکه زیبایی را در ارتباط با تاریخ ، محیط و اهداف انسان تعریف می‌کند . تغییر در نظام ارسطویی زیبایی‌شناسی ، به تغییر نگاه در ارزیابی سیمای شهر و در نتیجه تحول نظریه‌ها در داوری منظر شهر و تبعاً در رویکردهای برنامه‌ریزی و هدایت طرح-های توسعه شهری انجامید.

خواست متراکم مدیریت شهری در ایران برای بهره‌مندی از دانش منظر شهری ، آنچنان که درخور آن است هنوز پاسخ داده نشده است . در سطح دانشگاهی ، کمتر از یک دهه است که با تأسیس رشته معماری منظر ، مباحث منظر شهری در حاشیه آن و به طور مختصر مطرح شده است . در مجامع برنامه‌ریزی نیز شورای عالی شهرسازی تاکنون مصوبه‌هایی برای ساماندهی منظر شهری تدوین و ارائه کرده است . همه این اقدامات، علی‌رغم ارزش آنها ، در مقابل عمق و وسعت دانش منظر شهری و نقش آن در کیفیت محیط شهر ناچیز است.

نگرش مبتنی بر منظر شهری به کیفیت توزیع مطلوب کمی فضاها یا کاربری‌های شهری کمک می‌نماید و خلا ناشی از دید برنامه‌ای را تا حدود زیادی جبران می‌نماید . در این نگرش امکانات و محدودیت‌های جدیدی برای تراکم پیدا می‌شود . رابطه تبادلی میان مطلوبیت‌های برنامه‌ای تراکم و کیفیت توزیع کمی و قابلیت‌های مبتنی بر نگرش منظر شهری می‌تواند ضرورت‌های کارکردی را با ارزش‌های زیبایی‌شناختی ترکیب نماید و در قلمروهای متفاوت شهری بر ارزش‌های ساختاری آن تاکید نماید. لذا استفاده آگاهانه از تراکم در شهر می‌تواند در تلقی از کلیت شهر نقش بسیار مهمی داشته باشد (خانی، 1387: 2)

امروز رهبران سیاسی جامعه و مدیران اجرایی نیز از ضرورت توجه به هویت شهر و هدایت آن به سمت صفت خاص سخن می‌گویند (منصوری ، 1386: 49) . مقوله شهروندی و هویت اجتماعی از جمله موضوعاتی است که با احساس تعلق به مکان پیوندی تنگاتنگ دارد . هویت اجتماعی و حافظه جمعی در جایی حفظ می‌شود که وقتی فرد در آنجا است ، حس کند فضایی در آن مستقر است که با

جاهای دیگر فرق دارد (رضازاده، 1384). عدم هویت تاریخی اماکن مساله حادی است که امروز ما با آن دست به گریبان هستیم. اگر احساس شود که در جایی تداوم تاریخی وجود ندارد (تداوم تاریخی که هویت گروهی در آن نهفته است)، یکی از ارکان مهم زندگی اجتماعی زیر سؤال رفته و فرد احساس عدم تعلق به جامعه و عدم هویت می‌کند (خسروخاور، 1383: 114).

با ورود تبعات عصر صنعت به کشور و دور شدن از نظام‌های طبیعی، به واسطه قدرت فن‌آوری در تغییر شکل و دگرگونی این نظام‌ها، دغدغه «بیگانگی» از این فرآیندهای طبیعی، رنگ نوینی به خود گرفت. نظام‌های طبیعی به شبکه‌هایی پیچیده در لایه‌های زیرین شهرها و پنهان از ادراک انسانی، منتقل شدند. این امر به حائلی برای تماس و تجربه نظام‌های بوم‌شناسی توسط انسان و به عبارتی «گسست ادراکی» میان انسان و نظام‌های اکولوژیک به ویژه در محیط‌های شهری منجر گردید. در نظر بسیاری از اندیشمندان چنین رویدادی منجر به در خطر افتادن ارزش‌های حاصل از تعامل انسان با محیط طبیعی شده است. ارزش‌های پیوند دوباره نظام‌های انسانی و طبیعی، زمینه‌ساز پرداختن به رویکرد طراحی بوم‌آشکار در منظر شهری می‌باشد که در ادامه مباحثی در خصوص آن تبیین می‌گردد. این مباحث در دو دسته کلی مطرح می‌شوند که یکی بر ارتقای کیفیت حیات انسانی در نتیجه برقراری پیوند ادراکی با نظام‌های طبیعی متمرکز می‌گردد و دیگری از زاویه حیات بوم‌شناسانه به ضرورت فراهم آوردن فرصت ادراک و تجربه نظام‌های طبیعی می‌پردازد. بدین ترتیب نسل جدید طراحان منظر شهری، به تجربه انسان از فرآیندهای اکولوژیک، به عنوان یکی از مبانی بنیادین سازماندهی طرح شهر توجه می‌کنند و آنرا به صورت «جریانی پیوسته» در شهر و نه منحصر به زون‌های خاص قلمداد می‌کنند (Eisenstein, 2005: 145).

تقابل فضاهای شهری قدیمی با فضاهای امروزی نیز نشان از روند دگرگون پذیر زندگی و دنیای اطراف ما دارد. فضاهای شهری قدیمی تحت تأثیر هجوم فناوری به تدریج می‌خواهد خود را به وضعیت فضاهای جدید و مدرن برسانند و آنچه بر جای می‌ماند صورت‌های خیالی افراد جامعه از سیما و نحوه فعالیت در فضاهای شهری قدیمی است. عدم توجه به فرهنگ‌ها و ارزش‌های جامعه در طراحی شهری جدید باعث شده است تا صرفاً خاطراتی از فضاهای گذشته بر جای بماند، خاطراتی که به صورت پنهان و به عنوان هویت خفته مطرح می‌شود.

این هویت خفته در شهروندان ایجاد نوعی از خود بیگانگی و احساس غربت در محیط‌های جدید شهری با نگاهی توأم با حسرت به گذشته انجامیده و از سوی دیگر، اندیشمندان را به تفکر در خصوص پاسخ‌گویی به این نیاز غیر قابل لمس وا داشته است. پس می‌توان اهمیت و ضرورت توجه به مقوله هویت را در حوزه‌های مختلف معرفت بشری و حوزه خاص مورد مطالعه (هویت شخصی) و ضرورت آن را در حل مشکلات جاری جوامع شهری که با آن مرتبط می‌شوند، جستجو کرد.

2-5-1- ضرورت طرح مسئله هویت منظر شهری بخش مرکزی تهران از دیدگاه پژوهشی

نابسامانی و اغتشاش سیما و منظر شهرهای معاصر ایران به ویژه تهران واقعیتی پذیرفته شده توسط مسئولین، حرفه مندان، صاحب نظران و عامه مردم است. از طرفی آشفتگی سیمای شهری موجب ناهنجاری های اجتماعی، فرهنگی، حقوقی، قانونی، اخلاقی، فعالیتی، روانی، بصری و محیطی چه از منظر عینی آن (منظر شهر) و چه از زاویه برداشت ها و تصویرهای ذهنی افراد از آن (تصویر شهر) می شود به عبارت دیگر در حاشیه توسعه شهرها، سیمای شهری هم به عنوان ظرف و به عنوان مظلوم عمل می کند. حاصل امر این نارسائی ها گسترش سلسله مراتبی ناهنجاری ها در فرآیند توسعه شهرها به نحوی است که در یک طرف آن رویکردها، تصمیمات و سیاست های غیر علمی، سطحی و کیفیت گریز و در سوی دیگر، موقعیت های بوجود آمده از طرف سوداگران است که نتیجه آن تنزل فرآیندها اخلاق حرفه ای و کیفیت پائین خدمات حرفه مندان مختلف دست اندرکار توسعه و عمران شهر است که منجر به سطح نازل سواد بصری و پرورش نیافته عامه مردم از ارزش های فضائی زندگی شهری می شود. یکی از بحث برانگیز ترین چالش ها در ساماندهی سیمای شهر نحوه هویت بخشی به منظر و پیچیده ترین مفاهیم این زمینه تعریف ماهیت واژه هویت می باشد. تعبیری که غالباً از هویت سیمای شهری در ایران می شود تنها دارای بار تاریخی است و هدف آن ضرورت تزریق چنین هویتی به کالبد ساختمان می باشد. اگرچه چنین نگرشی در صورت درک صحیح مسئله درباقت های تاریخی و همجواری با بناهای با ارزش قدیمی از توجیه پذیری برخوردار است ولی در بافت های غیر تاریخی تعابیر پویا تری از مفهوم هویت شهر همچون هویت محله، هویت عملکردی و هویت طبیعی را می توان به بحث گذاشت.

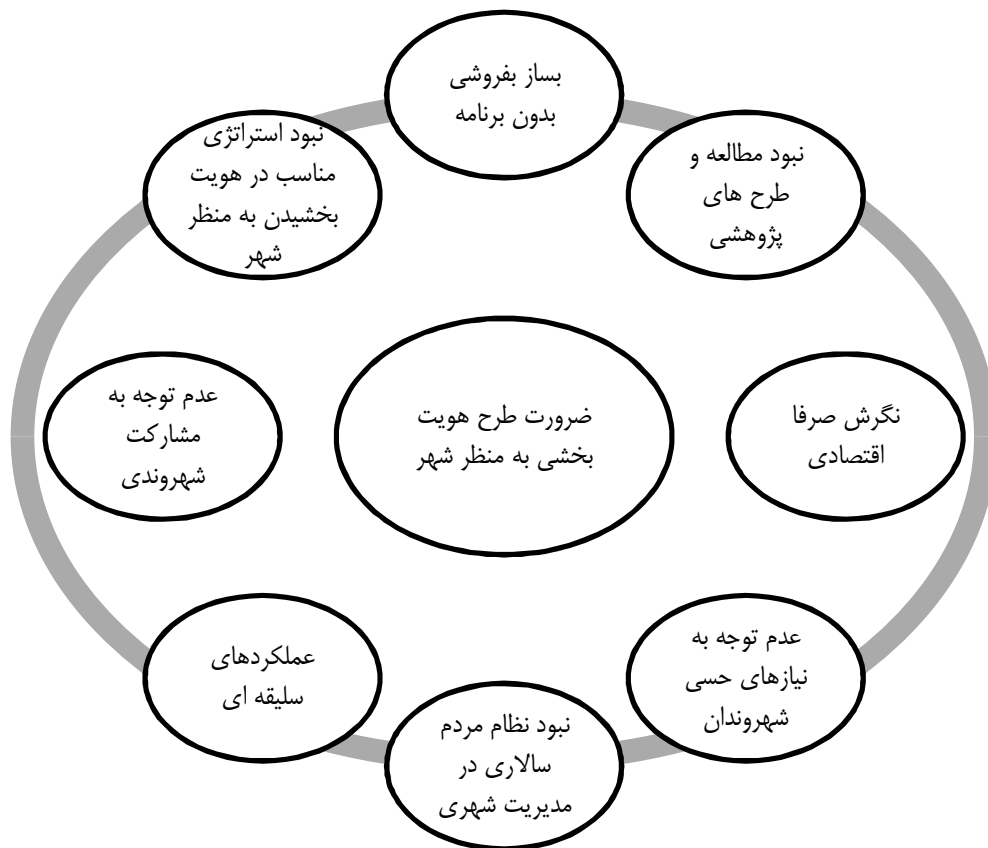
لذا خلاء ارزشی ناشی از فقدان محوریت هویت حقوقی شهروندان در توسعه شهرها که موجب بروز محورهای کاسب کارانه شده است را بطور گسترده تری در عرصه منظر شهری می توان یافت. از طرف دیگر کمبود منابع علمی و معرفتی کارشناسان و برنامه ریزان شهری، راه کارهای سطحی، شتاب زده و واکنشی تا بدان جا رسیده که به گروه های مختلف فعالیتی، تولید کنندگان و ارائه دهندگان خدمات نیز سرایت کرده است و این همه با نیم نگاهی به تهران و تعابیر و تصاویر مستند پیامدهای صوری گرائی مسئولین و حرفه مندان مشهود است بنابراین هدف گیری سیاست های ساماندهی منظر شهری و رویکردی دوگانه در حوزه رویه ای و ماهوی دارد و درمقیاس عمل آن در ارتباط با سیاست گذاری های کلان و خرد است. لکن به گفته صاحب نظران مبحث منظر شهری در حال حاضر منظر شهری تهران دارای هجده مسئله عمده در سر راه خود می باشد (گرچی، 1385:6).

1. کیفیت گریزی: که ناشی از سیاست های کمیت گرای مدیریت شهری است و ابعاد کیفی (ویژگی های بصری، ادراکی، روان شناختی، زیباشناختی، زیست محیطی) در آن کمرنگ است. که این قضیه پیامد های منفی شتابزدگی و زیاده خواهی را به همراه آورده است.

2. دانش گریزی: فقدان دانش کافی در سطح مسئولین و کارشناسان لذا پیچیدگی های این گونه مسائل باعث می شود تا در درازمدت تبعات منفی آن منجر به الگوبرداری های خام و بی ارزش بدون در نظر گرفتن ارزش های جامعه گردد.

3. ارزش‌گریزی : سیاست‌های اعمال شده که لزوماً بر محور اخلاق حقوقی شهروندی استوار نباشد منجر به گرایش به سمت مکانیزم‌های اقتصادی بازار و دیدگاهی سوداگرانه خواهد داشت و ارزش‌های بصری و کیفی را از شهروندان سلب می‌کند.
4. بینش‌گریزی : قطع بودجه شهرداری‌ها و لزوم تامین هزینه‌های شهرداری توسط خود باعث بروز پدیده بینش‌گریزی و تامین درآمد از طریق فروش تراکم گردید که منجر به پدید آمدن زشت‌ترین صحنه‌های منظر شهری در شهرهای ایران شد.
5. سلیقه محوری : مصوبات و بخش‌نامه‌های بدون هماهنگی و پشتوانه نظری و یا توجیه اجرائی و اقدامات سلیقه‌ای سایر دستگاه‌های اجرائی، توافق‌های غیر شفاف و خارج از ضابطه از جمله دیگر ناهنجاری‌های بصری سیمای شهر تهران است.
6. رانت‌گستری : که با هدف ایجاد فرصت‌های مناسب برای تولید درآمدهای بادآورده در یک دوره زمانی خاص برای افراد یا گروه‌های خاص عمل می‌کنند (فروش مازاد تراکم و یا توقف فروش تراکم در دوره‌های خاص) که ضربه مهلکی را به سیمای شهر وارد می‌کند و باعث عدم اعتماد عام به سیستم مدیریت شهری می‌شود.
7. آزمایش‌گرایی : باهدف دست‌یابی به نتایج از طریق آزمون و خطا صورت می‌گیرد که یا با ورود تجارب خارجی و یا نظرات شخصی در سطح شهر اعمال و اجراء می‌شوند.
8. استمرار‌گریزی : اقدامات مقطعی بدون نگرش درازمدت به منظور عقب‌انداختن تصمیمات اساسی برای حل مسائل پیچیده شهر برای مدتی اعمال می‌شوند که منجر به بلاتکلیفی و ناهمگونی در سیما و منظر شهری می‌شود.
9. انفعال‌گرایی : شامل مصلحت‌اندیشی با توجه به کوتاه‌بودن میانگین تصدی دوران مدیریتی است که هزینه‌های فزاینده‌ای برای جامعه، اقتصاد و محیط زیست و کالبد شهر ایجاد می‌کند مثل ممنوعیت ساخت بر روی گسل‌ها
10. اقتدارمداری : شامل سایر نهادهای مدیریتی صاحب نفوذ در عرصه مدیریت شهری (تعاونی مسکن‌ادارات صاحب قدرت و نفوذ) که خود را تابع قوانین حوزه مدیریت شهری نمی‌دانند.
11. اختراع‌گرایی : هرگونه نوآوری و بدعت در عرصه سیما و منظر و هویت شهر که بدون دانش کافی باشد همچون سیاست فروش تراکم سیار، بلندمرتبه‌سازی‌های ناهمگون و.....
12. ترفندپذیری : قوانین و مقرراتی که بدلیل عدم شفافیت موجب سوءاستفاده از طرف مخاطبین قرار می‌گیرد همچون عدم نظارت بعد از صدور مجوز ساخت، پارکینگ‌های صوری و سایر اقدامات فریب‌کارانه ناشی از عدم مدیریت و نظارت شهری
13. تخلف‌پروری : فراهم آوردن امکان تخلف توسط مسئولین برای اخذ جریمه که به پایمال شدن حقوق شهروندی می‌انجامد.
14. حاشیه‌پردازی : توجه به تخلفات کوچک و کم‌اهمیت و چشم‌پوشی از تخلفات سنگین

15. وارونه نگری : که به دلیل عدم انجام تحقیق کارشناسانه منجر به نتایج معکوس در حوزه مدیریت شهری می شود از جمله تراکم فروشی بیش از حد که در نهایت باعث کمبود زمین در سطح شهر برای خدمات و نیز کاهش درآمد شهرداری ها در آینده می شود و با تاثیرات منفی بلند مرتبه سازی که باعث کاهش تابش آفتاب و افزایش ترافیک و..... می شود.
16. صوری گرائی : رویکرد های نا آگاهانه ای که منجر به بروز رفتارهای کاذب و ظاهری می گردد . مثلا استفاده از خدمات نظام مهندسی در قالب سهمیه بندی برای مهندسين و ایجاد بازار خرید و فروش سهمیه بدون انجام نظارت واقعی
17. تحقق گریزی : رویکردهائی که تحت تاثیر فشارهای اقتصادی و سیاسی و یا اجتماعی در کانون قرار می گیرند و پس از مدتی کارائی خود را از دست می دهند.
18. تحول گریزی : عدم گرایش در روی آوری به مجموعه سیاست ها ، مکانیزم ها و روش های نتیجه بخش با استفاده از تجارب جهانی (همان:8)

شکل شماره 1-1 : ابعاد ضرورت طرح منظر شهری در ایران (نگارنده براساس جمع بندی مطالب فوق)

بنابراین علل و ضرورت های متفاوتی مانع از دست یابی شهر تهران به منظر شهری مطلوب و دارای هویت بر گرفته از ارزش ها می شوند و در همین زمینه راه کارهای متعددی نیز از طرف پژوهشگران و اندیشمندان ، صاحب نظران ومدیران ارشد ومیانی ارائه شده است که هر کدام قابل تامل است .

1-6- علت انتخاب موضوع توسط پژوهش گر

در نتیجه در پرداختن به مقوله هویت در منظر شهری باید توجه کرد که این بحث بنا به ضرورتی مطرح می‌شود که روش‌های قبلی در این بعد (تحلیل نقش فرهنگ و سنت در هویت منظر) به موضوع نپرداخته‌اند. حال چه این ضرورت‌ها به خاطر شکل تغییر و تحول شهرها در راستای روند جهانی شدن پدیدار شده باشد (تاثیرهای فناوری و ارتباطات) و یا آنکه بی‌توجهی به ارزش‌های فرهنگی و بومی باعث بوجود آمدن چنین مشکلی شده باشند، موضوع درخور اهمیت این است که انگاره‌ای قبلی دارای کمبودهایی بوده‌اند که این رساله برآن است تا با ارائه روشی بومی آنها را تحلیل کند که ذیلاً به چند مورد آنها اشاره می‌شود:

1- عدم توجه انگاره‌های قبلی در خواندن زبان شهرسازی گذشتگان
از آنجا که شاید نتوان به کمک فناوری و بهره‌گیری از روش‌های علمی ارزش‌ها و فرهنگ‌ها را اندازه‌گیری و زبان شهرسازی نیاکان را درک کرد به نظر می‌رسد باید از معیارهای مبتنی بر انسان بهره گرفت.

2- استقرار تعریفی جامع از ماهیت شهر بر پایه ماهیت فطری انسان
به معنی جدا کردن ارزش‌های انسانی از فناوری نوین است، فناوری امروز پاسخ‌گوی نیازهای طبیعی و غریزی است و تمام ابعاد نیازهای فطری برگرفته از ذات انسان در آن گنجانده نشده است.

3- عدم توجه به پویایی فرهنگ‌ها و ارزش‌های جامعه شهری بر پایه اصول سنتی
فرهنگ‌ها و ارزش‌های جوامع شهری به پیروی از فطرت انسانی در حال تکامل هستند و به نظر می‌رسد اغلب طرح‌های شهری امروز، تکامل را در کمیت کالبد فیزیکی و رشد جمعیت می‌بینند و از پرداختن به پویایی فرهنگ‌ها و به تبع آن پویایی ارزش‌ها خودداری می‌کنند.

4- فقدان نمودار و طرحی روشن از چشم انداز ارزشی شهرها
به همان ترتیب که به پیش‌بینی رشد جمعیت و اقتصاد می‌پردازیم آیا می‌توانیم تصویری از آینده فرهنگ‌ها و ارزش‌ها نیز ارائه دهیم که منطبق بر رشد کمی، اقتصادی، کالبدی و جمعیتی باشد؟ در آن صورت به نظر می‌رسد بتوان طرح‌هایی به مراتب موفقیت‌آمیزتر را تولید کرد.

5- توجه به عملکردگرایی به منظور استاندارد سازی شهرها
توجه به عملکرد کالبدی شهرها و نیز بالا بردن سطح کارایی و استاندارد سازی خدمات‌رسانی، بهداشت، آموزش، گذران اوقات فراغت، معماری و مسکن که به تبع آن نمادهای بروز از ارزش‌های فرهنگی نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرند و بر نقش خلاقیت‌ها و سلیقه‌ها سلطه پیدا می‌کنند.

بنابراین پژوهش‌های ارائه شده تلاش می‌کنند مشکلات ناشی از عدم تطابق شهرهای امروز با ماهیت فطری انسان را بشناسند که پاره‌ای از مهم‌ترین آنها را یاد کردیم و برخی دیگر نیز در طول فرآیند پژوهش توضیح خواهیم داد. اهداف پژوهش نیز در راه شناسایی و ارائه آنها می‌کوشند.

بنابراین سازوکار تدوین اهداف در پی آن است که مسائل و مشکلات ناشی از عدم تطابق افق تحولات شهری با ارزش های انسانی را بررسی کند .

به بیان دیگر هدف از رسیدن به ارزش های انسانی در آنجا بروز پیدا می کند که مسائل و مشکلات ناشی از عدم توجه به این ارزش ها خود را نشان می دهند .

پس باید هویت برگرفته از ماهیت انسانی را شناخت و علتها و عوامل آن را در شهر شناسی و زندگی شهری جستجو کرد و نیز باید معیارهای ارزیابی آنها تعریف کرد تا در نهایت بتوانیم به شیوه های دست یابی و تأثیرگذاری بر آن دخالت کنیم .

بنابراین در دست یابی به اهداف کلی این رساله می توان به این جمع بندی رسید که :

- تلاش ما باید در جهت درک مناسب از مفهوم منظر شهری و تأثیر آن بر هویت شهر باشد.
- تحلیل عناصر اصلی منظر شهری بخش مرکزی تهران از لحاظ شکل ، معنی و رفتار با رویکردی بومی شده صورت پذیرد.

1-7- متدولوژی تحقیق :

با توجه به ضرورت پرداختن مفصل به این مقوله در رساله های دکتری و اینکه موضوع رساله تحلیلی است در خصوص متدولوژی تحقیق در فصل سوم به صورت مبسوط اشاره شده است.

1-8- پیشینه تحقیق :

الف - پیشینه مطالعات هویت شهر :

موضوع تولید ، تقویت و توسعه فضای شهری مناسب ، فعال ، پویا و زنده به عنوان یکی از اهداف راهبردی ارتقای کیفیت محیط در محیط های مصنوع شهری ، همواره در صدد کار برنامه ریزان و طراحان شهری قرار دارد . اهمیت این موضوع اساساً به جهت نقش موثری است که این گونه فضاها در جامعه دارند و این مهم بارها از سوی بسیاری از دست اندرکاران مسائل شهری ، اجتماعی و روان شناسی (پاتریک گدس: 1915 ، گوردون کالن: 1959 ، کوین لینچ : 1961 ، لوئیس مامفورد: 1961 جین جیکوب: 1961 ، فرانسواز شورای : 1969 ، کنزوتانگه : 1966 ، ملوین وبر : 1967 ، ادmond بیکن: ، اموس راپاپورت : 1977 و 1975 ، ادوارد کروپات : 1985 ، کارولین فرانسواز : 1988 ، دیوید: 1973 هربرت : 1981 و 1991 ، جان مونتهگومری: 1988 ، یان بنتلی: 1999) مطرح شده است. موضوع فضای شهری و تولید آن در تاریخ اندیشه شهرسازی ، سابقه طولانی دارد و عمر آن تقریباً به عهد باستان می رسد . مطالعه تاریخ فضاهای شهری نشان می دهد این موضوع در عهد باستان به عنوان محصولی زیباشناختی هیچگاه از مقصودی که این فضاها در جهت آن ساخته می شدند جدا نبوده است . در این دوران سازمان فضایی شهر و فضای شهری وابسته به آن نتیجه عمل

اجتماعی و سیاسی در قلمرو عمومی بود. در معنی معین خود، شهر همان قدر یک اثر اندیشیده شده بود که امری عملکردی، تعارضی بین طبیعت و فرهنگ نبود. طبیعت به همان اندازه غایی تصور می شد که فرهنگ انسان و شهر به عنوان یک اثر هنری، هم طبیعی بود و هم انسانی، افلاطون می اندیشید که آنچه کامل است زیبا است و آنچه زیباست کامل است و تمایزی بین فرم و فعالیت نیست، هر دو یکی اند. از اواخر قرن هجدهم مفهوم فضای شهری دگرگون شد. "از این زمان موضوع جدایی شکل ساخته شد، از عمل انسانی، جدایی ابژه از سوژه، و موضوع جدایی جدل آمیز مبتدا و متأخر بودن (Coloquhoun, 1985: P:104). فرم یا عملکرد به ویژه در بین معماران رواج یافت این جدایی بازتاب گسست تاریخی علوم، هنرها و فلسفه است. گسست مفهوم زندگی عمومی، ناهماهنگی نهادهای جامعه و پیشی گرفتن نهادهای اقتصادی از سایر نهادهاست. پاتریک گدس این جدایی را به گونه های منطقی بیان کرده و در نموداری که از وی بجاست این وضع را ناشی از مرحله زندگی انسان ها می داند که هنوز زندگی مؤثر و فعال انسان ها تحقق نیافته. "شهر آرمانی و فضای آرمانی" وی محصول آفرینش مردم است. یک زندگی به واقع فعال که عناصر اصلی آن عقل، هنر، سیاست، نمایش، حرکت، هماهنگی زندگی و شروع تاریخ انسان ها و مانند آن است. به نظر وی "در این مرحله شهر و فضاهای آن کانون مکان های مردم، اعمال و عرصه بیان اندیشه ها، احساسات و عواطف بشری مردم است و فرم آن انطباق کامل با عملکرد آن خواهد داشت" (پارسی، 1381 به نقل از گدس، 1915).

در ابتدای قرن بیستم با رشد جنبش ها و اندیشه های گوناگون اعم از جنبش زیباسازی، فوتوریسم، اکسپرسیونیسم، کوبیسم، کونستروکتیویسم و سپس مدرنیسم، تلقی از فضای شهری دست خوش دگرگونی شد. جنبش مدرن با تکیه بر کارکردگرایی، هندسه گرایی، خردگرایی، جدایی عناصر شهری، منطقه بندی و خلاصه کردن شهر به چهار عملکرد اصلی سکونت، کار، فراغت و رفت و آمد، فضای شهری را عملاً به دست فراموشی سپرد.

از آغاز دهه 60 قرن بیستم تاکنون مفهوم فضای شهری با رجعت به کامیلوسیتته، گدس، مامفورد و سایر فرهنگ گرایان و طرفداران آمایش انسانی در شهر که در زنده نگه داشتن مفهوم و اثر فضای شهری خدمت بزرگی کرده بودند، متکی به این استنباط است که فضای شهری جزئی از ساخت شهر است " که از کلیت هماهنگ و پیوسته برخوردار بوده از حیث فیزیکی دارای بدنه محصورکننده می باشد. این فضا باید واجد نظم و زیبایی بوده و برای فعالیت های شهر سازمان پیدا کند. ازسوی دیگر فضای شهری بخشی از ارگانیکسم زنده شهر است که با شرایط اقتصادی - اجتماعی و فنی در حال تغییر مرتبط است. محیطی اجتماعی دارد که دربردارنده مجموعه ای از روابط میان مردم است که به مبادله "انرژی، اطلاعات، کالا، مواد، شایعات و ... دست می زنند، با هم ملاقات می کنند، گرد هم می آیند" و " اشکال مختلف انسجام اجتماعی را در فضا متبلور می سازند". بنابراین فضای شهری عنصر اساسی ساخت شهر است که با قلب و کانون راهبردهای اجتماعی مربوط می شود) (Choay, 1969: 27-36).

تحلیل فضای شهری مستلزم تدوین چارچوب نظری است که مکان ها را با : به گفته دیوید کانتر زندگی و تجربه مردم مربوط ببینند و به رابطه بین مردم ، فعالیت های آنان و فضاهایی که خلق می کنند و یا در آن سکونت می کنند ناظر باشند(25: Canter,1988). آکادمی علوم شهری انگلستان در کتابی با عنوان هویت شهری ، آموزش محلی¹ به مسئله هویت شهر و شخصیت شهروندان پرداخته و از تحمیل قواعد توسط شرکت های چند ملیتی انتقاد کرده است و آنرا دامی برای از بین رفتن هویت و نقش برجسته معماران محلی می داند. این کتاب در پنج فصل نظرات متخصصان کالبد شهری الهام از مکان همچون رولز بالچ² ، برایان ایوانز³ ، کریس برت⁴ ، آنتونی الکساندر⁵ و دیوید تایلور⁶ که در سه شهر انگلستان زندگی کرده اند و نتایج آنرا در اختیار آکادمی علوم شهری انگلستان قرار داده اند در سال 2009 تهیه شده است .

در کتاب دیگری با عنوان هویت با طراحی⁷ نوشته جرج بوتینا واتسون و لن بنت لی⁸ در سال 2007 در دانشگاه آکسفورد این دو محقق نظر ساکنان دو مکان کاملاً متضاد (پل قدیمی در موستار و املاک مورن شهر آنجل در لندن) را مورد بررسی میزان تعلق ساکنان قرار دادند و عوامل عدم هویت و تعلق مکان را در ساکنان شناسائی و اقدام به طراحی نمودند و ثابت کردند که با شناسائی عوامل ایجاد حس بیگانگی و طراحی مجدد امکان ایجاد هویت در بین ساکنین وجود دارد . این دو با طراحی توپوگرافی ، ایجاد میدان و توالی دید و رویکرد مرفولوژیک ، انتخاب بازپروری ، ساخت براساس تصورات ریشه ای جامعه ، غلبه بر نوستالژی ، حمایت از حس فراشمول محله مشترک با اکوسفر گسترده شرایط موجود در این محلات را می توان تغییر دادند.

در ایران عبدالهادی دانشپور در پژوهشی با عنوان "بازشناسی مفهوم هویت در فضای عمومی شهری " به طرح سئوالاتی درخصوص اینکه هویت چیست؟ و خیابان (نمونه موردی : تهران ، خیابان انقلاب) در ربط با محیط های انسان ساخت چه مفهوم و تعبیری دارد؟ هویت به کدام نیاز از نیازهای انسان پاسخ می دهد؟ کدام عوامل در ایجاد هویت محیط های شهری دخالت داشته و فرآیندها و سازو کارهای ایجاد آن چگونه است؟ و بالاخره چه ملاک ها و معیارهایی برای ارزیابی هویت محیط های شهری وجود دارد؟ می پردازد مهم ترین اهداف این تحقیق دست یابی به تعریف مشخصی از مفهوم هویت در زمینه فرهنگ خودی ، تعیین معیارها و شاخص های ارزیابی و همچنین شناسایی عناصر و عواملی است که ادراک هویت را تسهیل می نمایند .

به اعتقاد دانشپور به لحاظ نظری مقوله هویت بر پایه سه عامل اساسی انسان ، محیط و فرهنگ مطالعه و مصادیق آن نیز در قالب سه عنصر متشکله حس مکان یعنی فعالیت ، معنی و ویژگی های کالبدی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است . همچنین در مرحله تبیین چارچوب نظری

۱. The Academy of urbanich

۲. revels blach

۳. brain evans

۴. chris bret

۵. Anthony Alexander

۶. david taylor

۷. identity by design

۸. Georgia butina Watson& lan bent ley

این تحقیق، معیارها و شاخص‌هایی نیز به منظور ارزیابی هویت پیش‌بینی و تعریف شده‌اند که مبنای تنظیم پرسش‌نامه و نیز تحلیل یافته‌های بخش تجربی قرار گرفته‌اند. بر پایه اهم فرضیه‌های تحقیق، هویت مقوله‌ای نسبی (غیرمطلق) است که احراز آن به میزانی که فضاهای شهری خودهای جمعی را بازتاب می‌دهند وابسته است. به علاوه برخی فضاها و مکان‌های شهری به رغم وجود ضعف‌های کالبدی از حس هویت قوی‌ای نیز برخوردارند. نتایج یافته‌های این تحقیق ضمن اثبات فرضیه‌های تحقیق، آشکار ساخت که هویت (تشخیص توأم با تمایز) امری نسبی و بیشتر از جنس فعالیت و معنی است تا ویژگی‌های کالبدی. هویت که "خود" هسته اصلی و جوهره آن است، در ربط با محیط مصنوع، همان خود جمعی است. به عبارت دیگر، هویت محیط مصنوع در حقیقت بازتاب خود جمعی است.

در مطالعه دیگری که توسط دکتر مصطفی بهزاد فر با عنوان نگاهی به هویت شهر تهران انجام شده مولفه‌های هویت بخش به شهر تهران اعم از مولفه‌های طبیعی (جایگاه کلی، رود دره‌ها، آب انبارها، چشمه‌ها و قنات‌ها)، مولفه‌های مصنوع (سیر تحولات کالبدی، محلات تهران، خیابان‌ها، میادین، تک‌بناها، امام‌زاده‌ها، مساجد، تکیه‌ها، آرام‌گاه‌ها، کلیساها، مراکز آموزشی و فرهنگی، ابنیه‌های حکومتی، بناهای اداری، حمام‌ها، کاروانسراها، قهوه‌خانه‌ها، باغات و پارک‌ها، خانه‌ها) و مولفه‌های انسانی (تبار و نیاکان، زبان و گویش، دین و مذهب، عقاید و آداب و رسوم) جزو طبقه‌بندی‌های این نویسنده از هویت شهر تهران است.

از دیگر مطالعات انجام شده همچنین می‌توان به مقالات چاپ شده در ویژه‌نامه تهران قدیم مجله معمار شماره 73 در خرداد و تیر ماه 1391 اشاره کرد که در آن مقالات متعددی در خصوص هویت شهر تهران با عنوان هویت شهر تهران فرصت‌ها و چالش‌ها نوشته اسکندر مختاری، هویت خیابان لاله زار نوشته مریم میرزائی از جمله مقاله‌های آن در نقد و تحلیل هویت تهران قدیم و یا همان بخش مرکزی تهران است.

ب - پیشینه مطالعات مربوط به منظر شهر :

1- ب- پیشینه منظر شهری در جهان : منظر شهر برآیند اوضاع و مناسبات اجتماعی هر دوره است. از دوران باستان برای شهرسازان اندیشه ایجاد فضاهای سبز با ساخت شهرها همواره مطرح بوده است. باغ‌های معلق و مشهور ملکه سمیرامیس در بابل نمونه‌ای از ادغام منظر شهر با باغ به شمار می‌رفت (اخوت، 1390 : 91). همچنین آتن و رم به ایجاد باغ‌های همگانی در اطراف معابر و کاخ‌ها همت گماشتند. در یونان از نیمه دوم قرن ششم قبل از میلاد تزئین شهرها توسط پادشاهان قدرت خواه رایج شد (موره و دیگران، 1373 : 23) از همان قرن چهارم علاقه تزئین، امپراتورها را برآن داشت تا دستور دهند که در شهرهای مختلف خواه در مرکز یا دیگر محلات هر آنچه را که ضد زیبایی،

آسایش و تزئین شهر شناخته می شد تخریب کنند (همان : 23) که پیامد آن منظر شهری بود با کاشت درخت آراسته شد و نصب کتیبه ها ، سنگ لوح و مجسمه گسترش یافت .

در دوره قرون وسطی تمام مظاهر هنری می بایست در ستایش خدا بکار می رفت به استثنای تجهیزاتی از قبیل آب نماها ، حصارهای سنگی و زیر بناهای مذهبی (همان:29) در مرکز شهر کلیسا و دیر قرار می گرفت که بر کالبد شهر غلبه داشت و جلوی کلیسا میدان و فضای سبز باز قرار داشت که محل تشکیل بازار بود . از نظر معماران قرون وسطائی شهر جز ، خانه ای بزرگ نبود و از طرف دیگر خانه نیز ، شهری کوچک به شمار می آمد (یاراحمدی ، 1378 :15) ضمن آنکه طراحی فضاهای بیرونی شهرهای قرون وسطی قبل از هر چیز بر اساس کاربرد آن صورت می گرفت لکن تزئینات نیز اهمیت خود را از دست نداده بود (همان،15) یکی دیگر از تغییرات فضاهای شهری قرون وسطی که برای رفاه شهروندان انجام شد وسعت بخشیدن به چشم انداز خیابان و فراهم کردن امکان گردش مردم بدون ایجاد مزاحمت در رفت و آمد بود که باعث شد تا بر عرض خیابان افزوده شود که این فضاها در دراز مدت به میادین عمومی با کیفیاتی احساس برانگیز تبدیل شدند(همان:78).

دوران جدید زیباسازی محیط و اهمیت دادن به پیرامون زیستی در انگلستان از سال 1519 آغاز شد که کم و بیش متأثر از سبک های ایتالیائی و فرانسوی نیز بوده است (نایبی ،1381: 19) و بزرگ ترین پارک سلطنتی لندن به نام "هاید پارک" را به روی عموم گشود و بسیاری از بزرگان را برآن داشت تا اقدام به احداث ساختمان در باغ ها پارک های شهر خود نمایند و ساختمان ها در امتداد خیابان و در کنار میدان بنا شوند (گروتر ، 1375 :151) همچنین در انگلستان قبل از عهد ملکه ویکتوریا مبلمان شهرها بسیار ساده بود و تزئینات محدود بود به نشان سلطنتی پادشاه چارلز اول که در پای بیشتر مجسمه ها دیده می شد (مرتضائی،1381: 40).

در مورد تغییر شکل حقیقی در منظر شهر باید گفت که تغییر در منظر برون شهری از قرن نوزدهم شکل گرفت و عمده ترین آن در شهر پاریس آغاز شد که شهرداری به نام "بارن هوسمان" داشت که توجه بسیاری به هماهنگی کف سازی خیابان ها ، بدنه ها ، نماها ، مبلمان شهری و انواع تجهیزات شهری مانند کیوسک های موسیقی ، نیمکت و سایه بان داشت (موره و دیگران ، 1373 :36) .

در دوره مدرن در معماری دو نوع زیبایی وجود داشت که نمونه های اولیه آن را در اولین کارهای لوکوربوزیه و فرانک لوید رایت می توان دید لوکوربوزیه در سال های نخست طرفدار جدی تکنیک مدرن و زیباشناسی مهندسی بود و فرانک لوید رایت مفهوم زیبایی را از طبیعت و نظمی که در آن است استخراج کرد (گروتر،1375: 239) .

منشور آتن نیز تاثیر بسزائی در معماری شهر گذاشت که از جمله اقدامات آن جداسازی سواره از پیاده ، ایجاد فضاهای باز و فضای سبز بود. در سال 1976 استفاده از هنر در فضاهای شهری یک مشغله ذهنی محسوب می شد و شهرهای جدید مثال بارز این امر بودند . در زمان اوج مدرنیسم طراحی می توانست تمام اشیاء مادی را تشکیل دهد مجموعه ای از ساختمان ها ، چشم انداز اطراف آن فضاهای داخلی آنها و حتی اشیاء درون ساختمان

که نمونه آن در تعالیم مدرسه باهاوس تجلی یافت (موره و دیگران، 1373: 7) در سال های 1960 لان مک هارگ به اهمیت "طراحی همراه با طبیعت" در کتابی به همین نام اشاره کرد ضمن آنکه ویلیام وایت در کتابی با عنوان "آخرین منظر" مبحث مربوط به آلودگی های بصری را با راه حل های متعددی مطرح نمود که ناشی از تفکر توسعه پایدار در حوزه منظر شهری بود (اخوت ، 1391: 112) .

اسپیرن آن ویستون¹ در کتابی با عنوان زبان منظر² در سال 1998 که توسط دانشگاه ییل منتشر شده تعصب بی نظیری را به ارزش ها و کیفیات پنهانی محیط زیست ابراز داشته است . دغدغه اصلی اسپیرن توجه به آلودگی های شدید زیست محیطی و شهرهای بزرگ است و چگونگی استفاده از منظر در طراحی شهری برای کاهش آلودگی شهرها را به صورت تحلیلی-کاربردی مورد بررسی قرار می دهد . وی اعتراف می کند که در کتاب خود به جنبه های زیبائی شناسی صرف محیط نمی پردازد بلکه به باورها ، اشعار ، احساسات و اعماق پنهانی زبان منظر می نگرد و این امکان را به ما می دهد که با تفکر و تعمق نسبت به آنچه در اطراف ما می گذرد به نشانه های گوناگون اسرار و ناگفته های محیط پی ببریم . اسپیرن طبیعت را مجموعه ای از معانی ، نه مکان ها و منظر را تبلور اعمال و افکار انسان در محیط ، چیزی صرفا جدای از او و نه یک چشم انداز می داند. این کتاب بنا به گفته اسپیرن به درک عمیق تر انسان از خود و ماوراء الطبیعه منجر می شود. دستورالعمل های ارزیابی منظر و آثار بصری³ که در سال 2002 توسط دیوید جارویس⁴ رئیس موسسه منظر و موسسه مدیریت و ارزیابی زیست محیطی انگلستان⁵ به چاپ رسید. جایگاهی برای قضاوت منظر و ارزیابی بصری شناخته شد . چهارچوبی که در آن فرآیند ارزیابی زیست محیطی EIA بکار برده شده این کتاب در 9 بخش برای ارزیابی بصری منظر تدوین شده که در پایان دستورالعمل های ارزیابی بصری ، راهبردهای زیست محیطی ، معیارهای آستانه ای ارائه گردیده اند.

2- ب- پیشینه منظر شهری در ایران : بزرگ ترین خیابان ها علیرغم این تصور که خیابان محصول تفکر شهرسازی غربی است در ایران شکل گرفت . در شهرهای ایران باستان از خیابان های مهمی می توان نام برد همچون : چهار باغ اصفهان ، زند شیراز ، خیابان روبروی سردر شهرداری قزوین ، خیابان مهمانسرای کاشان که باغ شاه فین را به میدان چوگان مرتبط می کرد و موارد دیگر که به بلوارهای مجلل و وسیع که از میان آن آبراهه های مزین به درختان عبور می کرد. از جمله مهم ترین عناصر برجسته در منظر شهری شهرهای ایران باستان می توان به موارد زیر اشاره کرد:

1- ساباط : دالان و راهروهای سرپوشیده بالای گذر(معین، 1362: 308).

۱ .Sprin , Anne Whiston

۲ .The Language Of Landscape

۳ .Guidlins for Landscape and Visual Impact Assessment

۴ . David ja rois

۵ . Institute of Environmental Management and Assessment

2- پل ها : علیرغم وظیفه عملکردی خود در حفاظت از رهگذران برای عبور از رودخانه به نمادی برای شهرهای ایران باستان تبدیل شده اند.

3- میدان ها و میدانچه ها : میدان چه ها نقش فضائی برای هویت محله ای را در شهرهای ایران باستان ایفاء می کردند .

4- جلوخان : دروازه های اصلی و مهم شهر و فضاهای ورود به شهر در مقیاس بزرگ و نیز د مقیاس محدود تر ورودی مساجد و خانه های اعیان بوده که هدف آن اهمیت بخشیدن به فضاهای ورودی است (سلطان زاده، 1372: 18).

5- معابر : شوارع ، گذرها و کوی ها که به مسیر های داخل باغ اطلاق می شود که در دوره صفویه و سپس قاجار در دوسویه آن و کنار نهر را درخت کاری نموده و به فضاهای تفرجی تبدیل شدند (نقی زاده ، 1389 : 114).

با ورود ایران به دوره مدرن و سفرهای ناصرالدین شاه به فرنگ ، تهران دستخوش تغییرات زیادی شد و حصار تهران چند برابر بزرگتر شد و تغییرات چنان گسترده بود که به ظهور سبک جدیدی از معماری و شهرسازی دست یافت که از آن با عنوان سبک تهران یاد می شود (حبیبی ، 1383 : 130). از مهم ترین اتفاقات دوره ناصری می توان به تاسیس دارالخلافه اشاره کرد و نیز خیابان هائی که با الهام از خیابان های فرانسه بدنه سازی و تزئین شده بودند(همان:135). ضمن آنکه ورود درشکه ها به سطح شهر سنگ فرش خیابان ها و عریض شدن آن ها را نسبت به بافت متراکم با کوچه های پرپیچ و خم طلب می کرد (قبادیان ، 1383 : 105). ضمن آنکه قرار گیری ساختمان ها در کنار خیابان های اصلی ضرورت طرح نسبتا مناسب آن را طلب می نمود . لازم به ذکر است در نیمه دوم قاجاریه انواع بناها از لحاظ شیوه طراحی معماری به چند گروه قابل طبقه بندی بودند . نخست بناهایی که با شیوه های سنتی و ارزش های فرهنگ محلی طراحی و ساخته می شوند همچون مساجد و مدارس (مدرسه سپهسالار) . دوم فرنگی سازی ساختمان ها و کاخ های دولتی متعلق به رجال (بانک شاهی ، ساختمان پست و تلگراف در میدان توپخانه ، قصر فیروزه) و سوم شیوه های ساخت التقاطی بناها(سلطان زاده ، 1362 : 21).

در دوره پهلوی اول شیوه های جدید معماری و شهرسازی اروپا مد نظر قرار گرفت و با تعریض و سنگ فرش شدن خیابان ها دستورالعمل های بهداشتی برای کسبه و اجرای قوانین عبور و مرور و همچنین نظام کلی برای ابنیه تهران در سال 1306 که توسط کریم طاهر زاده ، بهزاد معمار ایران تهیه شد نقطه عطفی بر منظر شری در ایران گشت (عاقلی ، 1380 : 314).

تا قبل از تهیه طرح جامع تهران در سال 1348 آئین نامه پیش آمدگی ساختمان ها در گذرها و نیز آئین نامه ساختمانی شهرداری مهم ترین تحول در منظر شهری ایران بود ضمن آنکه در دوره پهلوی اول تعدادی میدان در ایران ساخته شد همچون میدان حسن آباد که به تقلید از میدان نمونه های ایتالیای در سال 1313 طراحی و ساخته شد و نیز میدان امام خمینی همدان در سال 1307 (سلطان زاده، 1382 : 98) در معماری آن دوران از طرف دیگر به دلیل رابطه گسترده ایران و آلمان بناهای

بزرگ و مهمی همچون دانشگاه تهران، راه آهن، دادگستری با شیوه های معمول در آلمان ساخته شدند.

در دوران پهلوی دوم با توسعه شهر نشینی و با حضور معماران فارغ التحصیل دانشگاه ها بافت های شطرنجی در توسعه شهرها بکار گرفته شد و به تدریج با تشکیل وزارت آبادانی و مسکن و تهیه طرح های جامع آرمانشهر دوران پهلوی چهره نمود و سبک های معماری مدرن در ساخت نمادهای مهم همچون برج آزادی، موزه فرش، موزه هنرهای معاصر و غیره تغییرات گسترده ای را در معماری آن زمان ایجاد کرد.

در دوران بعد از انقلاب در دوره های دهه 1360 روند تهیه طرح های جامع ادامه یافت ضمن آنکه شهرهای جدید در دستور کار توسعه شهرها قرار گرفت لکن اولین آشنائی ایرانیان با منظر شهری پس از ترجمه کتاب کوین لینچ با عنوان سیمای شهر صورت گرفت و هم اکنون هم به عنوان اصلی ترین مرجع منظر شهری در ایران به شمار می آید. روش ها و چگونگی درک منظر همواره یکی از موضوعات اصلی تئوری های مربوط به این حوزه به شمار می آید. در این زمینه و اصولاً در نحوه ادراک محیط نوشته های راپاپورت و کریستوفر الکساندر به عنوان منابع قابل توجه غربی در ایران به شمار می آیند (منصوری، 1382: 75). این در حالی است که مطالعات حوزه فلسفه در ایران و جهان اسلام در فصل انواع ادراکات انسان زمینه هائی را گشوده است که در ادامه رساله به آن می پردازیم.

در حدود یک دهه از ورود ادبیات منظر شهری به ایران می گذرد و در همین راستا کرسی معماری منظر در چند دانشگاه تاسیس شده و مقالات متعددی نیز در خصوص نارسائی های کشور در این حوزه به چاپ رسیده، چند پژوهشکده دولتی، عمومی و خصوصی نیز در این حوزه مشغول فعالیت های علمی در ایران هستند که از جمله آنها می توان به مرکز مطالعات و تحقیقات معماری و شهرسازی وابسته به وزارت راه و شهرسازی، پژوهشکده فرهنگ و هنر و معماری جهاد دانشگاهی و نیز پژوهشکده نظر اشاره کرد که دارای گروه های تخصصی در حوزه پژوهش منظر شهری هستند. ضمن آنکه مجلات علمی پژوهشی متعددی نیز در این حوزه مقالات مربوط به هویت و منظر شهری را منتشر می کنند که از آن جمله می توان به مجله علمی پژوهشی باغ نظر، مجله علمی پژوهشی شهرایرانی اسلامی و مجله علمی پژوهشی هویت شهر و نیز چند مجله و فصل نامه دیگر همچون معمار، آبادی، منظر، مدیریت شهری، شهرداری ها و شهرساز و غیره اشاره نمود. از طرف دیگر چاپ چندین کتاب در حوزه منظر شهری توسط اساتید و پژوهشگران که از جمله آن می توان به کتاب های چاپ شده توسط دکتر طراحی شهری جهانشاه پاکزاد، مفهوم منظر شهری کورش گلکار، منظر شهری فرانک سیف الدینی، فرآیند طراحی شهری سید حسین بحرینی، هویت شهری تهران توسط مصطفی بهزادفر، مبانی معماری منظر سید امیر منصوری، برنامه ریزی منظر شهری هانیه اخویت و دیگران در حوزه منظر شهری اشاره کرد ضمن آنکه انجام طرح های مطالعاتی متعدد در حوزه مطالعات منظر شهری زیر نظر سازمان زیباسازی شهرداری در محلات و میادین مختلف تهران در قالب طراحی رود دره های تهران و آرام سازی چندین میدان، طراحی منظر شهری خیابان نواب،

انقلاب ، دماوند ، آزادی و غیره از جمله اقدامات حائز اهمیت در این حوزه است که در پیوست رساله به آن اشاره شده است. ضمن آنکه رساله های کارشناسی ارشد رشته منظر شهری غالباً در این مورد تهیه شده اند که عناوین آن نیز در پیوست آمده است. از جمله مهم ترین اقدامات دیگر انتخاب شهر قزوین به عنوان پایگاه مطالعات منظر شهری ایران و نیز برگزاری دو همایش ملی و بین المللی توسط وزارت مسکن در سال 1382 و نیز پژوهشکده فرهنگ ، هنر و معماری جهاد دانشگاهی در سال 1389 در تهران بود که در کتاب مجموعه مقالات همایش ملی منظر که در سه جلد ارائه گردید 84 مقاله در زمینه منظر شهری توسط پژوهشگران ارائه گردیده است .

در خصوص طرح های انجام شده در حوزه منظر شهری بخش مرکزی تهران که توسط سازمان زیباسازی شهرداری تهران تهیه شده که لیست آن در ضمیمه شماره 1 انتهای رساله آمده است می توان به شش طرح اشاره کرد که مهم ترین آنها طرح ویژه باغ ملی ، میدان توپخانه ، طرح ویژه ارگ ، طرح ویژه بازار ، طرح ویژه لاله زار و طرح ویژه میدان بهارستان است در این طرح ها به پیشنهاد اقدامات عمرانی در زمینه ساماندهی و آرام سازی میداين فوق با ارائه اتودهایی از گوشه کنار و زاویه دیدهای مختلف این میداين پرداخته شده است.

ضمناً 48 پایان نامه کارشناسی ارشد در حوزه معماری منظر در دانشگاه تهران انجام شده که لیست این پایان نامه ها نیز در ضمیمه شماره 2 رساله ذکر شده که از جمله مرتبط ترین عناوین با موضوع این رساله می توان به "طراحی منظر شهری محله عودلاجان با رویکرد پایداری اجتماعی" تهیه شده توسط آقای محمد حسین عسگر زاده با راهنمایی دکتر سید امیر منصوری و دکتر مهدی زندیه اشاره کرد که به طراحی منظر این محله از بخش مرکزی تهران با رویکرد احیای هویت بر اساس نشانه های تاریخی پرداخته است و نیز پایان نامه ای با عنوان "طراحی منظر محدوده تاریخی - فرهنگی تهران" تهیه شده توسط آقای همایون نجاتی با راهنمایی دکتر علی اصغر ادیبی و دکتر عیسی حجت که با در نظر گرفتن هویت تاریخی - فرهنگی بخش مرکزی تهران منظر این محدوده را در چند راستای مهم طراحی کرده و پایان نامه "طرح احیای منظر شهری خیابان لاله زار" تهیه شده توسط صنم صالح زاده به راهنمایی دکتر علی اصغر ادیبی و دکتر سید امیر منصوری اشاره کرد این پایان نامه ها با توجه به اینکه دارای رویکرد طراحی در منظر هستند صرفاً در مبانی نظری و نیز شناسایی ویژگی های منظر شهری در محدوده مطالع قابل استفاده در این رساله بوده اند. در ارتباط با پیشینه مقاله ها ، کتب ، پایان نامه های دانشجویی داخلی و خارجی ذیلا چند مورد ذکر می گردد(توضیحات بیشتر در ضمیمه شماره 2).

ج - مقاله های تهیه شده در ارتباط با پیشینه تحقیق:

جهان بین در مقاله ای تحت عنوان " مفهوم ماهیت شهر و معرفی شاخص ها و معیارهای سنجش آن در دوران معاصر " این سؤال را مطرح کرده که مفهوم وجود شهر چیست؟ بنابراین با هدف ارائه تعریف دقیقی از ماهیت شهر همان گونه که در زمان معاصر عینیت دارد و استخراج شاخص ها و معیارهای این تعریف برای سنجش وضعیت ماهیت شهر عینی در زمان معاصر، با استفاده از روش استدلالی و تحلیل محتوای متن برای یافتن تعریفی از مباحث فلسفی و روش قیاسی برای انطباق مباحث فلسفی بر حیطه ی مباحث شهر شناسیک و همچنین همین روش استدلالی برای استخراج شاخص ها و معیارهای تعریف ماهیت شهر به این نتیجه رسیده که ماهیت شهر حاصل برقراری رابطه ابزاری انسان با شهر است. در این ارتباط چنانچه انسان شهر را کارآمد و مفید تشخیص دهد. آن را به خویش نزدیک جانمائی می کند. به عبارت دیگر به آن تعلق خاطر می یابد و چنانچه آن را نا کار آمد و مضر بیابد از آن دوری می جوید. شاخص های این تعریف عبارتند از: شاخص های محیطی، معیارهای اقتصادی و معیارهای مدیریتی (جهان بین، 1388).

کمیلی در مقاله ای با عنوان پژوهشی در هویت شهری بندرعباس این سؤال را مطرح می کند که ارزش های هویت بخش به فضاها و فعالیت های موجود در شهر بندر عباس کدامند؟ و چگونه می توان از طریق جمع آوری نظرات مردم به ارزش های هویت بخش به فعالیت ها و فضاهای شهر بندر عباس دست یافت؟ چگونه می توان به شاخص هایی دست یافت که از آن طریق بتوان ملاک های هویت بخش به شهرها را اندازه گیری نمود؟ بنابراین در مقاله ضمن شناسائی و معرفی ابزار دست یابی به هویت یک شهر، با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از مطالعات کتابخانه ای و برداشت های میدانی، شهر بندر عباس دارای مولفه های منحصر به فرد در حوزه های شهری، محیط مصنوع، محیط طبیعی شناخته شده که با استفاده از علوم روانشناسی رفتاری و علوم اجتماعی و نیز سنجش ارزیابی دیدگاه های مردمی قابل احراز است (کمیلی، 1387).

میرمقتدائی نیز در مقاله خود "معیارهای شناخت و ارزیابی هویت کالبدی شهرها" در صدد پاسخ به این سؤال است که آیا تحولات جدید در زندگی بشری هنوز امکان پیوندهای مکانی را در بین جوامع ایجاد می کند؟ چگونه می توان هویت کالبدی را سنجید؟ وی ابراز نموده که اگرچه احساس و ادراک انسان ها از محیط ملاک عمل قرار می گیرد، اما نقش پژوهشگر به عنوان عامل جهت دهنده و تحلیل کننده اطلاعات بسیار اهمیت دارد و این گونه مطالعات بدون وجود پیش فرضیات ذهنی و نظریات روانشناسی قابل جمع بندی و تحلیل نیست. بنابراین ایشان با روش توصیفی از طریق پژوهش های اسنادی در نظریه های ادراک محیط و علوم رفتاری و بررسی هویت به معنای احساس تعلق و این همانی با محیط و ارزیابی میدانی، این ملاک ها را از طریق مصاحبه و نظر سنجی از مردم ارائه کرده و با تدوین یک روش علمی برای ارزیابی هویت کالبدی یک منطقه شامل: تمایز/تشابه، تداوم/تحول، وحدت/کثرت را مورد ارزیابی قرار داده است (میر مقتدائی، 1383).

فدائی نژاد در مقاله " سیر تحولات و تاثیر آن بر خاطره زدائی از بافت کهن تهران " می خواهد بداند که حفظ امتداد تاریخی تا چه حد به حفظ هویت جامعه شهری ما کمک می کند؟ لذا باهدف تحلیل اثر

تغییرات کالبدی بر خاطره زدائی در بافت تاریخی تهران، به تغییر شرایط کالبدی و مهاجرت درون شهری و اجباری افراد بومی و ساکن محله عودلاجان به دیگر محلات شهر که باعث از بین رفتن تعلق خاطر شهروندان در حفظ هویت تاریخی و فرهنگی تهران قدیم می شود می پردازد. که نهایتاً به این نتیجه می رسد که با توجه به جابجائی جمعیت و مهاجرت از بخش تاریخی تهران و دور شدن افراد محلی از مکان های دارای تعلق خاطر مکان ها دچار فرسودگی شده اند و به تبع آن این مکان ها نا آشنا و بی هویت گشتند. لذا برای حفظ هویت شهر اقدامات مناسب برای حفظ خاطره جمعی و یا خلق حافظه جدید در شهروندان باید صورت گیرد (فدائی نژاد، 1385).

ذکاوت در مقاله "چهارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر" عنوان می کند که برقراری ارتباط بصری بین نمادها و جاذبه ها با عرصه های عمومی شهر را می توان محصولی به عنوان سند مدیریت راهبردی نظم بصری شهر به عنوان یک طرح بالادست دانست. وی با روش توصیفی تحلیلی با مطالعه آثار کوین لینچ به این نتیجه می رسد که تشخیص موضوعات، نشانه ها و عناصر سازمان بصری و مناظر استراتژیک که حضور و تسلط آنها در زمینه شهر باید حفظ شده و ارتقاء یابد و نیز ممیزی و طبقه بندی انواع مناظر برای سیاست گذاری (حذف موانع و آلودگی ها، تعیین حرائم و تدوین ضوابط) و ارزیابی صورت پذیرد (ذکاوت، 1385).

د- پیشینه تحقیق در کتاب های چاپ شده داخلی

وزارت مسکن و شهرسازی در کتاب "تبیین و معرفی مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری در خصوص ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری" به جمع آوری و ارائه مجموعه تعاریف، مصوبه های شورای عالی شهرسازی و معماری در حوزه منظر شهری پرداخته، که نهایتاً به ارائه یک دستورالعمل کلی برای شناخت و درک بهتر از منظر شهر با تکیه بر قوانین و مصوبات شورای عالی معماری و شهر سازی دست یافته است (دفتر معماری و طراحی شهری مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی معماری و شهرسازی، 1388).

سیف الدینی در کتاب منظر شهری، به معرفی عناصر طراحی شهری (خط، فرم، رنگ، بافت و ...) و نیز اصول طراحی (مرکز سازی، نسبت، مقیاس، توازن، نظم، وحدت، تکرار، ریتم، ترتیب و ارتباط) پرداخته است (سیف الدینی، 1391).

آن ویستون در کتاب "زبان منظر" پرسیده است هنر کجاست؟ آیا زبان منظر شهری وجود دارد؟ این زبان از کجا نشأت می گیرد؟ این کتاب با هدف ارائه زبانی از منظر شهر، نقل معانی منظر، بیان هنر منظر، دستور زبان منظر، ارائه فلسفه عملی بیان منظر به ارائه زبانی برای درک معانی هنری و ادبی منظر شهری پردازد (ویستون، 1387).

بهزادفر در کتاب "نگاهی به هویت شهر تهران" به بیان مولفه های هویت شهر، نحوه مواجهه و شناخت آن با کلیتی از وضع شهر تهران پرداخته است. وی نارسائی کالبدی، بی معنی بودن فضائی-

انسانی شهر تهران، ناکارآمدی فضاهای شهری و رفتارهای جمعی در مسیر سازندگی تهران را مهمترین چالش های بی هویتی تهران می داند (بهزاد فر، 1390).

رفیعیان، خدائی و پورخیری در کتاب "بررسی شاخص ها و معیارهای موثر بر رضایت مندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری" این سؤال را مطرح کرده اند که آیا بین هویت مکانی و میزان رضایت مندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری رابطه ای مستقیم وجود دارد؟ فضاهای شهری چگونه می تواند حس آسایش را بپروراند و موجب آسایش شود؟ بنابراین ایشان با فرض اینکه فضاهای شهری در شکل گیری تصویر ذهنی و هویت بخشی به شهرها نقش و جایگاه ویژه ای دارند. به این نتیجه رسیده اند که عوامل زیر بر رضایت مندی شهروندان تاثیر گذار بوده اند:

الف: خصوصیات فردی (درآمد، شغل، انگیزه و تربیت) ب: عینیت فضا (نقشه و سیمای شهر، فعالیت ها، کاربری ها) ج: ذهنیت فضا (ارزش های زیبایی شناختی، همسایگی، خوانائی، معانی و نمادها) (رفیعیان، خدائی، پورخیری، 1388).

ه - پیشینه تحقیق در رساله ها و پایان نامه های مرتبط

سلیمی در پایان نامه خود با عنوان "چهارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر همدان" در سئوالات خود این موارد را مطرح کرده که: آیا منظر شهری در مقیاس کلان را با تمام تنوع، پیچیدگی و وسعتش می توان به دقت شناسائی، تحلیل و مدیریت کرد؟ تکنیک های شناخت، تحلیل و مدیریت منظر شهری در مقیاس کلان کدامند؟ چهارچوب طبقه بندی تکنیک ها چیست؟ ایشان با هدف ارائه تکنیک ها و الگوهای ارزیابی بصری در سطح شهر، عنوان کرده که این امکان وجود دارد که با بکارگیری تجربیات جهانی در حوزه ارزیابی مدیریت بصری می توان تکنیک های قابل ارزیابی منظر شهری را در کشور ارائه داد. سلیمی نهایتاً امکان استفاده از تکنیک های روز را در ارزیابی و مدیریت بصری و تحلیل محتوای بصری شهر همدان فراهم آورده است (سلیمی، 1387).

هیچ فردشان در رساله "هویت شهری یزد" از خود پرسیده است که برای تعریف هویت یک شهر از چه علوم می توان استفاده کرد؟ این علوم تا چه اندازه می توانند در شناخت هویت شهر تاثیر گذار باشند؟

لذا به شناسائی عناصر هویت بخش به شهر یزد پرداخته و عنوان کرده که در علوم مختلف ملاک هایی برای سنجش هویت وجود دارند که قابل کمی سازی بوده و امکان شناسائی آن در شهری همچون یزد وجود دارد. نهایتاً نتیجه ایشان این بوده است که استفاده از علوم همچون روانشناسی رفتاری، فلسفه، منطق و علوم اجتماعی باعث می شود تا درک درستی از مفهوم هویت داشته و ملاک هایی برای اندازه گیری هویت شهری به دست آوریم (هیچ فردشان، 1378).

نجاتی در پایان نامه "طراحی منظر شهری محدوده تاریخی - فرهنگی تهران" گفته است که چه الگویی برای طراحی منظر محدوده تاریخی تهران مناسب است؟ شاخص های کالبدی و فعالیتی

موجود و یا بجای مانده از گذشته چگونه حفظ و احیاء می شوند؟ وی با هدف ارائه طرحی برای بهسازی منظر شهری محدوده تاریخی فرهنگی تهران با استفاده از شاخص های بجای مانده از گذشته ، فرض کرده که این امکان وجود دارد که با استفاده از عناصر هویت بخش محدوده تاریخی فرهنگی تهران بتوان اقدام به ارائه طرحی برای بهسازی سیما و منظر این محدوده نمود. حاصل این پایان نامه ارائه طرحی برای ساماندهی منظر شهری محدوده تاریخی فرهنگی تهران بوده است (نجاتی ، 1389).

و-پیشینه تحقیق در مطالعات خارجی

کارمن هیدالگو^۱ در مقاله خود با عنوان "دلبستگی مکان : سئوالات مفهومی و تجربی"^۲ این سؤال را مطرح کرده که آیا دلبستگی به مکان محدود به محله و خانه است ؟ آیا شکافی بین محله و خانه با مناطق بیرونی برای دلبستگی وجود دارد؟ هیدالگو با هدف سنجش میزان احساس مردم نسبت به توسعه محله ای که در آن به دنیا آمده اند و این فرض که محیط های اجتماعی منابع بسیار کمی از لحاظ فیزیکی در تعریف دارند و بنظر می رسد سطح ارائه خدمات دفاتر الکترونیکی محله ای را می توان به عنوان پایه فرض محله قرار داد . سه محدوده فضائی (خانه ، محله و شهر) در دو بعد (فیزیکی و اجتماعی) برای مقایسه نتیجه بین آنها و نیز مصاحبه با 177 نفر از افراد ساکن در منطقه سانتا کروس اسپانیا را مورد مذاکره قرار داده و به این نتیجه رسیده که دلبستگی متناسب با توسعه دارای درجات متفاوتی است:

- 1- دلبستگی به محله در پائین ترین سطح
- 2- دلبستگی اجتماعی بیشتر از دلبستگی فیزیکی است
- 3- درجات دلبستگی متناسب با سن و جنس متفاوت است (Hidalgo, 2001).

انستیتو منظر و ارزیابی مدیریت محیطی انگلستان^۳ در کتاب منتشر شده خود با عنوان دستورالعمل های ارزیابی منظر و آثار بصری^۴ به ارائه تجربیات موسسه ارزیابی و مدیریت زیست محیطی انگلستان و روش های ارزیابی منظر پرداخته و تجربیات طرح های مشاوران و دستورالعمل هایی که توسط ایشان برای ارزیابی منظر بکار رفته را تدوین و چاپ کرده است. ماریا تدر^۵ در تز دکتری خود تحت عنوان " انتقال استفاده ، دست یابی به شکاف های فضایی موقت در مناظر مناطق شهری"^۶ سعی در دست یابی به تعامل دو جانبه اجتماعی و عملکردی ، ارتباطات و مشارکت تولید بخش رسمی و غیر رسمی فرآیندها در استراتژی پردازی و طراحی فیزیکی مورد نیاز و

۱. M.Carmen hidalgo Universidad de Malaga and Ber nardo hern Universidad de La Laguna

۲. Place attachment: conceptual and empirical question

۳. Landscape Institute of Environmental Management and Assessment England

۴. Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment

۵. maria.teder@ntnu.no

۶. Transitional use - approaching temporary spatial gaps in urban landscapes

همچنین اجرای برنامه های محیط زیست دارد . به نظر او این شکاف های فضایی امکان ارائه بررسی توسعه های جدید شهری ، روش هایی است که می تواند تبادل بین سطوح مختلف جامعه را افزایش دهد. لذا ایشان با توجه به تغییرات سریع اقتصادی و همچنین اجتماعی و آب و هوایی و محیط زیستی که با ساخت و سازها با آن برخورد می شود یک راه بهتر برنامه ریزی شهری انعطاف پذیر، کارآمد و فراگیر در شهر مالمو است. با استفاده از شیوه های برنامه ریزی رسمی در اسکاندیناوی مربوط به فلسفه مدرنیست ها جدا از توابع مختلف شهری برای مدت زمان طولانی (معمولا حداقل به مدت 10 سال) استاتیک و تکه تکه سازه های شهری ، به توسعه جدید و بالقوه نوآوری ها در تز دکترا ، اثرات اکتشاف استفاده انتقالی در شرایط مشارکت با مطالعات موردی در برلین، لندن، مالمو، و سان فرانسیسکو دست یافته است (teder,2011).

ماتیو کارمونا و استیو تیسدل¹ در کتاب خود " خواندن طراحی شهری"² مطرح کرده که آیا این امکان وجود دارد که طراح شهری فرق بین آنچه طراحی می کند با آنچه باید طراحی کند را بداند؟ این کتاب با هدف اینکه طراحی فضاهایی برای مردم باید با روشی دقیق تر ، واقع بینانه تر با در نظر گرفتن 4 اصل : اهمیت مکان ، اقتصاد (بازار) ، سیاست (نظارت) و طراحی به عنوان یک فرآیند خلق شوند. ابراز داشته که به نظر می رسد این خطر وجود دارد که طراح از فرمولی استفاده کند که طراحی وی را خنثی کند . ایشان با روش مطالعه توصیفی - تحلیلی ، اقدامات صورت گرفته برای ارزیابی از طریق نظر سنجی مردمی برای دست یابی به این مهم که این طراحی با ویژگی های اجتماعی آنان ، تا چه حد سازگار و مورد پسند است؟ به ارائه پیشنهاد در زمان های گوناگون (طراحی محیط زیست از پیش ساخته شده)، مداخله در فرآیند (زمین و ملک - املاک و مستغلات - فرآیند توسعه) و فرآیند خود به خودی (یعنی فرآیند طراحی)، ارائه محدودیت های اوزان و متعادل کننده در طراحی پرداخته است.

جمع بندی و تحلیل:

در این فصل تلاش شد تا با طرح موضوع ، بیان مسئله ، سئوالات رساله و اهداف و فرضیات ، مسیر اصلی پژوهش مشخص گردد. همانگونه که در ضرورت تحقیق و نیز علت انتخاب موضوع توسط پژوهشگر بیان شد ، به دلیل اهمیتی که نقش منظر شهری در امنیت و سلامت ذهنی و روانی شهروندان دارد و نیز با توجه به اینکه مطالعات متعددی توسط فرهنگ گرایان و غیره صورت گرفته ، به تدریج عناصر منظر شهری با بکارگیری فن آوری ، شناسائی ، طبقه بندی و جانمایی گردیده اند. لکن لایه های فرهنگ انسانی (هویت نهفته) در زیر این منظر نوظهور پنهان گردید. بعد مهم این هویت خفته اقتدارگرایی فرهنگ ، سنت و مذهب بود که به تدریج در سیمای نوین شهرها رنگ باخت. این در حالیست که ایران کشوری است که در سند چشم انداز 1404 داعیه الگو شدن برای سایر

۱. Matthew Carmona and Steve Tiesdel

۲. Urban Design Reader

کشورهای اسلامی را دارد. لذا علیرغم کتب و طرح های متعدد در حوزه شهر ایرانی اسلامی ، ابطنه صریح بین شهروندان با الگوهای ایرانی اسلامی در هویت منظر تحلیل و ارزیابی نشده است. در مطالعات و پژوهش های خارجی نیز سعی در یافتن زبان و روانشناسی منظر شده که می تواند کمک بسزائی برای روش شناسی این تحقیق باشد. بنابراین رساله مذکور در نوع خود اولین باراست که به موضوع تحلیل عملکرد عناصر هویت بخش به منظر شهری در بخش مرکزی تهران می پردازد.

فصل دوم

مبانی نظری

کلمه چشم انداز یک اصطلاح کهن از شاخه زبان های هندو ، اروپایی است که چند هزار سال پیش توسط مردمی (آریایی ها) که به اروپا مهاجرت کردند ، وارد مهم ترین شاخه های زبانی در اروپا ، نظیر لاتین ، سلتیک ، آلمانی ، اسلاو ، یونانی و فرانسه شد . همچنین این واژه به واسطه حضور ساکسون ها و گروهی از ژرمن ها ، پس از قرن پنجم میلادی در زبان انگلیسی و بریتانیا ظاهر شد .

این واژه در زبان انگلیسی به اشکال مختلفی مانند "Landskipe" یا "Landscaef" در دوره های مختلف به کار می رفت . این واژه به یک سیستمی از فضاهای ساخته شده دست انسان ها بر روی زمین رجوع می کند که ممکن است حتی به وسیله دیوار یا نرده متمایز نشده باشند اما دارای مرز باشند (سیف الدینی ، 1391: 3) . آلمان ها آن را "Landschaft" و هلندی ها "Landschap" به علاوه معادل هایی در میان سوئدی ها و دانمارکی ها رایج بود . در این میان فرانسوی ها هم از معادل هایی مانند "Campagne", "Pays", "Terroir" استفاده می کردند . اما همه آنها به طور یکسان ، مفهومی برابر از چشم انداز ارائه نمی دهند (جکسون ، 1984) و (شکوئی: 22:1386).

چشم انداز¹ در مفهوم آلمانی به طور مثال می تواند به اندازه یک بخش اجرایی کوچک باشد و از نظر تقسیمات کشوری برابر با منطقه است . در حالی که در جغرافیای لاتینی ، محدوده ای حدود یک منطقه روستایی را در بر می گیرد . متون قدیمی انگلیسی چشم انداز² را برای بیان محدوده مالکیت شخصی یک لرد یا محدوده مسکونی مردم به کار می بردند (مایک سل 1972 (شکوئی: 28:1386)) بدین ترتیب ، این واژه کهن برای تعیین یک منطقه اجرایی یا بخش ارضی استفاده شده است .

اصطلاح چشم انداز از اواخر قرن 16 و اوایل قرن 17 تحت تاثیر تلاش های نقاشان هلندی و آلمانی برای جستجو و تعریف دوباره ای از مناظر ، به ویژه مناظر روستایی یا یک منظره منحصر به فرد ، به شکل کنونی تغییر ماهیت داد . مفهوم عمومی یک چشم انداز به بخشی از سطح زمین یا قلمرو گفته می شد که می توان با یک نگاه اجمالی ، یا توسط یک مشاهده کننده دیده شود (مایک سل ، 1972: 163) و (شکوئی: 28:1386) مفهوم عمومی چشم انداز را می توان با توجه به مکتب جغرافیایی فرانسه و پرتقال ، این گونه نیز بیان کرد : فضایی از ناحیه که در یک نگاه مشاهده شود یا نقاشی ، تصویر و ترسیم که یک چشم انداز طبیعی یا مدنی را به نمایش می گذارد (فریرا ، 1975 : 251) و (قرخلو، 69:1389).

درفارسی و عربی ساده ترین تعریف منظر آن چنان که در کتب لغت آمده ، تصویری از طبیعت است. منظر واژه ای عربی است که به آنچه دیده می شود اطلاق می گردد .

۱ . Landschaft
۲ . Landscape

(منصوری، 71:1382). منظر از اسم های دوگانه فارسی است که هم اسم مفعول است (مورد نظر) و هم اسم فاعل (نظرگاه) اما منظر در تعاریف امروزی آن، که کمتر از چند دهه است از آن استفاده می شود، صرفاً بخشی از طبیعت است و یا به عبارتی دیگر گزیده زیبایی از عناصر طبیعی که دارای جنبه های رمانتیک و احساس برانگیز باشد (همان).

پیچیدگی های منظر شهری در مفهوم امروز خود، آن را به هنری بین رشته ای مبدل کرده که در آن تعامل هدفمند با دانش های دیگر همچون معماری، جغرافیا، هنر های تجسمی، محیط زیست، جامعه شناسی، روان شناسی محیط و غیره شکل می گیرد.

تصور عامیانه منظر شهری در حد تزئین محیط (درخت کاری، آب نما، کف سازی، نما) تنزل یافته است این مسئله باعث می شود تا "نام ترنر" از این موضوع گلایه کند که اگر قبول کنیم که هدف از منظر و چشم انداز، خلق فضاهای خوب است بهترین دوران در تاریخ زمانی است که یک گروه خاص اقدام به خلق منظر می کرده اند همچون روم در قرن اول و شانزدهم میلادی، ژاپن در قرن یازدهم و دوازدهم، فرانسه و هلند در قرن هفدهم، انگلستان در قرن هجدهم و آمریکا در قرن بیستم که بدترین دوران تصدی گروهی خاص بوده است (تام ترنر، 1376: 2).

لیزه منظر را تاریخی می داند سرشار از حکایت ها و می گوید هنگامی که منظور را بررسی می کنیم در حقیقت روابط و تحولات آن است که مورد نظر قرار می گیرد. بر این اساس منظر جلوه گاه ارتباط های انسان و طبیعت پیرامون او از گذشته تا حال شناخته می شود و لوحی است که او آثار خود را کم و بیش دقیق و عمیق بر آن نگاشته است و بدین وسیله منظر تاریخی برای نقل است (منصوری، 1382:73).

آگوستن برک در مقدمه کتاب پنج پیشنهاد برای مبانی نظری منظر آن را چنین تعریف می کند. "وجودی نسبی و پویا، جایی که جامعه با طبیعت و منظر با محیط متقابل و دائمی به سر می برند" (همان).

1-1-2- مفهوم چشم انداز در جغرافیا:

در جغرافیا مفهوم چشم انداز یکی از موضوعات مطالعاتی مهمی بود که از قرن بیستم آغاز شد. در پیروی از سنت همبولت و برخی دیگر از جغرافیدانان طبیعت گرا، کلمه چشم انداز برای بیان محدوده وسیعی از فضای بصری که خصوصیات فیزیکی و طبیعی آن به میزان زیادی همگن است به کار می رفت، لازم به ذکر است محدوده مورد نظر به طور انفرادی مورد بررسی قرار می گیرد هولزر (1999). کارل ساور جغرافیدان برجسته آمریکایی با توجه به مفهوم چشم انداز در مکتب جغرافیایی آلمان چشم انداز را به عنوان محدوده ای مشخص و مجزا همراه با پیوند اشکال فیزیکی و فرهنگی در یک زمان تعریف می کند. کارل ساور (1998). دیدگاه کارل ساور تجزیه و تحلیل مورفولوژیک چشم انداز با توجه به سیمای فرهنگی آن مورد توجه قرار می گیرد (عقیلی، احمدی، 1390:18).

ترول (1997) چشم انداز را به عنوان بخشی از سطح زمین همراه با یک آرایش فضایی تعریف می کند که سیمای ظاهری چشم انداز نتیجه آن می باشد و ناشی از ارتباط مجموعه ای از عناصر و ارتباطات داخلی و خارجی میان آنها است که توسط مرزهای چشم اندازهای دیگر محدود شده است. تعریف مذکور با دیدگاهی کاربردی، بر روی ارتباط میان عناصر چشم انداز هماهنگی و وابستگی درونی موجود تاکید کرده است. چنانکه کورا و روزندال (1988) فرهنگ یا چشم انداز جغرافیایی را نتیجه ای از کنش فرهنگی بر روی چشم انداز طبیعی در طول زمان می دانند که همراه با هم ابعاد (ویژگی) زیادی را به نمایش می گذارند که در یک قالب شناختی بررسی می شوند. بنابر این چشم انداز شامل یک بعد ژئومورفیک از مجموعه ای از اشکال است که توسط طبیعت و رفتار انسان شکل گرفته است. بعد کارکردی خصیصه فضایی چشم انداز را به نمایش می گذارد. و بعد نمادینی که معانی نظیر محدوده مالکیت شخصی یا از سوی دیگر برجستگی ها (ارتفاعات) و حتی افسانه های باستانی را در خود جای می دهد. بدین ترتیب، معانی و مفاهیم زیادی در ساخت پیکره چشم انداز نقش دارد که درک کامل آن را بسیار دشوار کرده است. پنینگ - روزل و لاونتال (1986) در خصوص تعدد معانی کلمه چشم انداز در طول تاریخ مهم است که همیشه به آن با یک جهت گیری فضایی (زمین، ایالت، کشور، منطقه و قلمرو) و کل نگر توجه کنیم. گومز (2001). در مجموع چشم انداز یک مفهوم چند بعدی را مطرح می سازد که از تاثیرات متقابل فرهنگ و طبیعت و یا اگر بهتر بگوییم فرآیندهای طبیعی و فرهنگی به وجود می آید. لوچیاری (2001). بر این اساس مفهوم چشم انداز می تواند به سهولت در ارتباط با موضوعات اجتماعی و طبیعی (فرآیندهای طبیعی) قرار بگیرد (همان : 20).

از میان معانی و ارزش هایی که از مفهوم چشم انداز بیان شد. گاهی توجه ویژه ای به یکی از ابعاد نسبت به سایرین با توجه به موضوع مورد مطالعه صورت می گیرد. اگرچه تعریف مفهوم یک چشم انداز که شامل همه ابعاد مورفولوژیک، کارکردی و نمادین آن بدون از دست دادن هویت چشم انداز مقدور است. جکسون (1984) در تعریفی از چشم انداز به عنوان ترکیبی از فضای خلق شده یا تغییر داده شده توسط انسان در جهت پایه گذاری زمینه ای برای معیشت اجتماعات انسانی نام می برد. پس چشم انداز، فضایی خلق شده برای تسهیل یا ممانعت از فرآیندهای طبیعی است. بر این اساس هنگامی که جکسون و لوچیاری، برآیند واکنش انسان و محیط را مطرح کردند دیدگاه های خود را بر اساس ویژگی ارتباط عناصر فرهنگی و طبیعی شکل دادند. چنان که ارتباط میان این پارامترها در تعریف به کار رفته توسط ترول (1997) نیز به چشم می خورد. یکی دیگر از شاخص های مفهوم چشم انداز در جغرافیا، پویایی همراه با ساختار فضایی تشکیل شده از عناصر فرهنگی و انسانی است. بوبک و اشمیتازون (1998) در این حالت چشم انداز، نمادی از تمدن بوده و قالبی است متشکل از عملکردهای فرهنگ که ارتباط میان جامعه، فضا و طبیعت را کانالیزه می کند. بوبک (1998) اظهار می دارد که چشم اندازها به عنوان یک

مفهوم باید به وسیله ابزارهای روش شناسی توصیف شود. یکی از این ابزار کمی سازی آماری از اشکال چشم انداز و تجزیه و تحلیل روابط میان عناصر چشم انداز است. برای بررسی جهت روابط میان چشم انداز و مجموعه ای از موضوعات مرتبط درک چشم انداز با توجه به نوع و اهداف مطالعه ضروری به نظر می رسد. واضح است که سیاست، جامعه شناسی، اخلاق و ... هر یک بر اساس نحوه ارتباط با چشم انداز دیدگاه متفاوتی خواهند داشت. بنابراین چشم انداز ارزش های متنوعی را دریافت می کند. به عنوان نمونه از نقطه نظر فرهنگ، چشم انداز قطبی بیان کننده ویژگی شکست ناپذیری یا شاید بهتر بگوییم سخت کوشی انسان است کسگروف (1998) ارزشی که از آن نام برده شد، وابستگی مستقیم به موضوع مورد نظر داشته و از آن به عنوان مفهوم درک چشم انداز یاد می شود برون (1982) (شکوئی، 1386: 152).

واژه "منظر شهری" در علم شهرسازی مانند واژه شهرسازی علی رغم آنکه مفهومی قدیمی است که از دیر باز با پیدایش و تکوین شهرها همواره ماهیتا وجود داشته، اما به عنوان واژه ای تخصصی در اواخر قرن نوزدهم با طراحی و اقدامات "فردریک لاولمستد"¹ پدر معماری منظر، در رابطه با شهرهای آمریکایی مطرح شد. (حسینی، 1387: 88-83).

مفاهیم منظر شهری اولین بار توسط "گوردن کالن"² در مجله آرشیتهکچرال رویو³ عنوان شد. وی منظر هر شهر را پاسخی به رفتارهای انسانی، وضعیت آب و هوایی، فاکتورهای ایمنی و به بیان دیگر مداخله های ماهرانه در چارچوب افزایش توانایی های محیط می داند. کالن معتقد است برداشت هر شخصی از منظر شهری متأثر از حس بینایی، حس مکان و محتوای محیطی است که فرد در آن قرار می گیرد (محمودی، 1385: 61-54).

منظر شهری در مقیاس های متنوعی مطرح می شود چراکه مخاطب در حوزه ها و مقیاس ها و در فواصل و ابعاد گوناگون، خود را با پدیده شهر مواجه می بیند. از یک دیدگاه می توان بررسی مناظر شهری را در سه مقیاس: "منظر کلان که به بررسی قابلیت های بصری سطح کل شهر، مقیاس میانی که به قابلیت، هویت و خصایص مناطق و مقیاس خرد که به تشخیص هویت کیفیت های سیمای فضاهای شهری سازنده هویت شهر می پردازد (ذکاوت، 1385: 27) مطرح نمود. بنابراین تنوع مناظر شهری و محدودیت مجال، در این نوشتار تاکید بیشتر بر تحلیل مناظر شهری در حوزه مقیاس خرد، یعنی مناظر شهری مربوط به فضاهای شهری است. در فرآیند تحلیل به منظور افزایش دقت و موشکافی، حوزه "منظر شهری فضاهای باز و عمومی" متشکل از سه جز میراث طبیعی، عناصر و فضاهای مصنوع و فعالیت های انسانی در نظر گرفته می شود.

۱. Frederick Law Olmsted
۲. Gordon Cullen
۳. Architectural Review

مایکل، تریدید و بانرجی^۱ دو تن از آشنایان آثار لینچ تأکید دارند که لینچ و مطرح‌کنندگان مبحث منظر شهری بر این عقیده استوارند که منظر شهری واقعیتی ذهنی است. حتی تصویر ذهنی یا سیمای شهر از نظر راپاپورت^۲ نیز کلیتی است که حتی پس از ترک محیط نیز در خاطر انسان می‌ماند لینچ و همکارش کپس^۳ سعی نمودند تا تصویر ذهنی شهروندان را از شهرهایشان کشف کرده و نتایج حاصل آنرا پیش پای تصمیم‌گیران قرار دهند .

هوبارد و کیمبال معماری منظر را هنری ظریف تعریف کرده اند و مهم‌ترین عملکرد آن را ایجاد و حفظ زیبایی در مجاورت سکونت گاهای بشری و در مقیاس بزرگ تر گسترش چشم اندازهای طبیعی اطراف و همچنین ارایه دهنده آسایش ، راحتی و بهداشت برای شهروندان دانسته اند ، تا آنان بتوانند برای تجدید قوا و کسب آسایش و آرامش ، به چشم اندازهای روستایی دسترسی داشته باشند . اکبو گارت^۴ معماری منظر را آن قسمت از منظر تعریف می کند که در ماورای ساختمان ها ، جاده ها یا تأسیسات شهری وجود دارد و به وسیله بشر طراحی و توسعه یافته است و صرفاً به عنوان فضای زیست بشر است و شامل جنگل ها و زمین های زراعی نمی شود. گارت در این تعریف ارتباط کیفی و کمی فضای منظر با انسان مورد تأکید قرار داده است . این تعریف با مفاهیم عنوان شده از سوی دیگران نیز رابطه دارد .

هاکت براین^۵ میان معماری ، منظر و دیگر حرفه های طراحی تفاوتی قایل می شود . ایشان معماری منظر را در رابطه با معماری ساختمان قادر به تغییر و رشد می داند و معتقد است این روند در طول میلیون ها سال ادامه داشته و در آینده نیز ادامه خواهد داشت . تغییر و سازگاری منظر با برنامه های جدید در ساختار شهری موجود و در انطباق با مولفه های فرهنگی و اجتماعی خاص بوده و محدودیت های موجود در چرخه اکولوژی و فرآیندهای زیست محیطی عواملی خواهد بود که گرایش های فردی را در طراحی محدود خواهد کرد، در صورتی که امکان اعمال مقاصد شخصی در حرفه مهندسی معماری و صنعت به مراتب بیشتر وجود دارد.

گوردون کالن در کتاب گزیده منظر شهری سه نوع منظر را تعریف می کند:

- منظر بسته : که ساختمانی ، عنصری مثل مجسمه را بر پا می دارند، سپس از شما دعوت می کند که در چند قدمی آن بایستید و آن را تحسین کنید.
  - منظر پنهان : وجود حایل برای پنهان کردن منظر ، با گذر از حایل ، منظره خودنمایی می کند.
  - منظر خودنمایانه : منظر شما را در پیش زمین هورسای به منظر دوردست مرتبط می کند . بنابراین احساس قدرت با حضور در همه جا را در آن واحد القا می کند (گوردن ، 1377 : 148)
- تام ترنر در کتاب شهر همچون چشم انداز ، الگوهای اکولوژیک چشم انداز را بیان می کند و می نویسد:

۱. Michael, Banerjee, Tridib
۲. Rapaport
۳. Kepes
۴. Eckbo Garrett
۵. Hackett Brian

اکولوژیست ها روابط بین موجودات زنده و محیط اطرافشان را مورد مطالعه قرار می دهند . به عنوان یک رشته علمی ، اکولوژی واکنشی بود نسبت به تمرکز زیست شناسان و گیاه شناسان بر موجودات به صورت مجزا از هم، همان گونه که روان شناسی گشتالت واکنشی بود نسبت به تمرکز بر عناصر ادراکی افراد به طور مجزا . اکولوژی منظر ، گام های بعدی اکولوژی می باشد که به جای بررسی محیط زیست ها به صورت مجزا از یکدیگر ، بر ساختارها و الگوهای موجود در چشم انداز نظر می کند . معماری منظر به شکلی دیگر از بدو تاریخ در اختلاط با دیگر فعالیت های زمین آرایبی مطرح بوده است . بشر به صورت تجربی با واکنش در برابر نیروهای غالب طبیعت در دوران مختلف سعی بر آن داشته که محیط زیست خود را با توجه به نیازهای فیزیکی ، فیزیولوژیکی ، روان شناختی ، اجتماعی ، امنیتی و ... تحت کنترل درآورد تا از ناملایمات احتمالی در امان بماند و در آسایش زندگی کند(تام ترنر، 1376).

2-1-2- رویکردهای ارزیابی هویت در منظر

چارچوب ارزیابی منظر شهری به عنوان اسناد هدایت و راهبری سطح استراتژیک وظیفه کنترل و جهت دهی به نظم بصری شهر را به عهده دارد که طی آن تحلیل هویت بصری شهر برای حفظ و ارتقاء از مهم ترین اهداف رساله است . همچنین برقراری ارتباط بین نمادها و جاذبه های بصری با عرصه های عمومی از دیگر نتایج این رساله به شمار می رود . به اعتقاد کوین لینچ اندام های شهری مدام در حال تغییر و تحول می باشند و خود را با نیازهای جوامع تطبیق می دهند . لیکن این تغییرات می تواند در جهت ارتقاء و یا تهدید باشد و وظیفه مدیریت منظر شهر آن است که :

- 1- کیفیت های بصری را شناسایی نماید.
- 2- بستر تغییرات را تشخیص دهد.
- 3- عرصه تغییرات را کنترل نماید.
- 4- فرآیند مطلوب را هدایت نماید.

چارچوب ارزیابی منظر شهری در قالب یک رویکرد پازیتوو دارای ابعاد ماهوی و رویه ای به بحث راهبری کیفیت است . در بعد ماهوی ممیزی هویت و زمینه های مختلف کیفیت منظر و ادراک شهروندان مبنای دست یابی به سیاست های راهبردی است . در بعد رویه ای حیطه عمل در اسناد فرادست ، فرآیند دست یابی به سیاست های راهبردی و تولید چارچوب ارزیابی منظر و راهنمای مدیریت منظر فرآیند دست یابی به اهداف توسعه است(ذکاو ت ، 1385 : 28).

الف : رویکرد پازیتو¹

رویکرد پازیتو به دانش طراحی شهری به منزله نگاه متفاوت به تشخیص ارزش های محیطی است که نیازمند فرآیند متفاوتی از اقداماتی در جهت تولید راه حل های کیفی به مساله و نگرشی متفاوت به خصایص مکان در جهت تشخیص جوهره و ماهیت ویژه آن است . بر این اساس رویکرد پازیتو دارای نگرشی در بعد ماهیت و در بعد رویه می باشد (همان : 53).

ب- رویکرد رویه ای²

مفهوم بعد رویه به رویکرد پازیتو تعیین قدم ها و مراحل از اقدامات در روند و فرآیند تصمیم سازی و اولویت بخشی به آنها در جهت دست یابی به محصول طراحی است . این روند حاوی سلسله مراتبی از اقدامات در خصوص تشخیص مساله ، تحلیل مساله و ارائه تسلسلی از تصمیمات و راه حل ها می باشد . لیکن مهم ترین بخش از فرآیند در بعد رویه تشخیص مقیاس و سطح تفصیل محصول مورد انتظار است . به عبارت دیگر حیطة کار و نحوه ارجاء آن به تصمیمات سطوح فرادست و فرودست مهم ترین بخشی از تصمیمات بعد رویه را تشکیل می دهد . بدیهی است که هر سطح از محصول مورد انتظار تعیین کننده عرصه و حیطة عمل ، میزان تفصیل برداشت اطلاعات ، ماهیت و میزان تفصیل محصولات را در تصمیم سازی رقم می زند (همان : 55) .

ج - رویکرد ماهوی³

دانش طراحی شهری در فرآیند بلوغ خود تحولات بنیانی را در ابعاد مفهومی شاهد بوده است . بخشی از این تحولات تعمیم تأکیدهای سنتی این دانش از ابعاد صرف کالبدی به زمینه های معنی و عملکرد است . در این راستا ماتیو کرمونا موضوعات و مؤلفه های کیفی قابل توجه در ابعاد ماهوی را در 8 موضوع طبقه بندی می نماید لیکن برخی از آنها مانند موضوعات بصری و زمینه ای عملاً در یکدیگر قابل ادغام می باشند و نهایتاً مؤلفه های چهارگانه نظم فضایی ، نظم بصری ، نظم کالبدی و عرصه عمومی مؤلفه های پایه چهارگانه را در بعد ماهوی تشکیل می دهند . بدیهی است کلیه مؤلفه های پایه چهارگانه کیفیت محیط حاوی مفاهیم ادراکی از منظر بهره برداران فضا می باشند که همزمان جنبه های مضاعف ممیزی مکان را تشکیل می دهد (همان).

---

۱. Positive Approach
۲. Procedural
۳. Substantial

د - رویکرد نشانه شناسی¹:

منظر شهری را رسانه واسطه ای² می نامد که در قالب مجموعه ای از نشانه ها به ما رخ می نماید. *Represent* اهمیت این رسانه از دو روی پررنگ می شود نخست آنکه در این رسانه امکان قلب واقعیت به حداقل می رسد و اگر توانایی تعبیر نشانه ها برای مخاطب موجود باشد یعنی رمزگان³ های موجود در آن را رمزگشایی کند⁴، به معانی و محتواهای موجود در واقعیت محیط زندگی خود یعنی شهر پی می برد. دوم آن که تماس مخاطب با منظر شهری برخلاف سایر واسطه های ارتباطی دائم و تقریباً دو طرفه است، یعنی همان گونه که مخاطب از شهر تاثیر می پذیرد بر آن نیز تاثیر می گذارد و این تاثیر و تاثر از طریق منظر شهری که همان⁵ است، بازنمایی می شود (همان: 57).

3-1-2- مفاهیم هویت:

حکمت، فلسفه و منطق و نیز روان شناسی و جامعه شناسی علمی هستند که پایه های تفکر علوم دیگر را تشکیل می دهد و از جمله علوم بنیادی و میانی به شمار می آیند. از این رو چنانچه در تعاریف خاص شهرسازی بحث هویت مطرح می شود، قطعاً پایه ریزی های فکری آن را علوم بنیادی تشکیل می دهند. بنابراین با کمی دقت پی می بریم که تعاریف خاص هویت و شهرسازی با تعاریف های هویت در جامعه شناسی و روان شناسی که به عنوان علوم میانی از آن ها یاد می شود ارتباط مستقیم و سر منشأ این تعاریف ها نیز علمی بنیادی همچون حکمت، فلسفه و منطق است.

پس به نظر می رسد منشأ جستجوی انسان در پی هویت شهری خود را باید در پی جویی آدمی برای یافتن خویشتن خویش یافت و این همان موضوعی است که در ابتدای بحث به آن اشاره شد یعنی هویت، مبتنی بر فطرت برگرفته از ذات انسان است. پس برای رسیدن به این موضوع که حیات آدمی نیز باید در فطرت انسان منطبق باشد، تعاریف مختلف هویت را در کنار یکدیگر می گذاریم تا ارتباطی بین منشأ علوم و علم تخصصی مورد نظر برقرار کنیم و از این طریق موارد تشابه و تناقض را بین تعاریف خاص هویت با مبانی بنیادی تفکر انسان مشخص و متمایز سازیم. این کار به ما کمک خواهد کرد تا از این پس کلیه طرح ها و اقدامات موافق و متضاد با ذات انسان را شناسایی کنیم و راه های رسیدن به آن را با آگاهی بیشتر تحقق بخشیم. از نظر های دیگر، ما به طور دائم در حال تعامل با محیط و تفسیر آن هستیم. پدیدارشناسی هرمنوتیکی در پی کشف معانی است. معانی که به فوریت به شهود ما در نمی آید و به طور آنی، قابل توصیف نیستند. (دهقان، 1389)

۱. Typology
۲. Medium
۳. Code
۴. Decode
۵. Medium

به عقیده «گیدنز» هویت در واقع همان چیزی است که فرد به آن آگاهی دارد. به عبارت دیگر هویت شخصی، چیزی نیست که در نتیجه تداوم کنش‌های اجتماعی فرد به او تفویض شده باشد. بلکه مفهومی است که فرد باید آن را به‌طور مداوم و روزمره ایجاد کند و در فعالیت‌های بازتابی خویش مورد حفاظت و پشتیبانی قرار دهد. هویت در شهر به واسطه ایجاد و تداعی خاطرات عمومی در شهروندان، تعلق خاطر و وابستگی را نزد آنان فراهم کرده و شهرنشینان را به سوی «شهروند شدن» که گستره‌ای فعال‌تر از ساکن صرف دارد، هدایت می‌کند. شکل‌گیری هویت شهری تحت تاثیر فرهنگ، شکل طبیعی و کالبد مصنوع شهر قرارداد (گیدنز، 1373).

"راپاپورت" هویت را خصوصیتی از محیط تعریف می‌کند که در شرایط مختلف تغییر نمی‌کند و یا خصوصیتی که موجبات قابلیت تمیز و تشخیص عنصری را از عناصر دیگر فراهم می‌آورد. تعریف "الکساندر" از هویت محیط این است. هویت محیط حاصل ارتباط طبیعی و منطقی فرد با محیط است و این ارتباط و احساس تعلق خاطر بوجود نخواهد آمد مگر آنکه فرد قادر به شناخت عمیق محیط و درک تمایز آن از محیط‌های دیگر باشد. به عقیده "پروشانسکی" هویت محیط زیر ساختی از هویت شخص است که از شناخت‌های ذهنی فرد از دنیای کالبدی که در آن زندگی می‌کند تشکیل می‌شود. از نظر "لالی" هویت فرد در ربط و نسبت با محیط بدست می‌آید (دانشپور، 1383).

لالی¹ (1992) معتقد است برای بررسی هویت بایستی به عدم تجانس در قوانین توسعه شهری، فضاهای فرموله شده، نحوه پراکندگی فضاها و ایجاد امکانی برای اندازه‌گیری پرداخت. هیدالگو و هرناندز² (2001) یکی از محدودیت‌های دلبستگی به مکان را محدوده مکانی می‌دانند. ایشان محدوده مکانی را در سه سطح (خانه، محله، شهر) و ابعاد آن را (فیزیکی، اجتماعی) تعریف می‌کنند. و در مطالعات خود به این نتیجه می‌رسند که عدم دلبستگی به مکان بدلیل ضعیف بودن برجستگی‌های محلی، بیشتر بودن وابستگی‌های اجتماعی نسبت به وابستگی‌های فیزیکی و نیز درجه دلبستگی در بین سنین مختلف است.

3

لویکا (2010) در مقاله‌ای در خصوص ارتباط روانشناسی محیط با ایجاد تعلق در بین شهروندان پس از بررسی منحنی U شکل هرناندز که در آن رابطه بین مقیاس علاقه به آپارتمان، محله، شهر را که می‌تواند به عوامل عمده‌ای همچون فیزیکی (نوع ساختمان و محل)، اجتماعی و دموگرافیک (سن و تحصیلات و مدت اقامت خانواده‌ها) و نیز امنیت محله مرتبط باشد وی مدعی شد روانشناسی محیط می‌تواند به درک متقابل شهروند از شهر کمک نماید.

تدر⁴ (2011) در مقاله خود با توجه تغییرات سریع و گسترده شهرها یک راه حل انعطاف پذیر، کارآمد و فراگیر را برای شهرهای مملو از تراکم و اختلاط با هدف ایجاد محیط عاری از تنش و برخورد

۱. Marco laleli
۲. Hidalgo & Hernandez
۳. Lewika
۴. Teder

گروه های مختلف به ارمغان آورد که آن تعامل اجتماعی و عملکردی در فضاهای عمومی و ارتباط بخش های مختلف رسمی و غیر رسمی در پیاده سازی محیط فیزیکی بود. هویت شهر ، با شکل شهر تفاوت های اساسی دارد . وقتی از هویت شهر صحبت می کنیم به چیزی رجوع می کنیم که در پس ظاهر و در بطن شهر نهفته است و ممکن است هیچ ربطی به شکل و ظاهر شهر نداشته باشد . مهم این است که داخل شهر چه می گذرد (حبیبی، 1383). بوجود آمدن احساس تعلق و هویت به جامعه در درون فرد بعد غیر ارادی دارد . پدیده ای است که در طول زمان و در طول زندگی فرد به او القا شده و بر مبنای آن الگوهای رفتاری فرد در بطن جامعه شکل می گیرد (دهقان ، 1389 : 152).

در مورد حس مکان و هویت محیط ، روان شناسان آنرا زیر ساختی برای هویت فرد و گروه اجتماعی می دانند . اما شهرسازان آنرا مستقل از هویت فرد یا گروه اجتماعی برمی شمردند . با تلفیق این دو رویکرد هویت را می توان در قالب نوعی " رابطه " تعریف کرد . رابطه ای که فرهنگ به عنوان بستر وزمینه ، برقراری آنرا ممکن می سازد . هویت محیط از دسته دوتایی های نظیر " عین - ذهن " ، " قدیم - جدید " ، " کل - جز " ، " صورت - معنا " و... است. به رغم تفاوت های برشمرده در نظرات ، عموم صاحب نظران بر هویت به عنوان معیار اساسی کیفی محیط تاکید دارند. از نظر آنان محیط باید در درجه اول به لحاظ بصری واجد شخصیت و هویت بصری باشد (دانشپور، 1383). به تعبیر اومبرتو اکو^۱ نشانه شناسی در ارتباط با هر آن چیزی است که بتوان به عنوان نشانه تلقی کرد (Chandler, 2002:3). نشانه ها در خود متضمن معانی و مفاهیمی هستند. در این رویکرد هر متنی ترکیبی از نشانه هاست مثل کلمات ، تصاویر، صداها و ... که از طریق یک واسط ارتباطی به مخاطب عرضه می شوند (گلکار، 1385 : 38).

1-3-1-2- مفاهیم عام و خاص هویت

الف- تعاریف و مفاهیم عام هویت (معانی و ریشه های واژه شناختی)

هویت در زبان عربی به معنای ارتباط محمول به موضوع است (صلیبا، 1366: 673). در حکمت و فلسفه اسلامی به نقل از ابن عربی ، اصطلاح هویت مترادف با ذات الوهیت، ولی در نزد گیلانی ، هویت مکتبی است که از ذات الوهیت برآمده است این کلمه از ضمیر «هو» یعنی او مشتق شده و اشاره به غیب می کند و بنابراین دال بر ذات الهی است که اسماء و صفات او از غایب هستند . یعنی نسبت به وحدت او که کثرت را نفی می کند این هو جنبه ظاهری وحدت است که ما را از باطن آن و غیبویت آگاه می سازد و این همان آگاهی درونی است (همان، 678) .

پیشینیان حکمای اسلامی، لفظ هویت را به معنی تشخص ، خود شخص و وجود خارجی او نیز اطلاق کرده اند . امام داود قیصری رومی در مقدمه ای که بر قصص الحکم ابن عربی نوشته (رحیم زاده ،

۱. Umberto Ecoi

(1377) یکی از زیباترین تعاریف هویت را از این قرار است ذکر کرده است که ، آنچه را شیئیت شیء به آن است به اعتبار تحقق ،حقیقت گویند و به اعتبار تشخیص هویت می گویند و با قطع نظر از هر یک ماهیت گویند . قیصری هویت را ماهیت مشخص تعریف کرده است . در این تعریف جنس، هویت است و تشخیص فعل آن (صلیبا،678).

ب- این همانی و هویت

بین واژه‌های مرتبط با مفهوم هویت، شاید واژه این همانی یا همان (هر هویت عربی که واژه مقابل آن غیوبیت است) را بتوان نزدیک‌ترین واژه به مفهوم هویت دانست . در لغت‌نامه دهخدا همان این‌گونه تعریف شده است : اشارت است به چیزی که در خاطر ملحوظ است و در جمله بدین معنی است که این آن چیزی بوده است که متکلم و مخاطب می‌دانند(دهخدا:20779). یعنی چیزی که مخاطب و متکلم بتوانند از طریق آن با یکدیگر ارتباط برقرار کنند . در واقع ارتباط برقرار کردن یکی از شرایط این همانی است . در فرهنگ فارسی معین نیز در معنی آمده است که آنچه که قبلاً ذکر شده و یا آنچه که در خاطر گوینده و شنونده موجود است(معین،1371:5168).

ج- تعریف هویت در فلسفه و منطق :

این همانی در منطق یکی از سه اصل بنیانی بشمار می‌آید که نمایش متعارف آن به صورت $A=A$ و یا $Y=Y$ است . در فلسفه نیز این همانی یکی از پندارهای بنیادی تفکر است . این مفهوم یا به مطابقت تام و تمام شیء دیگر و در عین تمایز اند و از یکدیگر اطلاق و یا به شیء گفته می‌شود که با وجود عروض تغییری در آن به حال وحدت باقی می‌ماند . به گفته ابن سینا این همانی، اتحاد در وضع دو شیء است به نحوی که این وضع یکی از اقسام اتحاد را بین دو شیء برقرار می‌کند . این اتحاد شامل اتحاد در کیف (مشابهت) ، اتحاد در کم (مساوات) اتحاد در جنس (مجانست) اتحاد در نوع (مشاکلت) ، اتحاد در وضع اجزاء (موازات) و اتحاد در اطراف (مطابقت) است(صلیبا ، 1366:676).

در منطق اسلامی نیز بحث این همانی از جایگاه بسیار مهمی برخوردار است و در ارتباط با مسئله حمل مطرح می‌شود ، در منطقه حمل به معنای این همانی در هستی است و ما به وسیله حمل رابطه بین اشیا را تشخیص می‌دهیم .

اصولاً در هر واحد قضیه منطقی وجود سه جزء :

موضوع ، محمول و نسبت لازم است تا بتوان یک واحد قضیه ای را تشکیل داد . خواه این نسبت ، نسبت اتحادی $A=A'$ باشد و یا نسبت ارتباطی .

اگرچه موضوع از هر جهت عین محمول باشد ، اصلاً نمی‌توان قضیه تشکیل داد . زیرا در اینجا وحدت خالص است و هیچ نوع کثرتی نیست تا تصورات ثلاثه به دست آید .

در کثرت خالص رکن دیگر حمل که به عبارت از هویت و وحدت باشد، از بین می‌رود و به طریق اولی نمی‌توان حمل کرد. از سوی دیگر وقتی بین دو وجود مغایرت باشد باز هم نمی‌توان یکی را بر دیگری حمل کرد، به قول معروف مثل آسمان و ریسمان و فیل و فنجان، چون اینها در وجود دو موضوع اند به هیچ ملاک وحدتی ندارند تا بتوان این دو را به یکدیگر حمل کرد(همان). به‌طور کلی در اینکه وحدت به منظور امکان حمل، شرط لازم است، اختلاف نظری وجود ندارد زیرا اگر وحدت نباشد اصلاً حمل نیست ولی در شرط تغایر اختلاف نظر هست. برخی معتقدند حمل همیشه با وحدت حاصل می‌شود و شرط تغایر با فایده حمل ارتباط دارد. یعنی اگر بخواهیم حمل مفید فایده باشد و یک مطلب به مستمع فایده رساند، می‌باید تغایری بین موضوع و محمول فرض کرد در غیر این صورت چنانچه محمول عین موضوع باشد هر چند درست است ولی مفید فایده نیست و چیز اضافی به معلومات مستمع داده نمی‌شود(همان، 236).

د- مفهوم هویت در ادبیات غربی

در زبان لاتین خاستگاه مبانی هویت با آنچه در زبان فارسی و عربی دیدیم متفاوت است. در ترجمه‌های که از زبان‌های اروپایی انجام شده معمولاً واژه هویت را برابر واژه Identity در زبان فارسی برگزیده‌اند که بر پنج معنی دلالت دارد:

1. کیفیت و وضعیت، یکتایی، همان بودن، همانی مطلق یا وجودی
  2. فردیت، شخصیت، وجود فردی
  3. در جبر، اتحاد یا عبارتی که به ازای همه مقادیر متغیرها دو طرف آن برقرار باشد.
  4. باز شناخته شده از نظر احساس و علائق
  5. آنچه مالک خود را بشناسد، مانند کارت شناسایی
- به‌طور کلی با مراجعه به فرهنگ‌های لغت انگلیسی، دو معنی اصلی در بیان مفهوم هویت به دست می‌آید. اول: مفهومی از تشابه و دوم مفهومی از تمایز؛ در فلسفه و فرهنگ غرب فلاسفه قرون 17 و 18 در زمینه هویت با پنج پرسش مسلم روبرو بوده‌اند:

- منشأ نظریه هویت چیست؟
- معنی واژه آیدنتیتی چیست؟
- آیا دو چیز که در تمام وجوه به هم مشابهت دارند اما از نقطه نظر عددی با هم اختلاف دارند هم هویت هستند؟
- قضیه‌های متشابه کدامند؟
- هویت فردی چیست؟

به‌طور کلی که اشاره شد با مقایسه تعاریف هویت از دیدگاه فلسفه اسلامی و فرهنگ و تمدن غربی، به تفاوت خاستگاه معانی هویت در آنها پی می‌بریم. در فلسفه غرب Identity رابطه‌ای است بین

چیزها یا مفاهیمی که از جنبه‌های ویژه ای یکسان هستند ، یا می‌توان آن‌ها را یکی دانست . در فرهنگ اسلامی هویت، شایسته عنوان موجودی است که وجود او ناشی از ذات خود باشد و آن موجودی است که به واجب الوجود موسوم است و وجودش مستلزم قدم و بقا است . در حالی که Identity بیشتر ناظر بر فرایند احراز تشخیص و این همانی است (هویت اشاره به ذات دارد).

ه- هویت از دیدگاه‌های روان‌شناسی و جامعه‌شناسی

روانشناسی یکی از محدود حوزه‌های معرفت بشری است که در آن هویت تعریف و مفهوم نسبتاً روشنی دارد . در حوزه روان‌شناسی، یکی از مشخصات شخصیت را احساس هویت می‌داند و آن عبارتست از احساسی که انسانی نسبت به استمرار حیات روانی خود دارد و یگانگی و وحدتی که در تقابل اوضاع و احوال متغیر خارج ، همواره در حالت روانی خود حس می‌کند این ثبات یکی از خصایص هویت و شخصیت انسان است .

به‌طور کلی در میان معرفت‌های بشری یکی از وجوه معرفتی که در شکل‌گیری مفهوم هویت در حوزه شهرسازی تأثیر بسزایی دارد ، روان‌شناسی است . در این خصوص یکی از شاخه‌های روان‌شناسی که در سال‌های اخیر در زمینه هویت به ویژه حس مکان دیدگاه‌ها و نظریات ارزش مندی ابراز داشته‌اند و پیش از سایر سنت‌های فکری روان‌شناسی در مفهوم پروازی هویت محیط نقش داشته ، روانشناسی محیطی است .

در جامعه‌شناسی نیز مقوله هویت به عنوان یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها و خصوصیات افراد و گروه‌های اجتماعی از جایگاه مهمی برخوردار است و دیدگاه‌ها و نظریه‌های مختلفی در مورد آن ارائه شده است از نظر گیدنز هویت را نمی‌توان آن طور که فیلسوفان از هویت اشیاء یا چیزها سخن می‌گویند منحصرأ برحسب ماندگاری اش در زمان ، مورد توجه و رجوع قرار دارد (Giedense,1999:P.82) .

هویت شخصی بر خلاف خود وی ، پدیده‌ای عام و مستلزم آگاهی بازتابی است . هویت در واقع همان چیزی است که فرد به آن آگاهی دارد . به بیان دیگر به هویت شخص چیزی نیست که در نتیجه تداوم کنش‌های اجتماعی به وی تفویض شده باشد ، بلکه چیزی است که فرد باید آن را به طور مداوم و روزمره ایجاد کند و در فعالیت‌های بازتابی خویش از آن حفاظت و پشتیبانی کند . بهترین شیوه تحلیل هویت شخصی در موارد کلی ، در تضاد قرار دادن آن با افرادی است که نزد آن‌ها خود درهم شکسته و به ناتوانی گراییده است . بریدگی و ناپیوستگی در تجربه زمان اغلب یکی از ویژگی‌های این احساس است .

ه- تعاریف و مفاهیم خاص هویت مرتبط با موضوع رساله

مفهوم هویت از دیدگاه شهرسازان و معماران غالباً در دو بخش ظاهراً متضاد ولی در حقیقت مکمل یکدیگر به شرح زیر مطرح می‌شود :

اول: ایجاد خاطر و تداعی در شخص.

دوم: تمایز و استقلال از شخص است.

بنابراین تشخیص هویت، فرآیندی قیاسی بین عینیتی^۱ موجود با داده‌های از آن در ذهن^۲ هر ابژه یا هر فضا با آنکه یک موجودیت خارجی مستقل است ولی در فرآیند ادراک، به یک پدیده ذهنی تبدیل می‌شود. ما در فرآیند این همانی از این تصویر ادراکی و ذهنیت خود بهره می‌گیریم و فضا را با آن می‌سنجیم. پس تشخیص هویت در واقع نوعی ارزش‌گذاری یا تعیین کیفیت است که بین آن و اندوخته‌های ذهنی فرد از تجربیات مستقیم با فرهنگ و سنت، ارتباطات کاملی برقرار است.

2-1-3-2- ریشه‌های هویت در فطرت آدمی

فطرت وجه تمایز انسان و حیوان و طبعاً وجه تمایز انسان و تمامی موجودات زنده دیگر است. ریشه قرآنی واژه فطرت از لغت فطر به معنای شکافتن و شکاف و نیز به معنای آفریدن، ابتکار و ابداع و یا شروع به آفرینش است (سجده آیه 72).

در آیه 53 سوره اسراء آمده است «الذی فطرکم اول مره» یعنی آن خدایی که اولین بار شما را آفرید. با توجه به این دو معنا مؤلف کتاب قاموس قرآن (قریشی، 1361: 192)، نتیجه گرفته است که شاید منظور پروردگار از بکار بردن لغت فطر به جای خلق و ابداع از آیات شریفه قرآن، اشاره به کیفیت آفرینش باشد.

مؤلف کتاب آیین فطرت (سیاهپوش، 1363: 48) هم با توجه به این مطلب که در قرآن کریم شش مرتبه از خداوند متعال با نام فاطر السموات والارض یاد شده و با توجه به آنچه در این مورد در منابع اسلامی وجود دارد، نتیجه گرفته است که فطر دایره شمولی فراگیر دارد و تمام عالم هستی را چنان زیر پوشش خود می‌گیرد که خلقت جهان، هر حرکت تکاملی، در انبساط افزایشی در عالم و نیز هر خلقت جدیدی، از طریق فطر یعنی با شکافته شدن و سربرآوردن واقع می‌شود.

در سوره روم آیه 30 آمده است: «فطرت الله الّتی فطر الناس علیها» یعنی آن گونه خاص از آفرینش که ما به انسان دادیم، یعنی انسان به گونه‌ای خاص آفریده شده است. پس فطر در مورد تمام مخلوقات جاری است ولی فطرت نوع خاصی از فطر به شمار می‌آید که به قول قرآن همان ویژگی خاص آدمی است (طالقانی، 1357: 213). آیت الله طالقانی در تفسیر سوره انفطار می‌نویسد: فطرت صفات و خواصی است که از درون انسان (نه عوامل خارجی) سر برآورد. که بر اساس آنچه گفته شد منظور از درون انسان همان روح خدایی است (همان، 216).

تفاوت اساسی انسان با حیوانات این است که انسان از هر حیوانی بالنده تر و کمتر بالفعل است. بنابراین ارزش‌های انسانی نیز ارزش‌های بالقوه هستند و برخی از انسان‌ها به مقام واقعی انسان می‌رسند (مطهری، 1364: 316).

۱. object
۲. subject

فطرت آدمی عاشق کمال مطلق است و به پیروی از این فطرت عشق به کمال ، فطرت دیگری در نهاد آدمی است و آن عبارت از فطرت انزجار از نقص است .

به این ترتیب هر انسانی فطرتاً به سوی تمامی کمالات ، خوبی‌ها و زیبایی‌ها گرایش دارد . انسان در عمق فطرت خویش همواره در آرزوی مطلق ، بی‌نهایت ، ابدیت ، ازلیت ، روشنایی ، جاودانگی و خلود ، بی‌زمانی ، بی‌مکانی ، بی‌رنگی ، مجرد مطلق ، کمال مطلق ، سعادت راستین ، حقیقت مطلق ، یقین ، عشق ، زیبایی ، خیر مطلق ، خوبترین خوب ، پاک ترین پاک و... بوده است (شریعتی ، 1350: 554) . و آن من راستین و اهورایی خویش را با این معانی ماورایی ، خویشاوند می‌یافته و بدانها سخت نیازمند بوده است (همان) .

از آنجا که فطرت در ذات و خلقت آدمی قرار داده شده است می‌توان آثار گرایش‌های فطری را در تمام فعالیت‌های انسان مشاهده کرد . انسان عاشق جمال و کمالی است که خداوند در نهاد وی قرار داده است هرچند خودش از این میل غافل باشد .

3-1-2-3- گرایش‌های فطری هویت در علم :

تجربه تاریخی نشان داده است که همواره کاخ علم در حال فرو ریختن است ، و همواره نظریه‌هایی مطرح می‌شود که تصورات گذشته را نقض و یا منفی می‌کند ، اما سؤال این است که با وجود فرو ریختن کاخ علم ، کدام انگیزه است که باعث می‌شود دانشمندان علوم مختلف از پیش رفتن در حوزه علم و رسیدن به حقیقت مایوس نشوند .

به گفته ماکس پلانک عالم در درون ناخودآگاه خود ایمان دارد که از دریافت‌های ذهنی و فراتر از دستاوردهای علمی زمان ، نظمی مستقر از پیش بر جهان حاکم است و هرگاه بطلان نظریه‌های علمی ثابت شود ، او درین ایمان خویش شک روا نمی‌دارد بلکه به فهم و دریافت گذشته خود از واقعیت نظم هستی شک و سرسختانه تلاش می‌کند به تصویر جدید و کامل‌تری از جهان خویش دست یابد (پلانک، 1372: 65) . وی نظم حاکم بر جهان را واقعیت مطلق و دستاوردهای علمی را دریافت‌های نسبی از این واقعیت می‌داند . از این رو هدف علم را چنین توصیف می‌کند :

«هدف علم تلاشی دایمی است برای نزدیک‌تر شدن به هدفی که هرگز رسیدن به آن ممکن نیست» و ماهیت این هدف چنان است که قابل وصول نیست و آن انگیزه درونی که انسان را به تلاش‌های علمی امیدوار می‌کند و باعث می‌شود از سقوط کاخ علم مایوس نشود ، ایمان فراسویی و مطلق است که کاستی‌ها و نادرستی‌ها در آن راه پیدا می‌کند . این همان گرایش فطری موجود در علم است ، جدا از آنکه دانشمندی در گفتار به وجود پروردگار اعتقاد داشته باشد یا خیر ، فطرتاً به چنین وجود مطلق‌ی ایمان دارد و گر نه هرگز به تلاش‌های علمی امید نمی‌بست (گاردنر، 1365: 430).

4-3-1-2- گرایش فطری هویت در هنر :

هنر از جمله فعالیت‌هایی است که می‌توان گرایش‌های فطری آدمی را به وضوح در آن مشاهده کرد. میکلانژ (1475-1564) معمار، پیکر تراش، نقاش، شاعر و مهندس ایتالیایی دوران رنسانس، در یکی از شعرهای خود هنر را چنین توصیف کرده است: «هنر زیبایی است که در این دنیای پایین به چشم اشخاص صاحب ادراک دیده می‌شود، بیش از هر چیز دیگری به آن نیروی آسمانی شباهت دارد که ما جملگی از آن می‌آییم و چشمان ما دنبال چیزهای زیبا می‌گردند و همگام با روح سرگردان مان در پی نجات، نیروی دیگری جز نظاره چیزهای زیبا برای عروج آسمان ندارد (همان). آری، زیبایی همان گوهر اصلی هنر، از صفات خداوند است، آدمی عاشق جمال حق است و از هر چه که در آن نشان از زیبایی باشد خوشش می‌آید (شریعتی مجموعه آثار، 1364: 102). حتی در بعضی سبک‌های هنری که ظاهراً بیشتر از سردی و فقدان روح در روابط صنعتی و ماشینی مایه گرفته‌اند تا از گرمی و لطافت روح خدایی و بیشتر به زشتی شبیه هستند تا زیبایی، می‌تواند اثر فطرت و گرایش‌های فطری را یافت

بنابراین هنر تجلی صفات وحدانیت خدا است و هر اثر هنری واقعی، همواره منحصر به فرد است و اگر محصول آفرینش انسان قابل تکثیر و از وحدانیت خارج شد، دیگر به نسخه‌های جدید آن هنر اطلاق نمی‌شود، بلکه تنها همان اثر منحصر به فرد اولیه که در اصل قابل تقلید و تکثیر نیست، هنر به شمار می‌آید (مطهری، 1362: 321). بنابراین هنر تجلی فطرت جمال دوست، خلاق، یکتاپرست و در یک کلام فطرت خدا جوی انسان است. هر چند هنرمند نتواند این میل و رغبت فطری خود را با کلامی شبیه کلام ما به زبان آورد.

4-3-1-2- گرایش‌های فطری در معماری

در تمام آثار برجسته معماری نیز می‌توان گرایش‌های فطری را آشکارا مشاهده کرد. از آسمان خراش‌های نیویورک گرفته تا اهرام مصر، مجسمه آزادی، بناهای تخت جمشید و دیوار چین، جملگی گرایش به عظمت و جلال و جبروت و جاودانگی و گریز از مرگ و نابودی دیده می‌شود که همگی از صفات خداوند به شمار می‌آید. در بنای کعبه، گرایش به سادگی، بسیط بودن، یگانگی، مرکزیت، ثبات و سکون و عدالت نهفته است که جملگی این صفات را به طور اطلاق به غیر از حضرت حق به وجود دیگری نمی‌توان نسبت داد.

بنابراین هویت در انسان دارای ویژگی‌هایی فطری است که در جمع‌بندی آن می‌توان گفت:

- فطرت ویژگی اصلی آدمی و مزیت وی نسبت به سایر موجودات است.
- فطرت گرایش ذاتی انسان به سوی کمال و خیر مطلق (خداوند) است.
- گرایش انسان به خیر و کمال در فطرت او ریشه دارد.

- فطرت ماهیتی شکوفا دارد و آدمی موجودی است که بالقوه به دنیا می‌آید و انسانیت او با شکوفایی فطرت به فعل می‌رسد .
  - تضاد درونی آدمی بین دو وجه فطرت برقرار است از سویی فطرت آدمی تمایل به شکوفایی و رسیدن به کمال مطلق سیر دارد از سوی دیگر در حال حاضر وجود آدمی دریافت و شناخت نسبی مشخص و محدودی از این کمال مطلق دارد (به طور نسبی به کمال رسیده است).
  - اختلاف بین انسان‌ها ، ناشی از دریافت و شناخت هر کس از کمال مطلق و معشوق حقیقی مشترک میان انسان‌هاست .
  - پویایی به معنای اصالت دادن به گرایش فطری به سوی کمال مطلق و گذشتن از مثال نسبی و ایمان به این امر است که رسیدن به کمال مطلق محال ، ولی نزدیک شدن به آن ممکن است .
  - کمال مطلق ، مطلوب انسان است و جمیع کمالات در وجود پروردگار جمع شده است
  - صفات خداوند در ذات او عین یکدیگرند و هیچ کدام بر دیگری ارجح نیست .
  - فطرت سالم ، در هر لحظه به جمیع کمالات الهی به طور هم زمان و یکجا گرایش دارد و زمانی انحراف از فطرت آغاز می‌شود که آدمی یکی از صفات الهی را از دیگران جدا کند و آن را به طور منفرد هدف و مطلوب خود نگارد .
- با این توصیف مشروح ، از مبانی فطرت در گرایش‌های نظری و عملی آدمی آیا می‌توان با ملاک فطرت کلیه فعالیت‌های بشری را تقسیم بندی و تحلیل کرد؟ و چه چیزهایی در نهاد انسان است که به فطرت ختم می‌شود ؟
- سرشت و غریزه : همان‌گونه که گفته شد ، فطرت از ویژگی‌های ذاتی آدمی است اما انسان ذاتاً دارای غریزی نیز هست همچنین خلقت آدمی ذاتاً بر سرشت خاصی آفریده شده است .
- آیت‌الله طالقانی در کتابی تحت عنوان سرشت ، غریزه ، فطرت ، این سه را با این مضمون از هم جدا و مشخص کرده است :
- اول سرشت یا ماهیت : به ویژگی‌های طبیعی موجودات زنده عوض حیوانات ، نباتات و انسانی اطلاق می‌شود و فرق بین موجودات را با جمادات تمیز می‌دهد . به این معنی که برخی جانداران و گیاهان دارای سرشت گرمسیری و برخی دارای سرشت سردسیری هستند . برخی دارای طبیعت مطرود و برخی دیگر سرشت خشکی زی دارند ، و نهایتاً به ویژگی‌های ذاتی مربوط می‌شود که به هم سازی موجودات و حتی انسان‌ها با طبیعت پیرامون خود مربوط می‌شود .
- دوم غریزه : به آن دسته از فعالیت‌های موجود زنده اطلاق می‌شود که وی ذاتاً برای حفظ بقایای خود به آن‌ها تمسک می‌جویند و فرق بین جانداران با گیاهان را مشخص می‌کند و کلیه جانداران ، از جمله انسان برای ادامه بقای خود در جهان از فعالیت‌های غریزی استفاده می‌کنند . فعالیت‌هایی همچون غذا خوردن ، آشامیدن ، تولید مثل ، دفاع از خود ، تنفس ، سکونت گزیدن و... جزو فعالیت‌های غریزی محسوب می‌شود .

سوم فطرت : که قبلاً شرح آن رفت و در واقع وجه تمایز بین انسان و حیوان و طبعاً وجه تمایز بین انسان و همه موجودات است . در یک جمع بندی می توان گفتکه هر فعالیتی که انسان انجام می دهد اساساً متکی به یکی از ویژگی های ذاتی انسان یعنی سرشت ، غریزه و فطرت است . انسان برای حفظ بقای خود نیازمند داشتن سرپناه است و به همین منظور برای تحقق ذات طبیعی خود تلاش می کند تا سر پناه خود را با نیاز های طبیعی و ابعاد انسانی متناسب کند.

در همین راستا برای رسیدن به کمال واقعی تلاش می کند تا سر پناه خود را منطبق بر فطرت خویش بنا نهد . همان گونه که اشاره شد ، گرایش های فطری در تمام ابعاد فعالیت های انسانی قابل بررسی است و این گرایش ها در علم انسان ، هنر انسان و مخلوقات انسان و ... بروز می کند . که از آن جمله می توان به موارد مهمی که مرتبط با موضوع رساله هستند اشاره کرد :

مسکن انسانی : مسکن یکی از نیازهای سه گانه غریزی آدمی و برای بقای وی ضروری است و برآورده شدن آن پس از خوراک و پوشاک در درجه سوم اهمیت قرار دارد . انسان ها در روند ماءوا گزینی ، علاوه بر تأمین نیازهای غریزی با دست خود فضایی را می سازند که در آن به آسایش جسمانی و روانی نیز دست می یابد . از دیدگاهی دیگر می توان گفت که مسکن انسان پاسخ گوی نیازهای ذاتی وی در رفع نیازهای غریزی ، طبیعی و فطری است . یعنی انسان برای رفع نیازهای غریزی و به منظور بقای خویش مسکن را می سازد و فضای درونی را به گونه ای می آراید که امکان برآورده شدن سایر نیازهای غریزی اش مانند غذا خوردن ، خوابیدن ، رفع حوائج و... نیز میسر باشد . تمامی مسکن های بشری بدون استثناء باید از امکان برآوردن این نیازها برخوردار باشند ، در غیر این صورت حیات آدمی در معرض تهدید قرار خواهد گرفت . از این رو مسکن باید پاسخ گوی رفع نیازهای طبیعی انسان هم باشد . یعنی ابعاد فضاهای آن چنان باشد که انسان ها بتوانند از آن ها بهره گیرند . یعنی ارتفاع ، ابعاد در و پنجره و امکان تهویه هوا ، ابعاد آشپزخانه و تخت خواب و ... جملگی باید براساس معیارهای طبیعی آدمی ساخته شود و در غیر این صورت امکان راحت زیستن در آن مقدور نیست و این خواسته نیز بر اساس یک رشته ضوابط منطبق بر شرایط محیطی و هندسه انسانی تدوین گردیده اند و قابل پاسخ گویی هستند .

اما موضوع بعدی یعنی برآوردن نیازهای فطری در مسکن انسانی بحثی پیچیده و قابل تأمل است که در نظر گرفته نشدن آن حیات انسان را به خطر نمی اندازد و با آسایش نسبی آدمی نیز مغایر نیست . بلکه با ارزش های معنوی انسان در تعارض قرار می گیرد . در آن صورت ، نمی توان فرق چندانی بین انسان با سایر موجودات قائل شد زیرا حیوانات و پرندگان نیز لانه و آشیانه خود را برای رفع نیازهای غریزی و طبیعی خود می سازند که امکان برآورده شدن آن وجود داشته باشد ، ولی هیچ تفاوتی بین آشیانه پرندگان با لانه حیوانات دیگر وجود ندارد زیرا این موجودات ارزش های معنوی را نمی شناسند و همین نکته اصل تفاوت انسان با سایر موجودات به شمار می آید.

بدین ترتیب مسکن انسان باید علاوه بر پاسخ گویی به نیازهای غریزی و طبیعی ، نیازهای فطری انسان را نیز برآورده کند که این امر مهم اگرچه دارای یک هدف مشترک در بین انسان ها یعنی رسیدن به

کمال است اما از شیوه‌های متفاوتی برخوردار است و این اصل به ارزش‌های متفاوت فطری در بین جوامع و افراد مختلف و سایر علت‌العلل طبیعی و غیرطبیعی بازمی‌گردد .
از آنجایی که انسان موجودی اجتماعی است ، دست یابی به ارزش‌های تاریخی ، فرهنگی ، مذهبی و ... جوامع انسانی حائز اهمیت بیشتری است و ارزش‌های فردی تا آنجایی که در اجتماع قابل طرح باشد از اهمیت قابل تامل برخوردار نیستند ، از این‌رو وقتی صحبت از مسکن انسان به میان می‌آید در مسکن جامعه انسانی تکیه می‌شود که صرفاً به واحد مسکونی و یا فضای مسکونی بدون در نظر گرفتن رابطه آن با جامعه اشاره نمی‌شود .

- شهرها تبلور کالبدی مسکن اجتماعی هستند که مسکنی واحد برای اجتماعی واحد ، به شمار می‌آیند (آلبرتو ، 1955: 547) .
- شهرها نیز همچون مسکن فردی به منظور رفع نیازهای غریزی و طبیعی و برآورده کردن نیازهای فطری جوامع خود ، دارای فضاهایی هستند .

همه شهرها در برآورده کردن نیازهای غریزی و طبیعی آدمی با یکدیگر مشترکند و هیچ تفاوتی بین آنها وجود ندارد . شاید هیچ شهری در دنیا یافت نشود که نتواند امکانات اولیه زندگی را برای ساکنین خود فراهم کند . یعنی هیچ فروشگاه‌های در شهر وجود نداشته باشد و هیچ گونه خدماتی نیز عرضه نشود که در آن صورت شهر قادر به ادامه حیات نیست . شهرها نیز در تطابق با نیازهای طبیعی ، چنان احساس می‌شود که امکان تردد افراد در گذر ها و خیابان‌ها ، بهره‌گیری آنها از محیط‌های شهری و دریافت خدمات براساس هندسه انسانی مقدور باشد که در غیر این صورت باز هم زندگی در شهر بسیار دشوار و حتی ناممکن می‌گردد . مگر آن که تحولات اخیر فناوری و راه یابی وسایل جدید حمل و نقل و ... به محیط زندگی آدمی ، ابعاد هندسی نیازهای طبیعی او را تغییر دهد . مثلاً با وجود وسایل تهویه جدید ، دیگر نیازی به ساخت بادگیر و پنجره‌های رو به باد مطبوع وجود ندارد و شیوه رفع نیازهای طبیعی آدمی در اثر ورود تکنولوژی تغییر یافته است . پس آن محیط‌های شهری و مسکن های فردی نیز طبعاً متحول شده‌اند ولی در اصل موضوع یعنی لزوم ، رفع نیاز طبیعی انسان تغییری حاصل نشده است .

موضوع بعدی یعنی فطرت که پویایی آن در طول تاریخ بشر همچنان ادامه داشته است . انسان در عمق فطرت خویش همواره در آرزوی مطلق ، بی‌نهایت ، ابدیت ، ازلیت ، جاودانگی ، بی‌زمانی و بی‌مکانی و ... بوده و آن را به فرآورده‌های خویش انتقال داده است . این فرآورده‌ها گاه به صورت نظریه‌های علمی (حکمت نظری) گاه به صورت دست ساخته‌های بشر (هنر ، معماری و شهرسازی) یعنی حکمت عملی بروز یافته و آثار گرایش‌های فطری در علم ، هنر ، معماری و ... قابل تامل است .
در بحث دیگر نیز با اشاره به ویژگی‌های فطرت در انسان به این نکته رسیدیم که فطرت از ویژگی‌های اصلی و امتیاز انسان نسبت به سایر موجودات است و همواره به سوی کمال (خیر مطلق) در حرکت است و ماهیتی شکوفا شونده و شناختی نسبی ، مشخص و محدود از دریافت و شناخت هر کس از

کمال مطلق ، معشوق مشترک میان آنهاست که نهایتاً می‌توان به این نتیجه مهم رسید که هر انسانی دارای هویتی خاص برگرفته از فطرت خویش است .
هویت در انسان ، مجرد به ذات و قائم به شخص است و از بدو تولد تا زمان مرگ به شیوه‌های مختلف بروز می‌یابد .

هر انسانی از جهات نیازهای مختلف یعنی غریزه ، سرشت و فطرت دارای هویت خاص خود است و طبعاً همین موضوع است که شرایط زیستی خود را فراهم می‌آورد و از این رو شرایطی که انسان برای زیست خود شکل می‌دهد نیز قائم به ذات انسان ، دارای هویت می‌شود و این بدان معنی است که فضاهای خلق شده توسط شخص ، بر اساس هویت فردی و با نگاهی کل گرایانه بر اساس هویت اجتماعی جوامع مختلف بشر شکل می‌گیرند از این‌رو شهرها هم از این حکم مستثنی نیستند و وابستگی عمیقی به هویت اجتماعی افراد ساکن دارند .

شهرها از همان آغاز تولد شان مفهوم هویت خود را در فلسفه و حکمت مبتنی بر فطرت ، غریزه و طبیعت انسان جستجو می‌کنند . از نخستین اندیشمندانی که اور ، موهنجودار و شوش و... را بنا نهادند تا آخرین کسانی که مفهوم شهرها در ارائه خدمات نوین به شهروندان به دور از نیازهای فطری جست‌وجو کردند ؛ جملگی در پی تعمیق فلسفی مفهوم سرشت ، غریزه و فطرت پویای انسانی هستند و برآنند تا از حکمت نظری به حکمت عملی دست یابند .

از این‌رو در پی همه تجلیات کالبدی و در پس هر آن چه آرمان شهر خوانده می‌شود ، اندیشه‌های متأثر از نحوه نگرش فلسفی به جهان و حکمت نهفته است . شناخت این اندیشه‌ها و حکمت‌های منبعث از آنها اولین گام در اندیشیدن به مقوله شهر است .

6-3-1-2- پویایی هویت شهر مبتنی بر فطرت انسان

آخرین یافته‌های باستان‌شناختی حاکی از آنند که انسان‌های نخستین خود به ساختن سرپناه اقدام کردند و در این سازه‌های اولیه ، عاج علفخواران عظیم الجثه احتمالاً به عنوان محافظ و نگهبان خانه عمل می‌کرده است . این نحوه زندگی و شرایط آن برای هزاران سال در این خانه‌های ابتدایی به صورت یکسان باقی ماند ولی نخستین آثار تحولات باید در زیستگاه‌های دوره میان سنگی مشاهده کرد . اکنون روشن است که آدمیان دوره میان سنگی قادر به تصور شکلی پلان مانند همراه با فصل بندی موزون بوده‌اند (یاراحمدی، 1378:32) .

درواقع آنچه همراه با ظهور شهرها حادث شد ، گرد آمدن عملکردهایی بود که تا آن زمان در محدوده‌ای مشخص سازمان یافته و پراکنده بودند . قوه ای نیز پدید آمد که به اجزای جامعه تحرک می‌بخشید و به برقراری روابط متقابل مابین آنها می‌انجامید . شهر صرفاً در حکم وسیله‌ای برای عینیت بخشیدن به شکوه و اقتدار های مادی و معنوی به کار نیامده بلکه با تحت‌الشعاع قرار دادن هر گونه نیت عامدانه ، نقش دیگر ابعاد زندگی را نیز فزونی بخشید . در واقع شهر کار خود را با هدف

تبدیل شدن به مرکز عالم و به زمین آوردن کائنات آغاز کرد و به این ترتیب به نمادی از آنچه امکان پذیر است تبدیل شد (همان).

مهم ترین وجه ممیز شهرهای گذشته سکون آن ها بود. محدوده تحت اشغال این شهرها و تعداد شهروندان آن ها از حدی مشخص فراتر نمی رفت. ساکنان این شهر سخت در آغوش آن می غنودند و به این ترتیب احساس امنیت برای ایشان فراهم می آمد.

ساکنان شهرهای گذشته به یمن برقراری امنیت و سکون آبادی های خود به دریافت عمیق آن ها نایل آمدند و به یاری آن در امر بهبود و توسعه این آبادی ها کوشیده اند. از این رو تفاهم را می توان چهارچوب عمومی برای تشکیل شهرهای قدیمی تلقی کرد.

شهرهای باستانی یونان ابنیه عمومی و شهر را در کل همان شکل ها به نمایش می گذاشته اند که با اندکی فروتنی در داخل بناهای مسکونی نیز به کار گرفته می شدند. این شهر (پولیس) عملکردهایی مشابه خانه را بروز می داد تا بتوانند حفاظت و امنیت جسمانی و روانی شهروندان را فراهم آورد (همان).

قیاس بین خانه و شهر برای رومی ها نیز امری آشنا بود. نحوه تفکر در دو محور موازی شهر و خانه، در جریان تاریخ بی وقفه تداوم یافته و انتقال آن به اندیشمندان دوره رنسانس، در واقع از قرون وسطی صورت گرفته است.

مرتبط دانستن کلیسا با خانه معنوی و برابر شمردن شهر با خانه مادی، اندیشه ای بود که هرگز از ذهن استادان و معماران قرون وسطایی زده نشد. در نزد آنان بین خانه و شهر وابستگی متقابل برقرار بود که زندگی را در خود گنجانده و آن را تحت نظم می آورد. این دو مکان های زایش و نوزایش آدمی بوده اند و همچون پایگاهی برای گام نهادن به جهانی وسیع تر عمل می کردند. با توجه به کیفیت هایی که ذکرشان رفت، آدمیان ناگزیر شدند شهر خود را حیطه ای مقدس بدانند. حیطه ای که زندگی و تاریخ از آن آغاز شده و به عقیده فوستل دوکلانژ تاریخ باستان مقدس بود و مبدا آن به بنیان گذاری شهرها می رسد (همان).

آلبرتو با استناد به نوشته های وارو، پلوتارخ و سایر نویسندگان دوره کلاسیک به این نتیجه می رسد که دودمان باستانی پی ریزی دیوار شهرهای خود را با مراسم و آیین مذهبی همراه و به خدایانی تقدیم می کردند که می پنداشتند نگهبانی آن ها را عهده دار خواهند شد (آلبرتو، 1955: 570). این امر به خوبی نشان می دهد که در عهد باستان اعتقاد بر این که هر چیز نه تنها معرف خود بلکه یادآوری چیز دیگری نیز هست جنبه همگانی داشته و از ریشه های عمیق برخوردار بوده است. لذا پی ریزی شهر را مطابق با الگویی از پیش اندیشیده صورت پذیرفته و با مراسمی که خطابه ها و اعمالش مبین آن الگو بوده اند همراه می شده است.

در نزد مردم عهد باستان، شهر الگویی نمادین نیز بود. مثلاً رومی ها دروازه شرقی شهرهای خود را Porta Praetoria می خواندند و با وجود اخبار خوش و فرجام و نیک یکسان می دانستند از نظر آن ها دروازه غربی شهر یعنی Port decumana با عزیمت نحوست و حتی مرگ متناظر

بود (یاراحمدی، 1378: 35). شهروند رومی که در طول کار دو گام برمی داشت به خوبی می دانست که مسیر حرکتش محوری است که خورشید حول آن می گردد و هنگامی که دکومانوس را تعقیب می کرد، می دانست که مسیر حرکت خورشید را می پیماید (کار دو و دکومانوس اسامی خیابان های اصلی در طرح شهرهای رومی بوده است. این دو خیابان با زاویه قائمه یکدیگر را قطع می کردند). نظام کائنات و مفاهیم و مقاصد آن تأسیسات شهری را بیان می کردند و به این ترتیب احساسی دال بر برقراری آسایش و بودن در محیط خانه به شهروندان دست می داد.

شهرهای دوره اسلامی و قبل از اسلام نیز در کشور ما از چنین مزیت هایی برخوردار بودند. شهر قبل از اسلام شکوه و جلال درخشانی داشت که آثار خلود و جاودانگی و قدرت و عزیمت انسان آن زمان را بروز می داد. این شهرها غالباً به سه بخش اصلی بناهای کنهدژ، شارستان و ربض تقسیم می شدند و هر کدام عملکردها و نمادهای خاص خود را داشتند.

پس از اسلام، ویژگی اصلی شهرهای ایران وجود مسجد، بازار و بنای حکومتی بود و هر شهری فقط باید یک جامع می داشت که نماز جمعه را در آن برگزار می کردند.

به این ترتیب، شهر در حکم مدرکی مستند از طریق ظاهر کلی خود تاریخی را به نمایش می گذارد که پیش از آنکه مصالح و شگردهای ساختمان را آشکار کند نحوه از تفکر را اظهار می نمود. شهر باستانی کلیتی بوده مبتنی بر گردآوری این شهر در سکون بوده و تصویری از بسته بودن فضا را القا می کرده است. این شهر در حکم منزل شهروندان بوده و در نتیجه از احترام همراه با بزرگداشت آنان برخوردار بوده است.

7-3-1-2-کم رنگ شدن هویت شهر معاصر

تحولات تکنولوژی پس از انقلاب صنعتی و ورود ماشین به عرصه ارتباطات زمینه های دگرگونی گسترده و بنیادین جوامع انسانی زمان خود را که با فرآیندی تکاملی و تدریجی شکل گرفته بودند متحول کرده و تداوم فرهنگی را گسیخته و امکان آزادی ناشناخته ای را در رهایی از محدودیت های شهری فراهم آورد.

فراهم آمدن زمینه های دسترسی آسان، سریع و ارزان به خدمات مناسب که ارمغان عصر صنعت بود و نیز امکان های بالقوه جذب و گسترش سرمایه داری، تبلیغ برای فروش عرضه کالاها و خدمات، رقابت، گسترش شبکه های بهداشت و درمان، آموزش و ارائه خدمات ارتباطی و... جملگی دست به دست هم داده و شهرهایی پر زرق و برق را با امکانات و خدمات مناسب به وجود آوردند که انسان دوران صنعتی به زندگی در شهرهای گذشته که دارای سکونی بدون تب و تاب بودند ارجح می دانست.

تفاوت اساسی شهر معاصر با شهر باستانی را می توان در این امر جستجو کرد که در دوران قدیم فلسفه از طریق حکمت عملی چهره شهر و فضا را می آراست، ولی در دوران جدید فلسفه شهرسازی راه خود را از حکمت عملی خویش جدا کرد و این ایده مبنای صنعتی شدن قرار گرفته است. از این رو

آرمان شهرها جای خود را به شهرهای صنعتی مبتنی بر تولید و تبلیغات تجاری و کارکردگرایی می دهد و تنها اقدامی که در این شهرها برای حفظ میراث گذشتگان بر جای می ماند ، محافظت از آثار باستانی و بافت قدیمی شهرها و ساخت مجسمه های است که آبنمایی در کنار آن ، به عنوان نماد فرهنگی شکل می گیرد .

شکل شهرها به تدریج با هم مشابه می شوند و خانه های مسکونی هرچه مدرن تر و امکانات غربی تر باشد ، هواخواهان بیشتری می یابد . دیگر نمی توان اثری از هنر در شهر یافت و فن مهندسی و ذوق معماری مبتنی بر فناوری نقش غالب پیدا می کند . هنرمندان قدیمی به دست فراموشی سپرده می شوند و مهندسان زبردست جای آنان را می گیرد . الگوهای معماری جملگی در استفاده حداکثر از فضا تأکید دارند و واحد مسکونی به مجتمع آپارتمانی تبدیل می شود . اگر در گذشته الگوی رفتاری افراد یک شهر با یکدیگر شباهت داشت ، در شهرهای بزرگ ، افراد یک محله ، الگوهای مشابهی پیدا می کنند که در شهرهای مورد افراد یک مجتمع مسکونی از این خصوصیات برخوردارند .

در نهایت رشد سریع جمعیت و بالا رفتن سطح نیازهای جوامع مختلف بشری و نیز محدودیت توسعه شهرها باعث شد تا استاندارد گرایی عملکرد گرایی قالب توسعه شهرهای امروز را تشکیل دهد و نقش ابعاد انسانی و توجه به ارزش های گذشته به تدریج کم رنگ شود . استاندارد هایی که اندیشمندان تعریف کرده اند ، تقریباً در تمامی دنیا به یک صورت به کار گرفته می شوند و علم شهرسازی صرفاً در بهینه سازی مصرف و بالا بردن کارکرد شاخص های اجتماعی و اقتصادی تکیه دارد . از این رو با نوعی فقدان هویت در شهرسازی روبرو می شویم که تجلی آن با احساس بیگانگی و عدم علاقه مندی و حتی بیماری های افسردگی ناشی از فقدان تنوع در شهرها و... بروز پیدا می کند .

4-1-2- نقش اندیشمندان در احیای شهرها

شهرها تا قبل از انقلاب صنعتی از مشخصه های پاسخ گو به نیاز طبیعی ، غریزی و فطری انسان آن روز برخوردار بودند .

اما با وقوع انقلاب صنعتی به عنوان پدیده تاریخی-کلیدی ، این شعار مطرح شد که این تحول ، آینده بشریت را تضمین و سعادتش را تأمین خواهد کرد . از این رو پیش شهرسازان ترقی خواهی همچون آوشن ، فوریه ، ریچارد سون ، کابه و برودون مفاهیم مشترکی را از انسان و منطق پیش کشیدن و انسان کامل را هدف قرار دادند که به گونه ای مستقل از هر اجبار و اختلاف زمانی و مکانی دارای نیازهای قابل قیاس و تعریف پذیر است . به گمان ایشان ، مسائل ناشی از رابطه انسان ها با جهان و رابطه انسان ها با یکدیگر را نوعی خرد گرایی و علم و فن می تواند حل کند . این پدیده خوش بینانه روی به آینده دارد و مقهور اندیشه ترقی است (شوای، 1965) .

در نظر ترقی خواهان، مسکن اولویت اول است و استاندارد سازی آن بر اساس نیازهای طبیعی و راحتی انسان از ارجحیت خاص برخوردار است . بر همین اساس ، الگوهای ایشان و شهرسازی بر خلاف شهر

سنتی با بافتی اندام واره (ارگانیک) اعتقاد به استقراری واضح و تفکیک شده است و آیین بندی ها نیز شکلی اجباری به خود می گیرد .

در کنار این نوع نگرش به شهر ، اندیشه دیگری به تدریج موضع مقابله جویانه ای را در مواجهه با ترقی خواهی بروز می دهد و آن الگو فرهنگ گرا است . در این بینش فرد چنان که در الگوی ترقی خواه منظور شده ، واحدی دگرگون پذیر نیست ، بلکه برعکس هر یک از اعضای اجتماع بنا بر خصوصیات و اصالت خاص خود عضوی جایگزین ناپذیرند . براساس این تفکر ، به تدریج توصیفات ادبی شهر قرون وسطی (شهر عتیق) ، توسعه تحقیقات تاریخی و باستان شناسی اهمیت خاص می یابد و در انگلستان پیشنهادهای راسکین و موریس بر سنت ایده ای استوار می شود که از اوایل قرن آثار تمدن صنعتی را در قیاس با گذشته نقد و بررسی کرده اند و بدین گونه مجموعه ای از مفاهیم ، دو به دو در تقابل قرار گرفته اند : ارگانیک و مکانیک ، مشارکت و بی تفاوتی ، چونی و چندی و نهایتاً فرهنگ و تمدن (همان) .

این گونه انتقادات از زمان ابراز نظر هواداران ترقی خواه در نابودی وحدت کهن و اندام واره شهرها ، تحت فشار گسلنده صنعتی شدن آغاز شده و در مدت کوتاهی به اوج رسید تا آنجا که راسکین اشاره می کند که در زمینه ساختمان سازی نه نمونه ای موجود است و نه معیار و ضابطه وجود دارد . هر بنایی می باید از دیگر بناها به اعتبار و بیان ویژه خویش ممتاز باشد . شکوه و جستجوی معماران این بناها به سادگی مسکن در تقابل است و با این حال دو مسکن شبیه به هم وجود نخواهد داشت و اگر هم از نظر سبک و روش مشابه باشند ، دست کم از لحاظ خصوصیات و مشغولیات ساکنان شان با هم تفاوت دارند (همان) .

لکن در سیر تکاملی این آراء را از اواخر دهه 1960 موضوع جدیدی ذهن اندیشمندان و الگوداران را به خود مشغول کرد و آن پرداختن به مقوله هویت شهر بود .

مامفورد موضوع اصلی شهرسازی مدرن را هویت شهری می داند و عقیده دارد نوسازی شهری عصر حاضر از نظر معماری و اجتماعی فاقد شخصیت است و وحدت اصلی شهرهای قدیم تحت تأثیر شهرسازی خشک و مقید امروزی از بین رفته و شهرها به توده های مشابهی تبدیل شده اند (همان) .

کریر در مقایسه و تحلیل فضاهای شهری مدرن و صنعتی ، شهرسازی مدرن را فاقد فضای شهری به مفهوم سنتی دانسته و از این رو چهره این شهرها را نازیبا توصیف می کند .

وی ضمن بی هویت خواندن شهرهای قرن بیستم ، شهرسازی مدرن را حالتی به سوی متحدالشکل شدن و ضعف اعتقادات مذهبی و استاندارد سازی هنر می داند و استاندارد گرایی را عامل بی هویتی معرفی می کند (شوای، 1965) .

به نظر والترپور ، شباهت بیش از حد شهرها به دیگر خطری بسیار جدی است که هویت فضاهای شهری را تهدید می کند . وی معتقد است که اگر چه شهرها مجموعه ای از خیابان ها و ساختمان هایی هستند که احتمال شباهت آن ها دور از انتظار نیست ، با این حال شهرهای سنتی و کهن چنان با هم

فرق داشتند که هر کدام هویت خاص خود را داشت و در واقع همه این شهرها از یک وجه مشترک ، یعنی منحصربه‌فرد بودن برخوردارند(همان) .

رمزلی نیز بحث دیگری دارد که بر پایه آن شباهت بین ساختمان‌ها ، فارغ از محل استقرار آنهاست که این موضوع را ناشی از به‌کارگیری مصالح نوین می‌داند و به نظر می‌رسد شهرسازی مدرن افراد را بدون اهمیت نمادین اماکن تصور می‌کند و امکان درک نقش مکان‌ها در هویت فردی را از آنها می‌گیرد (همان) .

حال در کنار مهم‌ترین ایده‌های دو قرن اخیر یعنی ایده‌های ترقی خواه و فرهنگ گرا ، پرداختن به موضوع هویت شهری ظهور تازه‌ای می‌یابد و کاخ علم یکی پس از دیگری فرو می‌ریزد و این بار راه رسیدن به کمال مطلوب را در شناخت هویت می‌داند .

هویتی که مختص به ذات و مجرد است و سعی دارد تا پویایی فطرت را تحقق بخشد . با بررسی دقیق آنچه گفته شد ، به نظر می‌رسد با ورود فناوری ، عرصه زندگی بشر به ایجاد تحولات عمیقی انجامیده است که این حتی در نحوه نگرش بشر به جهان هستی نیز تأثیر نهاده است . حال دیگر نمی‌توان بشر را قانع کرد که در شهرهای باستانی و بدون در نظر گرفتن فناوری زندگی کند و فناوری نیز به عنوان یک ملاک ارزشی در کنار سایر ارزش‌ها وجود دارد .

از سوی دیگر ایجاد دگرگونی و تغییرات فاحش در حوزه علم ، جزء جدا نشدنی گرایش انسان به علم است که همان ناپویایی حیات بشری را بیان می‌کند .

در حال حاضر با جرئت می‌توان گفت که نمی‌توانیم کاملاً به گذشته برگردیم و نمی‌توانیم آینده را نادیده بگیریم و شاید بهترین انتخاب حفظ ارزش‌ها و سنت‌ها با بهره‌گیری از مدرن‌ترین فناوری ، یعنی به خدمت گرفتن فناوری در راه حفظ هویت فردی باشد . از این رو باید راهکارهای این مهم یعنی به خدمت گرفتن فناوری در راه حفظ ارزش‌ها و پویایی آنها دست یابیم .

بر همین اساس ، چهارچوب نظری طرح بر پایه نمونه موردی یکی از مهم‌ترین شهرهای اقماری کلانشهر تهران که تحولات چند دهه اخیر وضعیت کالبدی آن را دستخوش تغییرات عمیقی کرده است، شکل گرفته و تلاش می‌شود با مطالعات بنیادی و استفاده از متون علمی موجود در سطح جهان و به تبع آن ، تحولات شهرسازی در کشور و با کشف عوامل هویت بخش در تهران ، به زبان شهرسازی گذشتگان که با جهان‌بینی خود این شهر را به وجود آورده‌اند دست یابد .

جدول شماره 1-2- نگاه متخصصین به فضای شهری با تأکید بر کالبد فیزیکی آن (نحوه تلقی از فضای شهری)

<p>1- دو عنصر اساسی فضای شهری عبارتند از : میدان و خیابان. 1- میدان از تجمع خانه ها در گرداگرد یک فضای باز به وجود می آید. 2- خیابان فرآورده اسکان پراکنده خانه هاست .خیابان بندرت به عنوان یک فضای مستقل و جداعمل می کند ، این فقط در مورد روستاهایی که در امتداد یک خیابان به وجود آمده است صدق می کند. 3- طبقه بندی مورفولوژیک یک فضای شهری به صورت زیر خلاصه می شود : سه شکل اساسی(مربع ، دایره ، مثلث) از عوامل مدول بندی زیر تأثیرپذیرند : زاویه دار کردن ، قطعه قطعه کردن ، اضافه نمودن ،ادغام شدن ، تداخل پیدا کردن یا آمیختن عناصر و تغییر شکل یافتن(این عوامل مدول بندی می تواند کلیه تیپ های فضایی با شکل های منظم و غیرمنظم را به وجود آورد) (کریر ، 1375).</p>	<p>راب کریر</p>
<p>1- در مورد فضای شهری به جزء عناصر اصلی تشکیل دهنده آن یعنی میدان و خیابان ، عنصری دیگر تحت عنوان " منظر شهری " مطرح گردید. 2- " منظر شهری " هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختمانی به مجموعه ساختمان ها ، خیابان ها و مکان هایی است که محیط شهری را می سازند. 3- اگر ساختمان ها را به دور هم جمع کنیم ، در مجموع یک لذت بصری حاصل خواهد شد که از تک تک ساختمان ها حاصل نخواهد شد . عابریاده وقتی در داخل شهر با سرعت ثابت عبور می کند ، مناظر شهری در دست هایی از آشکارسازی ها به چشم می خورند که این اثر را دید پی در پی می نامیم . هدف اصلی دست کاری ماهرانه به عناصر شهری هستند تا اینکه تأثیر آن بر روی حواس تأمین شود(کالن،1382).</p>	<p>گوردون کالن</p>
<p>1- ادموند بیکن در کتاب طراحی شهرهای خود بیان می دارد فضاها با یکدیگر در ظرف زمان تجربه می شود و به این ترتیب فضاهایی متمایز برای فعالیت های متفاوت شکل می یابند .در این صورت این فعالیت ها به نحوی به هم پیوند می خورند که محتوای عاطفی آن کنش خاص در حیات شهری و شهروندی را تقویت می نماید. 2- ادموند بیکن همچنین به حضور عوامل و عناصر زیباشناختی ، روانی و عاطفی و به طور کلی موارد متعددی مانند آگاهی فضایی ، مفهوم فضا ، فضا و زمان ، طبیعت ، جوهر طراحی ، ادراک ، نظم و نظم نوین ، فضاهای مرتبط وضوح ، تقابل و تعادل ، وزن و هماهنگی را در ادوار تاریخی بیان می دارد که همه به جنبه های فیزیکی شهری مربوط می گردد(بیکن،1376).</p>	<p>ادموند بیکن</p>
<p>درباره اینکه فضای شهری چیست ، زوکر اعتقاد دارد که ساختاری است سازمان یافته ، آراسته و واجد نظم ، به صورت کالبدی برای فعالیت های انسانی که بر قواعد معین و روشنی استوار است . این نکته درخور توجه است که هرگونه فضایی را در شهر نمی توان فضای شهری دانست ، بلکه ارتباطات ویژه بصری و حرکتی درفضایی با خصوصیات ویژه ، لازمه فضای شهری است و در غیر این صورت حفره هایی بیش میان ساختمان ها نخواهیم داشت(توسلی ، 1371).</p>	<p>زوکر</p>
<p>رایسکین در سال 1954 میلادی با تحقیق درباره ملاحظات روحی و جسمانی در معماری به مسائل ناملموس متعددی مانند وحدت ، مقیاس ، وزن " ریتم "، اصالت ، تناسب ، تسلسل ، ترکیب پرداخت که ورای جوانب دیگری از قبیل بعد ، وزن و فشار قرار دارند . که تمامی موارد مذکور به جنبه های فیزیکی فضای شهری مربوط می شود.</p>	<p>رایسکین</p>
<p>وی در سال 1960 میلادی ، با بررسی ارزش های دید و منظر شهری ، نظریات نوینی را پایه نهاد .مطالعات اولیه وی به کشف مفهوم تصور یعنی به تأثیر متقابل شکل کالبدی و ادراک مردم از این شکل نایل آمد .وی به آن جنبه از خصوصیات بصری پرداخت که بر ادراک ذهنی می نهد .او به وجود عواملی در شهر پی برد که موجب تصویر ذهنی می شدند و آنها را به صورت راه ، لبه ، گره ، محله و نشانه دسته بندی کرد و بدین ترتیب نظرش نقش جهت دهنده ای در بررسی های کالبدی پیدا کرد .جوهر قواعد پیشنهادی وی برای طراحی شهری در</p>	<p>کوین لینچ</p>

<p>خوانایی به معنی یافتن تصویر روشنی از شهر نهفته است . از این طریق ناظر اجزای شهر را آسان ترمی شناسد . پیوستگی و انسجام را در ساختار شهری کمک می کند و با نمایانی یعنی ادراک ناظر در حرکت و تجربه او در شهر همراه است . او در تحقیقات گسترده تری در سال 1981 میلادی به بیان رابطه ارزش های انسانی و شکل کالبدی و دیدگاه هایی که می تواند به ایجاد ساختارهای کالبدی مطلوب بیانجامد ، پرداخت و پنج جنبه اساسی را به مثابه معیار طراحی در نظر گرفت که عبارتند از : نشاط و سرزندگی، احساس و معنی سازگاری ، دسترسی ، کنترل و دو جنبه دیگر به مفهوم ماورای معیار یکی کارایی و دیگری عدالت(توسلی ، 1371).</p>	
<p>ترانسیک در دهه هشتاد (1986) دیدگاه های پیشگامان طراحی شهری را در سه نظریه دسته بندی می کند و سپس مجموعه آنها را در نظریه ای منسجم بیان می نماید .این سه نظریه عبارتند از : نظریه شکل زمینه توده و فضا ، نظریه اتصال پیوستگی و نظریه مکان (توسلی 1371).</p>	<p>راج ترانسیک</p>
<p>یکی از کارهایی که در دهه هشتاد (1987) صورت گرفت توسط الکساندر و همکارانش بود که جوهر نظریه آنها دست یابی به مجموعه ای منسجم ، و یک کل در توسعه های شهری است .در کتاب آنان ضرورت وجودچند قاعده که بتواند فرآیند کلی خود به خود و به صورت طبیعی براساس حرکت و اقدام مردم ایجاد شود را انتظام بخشد ، مطرح شده است .قواعدی که منطبق با نیازهای واقعی محیط انسانی می باشد .آنان بحث شهرهای قدیمی را پیش کشیده اند که چگونه به صورت یک کل مطلوب شکل گرفته اند و همه اجزاء آن در ایجاد کل سهیم اند و این چیزی است که شهرهای امروز فاقد آن هستند (توسلی 1371).</p>	<p>کریستوف الکساندر و همکاران</p>

(ماخذ : پژوهشگر)

جدول شماره 2-2- طبقه بندی آراء اندیشمندان برحسب مفهوم (اصول و عملکرد فضای شهری)

نام مکتب اندیشمند	مفهوم فضای شهری	اصول و عوامل تبیین فضا	عملکرد فضای شهری
لوکوربوزیه: (تجدد گرا) ¹	- فضای شهری نتیجه سازمان یابی مراکز واحدهای همسایگی و فضای خالی میان بلوک هاست. - فضایی بیکران و مجرد که جداکننده ساختمان هاست	- هندسه گرایی زاویه گرایی اصل طلایی روابط بین بناها و بناها با آمد و شد است. کارکردگرایی - خردگرایی -استاندارد کردن فضاها و منطقه بندی فعالیت ها (کار، سکونت، آمد و شد و اوقات فراغت)	عبور و مرور متناسب با منطقه بندی فعالیت ها
کامیلوسیتته: فرهنگ گرا ²	- فضای شهری نتیجه و حاصل فضای معماری بیرونی است. - فضایی که با ترکیب ساختمان های عمومی و یادمانی یک کل هماهنگ و پیوسته را به وجود می آورد. -خیابان فضایی بسته ومحصور است.	- زندگی اجتماعی - اصول زیبایی شناسی و مفهوم مشترک از فضا در بین مردم -مفهومی مشترک که در روح مردم وجود دارد و هنرمند می تواند با بازآفرینی کالبدی و مادی آن را بیان کند.	تامین نیاز جسمی و روانی مردم - پرورش احساسات پاک و منزه -افتخار و غرور ملی - خوشنودی شهروندان و جذب عاشقان فرهنگ و هنر - ایجاد تأثیرات مثبت در ذهن انسان ها
پل زوکر: ساخت گرا ³	- فضا نوعی بیان سه بعدی هر نوع عملی است. - فضای شهری تشکیلاتی ساختاری برای فعالیت های انسانی که متکی به عوامل معینی مانند رابطه اشکال محصور کننده ، رابطه آن با وحدت و انسجام ، تنوع ، ابعاد مطلق آنها و در مقایسه با عمق نواحی باز در رابطه با تناسب های نسبی آنها ، زاویه ورودی خیابان ها و در آخر بامکان های یادمان ها چشمه های عوامل سه بعدی دیگر - فضای شهری بخش زنده ای از ارگانسیم شهر است.	روابط بصری و زیبایی شناختی معین می کند که یک میدان یک گودال است یا فضاست. -تجربه فضا و نحوه ادراک: -فضا به یاری تجسم و تصویری که ناظر از وسعت و حدود فضا و احساس حرکت در آن پیدا می کند، ادراک می شود و بهترین راه ادراک فضای شهری نگاه دقیق به تجربه طراحی فضا در طول تاریخ است. -فضای شهری با تغییر	- ایجاد جذبه - ارضاء روانی مردم

۱. Modernism
۲. Culturalism
۳. Structrulism

	شرایط فنی، اجتماعی و اقتصادی تغییر می کند		
چه جا و مکانی برای نمایش و اهمیت دادن یک واقعه بهتر از نمایش خیابانی آن خواهد بود. پس چه بهتر که فضاهای لازم برای این عملکردها در شهرها تخصیص داده شود	سرمایه گذاری اجتماعی مردم و حس تملک نسبت به فضا معیار زنده بودن فضای شهری است.	فضای شهری محیطی است فیزیکی که حس مکان آن از طریق فضای اجتماعی و فعالیت اجتماعی صورت می گیرد. و می توان فضاهای شهری را برحسب کیفیت فضایی - روانی حاکم در هر فضایی طبقه بندی کرد.	گوردون کالن ^۱ : جامعه گرا
- ایجاد حس مکان - برقراری ارتباط بین مردم و مکان	خوانمایی کلید درک شهر و رابطه اصولی شهروند و شهر است. - محیط باید هویت داشته باشد، قابل شناسایی، به یادماندنی، روشن و نمایان باشد. - رابطه متقابل فضای فیزیکی و روانی ناظر که در الگوهای رفتاری مؤثر است و متقابلاً در نحوه استفاده از فضای فیزیکی و کاربرد آن تأثیر می گذارد.	فضای شهری یکی از عناصر بسیار مهم در خوانمایی شهر است.	کوین لینچ
خدمت به انسان و تعالی وی مانند شعر، موسیقی، سیاست، نمایش و عقل، معماری	عامل تبیین فضای شهری: 1- ایده های طراحی محصور شده 2- ایده های ممزوج با جهان بینی و سیاست 3- عالی ترین مرحله زندگی مؤثر زندگی مانند عمل واقعی و زندگی مؤثر شناخته می شود.	فضای شهری دستاورد فرهنگی هنری جامعه در مرحله نهایی فرآیند توسعه زندگی و بیان مؤثر زندگی جامعه شهری است که با عینی شدن تصورات، ایده ها و اندیشه ها همراه است.	پاتریک گدس
غنی شدن تجربه فردی و جمعی	با توجه به اینکه هدف از طراحی شهری ایجاد کیفیت محیطی است و بازخور نهایی کار، در رفتار فرد تجلی می یابد. بنابراین رفتار فرد عامل اصلی تبیین فضا است. در این میان باید از علوم رفتاری کمک گرفت.	فضای شهری را با دو مقوله محدوده فضا و شخصیت یا روح فضا تعریف کرده و دومی اهمیتی بیش از اولی دارد.	ادموند بیکن: ساخت گرا
غنی شدن ادراک مردم در	سازمان اجتماعی شهر بر روی	فضای شهری عنصر مهم و اساسی ساخت	کنزو تانگه

۱. Socialorientation

<p>شرایط تکنولوژی و سیستم ارتباطات مدرن و سازه های عظیم که نظم ادراکی ما را بهم زده است.</p>	<p>ساخت شهر مؤثر است اما کاملاً تعیین کننده آن نیست و نیز استخوان بندی فضاهای اصلی شهر بر ساماندهی اجتماعی تأثیر گذار است اما کاملاً تعیین کننده آن نیست.</p>	<p>شهر است و شهر به مثابه یک موجود زنده بر پایه توسعه ساخت شهر رشد می یابد. ساخت شبکه ای از انرژی و اطلاعات است و فضای شهری کانون مبادله انرژی و اطلاعات است. بنابراین فضای شهری میدانی برای فعالیتهای فیزیکی، میدانی برای برقراری ارتباطات به شیوه های نمادگرایانه و مهم تر از همه میدانی برای شکل بخشیدن به انسان است. با این نگرش فضا معنایی متافیزیکی دارد. دنیایی از معانی است.</p>	
<p>گردش، خرید، گفتگو، کار و ایجاد ارتباطات اجتماعی</p>	<p>تبیین کالبدی- فضایی آمیختگی فعالیت هاست. این آمیختگی به نوبه خود درهم آمیختگی رفتارهای انسانی و جامعه را باعث می شود. -در تبیین فضا دو عامل مطرح است: چه فعالیتی برای چه فضایی مستعد است و چگونه می توان تنظیم درستی از آنها داشت. چه عاملی بر نظام فعالیت ناظر است. او می گوید: فرهنگ و آداب اجتماعی، طبقه اجتماعی و مکانیزم رابطه بین طراح و کارفرما و ... بر روند استقرار فعالیت ها مؤثرند.</p>	<p>فضای شهری ساختاری آراسته، واجد نظم و زیبایی است که برای فعالیت های شهر سازمان پیدا کرده اند. خیابان و میدان از اشکال مختلف فضای شهری اند و خیابان اداری و ویژگی کارکردی عمیق تری نسبت به میدان است. اگر بخواهیم مفهوم فضای شهری را بدون تحمیل معیارهای زیبایی شناسی روشن کنیم، ناگزیریم کلیه نمونه های فضای بین ساختمان ها را فضای شهری قلمداد کنیم.</p>	<p>راب کریر: فرهنگ گرا و تجددگرا^۱</p>
<p>غناي حسی و تجربی مردم</p>	<p>ابعاد نرم فضا -پایه های اجتماعی و فرهنگی فضا، باید دید مردم و ساکنان چگونه فضا را به کار می برند و چه احساسی در آن دارند</p>	<p>فضاهای شهری مانند فضاهای معماری، جزایر خودکفا هستند که به خوبی می تواند برای حرکت از یکی به دیگری مرتبط شود. فضاهای شهری مانند فضاهای معماری می تواند مانند: اتاق ها و راهروهای فضا، یا شاید تا حدی به طور دقیق مثل کانال ها و حفره ها تصویر گردد.</p>	<p>اسپری ریگن</p>
<p>عنصری از سیستم ضروری بالنسبه ثابت از مکان ها</p>	<p>فردیت هستی انسانی و حس ادراکی او از مکان که وجهی</p>	<p>اشکال فضا را می توان برحسب مقوله ها یا گونه های بنا شده براساس خاصیت</p>	<p>راجر ترانسیک</p>

۱. Modernism and Culturalism

<p>است که برای غنای حسی مردم ضروری است.</p>	<p>مجرد و فراتر از فضای مادی برای فرد می سازد. - بسترگرایی</p>	<p>فیزیکی تعریف کرد. اما اگر معنای زمین های فرهنگی یا منطق های را که فرم در آن قرار دارد در نظر بگیریم به "مکان" می رسیم . به طور کلی مردم به سیستم نسبتاً ثابتی از مکان نیاز دارند تا در آن خود را ، زندگی اجتماعی شان را و فرهنگ شان را عینیت و گسترش دهند.</p>	
<p>اهمیت عناصر و فضاها منطقی اجتماعی دارد و زاده نیاز اجتماعی است. ارتباطی که استفاده کنندگان در فضا برقرار می کنند علت کارکرد فضای شهری است. فضای شهری برای زندگی اجتماعی است.</p>	<p>موازن و هنجارهای اجتماعی به انضمام موازن کنترل اجتماعی بر محیط فیزیکی ناظر است. - سازمان فضای فیزیکی با سازمان مفاهیم ذهنی- از طریق سازمان ارتباط محیط با الگوی سازمان زمانی محیط- نظام فعالیت ها و الگوی زمانی آن به هم پیوند می خورند. لذا موقعیت یک فضای شهری به مفهومی که برای استفاده کنندگان از فضا هست بستگی دارد و این مفهوم ناشی از انجام فعالیت و استفاده از فضا یعنی میزان درگیر شدن با فضا است.</p>	<p>فضای شهری محیط اجتماعی است که در بردارنده مجموعه ای از ارتباطات انسانی است. ارتباطاتی که استفاده کنندگان در فضا برقرار می کنند ، اهمیت عناصر و فضاها را تحت تأثیر قرار می دهد. فضای شهری فضایی عمومی است که اولاً مردم آزادانه دسترسی به آن دارند. ثانیاً فرد در انجام اعمالش آزادی کامل نداشته و هنجارها و قوانین جامعه بر آن ناظر است.</p>	<p>اموس راپاپورت</p>
<p>برای تسهیل مبادله اطلاعات، دوستی، کالا، فرهنگ ، دانش ، بصیرت ، مهارت ها و همچنین مبادله عاطفی ، روانشناختی ، حمایت روحی</p>	<p>ما می توانیم فضاهای شهری را با پیوند سه عنصر تعیین کنیم : فضای فیزیکی ، تجربه حسی و فعالیت - تولید جریان های پیاده و سرزندگی - ایجاد جاذبه برای مردم -تحقق تنوعی از کاربری های اولیه و ثانویه -توسعه و رشد تمرکز جمعیت -اختلاف در زمان فراغت و تحریک اقتصاد شبانه -پیشبرد زندگی خیابانی و دیدارها</p>	<p>فضای شهری قلمرویی عمومی است، شبکه ای از فضاها و گوشه هایی که عموم مردم آزادند بروند ، با هم ملاقات کنند و گرد هم آیند و به سهولت همدیگر را ببینند. فضای شهری فضایی عمومی است که سه عامل کالبدی ، اجتماعی و روانی به آشتی می رسند.</p>	<p>جان موننگومری</p>

	- رشد اقتصاد خُرده فروشی میزان تنوع در کاربرد زمین - نسبت تملک خدمات مستقل به ویژه مغازه ها - الگوی ساعات فراغت - وجود بازارهای خیابانی و انواع تخصص گرایی - وجود فعالیت ها و مکان های فرهنگی و تجمع - الگوی مالکیت های ترکیبی - درجه ابداع و سازگاری در معماری نوین - حضور یک زندگی خیابانی	فضای شهری فضایی عمومی و ناهمگن ، پویا و متنوع است.	جیکوبز و کومدیا
ایجاد امنیت حفظ آرامش عمومی آرامش پیاده رو و - خرید کردن - خوردن در خیابان - کارکردن در خیابان	همزیستی همکاری و مشارکت در ارزش های فضای عمومی معیارهای تبیین فضای شهری است.	فضای شهری فضایی عمومی است	لوئیس مامفورد

(ماخذ: پژوهشگر)

2-1-5- زمینه های اصلی توجه برخی اندیشمندان به رابطه فضای شهری و پدیده های اجتماعی

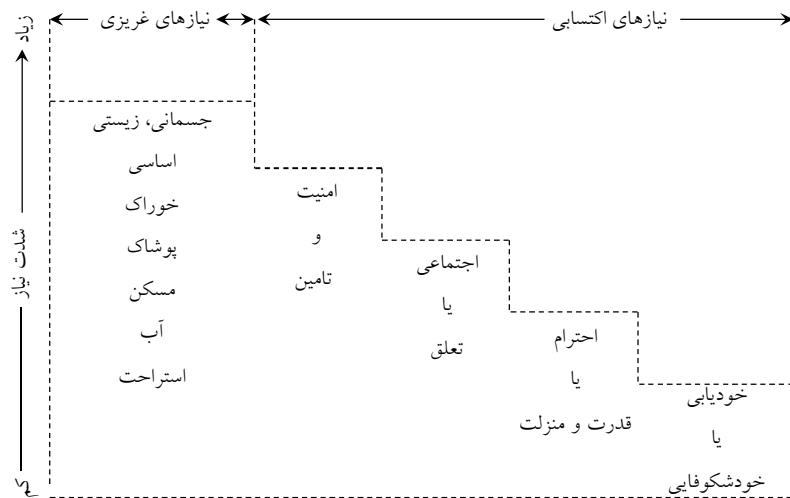
- فضای شهری موجب تسهیل روابط اجتماعی و پالایش ساخت اجتماعی می گردد (شوای: 1969).
- فضای شهری با راهبردهای اجتماعی جامعه مربوط است (شوای: 1969 ، هانسون و هیلیر: 1984).
- فضای شهری موجب گسترش حس اعتماد و اطمینان گردیده بر امنیت و کنترل اجتماعی می افزاید (جین جیکویز: 1961).
- فضای شهری مشارکت و مسئولیت شهروندان را میدان می دهد و توان خودگردانی و کنترل درونی انسان ها را ارتقاء می دهد (مامفورد: 1961).
- فضای شهری فرآیند اجتماعی شدن افراد را تسهیل می کند و عرصه مهم اعمال هنجارها و موازین اجتماعی است (راپاپورت: 1977).
- فضای شهری به تلطیف عواطف مشترک جمعی انسان ها یاری می رساند و واجد کیفیت انسانی- عاطفی است (بیکن، 1975).
- فضای شهری میدانی برای شکل بخشیدن به انسان است (کنزوتانگه).
- فضای شهری پلی بین تکنولوژی مدرن و انسانیت است و به برقراری مجدد اهمیت انسان در محیط زیست اشاره دارد (کنزوتانگه).
- فضای شهری نمود اهداف انسان ارگانیک است (مامفورد، 1961).
- فضای شهری بیش از سایر فضاها می تواند "آرامش و امنیت"، "نظم و همیاری و تعاون"، "تقویت عواطف و دانش" همراه با "زیبایی نمادین" را برای رشد نیروهای بالقوه انسان و چهره انسانی بخشیدن به تمدن و فرهنگ، تحقق بخشد (مامفورد: 1961).
- فضای شهری عرصه نمایش زندگی است (کالن، 1959).
- فضای شهری برای فعالیت سیاسی و نمایشات اعتراضی گیرایی ویژه ای دارد (گیلبرت).
- فضای شهری پتانسیل زیادی برای گسترش انواع مبادلات اعم از کالا، اطلاعات، شایعات و غیره دارد و فضای شهری عنصر ضروری زندگی سالم شهری است (جواناپوپینگ، به نقل از کارولین فرانسواز : 1999).

2-1-6- تعیین رابطه هویت با اشیا و فضاها از دیدگاه خاص پژوهش

انسان حتی با یک شیء و یا یک فضا احساس این همانی می‌کند و آن را قسمتی از من خود یا ما جمع می‌پندارد. در این حالت عینیت فرد از حد خود تجاوز و کیفیت بخشی از دنیای عینی را تبدیل به ذهنیت خود می‌کند. به بیانی دیگر آن را بخشی از هویت خود می‌داند. فرد در برخورد با یکی از عوامل شکل دهنده هویت خود، احساس این همانی می‌کند و آن عینیت را ادامه عینیت خود می‌داند. مانند احساسی که شخص در برابر بازیچه‌های دوران کودکی خود دارد (پاکزاد، 1381: 21).

ذهنیت برجا مانده آن عینیت را جزئی از وجود خود می‌داند. این امر در مورد فضاها نیز صادق است. مدرسه دوران کودکی و یا خانه پدری، گوشه‌ای از ما یا هویت ما شده است. این هویت امکان می‌دهد که در آن فضا مطمئن‌تر و آرام‌تر حرکت کنیم. چون شناخت و تسلط ذهنی فضاها نه تنها نیروی زیادی را برای ادراک طلب نمی‌کند، بلکه آسودگی خاطر و در نتیجه احساس امنیت را در پی دارد. احساس راحتی و خوانایی فضا، لازم و ملزوم این همانی با فضا است.

در عین حال ما قادریم با بخشی از من خود، مانند احساس و یا حتی تاریخ گذشته در حکم ابژه برخورد کنیم. چنانچه به حافظه خود فشار می‌آوریم یا سلیقه خود را می‌آزماییم انگار که آن‌ها موجوداتی عینی و جدا از ما هستند این فرآیند تبدیل ذهنیت به عینیت نامیده می‌شود.

سلسله مراتب نیازهای انسانی

شکل شماره 1-2- سلسله مراتب نیازهای انسان (ویتروی، 1967: 157)

آدمی قادر به خلق فضاست. برخلاف بقیه جانداران که فقط بر اساس توانایی‌های گونه خود به طوری که فضا می‌پردازند انسان قادر است بر اساس توان مندی‌های کلیه گونه‌های جاندار تولید فضا

کند. مارکس اشاره می‌کند که انسان علاوه بر توانایی زیاد، حتی می‌تواند بر اساس قوانین زیبایی شناختی نیز فضا را تولید کند.

در این فرآیند تنها گزینه نیست که نقش بازی می‌کند بلکه به گفته ویترووی (ویترووی، 1967) فرآیند تولید فضا باید سه انتظار آدمی را برآورده کند: کارایی، ایستایی و زیبایی.

منظور از کارایی وجود عملکرد مناسب و فراخور شرایط مصرف‌کنندگان فضا است (رفع نیازهای غریزی)، ایستایی فضا نه به معنای اخص آن، یعنی مقاوم بودن که حتی ماندگاری از گزند عفونت‌های روزگار را نیز شامل می‌شود (رفع نیازهای طبیعی). سرانجام منظور از زیبایی، لذت و انبساط خاطر است که در پس ادراک و تداعی آن فضا، به مخاطب دست می‌دهد (رفع نیازهای فطری).

طراحی امری است خلاقانه از آن جایی که خلاقیت، توانایی و عنصر ترکیب داده‌ها است، پس معماری و شهرسازی از هیچ به وجود نمی‌آید، بلکه منوط به داده‌های عینی و ذهنی است. داده‌های ذهنی نیز مانند موارد عینی تلقی می‌شود و در مجموع ذهنیت طرح را شکل می‌دهند (تبدیل عین به ذهن)، ولی جالب توجه در این مورد آنست که مقصود از این ذهنیت، یعنی فضا، قبل از خلق نیز به شکل عینیتی خارج از ذهن با قانون مندی خاص خود فرض شده و حتی بلافاصله پس از ایجاد نیز به صورت یک عینیت (مستقل از ذهن خالق) به هستی خود ادامه می‌دهد. فضای ایجاد شده براساس ذهنیت طراح، عینیتی نوزاد و فراتر از ذهنیت طراح به شمار می‌آید. این اثر با آن که حاوی و نمایان گر برخی از خصوصیات خالق خود به حساب می‌آید، اما هیچ‌گاه بعد از خالق به عنوان بخشی از من خالص خود ظهور نمی‌کند.

انسان غالباً با فضا به صورتی فعال برخورد می‌کند و همواره با آن در داد و ستد اطلاعات است. نقش انسان در حکم گیرنده و محیط به مثابه فرستنده نمایانگر میزان اهمیت استقلال فضا به عنوان عینیتی حاوی پیام است.

البته باید توجه داشت که در ادراک یک فضا، عوامل مختلفی دلالت دارد که نتیجه تجزیه و تحلیل صرف یک کلیت نیست بلکه به واسطه ادراک مستقیم موضوع‌های انباشته در طول زمان است. بنابراین ادراک هر فضا و بخصوص فرآیند انطباق آن تنها برگرفته از رفتارهای غریزی ما نیست، بلکه ناشی از زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز به شمار می‌آید. زمانی می‌توانیم فضایی را بشناسیم و از آن بهره‌گیریم که نسبت به معنای نمادین فرهنگی- اجتماعی آن‌ها آگاه باشیم. در صورت عدم درک آن معنا، فضا را به درستی نفهمیده و یا در آن احساس راحتی نخواهیم کرد. در این صورت از نا هم خوانی فضا با انسان سخن به میان می‌آید.

نا هم خوانی فضا با انسان به فقدان ارتباط یا ضعف ارتباط می‌انجامد و در نتیجه احساس این همانی کمتری بین شخص و فضا به وجود می‌آید و چون تداوم این همانی موجب پدید آمدن هویت می‌شود، لذا بین فرد و فضای نا همخوان، عامل هویتی پیدا نمی‌شود. در نتیجه در صورت تداوم فقدان رابطه بین فضا و فرد، با پدیده‌ای به عنوان بحران هویت مواجه می‌شویم.

در فضایی (حتی با یک بار دیده شدن) تأثیر خود را بر ناظر می‌گذارد، اگرچه فضا دارای نمادهای فرهنگی زیادی باشد، نمی‌تواند در روندی این‌همانی فرد نقش مهمی ایفا کند مگر آن که نوعی ارتباط خاص برقرار باشد که مداوم به صورت تکرار خود را بروز دهد، به این معنا که آن فضای خاص به صورت مکرر و صورت‌های مختلف در زندگی ما ظاهر شود. مانند ساختمان شهرداری تهران برای رهگذران وجودی انکارناپذیر است ولی با این ادراک دارای احساس این‌همانی نمی‌شود اما فردی که حتی به عنوان نشانی دهی به آشنایان از این فضا استفاده می‌کند (رابطه محسوس) یا کسی که هنوز برای انجام کاری وارد آن می‌شود (رابطه ملموس) با آن به نوعی این‌همانی می‌رسد، زیرا این فضا به نحوه محسوس و ملموس وارد حیات فرد شده و به وجهی مداوم با زندگی روزمره آنان درآمیخته است در یک جمله، می‌توان گفت که ملکه شدن عملکرد به سهولت برقراری رابطه‌ها می‌انجامد. ضمناً باید این نکته را نیز یادآور شد که منظور از روزمرگی در وهله اول زندگی فردی است. اما بخش عمده‌ای از زندگی جمعی را نیز که در فرد به اثبات رسیده شامل می‌شود.

به این ترتیب در جمع‌بندی تعریف‌های خاص هویت، با توجه به آنچه به عنوان ضرورت طرح مسئله هویت شهری ذکر شد، می‌توان گفت که وجود فضاهای شهری قدیمی در مقابل فضاهای امروزی نشان از زندگی و دنیای اطراف ما دارد و ما دائماً در جست‌وجوی تشخیص ابقاء شخصیت خود هستیم. آنچه که در حافظه جمعی ما اثر می‌گذارد و آن دسته از عوامل که حافظه فردی و جمعی ما را شکل می‌دهند، در فرآیند این‌همانی به عنوان ملاک و میزان مقایسه عمل می‌کنند.

حافظه جمعی و فردی در صورت عدم کاربردی از فرهنگ جامعه خارج یا به صورت پنهان و به عنوان هویت خفته مطرح می‌شود. در صورت کاربرد و استمرار آن، همین محفوظات به امری روزمره و عادی تبدیل می‌شوند و درین صورت هر چیزی اعم از رفتار، فضا و ... که با این عادات هم‌خوانی نداشته باشد به خدشه‌دار شدن هویت می‌انجامد.

فضا و مخاطب هر لحظه در حال تغییر و دگرگونی هستند و همین زندگی متحول و دگرگون‌شونده موجب می‌شود که فعل این‌همانی به عملی پایدار تبدیل شود (پویایی هویت شهری) در غیر این صورت ثابت و پایدار بودن فضاها، رفتار افراد و زندگی آن‌ها روند انطباق با این‌همانی، به علت ثابت ماندن ارزش‌ها فقط یک بار اتفاق می‌افتاد.

ذهن آدمی سازگاری و انطباق را می‌جوید با آنکه ذهن می‌خواهد فضاهای ادراک شده با فضاهای عادی و روزمره هم‌خوان باشد با این حال با تنش و تضاد مخالفی ندارد. به بیانی دیگر انسان همان گونه که در پی هماهنگی و انس است، از خصلت کنجکاو نیز برخوردار است. انسان همیشه تازه‌ها را می‌جوید و به موفقیت در دریافت و درک آنان برای او خوشایند است.

ارزش زیباشناختی را هنگامی می‌توان درک کرد که بتواند خود را به عنوان موجودی مستقل از ذهن برای ناظر مطرح کند و ذهن او را به فعالیت وا دارد.

فضا باید دارای پیام مشخص و مستقل باشد تا ناظر خود را در تقابل نسبی با آن احساس کرده و برای دریافت قالب و محتوای آن تلاش کند یعنی پیام‌ها او را به چالش با ذهنیات خود وا می‌دارند.

وقتی ادراک فضا لزوم فعالیت‌های ذهنی بارزی را طلب نکند و شخص تقریباً در مقابل آن بی‌تفاوت عمل کند، فضا به صورتی بی‌ارزش و مبتذل قلمداد می‌شود.

2-1-7- رابطه عین با ذهن

با توجه به دیدگاه و نگرش حوزه‌ای چون منطق و هویت، می‌توان گفت در این حوزه از معرفت بشری، وقتی یک عین (چیز یا کسی) با یک عین ذهنی شدن (چیزی یا کسی در زمان‌های گذشته و در مکان‌های دیگر که با او نسبت دارد) تطابق داده شده و انطباق عین و ذهن حاصل شود، هویت احراز خواهد شد. اما در صورتی که نتوان مطابقتی بین آن دو برقرار کرد، هویت احراز نمی‌شود. این عدم انطباق ناشی از وجود اختلال در هر یک از اجزای عین و عین ذهنی شده است.

این مقوله را در ارتباط با فضاهای شهری از این قرار می‌توان تبیین کرد که مردم در مواجهه با هر یک از فضاها و عناصر شهری (خیابان، میدان، بازار و...) عینیت این عناصر را با الگوهای ذهنی که از آن‌ها در نزد خداوند تطبیق می‌دهند و در جریان این مطابقت است که هویت نحوی احراز می‌شود. در خصوص ارتباط بین عین عناصر شهری و الگوهای ذهنی مردم از آن‌ها (عین ذهنی شده) چهار حالت کلی می‌توان تشخیص داد:

حالت اول: در این حالت عین از لحاظ خصوصیات ماهوی نوع خود دارای تشکل است و الگوی ذهنی (عین ذهنی شده) آن نیز از نظر الگو و ساختار دارای انسجام است به گونه‌ای که می‌توان مطابقت کامل بین عین و الگوی ذهنی همان عین را برقرار کرد. در این حالت می‌توان گفت که تشخیص و هویت احراز شده است. مثلاً در نزد مردم الگوی ذهنی از مسجد به عنوان یک عنصر و فضای شهری وجود دارد. حال هویت فضاهایی که تشکل کالبدی آن‌ها با الگوی ذهنی کلی مردم از مسجد مطابقت داشته باشد به عنوان مسجد قابل احراز است.

حالت دوم: عکس حالت اول است. در این حالت عین از لحاظ خصوصیات ماهوی نوع خود فاقد تشکل منسجم است و الگوی ذهنی (عین ذهنی شده) آن نیز فاقد کلیتی منسجم است. در چنین حالتی انطباق بین عین و الگوهای ذهنی مردم از آن با مشکل مواجه می‌شود. شهرهای جدید و الگوهای ذهنی ناقص مردم از آن می‌توانند به عنوان مثال‌هایی در این رابطه مطرح می‌شود:

حالت سوم: در این حالت عین از لحاظ خصوصیات ماهوی نوع خود دارای استحکام، ولی الگوی ذهنی همان عین ناقص است. در این حالت نیز احراز هویت با مشکل مواجه می‌شود. مثلاً در ارتباط با عناصر جدیدی که در ساختار شهری جای می‌گیرند. به رغم دارا بودن تشکل منسجم چه‌بسا در نزد مردم هنوز الگوی ذهنی منسجمی از آن‌ها شکل نگرفته باشد.

نمونه بارز این عناصر توقف گاه‌های بلند مرتبه و مکانیزه هستند که در عین داشتن کارکردها و تشکل منسجم، تشکیل آن‌ها از سوی مردم با آن مشکل روبرو است.

حالت چهارم: این حالت عکس حالت سوم ولی از نظر نتیجه مشابه است، در این حالت عین از لحاظ خصوصیات ماهوی نوع خود فاقد تشکل منسجم است ولی الگوی ذهنی (عین ذهنی شدن) آن دارای کلیت منسجم است به گونه‌ای که نمی‌توان مطابقت کامل میان عین و الگوی ذهنی میان عین برقرار کرد در این حالت نیز احراز هویت با مشکل مواجه می‌شود. مثلاً در حالی که در نزد مردم به الگوی ذهنی نسبتاً منسجمی از مسجد به عنوان یک فضای مذهبی وجود دارد، برخی از مساجد امروزی و تازه ساز فاقد اجزاء و بخش‌هایی هستند که در الگوی ذهنی مردم به عنوان مسجد نقش بسته است. به‌طور کلی اگر چه در هر یک از حالت‌های چهارگانه برشمرده شده در بالا، امکان احراز هویت نسبت به اندازه‌های خاص خود وجود دارد (متناسب با انطباق عین و عین ذهنی شدن) ولی فقط در یک حالت است که هویت به صورت کامل و قوی احراز می‌شود و این در حالت انطباق کامل عین و عین ذهنی شده است. به‌طور کلی آنچه که تحت عنوان هویت در حوزه منطق بیشتر به آن توجه می‌شود، نحوه چگونگی احساس و ادراک هویت است تا مفهوم ذاتی و چیستی آن، این که هویت چگونه احراز می‌شود اگر چه مهم است ولی با این که هویت چیست و به چه چیزی اشاره دارد فرق می‌کند.

8-1-2- رابطه‌های علت و معلولی در شناخت و درک هویت منظر

همان‌گونه که اشاره شد تعریف هویت از دیدگاه علوم مختلف به نوع نگرش و حدود اختیارات آن علم در حیطه یاد شده بستگی دارد. در حکمت از هویت عنوان ذات الهی، حقیقت، شیعیت و غیوبیت یاد می‌شود. در فلسفه و منطق هویت را مطابقت، اتحاد در کم و کیف، وحدت و هستی می‌دانند. در نگرش غربی، هویت را به معنی یک دایی، شخصیت، کم و کیف، وحدت و هستی می‌دانند. در نگرش غربی همچنین هویت به معنی یکتایی، شخصیت، اتحاد، تشابه و تمایز، وضعیت، بازشناسی و... است. در روان‌شناسی و جامعه‌شناسی تأیید هویت مشتمل بر یگانگی، ثبات حالت روانی، بازتاب، آگاهی، مشخصات شخصیت و... است و در شهرسازی ایجاد خاطر، تداعی، استقلال، عینی وجود، تصور ادراکی، رابطه محسوس و ملموس و... را عناصر وابسته به هویت می‌شناسند. از دیدگاه لینچ ارزش‌های بصری در محیط به صورت مداوم در حال تغییر و تحول می‌باشند و این تغییرات ضروری است تحت کنترل درآید.

بسیاری از ارزش‌های محیطی جایگاه هویتی دارند، به عبارت دیگر از جایگاه اهمیت استراتژیک برخوردارند این ارزش‌ها لازم است به هر قیمت حفظ شوند. شامل منظر به محیط مصنوع مانند نمادهای سازنده هویت شهر همچون حضور مسلط ابنیه فرهنگی، مذهبی و یا حکومتی که حاکی از اهمیت و اقتدار شهر است. همچنین برخی چشم‌اندازها مانند مناظر گسترده ارزش مند و یا کریدور هویت مند از شهر که حاوی تسلط نمادهای شاخص و معروف می‌باشند نیز از جمله مناظر استراتژیک شهر محسوب می‌گردند. این عناصر علت وجودی هویت شهر به حساب می‌آیند.

لذا از دیدگاه علت و معلولی برای اینکه بگوییم واقعه (الف) علت واقعه (ب) است، می توان گفت که وقوع مقدم واقعه (الف) شرط و یا شرط کافی و یا هم شرط لازم و کافی برای وقوع بعدی واقعه (ب) است (بهرمان، 1381: 122). لازار اسفند نیز سه ویژگی را برای تعیین رابطه علی بیان می کند: اول X به عنوان متغیر مستقل با Y عنوان تابع، همبستگی داشته باشد، دوم X مقدم بر Y رخ می دهد و سوم با کنترل Z رابطه Y, X ناپدید نشود. حال این پرسش پیش می آید که وجود رابطه علی چه شرایط و ویژگی هایی دارد؟ آیا تکرار و همیشگی بودن، شرط رابطه علی است، یعنی علت همیشگی است یا یکبار کافی است تا علت چیز دیگری باشد؟ آیا توالی مهم تر از یک سویه بودن رابطه علی است؟ آیا جبریت و ضرورت رابطه علی شرط است؟ آیا رابطه علی کاشف از جهان واقع است یا رابطه ذهنی درباره واقعیت است؟ فرایند استنباط کلی چگونه است (همان، 126).

علیت و تکرار: برخی معتقدند که رابطه زمانی علی گفته می شود که منجر به برقراری قانون شود. یعنی رابطه علی باید تکرار پذیر و دائمی باشد. اما همان گونه که می دانیم بسیاری از پدیده ها فقط یک بار رخ می دهند و تکرار نمی شود. با این همه نمی توان گفت که پدیده های بدون علت رخ داده است.

علیت و توالی زمانی: به گفته سایمون ممکن است تصور شود که علیت یک رابطه کارکردی با در نظر گرفتن توالی زمانی است. یعنی می توان گفت که اگر A و B به طور کارکردی به هم وابسته باشند و A بر B مقدم باشد آنگاه A علت B خواهد بود. در حالی که ممکن است توالی زمانی باشد ولی رابطه یک سویه نباشد مگر آنکه رابطه یک سویه هم وجود داشته باشد (همان، 58).

علیت و تجربه: استنباط کلی ثمره شناخت شهودی ماهیات نیست. هیچ چیز نیست که متضمن وجود چیز دیگر باشد در صورتی که این اشیا را در نفس خود ملحوظ کنیم و هرگز فراتر از تصوراتی که از آن ها داریم ننگریم. یک گفتار یا عملکرد کلی را می توان یک قانون نامید وقتی که بتواند از سایر گفتارهای نظری استنتاج شود.

علیت و احتمال: بنابراین نظریه، همه اعمال انسانی معلول نیروهای داخلی و یا خارجی هستند که ما در هر علمی بخشی از آن را مطالعه می کنیم و نمی توانیم تام بودن پدیده ها را بررسی کنیم و در پیش بینی نتایج همواره با عدم قطعیت روبرو می شویم.

ترتیب علی: وقتی می گوییم A علت B است، نمی توانیم بگوییم B علت A است. از این رو در این زمینه یک رابطه یک سویه برقرار است در این رابطه معطوف است به ترتیب علی که بین متغیرها و نه بین ارزش های خاص آن متغیرها برقرار است.

استنباط علیت از روان شناسی: منظور آن است که تفسیر دقیق تر استنباط علی به درک عمیق تر از سازوکارهای عصبی ادراک بصری بستگی دارد و فرایند استنباط کلی به طور مستقیم، نیمه خودآگاه و ادراکی است.

تبيين نمادها به کارکردی که دارند و یا نیازی که از گروه‌ها برآورد می‌کنند، می‌تواند جایگزین نظریه ای شود که تأکید بر علیت تاریخی و پذیرش مناسبات لازم هم زمان و مداوم دارد؛ این کار به معنی طرد اندیشه علت یابی نیست (بهروان، 1381: 82).

به عقیده گوردیچ علت و کارکرد و امر، متفاوت ولی متقارن است. وی درباره ویژگی‌های امنیت اجتماعی به دو تفاوت اساسی اشاره می‌کند:

اول: علیت اجتماعی با قانون اجتماعی یا جامعه‌شناختی تفاوت دارد. زیرا قانون مستلزم تکرار است ولی علیت پیوستگی‌های غیر قابل تکرار را مطرح می‌سازد.

دوم: علیت در علوم اجتماعی برخلاف علیت در علوم طبیعی، دارای بار کیفی است و از این رو هم تعدد ملل در امور انسانی و هم ابعاد ذهنی و کیفی، یگانگی شبکه‌ی علل را در پدیده‌های اجتماعی باعث می‌شود که به تعمیم‌پذیری قانون در علوم انسانی محدود شود (همان).

از دیدگاه علوم روان‌شناختی نیز مباحث علوم انسانی از ابعادی ذهنی، کیفی و عمقی برخوردارند (همان).

پس جستجوی قوانین جهانی برای رفتار انسانی بیهوده است و بر تامیت و یگانگی اعمال و پدیده‌های انسانی تأکید کرد.

علیت اجتماعی زمانی مطرح می‌شود که می‌خواهیم از منشأ پدیده‌ای باخبر شویم. در علوم طبیعی برای دست‌یابی به منشأ پدیده‌ها به امور ثابت می‌رسیم ولی در علوم اجتماعی و انسانی نمی‌توان به امور ثابت رسید بلکه همواره به امور متغیر و نسبی خواهیم رسید.

اکنون باید تصویری از این روابط ارائه کنیم به عبارت دیگر باید شبکه‌ای علی این مجموعه روابط را درک و استنباط کنیم.

9-1-2- ادراک شهروندان از کیفیت‌های بصری:

دست‌یابی به ارزش‌های محیطی که شهروندان آن را ادراک می‌کنند به همان اندازه برداشت کیفیت موجود حائز اهمیت است. موضوع اصلی در این مبحث دریافت ذهنیت شهروندان از کیفیت‌های بصری شهر و به ویژه درک هویت است. چنانچه ارزش‌های بصری موجود برای شهروندان قابل تشخیص نباشد ممکن است موانع و عواملی موجب این اختلال باشد که لازم است شناسایی و برطرف شود. کیفیت‌های بصری باید به گونه شفاف و واضح در ارتباط با عرصه‌های عمومی قرار گیرد و شهروندان از این ارزش‌ها لذت ببرند و به آن مباحث نمایند. کیفیت‌های بصری برای شهروندان ایجاد تعلق خاطر نموده و موجب رونق و ارتقاء ارزش مکان می‌گردد. مهم‌ترین بعد از ارزش‌های سیما و منظر شهری پدیده تشخیص هویت مکان است و این که شهروندان با چه درجه اهمیت قادر به دریافت و معرفی آن باشند.

لینچ در مطالعات بروکلین و لس آنجلسی از تکنیک نقشه ساده پایه شهر استفاده نموده و پرسش شوندگان کیفیت های بصری ذکر شده را آن گونه که دریافت می کنند بر روی نقشه منعکس می نمایند.

در نهایت روش معرفی شده توسط لینچ در مطالعات موردی برداشت ذهنی منظر شهری جمع بندی مجموعه نقشه ها و مصاحبه ها بر روی یک نقشه سنتز قابل انتقال است (Lynch, ۱۹۹۰).

جایگاه مطالعات ادراک شهروندان در طرح مدیریت منظر، تأیید اهمیتی است که مطالعات به انتخاب مناظر استراتژیک، مناظر برگزیده و نمادهای استراتژیک قابل حفاظت می دهند.

مناظر برگزیده مهم ترین بخش از مطالعات پایه مدیریت منظر تشخیص و انتخاب مناظری است که باید طرح مدیریت و حفاظت بر روی آنها انجام شود از میان مناظر برگزیده تعدادی دارای اهمیت استراتژیک می باشند که معمولاً به لحاظ جایگاه میراث فرهنگی نشانه متمرکز بر آن است. انتخاب منظر با انتخاب مکان رویت آن و پهنه رویت هم زمان صورت می گیرد و این اقدام شامل کلیه گونه های منظر می گردد. با توجه به اهمیت و جایگاه شهروندان در مباحث کیفی شهر، تأیید مناظر برگزیده و سیاست های ناظر بر آن از سوی شهروندان الزامی است.

مناظر استراتژیک مطالعات منظر در مقیاس استراتژیک توجهی ویژه به مناظر کلیدی شهر دارد که حفاظت و گسترش این مناظر مهم ترین موضوع مدیریت بصری شهر را تشکیل می دهد.

موضوعات و عناصر کلیدی هویت ساز و تأثیرگذار در پهنه ها عبارتند از: توصیف هویت بصری منظر، نشانه های کلیدی، جهت اصلی منظر، عناصر طبیعی و اکولوژیک اصلی و چگونگی ثبت حس تحرک بصری در داخل مسیرها از موضوعات کلیدی این برداشت است و بیان چگونگی دریافت یک منظر آنی بلافاصله پس از اتمام پهنه منظر در یک فرصت گشودگی کالبدی و تدبیر علائم بصری جهت عرضه این کیفیت و جلب توجه ناظر متحرک و همچنین حس محصوریت و گشودگی فضایی که از تحرک داخل شرایط متنوع محیطی به ناظر دست می دهد.

2-2- رویکرد الگوی ایرانی اسلامی در هویت منظر شهر

باگذشت حدود یکصد سال از تنظیم اولین قانون نظام مدیریت شهری در ایران و الگوبرداری آن از کشورهای غربی در برنامه ریزی و مدیریت شهری به تدریج زمینه بومی سازی فرآیند مدیریت شهری با توجه به دست یابی به دانش و تجربه داخلی و نیز استفاده بیش از حد از معماری غربی با فرمایشات مقام معظم رهبری و درک مسئولین در کشور شکل گرفت فلذا اولین برنامه توسعه کشور بر لزوم بکارگیری هرچه بیشتر از دست آوردهای ملی و مذهبی تنظیم گردید.

قانون برنامه پنج ساله پنجم جمهوری اسلامی ایران (1390-1394) از جمله مهم ترین برنامه های توسعه کشور طی یک برنامه پنج ساله است که در مواد زیرمجموعه آن تعمیق ارزش های اسلامی، باورهای دینی، شناساندن فرهنگ و تمدن اسلامی-ایرانی را در دستور کار خود قرار داده است از جمله مهم ترین مواد این برنامه که صراحتاً به موضوع مدیریت شهری در قالب الگوی ایرانی اسلامی می

پردازد ماده 6 برنامه پنجم است که دستگاه های متولی از جمله شهرداریها و وزارت راه و شهرسازی را مکلف به در نظر گرفتن فضاهای مورد نیاز برای عناصر هویت بخش به شهر اسلامی به شرح زیر نموده است :

فصل اول - فرهنگ اسلامی - ایرانی

ماده 1- دولت موظف است با همکاری سایر قوا « الگوی توسعه اسلامی - ایرانی » که مستلزم رشد و بالندگی انسانها بر مدار حق و عدالت و دست یابی به جامعه ای متکی بر ارزش های اسلامی و انقلابی و تحقق شاخص های عدالت اجتماعی و اقتصادی باشد را تا پایان سال سوم برنامه تدوین و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه دهد . این الگو پس از تصویب در مجلس شورای اسلامی مبنای تهیه برنامه ششم و برنامه های بعدی قرار می گیرد.

ماده 6 - به منظور توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره گیری بهینه از بقاع متبرکه ، گلزار شهدا و اماکن مذهبی و تثبیت جایگاه مسجد به عنوان اصلی ترین پایگاه عبادی و تربیتی ، سیاسی ، اجتماعی و فرهنگی اقدامات زیر انجام می شود.

الف - وزارت مسکن و شهرسازی ، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و شهرداری ها موظفند در طراحی و اجرای طرحهای جامع تفصیلی شهری و هادی روستایی و شهرک ها و شهرهای جدید الاحداث ، اراضی مناسبی را برای احداث مسجد و خانه عالم پیش بینی و پس از آماده سازی ، بدون دریافت هزینه و با حفظ مالکیت عمومی و دولتی در اختیار متقاضیان احداث مساجد قرار دهند.

ب - مالکان اماکن تجاری ، اداری و خدماتی جدید الاحداث موظفند نمازخانه مناسبی را در اماکن مذکور احداث نمایند . تأیید نقشه مجتمع های مذکور منوط به پیش بینی محل مناسب برای نمازخانه بر اساس دستورالعمل ابلاغی شورای عالی معماری و شهرسازی است.

ج - سازمان جنگل ها ، مراتع و آبخیزداری کشور و شهرداری ها موظفند نسبت به احداث یا اختصاص فضای کافی و مناسب برای مسجد یا نمازخانه در پارک های ملی و بوستان های شهری اقدام نمایند.

د - کلیه دستگاه های اجرائی ، مراکز آموزشی ، بیمارستان ها و مراکز درمانی ، مجموعه های ورزشی ، مجتمع های رفاهی ، تفریحی و مجتمع های تجاری اعم از دولتی یا غیردولتی ، موظفند نسبت به احداث یا اختصاص و نگهداری فضای کافی و مناسب برای مسجد یا نمازخانه اقدام نمایند.

ه - وزارتخانه های راه و ترابری و نفت موظفند نسبت به احداث مسجد و نمازخانه در پایانه های مسافری و جایگاه های عرضه سوخت بین شهری و همچنین نگهداری و مدیریت مساجد و نمازخانه های مذکور از طریق بخش غیردولتی اقدام نمایند.

و - به منظور ارتقاء کارکرد فرهنگی و هنری مساجد ، برقراری عدالت فرهنگی و ترویج فرهنگ اسلامی و جذب جوانان و نوجوانان به مساجد ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف است با رعایت

موازن اسلامی ترتیبی اتخاذ نماید تا پایان برنامه حداقل یک چهارم مساجد شهری و روستاهای بالای هزار نفر جمعیت برخوردار از کانون فرهنگی و هنری باشند. ضمناً علاوه بر ماده 6 برنامه توسعه پنجم در ماده 11 فصل اول نیز ایجاد مراکز فرهنگی و گردشگری و مرمت آثار تاریخی با بهره‌گیری و تاکید بر فرهنگ ایرانی اسلامی و استفاده از ظرفیت معنوی اماکن زیارتی علی‌الخصوص در شهرهای مذهبی (مشهد، قم و شیراز) که به نوعی مرتبط با مدیریت شهری است برعهده سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و اوقاف و امور خیریه گذارده شده است (معاونت راهبردی ریاست جمهوری، 1390).

1-2-2- سیر تحول تاثیر تفکر اسلامی بر مدیریت فضاهای شهری:

این مبحث از این لحاظ دارای اهمیت است که بدانیم سیر تحول فکری در کشورمان چگونه برای نظام شهری برنامه ریزی کرده است و این سیطره تا چه حد بر کالبد و رفتار شهرشناسی تاثیر مثبت یا منفی داشته اند. سرآغاز نظام شهری در ایران با تشکیل دولت شهرپارت و پارس در قبل از اسلام و گذار آن به سازمان های فضائی برگرفته از دین اسلام (دولت شهراسلامی) و اوج گرفتن آن در دوره صفوی همراه گردید که نهایتاً با ظهور مشروطه خواهی ساختارمدیریتی غیربومی با هدف اصلاح و برچیده شدن بافت سنتی شهرهای شکل می‌گیرد. در دوره پهلوی دوم نیز نظام شورائی در مدیریت شهر و استقلال تدریجی از حکومت مرکزی و نیز تهیه طرح های اولیه مطالعات توسعه شهری الگوهای جدیدی را در سازمان فضائی و مدیریت شهری باهدف بهینه سازی و تحول در کارکرد به شهرهای ایران تحمیل می‌کند لکن نتایجی همچون کم رنگ شدن هویت شهرهای سنتی ناشی از بهره برداری از الگوهای غربی تفکر بازیابی هویت اسلامی ایرانی را در مسئولان در پی دارد که نتیجه عملی آن در برنامه پنجم توسعه کشور بعد از انقلاب اسلامی در دستور کار جدی قرار می‌گیرد. شهرهای اسلامی بیش از همه از دستورات و قوانین ماخوذه از کتاب سنت، فقه، اجتهاد و اجماع تاثیر پذیرفته و این تصمیمات در ساخت شهرتاثیر مستقیم داشت از طرفی تصمیمات فرمانروایان بصورت ماکرو (کلان) در برنامه ریزی شهرها تاثیر خود را ظاهری ساخت مثل ساخت مسجد، مدرسه، انتخاب محل آنها و توسعه راه ها و غیره اما تصمیمات شهروندان بصورت میکرو (خرد) اعمال می‌شد و تاثیر گذاری آن بر مورفولوژی شهر کمتر تاثیر داشت لذا ساختار کالبدی شهرهای اسلامی رامی‌توان بصورت زیر برشمرد: عوامل مذهبی، اقلیمی، اقتصادی، ارتباطی، عوامل دولتی، بهداشتی و وقف (شکوئی، 35:1373) بنابراین دولت نقش اصلی را در ساختار شکل گیری شهر و مدیریت آن برعهده داشته و مردم در ساخت خانه های مسکونی و محلات موثر بوده اند.

جدول 3-2- سیر تحول مدیریت فضاهای شهری در ایران

قبل از اسلام	1- شکل گیری شهرها تمدن بین النهرین 2- شکل گیری دولت شهر یونانی (پارت) شهر مردمی، 3- تشکیل دولت شهر ایرانی (پارسی) وابسته به حکومت مرکزی
ورود اسلام تا قبل از صفویه	رتبه بندی شهرها بر اساس جمعیت و وسعت، شکل گیری سازمانهای فضائی شهر اسلامی، تشکیل ساختار مدیریت اولیه مبتنی بر دولت شهر اسلامی، شکل گیری بازار، محله و میدان، ظهور سبک خراسان
صفویه تا جنبش مشروطه	صفویه: رشد شهرنشینی، بروز اعتقادات قوی مذهبی (شیعه) در شهرسازی، دوران فترت شهرهای ایرانی قاجار: جانشینی عرف بجای شرع، قوت گرفتن نهاد حسیبه
جنبش مشروطه تا پایان پهلوی اول	تاسیس بلدیة، تهیه نظام نامه بلدیة، ورود الگوهای غربی به مدیریت شهری، تصویب و اجرای قوانین صرفا کالبدی در مدیریت شهرها برای تغییر اگانیزم موجود، نظام مند شدن فعالیتهای مدیریت شهری، تغییر نام بلدیة به شهرداری
پهلوی دوم	ایجاد ساختارهای جدید در حوزه نظارت بر مدیریت شهری و تهیه طرح های توسعه شهر، تشکیل نهادهای مدیریت کلان و نظارتی برای تهیه ضوابط و دستورالعمل ها و آئین نامه هائی به منظور برنامه ریزی و کنترل توسعه فضاهای شهری
بعد از انقلاب	ادامه روند تهیه طرح های توسعه شهری، شورائی شدن مدیریت شهری، تدوین برنامه های استراتژیک در حوزه مدیریت شهری، توجه به الگوی ایرانی اسلامی در مدیریت شهری برای جلوگیری از کم رنگ شدن هویت شهری

(ماخذ: پژوهشگر)

2-2- ویژگی های شهر اسلامی :

با توجه به رشد شهرنشینی و ورود دانش غربی در حوزه های مطالعاتی و اجرایی به شهرهای اسلامی به تدریج شاهد از بین رفتن مصر و مدینه و بلد و... و تبدیل آن به متروپلها، مگالاپلیس و مگاسیتی و... هستیم و این در حالی است که خاورمیانه خواستگاه تمدن مادی و معنوی بشر بوده که از کاروان توسعه بازمانده است و آخرین دین خداوند در این منطقه ظهور یافته و هنوز با این هویت شناخته میشود لکن در حال حاضر خاورمیانه با چالش هائی همچون بحران هویت، آشفستگی کالبدی و نبود الگوی شهرسازی پایدار، آلودگی های زیست محیطی، فقر و عدم بالندگی اقتصادی، مشکلات مسکن و اسکان غیر رسمی، مشکلات ترافیک و ازدحام جمعیت، کمبود فضاهای خدماتی، مشکلات عدم امنیت و جرم، مشکلات روحی و روانی، مشکل مشرفیت و عدم تقارن بناها و منظر نامناسب و... مواجه است آنچه بیش از همه چیز در شهرهای اسلامی خودنمایی میکند تکیه بیش از حد شهرسازان و مدیران شهری به تئوریهای غربی است که بنیان فکری و دینی منبعث از جامعه اسلامی را بتدریج بدست فراموشی می سپارد و مانع از شکل گیری تفکر و مکتب شهرسازی مستقل می گردد. این در حالی است که منابع ارزشمندی در تمدن اسلامی وجود دارند که می تواند پاسخگوی نیاز جوامع شهری مسلمان باشند.

3-2-2- اصول حاکم بر شهر اسلامی :

رفتارها و مناسبات شهروندی مبتنی بر اصول ، قواعد و سیاست هائی است که در فرهنگ و مذهب آن جامعه ریشه دارد جامعه اسلامی نیز منبعث و متأثر از دین و شریعت از نظام ویژه ای در مناسبات شهری برخوردار است . اصول اساسی و بنیادین نظام حاکم بر رفتار و مناسبات شهری و شهرسازی بر اساس سنت و شریعت اسلامی با نگاه وحی و با تاکید بر عمده ترین نیازهای زندگی مطلوب انسان نشان از عمق توجه به انسان و خواسته های او در زندگی اجتماعی است.

الف : اصول بنیادین:

1- اصل هدف مند زیستن : به استناد آیات متعدد کریمه در قرآن "ما نظام خلقت را بیهوده و از برای بازیچه نیافریدیم" (انفال 33 ، انسان 76 و چندین آیه دیگر که هدفمند بودن خلقت را بیان میکند) و از آنجائی که آفرینش انسان بخشی از این هدف مندی است لذا در اولین اصل از اصول حاکم بر جوامع بشری اصل هدفمند زیستن مورد توجه است. لذا هرگونه تصمیم گیری در انتخاب مکان شهر، اولویت دادن به کاربری ها و نیز الگوهای مدیریت شهری بایستی هدفمند و معنا دار باشد.

2- اصل کرامت انسانی : انسان جانشین خداوند بر روی زمین است و خداوند او را به کرامت برگزیده و این کرامت متوجه یکایک انسانها است لذا هرگونه تنظیم و تنسيق روابط شهری و شهروندی و پیشنهادهای مدیریت شهری بایستی بر پایه کرامت انسانی صورت پذیرد لذا اعمال صادر شده از سوی آحاد مسلمانان اگرغبن آمیز نباشد محکوم به صحت اند "اصل اصاله فقه" این اصل مانع از ایجاد شکاف بین دولت و ملت و یا افشار اجتماعی و تضادهای صنفی می گردد و فرآیند تعاملات شهری را تنظیم، تصحیح و تسریع می کند (سنائی راد، 1387، 181).

3- اصل عدالت (تنبیه و تشویق) : "ای اهل ایمان در راه خدا پایدار و استوار بوده و شما گواه عدالت و راستی و درستی باشید" (مائده، 8). اهمیت ذاتی عدالت بر روند حرکت جامعه ، امیدآفرینی ، نشاط آوری و پویائی سازی تاثیر بسزائی دارد لذا وضع قوانین و مصوبات و هرگونه واگذاری و سلب مسئولیت ، تنبیه و تشویق ، توزیع امکانات و تخصیص درآمدها و امکانات و خدمات شهری بایستی با در نظر گرفتن این اصل باشد.

4- اصل رفاه : امام صادق (ع) می فرمایند " بهترین یاری رساندن بر تقوا بی نیازی است " پیامبر اکرم نیز در جای دیگر میفرمایند "آن کس که معیشت او ناستوار است دین و آخرتش تباه است" (سنائی راد، 1387:181) لذا تامین رفاه شهروندان بایستی از دیگر اهداف بنیادین مدیریت شهری باشد.

5- اصل امنیت : شهر به عنوان مامنی برای شهروندان است خداوند سبحان در آیه 112 سوره نحل میفرمایند "و خداوند شهری رامثال میزند که ساکنان در آن امن و آسوده به سر میبرند" در تفسیر این آیه در جلد 14 تفسیر المیزان آمده است که خداوند صفات شهرایمن را به همراه اطمینان و توسعه بیان می کند و امنیت در مقابل سوانح طبیعی ، حوادث شوم بشری ، بهره برداری از نعمات طبیعی و غیره برای میل به کوچ دیگر جوامع به شهر اسلامی فراهم گردد بر این اساس حتی تعرض به

غیرمسلمانان در قالب حق ذمه در شهر اسلامی نهی شده است (توبه، 6) علامه طباطبائی از این آیات بعنوان امنیت تشریحی و نه تکوینی یاد میکند که همان امنیت در وضع قوانین است (طباطبائی 1367 ج 14). خداوند در آیه دیگری می فرماید " به موسی و برادرش وحی کردیم در مصر خانه هائی ترتیب دهید و سراهایتان را رودر روی هم قرار دهید" (یونس، 87). در تفسیر این آیه این امر باعث امنیت اجتماعی و روانی شهروندان ذکر شده است (طباطبائی ج 10 : 109).

6- اصل سلطه ناپذیری مسلمانان از کافران (نفی سیل): در آیه 17 سوره توبه آمده است "مشرکان را نرسد که مساجد خدا را آباد کنند، در حالی که به کفر خویش شهادت می دهند" لذا هرگونه سیاست گذاری که باعث تسلط بیگانگان بر جوامع اسلامی بشود حرام، ناموثر و ممنوع است. لذا در برنامه ریزی و الگوبرداری های مدیریت شهری نبایستی راه های حضور دین دارانه زیستن در جامعه مسدود شود و این اصل خود حاکی از تاکید بر ضرورت تسلط مسلمین در علوم و فنون روز برای توسعه شهرهای مسلمانان است.

7- اصل عدم فساد: "هرگز در زمین پس از آنکه کار آن به امر حق، نظم و صلاح یافت به فساد و تباهکاری برنخیزد" (اعراف، 56) لذا پرهیز از انجام هرگونه اقدام فسادآمیز و فسادآور در تصمیم گیری و تصمیم سازی حتی اگر آثار حقوقی اثبات کننده برای فاعل نداشته باشد جائز نیست و ضرورت اصلاح در طراحی، تصویب تصمیم گیری های مدیریت شهری را ایجاب می نماید.

ب - اصول انسانی:

1- اصل تساوی و برابری آحاد جامعه در حدود حقوق و تکالیف: خداوند درباره انبیاء خود می گوید "اگر انبیاء هم شایستگی تصدی مقام نبوت را از دست بدهند آنها را از این مقام عزل می کنم چون همه در برابر قانون یکسانند" و در جای دیگر میفرماید «آنان کسانی بودند که کتاب و داوری و نبوت بدیشان دادیم و اگر اینان بدان کفر ورزند، بی گمان، گروهی (دیگر) را بر آن گماریم که بدان کافر نباشند.» (انعام 89) بنابراین کلیه آحاد جامعه مدنی در برابر قوانین شریعت برابر و مکلفند.

2- اصل ممنوعیت اعانت بر بدی ها: هرگونه یاری رساندن، مساعدت و زمینه سازی ارتکاب جرم و ترک وظایف و عدم تمکین به قواعد و اخلاق شهروندی قبیح و ناستوده و به لحاظ حقوقی و شرعی ممنوع و حرام است (سنائی راد، 1387، 196). لذا بر این اساس مدیریت شهری مکلف به برنامه ریزی، طراحی و تخصیص مناسب کاربری ها برای جلوگیری از ایجاد زمینه های وقوع جرم در شهرها است اشراف بر املاک دیگران و یا هرگونه مجوزهای ساختمانی و طرح هائی که در آن معیارهای اخلاقی و قواعد شریعت نادیده گرفته میشوند مساعدت در جرائم شهرهاست.

3- اصل لزوم احترام به مقدسات و ممنوعیت اهانت به آنها: امیرالمومنین در عهدنامه مالک اشتر میفرماید " بر رعیت با محبت حکومت بران که آنها یا برادران دینی تواند یا هم سانان تو در خلقت و آفرینش" (نهج البلاغ، ج 3 : 84). لذا احترام به اماکن مقدسه و جلوگیری از اهانت به آنها از جمله آنکه متعلق به هر دین و مذهبی باشند از جمله وظایف مدیریت شهری است.

4- اصل ممنوعیت اسراف و تبذیر (اصل اعتدال در مصرف) : "و از رفتار رؤسای مسرف و ستمگر پیروی نکنید که آن مردم در زمین همه گونه فساد می کنند و هیچ گونه به اصلاح نمی پردازند" (شعراء ، 151) لذا اعتدال و میانه روی در مصرف امکانات و منابع و دارائی ها ، پرهیز از تخصیص نابجا ، جلوگیری از استفاده بیش از حد از زمین های شهری و یا تشدید استفاده از کاربری های ، پیش گیری از دوباره کاری و اجرای طرح های غیر ضروری ، کم بازده و ناسودمند و ساخت بناهای غیر مستحکم و یا حفاظت نشده از جمله موارد اسراف و تبذیر در مدیریت شهری است.

ج- اصول کالبدی :

1- اصل نظم سنتی شهر اسلامی : "آن خدایی که هفت آسمان بلند را به طبقاتی منظم بیافرید و هیچ در نظم خلقت خدای رحمان بی نظمی و نقصان نخواهی یافت" (ملک آیه 3 و 4) نظم در مدیریت و کالبد شهرهای اسلامی علیرغم بافت اندامواره آن حاکی از توجه به این اصل در طی دوران مختلف است. فضاهای سنتی به لحاظ وحدت مبانی و اصول خویش ، ذهن را به سمت واحد هدایت می کنند و در نتیجه موجب تمرکز و آرامش ذهن انسان می شوند و این موضوع را می توان در سادگی، نظم و تقارن مصنوعات آن که با ظرفیت خاصی طراحی شده اند مشاهده نمود.

2- اصل استحکام و استواری شهر : در توصیف شهردر برابر هجوم تخریبی در قرآن کریم آمده است "آنان جز درقریه هائی که دارای استحکامند یا از پشت دیوارها با شما نخواهند جنگید" (حشر آیه 14) لذا مسلمانان مکلف به ایجاد استواری ، استحکام ، همبستگی اجزاء و دژوارگی در شهرهایشان شده اند. این اصل باعث تقویت امنیت و اطمینان در شهر اسلامی می شود و رعایت آن در ساخت بنا و بافت شهری قابل پیاده سازی است.

3- اصل مکان یابی مناسب شهر و کاربری های شهری : امیرالمومنین می فرمایند "اگر خداوند خانه خود را در میان باغ ها ، نهرا ، سرزمین های سبز ، هموار و پردرخت ، مناطقی آباد و کاخ هائی بلند و میان گندم زارها و دارای مناظر زیبا و شادی آفرین و جاده های آباد قرار می داد به همان اندازه از پاداش آن نیز کاسته می شد" (نهج البلاغه خطبه 192) لذا در این خطبه و نیز آیات قرآن و سایر احادیث در وصف جنات ، قرار گرفتن شهر در جغرافیای طبیعی مناسب (میان باغ ، بستان ، جویبارها ، دشت های پهن و کوه ها) سرزمین عاری از لرزه ، برخوردار از انبوه درختان ، پیوستگی و نزدیکی به شهرها و آبادی ها ، برخوردار از چشم انداز و مناظر زیبا ، برخوردار از منابع آب فراوان ، خاک خوش بو (اشاره به خطبه 13 امیرالمومنین که خاک شهر بصره را بد نوع ترین خاک واز همه جا نزدیک تر به آب و دور از آسمان) ، وجود راه ها و جاده های آباد ، فاصله مناسب از دریا از جمله توصیفات شهر در دیدگاه اسلامی است. از طرفی دیگر ضرورت وجود طبقات و صنوف مختلف اجتماعی برای جامعیت بخشیدن به شهر و جلوگیری از آسیب پذیری جامعه (این موضوع در مقابل با تخصصی شدن صرف شهرها قرارداد) و عدم امکان اصلاح یک گروه بدون دیگری از نکاتی است که در نهج البلاغه به آن تاکید شده است (نهج البلاغه کتاب 53)

4- اصل حفاظت از محیط زیست: از جمله مهم ترین آیاتی که در قرآن صراحتاً به حفظ محیط زیست اشاره نموده "خداوند شما را از زمین خلق کرد و شما را مامور آبادانی آن نمود" (هود، 61) و نیز آیه "وَأَنَّا نَحْنُ حَرَمُ الْمَدِیْنَةِ وَنَحْنُ أَقْرَبُ لِلْحَرَمِ مِنْكُمْ وَنَحْنُ حَافِظُوهُ" (بقره، 27). علیرغم آیات و احادیث متعدد مبنی بر لزوم حفظ پاکی زمین، هوا و آب این رامی از معماران متبحر دوران اسلامی در چارچوب احکام خمس و از زاویه دید فقهی احکام ضرر در شهر اسلامی و آثار مخرب آنرا در عمران از جمله دود، بوی بد، صداهای گوش خراش، حفظ قنوات، اصلاح آبریزگاهها و کوچه ها تدوین کرد و جزو اولین کسانی بود که به حفظ ارزش های زیست محیطی در شهر اسلامی پرداخت (ابن رامی: 92) اهمیت حفاظت از محیط زیست شهردر راستای توسعه پایدار شهروهمچنین در برقراری اصول دیگر همچون امنیت، اطمینان و توسعه بسیار حائز اهمیت است.

5- اصل زیبایی: در آموزه های دینی، روح، نفخه ذات الهی بوده و خود را وابسته به او می داند و با هر موجودی که نشانی از او داشته باشد انس و آرامش می گیرد. بهترین نشان، صفت جمال الهی است که "ان الله جمیل ویحب الجمال"

در منظر معارف اسلامی علاوه بر این که جهان، تجلی زیبایی خداوند است بلکه مصادیقی بارز از زیبایی در صورت ماده و معنی معرفی شده است تا راه وصول به اصل خود را فراموش نکند. زیبا آفرینی رنگها یکی از نمودهای زیبایی در فرهنگ زیباشناسی قرآن است. زیبایی رنگها چه به صورت فرد و چه به صورت ترکیب مورد توجه است: "آیا ندیدی که خداوند از آسمان آب را فرستاد، پس بیرون آوردیم از آن میوه هایی با رنگهای مختلف و زیبا و از کوهها نیز جاده های آفریده شده، سفید و سرخ و رنگهای مختلف و گاه به رنگ کاملاً سیاه" این نقاش چیره دست با یک قلم و یک مرکب (آب) انواع نقش ها را ابداع کرده که بینندگان را مجذوب و شیفته خود می کند. در جای دیگر در مورد رنگ زرد می فرماید: "گفتند بخواه از پروردگارت تا بیان کند رنگ آن گاو را" گفت آن گاو است زرد خالص که رنگش مسرور می سازد بینندگان را "به رنگ شتران زرد." رنگ زرد، نشاط آور است و چشمگیر و رنگ سبز آرامش ترین رنگها و علامت زندگی، رویش، صلح و جاودانی است (رفیق دوست، 1387).

در قرآن می فرماید ما امکانات را در اختیار قرار دادیم تا شما مصنوعات زیبا را استخراج کنید: "خداوند برای شما دریا را تسخیر کرد تا از آن گوشتی تازه بخورید و لباسها و پوشانیدنی های زیبا تهیه کنید". در خصوص اشکال صورتهای ساخته شده در زمان حضرت سلیمان (ع) می فرماید: "(اجنه) برای او (سلیمان "ع") آنچه از محراب ها، تمثال ها و کاسه هایی مانند حوض و دیگرهای بزرگ و ثابت می خواست می ساختند". منظور از محاریب به گفته طبرسی: جایگاه های عبادت بوده است و گفته شده است که قصرها و مساجدی بوده که مردم در آنها عبادت می کردند. ابن عباس می گوید: اجنه برای حضرت سلیمان (ع) صورتهای پیامبران و پارسایان را در مساجد تصویر کردند تا مردم به آنها نگاه کنند و به عبادت خداوند تشویق شوند. پس می توان گفت این آیه تاییدی بر آثار

هنری ساخت دست بشر است که در جهت تشویق و رسیدن به جمال مطلق الهی باشد. "شما در زمین قصرها می سازید و از آن فلزاتی که در آتش برای زینت آلات یا کالا، ذوب می کنید." در این آیات به آثار هنری زیبایی بشری از قبیل قصرها و زیورآلات و نقاشی ها و صورتهای اشاره شده است لذا با تاکید بر این آیات میتوان دریافت که توجه به زیبایی و نمود آن در اقتدار اسلامی از اصول زندگی بشر است (رفیقدوست، 1387).

6- اصل وقف و فضاهای عمومی: وقف در نظر گرفتن فضاهائی است که استفاده از آن جنبه عام المنفعه داشته باشند و از جمله مفاهیم دینی است که ملل مختلف به ویژه ایرانیان قدیم به آن پایبند بودند آتشکده، کتیبه ها، کلیساها، صدقات جاری و اوقاف ضامن تداوم شهرها بوده است. (شهابی، 203:1343) دیوان وقف از اولین ساختاری بود که پیامبر در شهربوجود آورد تا فضاهای عمومی دستخوش تصرف قرار نگیرد و وظیفه حسب نگهداری از موقوفات بود دیوارهای استحکامی شهر، مراکز تعلیم آموزش، قبرستان ها، مساجد، سنگرها، حمام ها، معابر و راهها، کاروانسراها، آبشخورها، بیمارستانها و غیره از جمله فضاهای وقفی در شهر بودند که متعلق به عموم شهروندان به شمار می آمدند (شهابی، 203:1343). نماد تاثیر وقف در شهرهای ایران رامیتوان به نظامیه ها و ربع رشیدی که در آن دارالمساکین، دارالضیافه، امردارالشفاء، شراب خانه و مخزن ادویه احداث گردید نسبت داد. لذا پیش بینی برای در نظر گرفتن فضاهای شهری که جنبه عمومی دارند و مدیریت حفظ و نگهداری آن در شهر حائز اهمیت است.

د- اصول فرهنگی و هویت بخش:

1- اصل ذکر، شکر و احسان در شهر اسلامی: "اذکر والله ذکر اکثیرا" (احزاب، 41) شهر اسلامی شهر ذکر و یاد خداوند است که در آن شهروند مسلمان بایستی همواره به یاد خداوند باشد تعلیمات و آموزه های دینی در حفظ محیط زیست، عدم اسراف و تبذیر، نام گذاری فضاهای شهری، تبلیغات محیطی، آذین بندی معابر و مساجد، ورودی شهرها و سردرب کاربریهای مختلف و خانه ها، طراحی فضاها و بافت شهری همگی از جمله بسترهای ایجاد ذکر در شهر اسلامی هستند ذکر و شکر از جمله عوامل تفکر در آفرینش است که شهروند را به یاد خالق و لزوم شکر و امیدارد ضمن آنکه از جمله ویژگی های متمایز کننده شهر اسلامی احسان و نیکوکاری است.

2- اصل اشاعه معنویت دین: موجودیت هر جامعه از استقلال فرهنگی آن نشات می گیرد در آیه 109 سوره بقره آمده است "ای کسانی که ایمان آورده اید، اگر از کسانی که کفر ورزیده اند اطاعت کنید، شما را از عقیده تان باز می گردانند و زیانکار خواهید گشت" در این آیه صاحتا اهمیت غلبه مسلمانان در شهر توصیه شده است، تقویت قدرت تفکر و تعقل انسان نتایج مهمی را هم برای فرد و هم برای اجتماع به ارمغان می آورد. «و هیچ کس را نرسد که جز به اذن خدا ایمان بیاورد، و (خدا) بر کسانی که نمی اندیشند، پلیدی را قرار می دهد» (یونس، 100) خداوند در این آیه نبود تعقل و تفکر را زمینه ساز تحقق تمام پلیدی و ناپاکی ها می داند. لذا با توجه به این آیه راهکار تقویت قدرت تعقل، آگاهی های

مختلف مخصوصاً اعتقادی انسان در راستای تحقق بخشیدن به پاکی ها وزدودن ناپاکی ها در شهر اسلامی ضرورت پیدا می کند

3- اصل مشورت در امور: خداوند در چند آیه به پیامبر دستور می دهد تا با مردم در امور مربوط به حکومت مشورت کند. تا خود امور خویش را تعیین و تمشیت کند. البته هر چند ذیل آیه دلالت دارد بر اینکه تصمیم نهایی را خود پیامبر و متولی جامعه اسلامی اتخاذ می کند. «...و شاورهم فی الأمر فإذا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (159)» (آل عمران ، 159) «... و در کارها با آنان مشورت کن، و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن، زیرا خداوند توکل کنندگان را دوست می دارد. «...و أمرهم شورى بينهم» (شوری 38) «... و کارشان در میانشان مشورت است ...». این آیه سرمنشاء بسیاری از تصمیم گیری های مدیریت در شهر اسلامی است در مدینه فاضله فارابی و نیز بسیاری از صاحب نظران اندیشه شهر تاکید بر شهادت مدیر در استفاده از آراء مردم و نخبگان و نهایتاً تصمیم گیری نهائی توسط رئیس شهر شده است و این از جمله ویژگی های نظام مدیریت شهر اسلامی است. ه- اصول حقوقی:

1- اصل حفظ حریم: حریم چیزی است که منع شده است بنابراین نباید بدان دست یازید و تماس با حریم حرام است (لسان العرب، ج 12: 120). بر قانون گذار است تا از حرائم عمومی (حریم چشمه ، چاه ، قنات ، محیط زیست ، زمینها و...) و حرائم خصوصی (منازل و باغات و...) و نیز حرائم سوانح طبیعی (سیل، گسل، جاده ها ، راه آهن و...) صیانت کند و آنرا برای توسعه آتی شهر منظور نماید. مالکیت های پدید آمده از راههای مشروع و قانونی نیز محترم ند و یکایک شهروندان ملزم به رعایت مالکیت مشروع دیگرانند و هیچ کس بدون اذن و رضایت مالک حق هیچگونه تصرفی در اموال دیگران ندارد مگر به حکم قانون و مرجع قانونی مجاز لذا مدیریت شهری اعم از تصمیم گیری و برنامه ریزی مکلف به رعایت حریم مالکیت فردی و عمومی است مگر در تضاد این اصل با اصل اضطرار که اصل احترام به مالکیت را تخصیص و تقیید می نماید.

2- اصل ممنوعیت زیان رساندن به دیگران و ضمان آوری آن: امیرالمومنین (ع) در عهدنامه مالک اشتر فرموده است "باید توجه تو به آباد کردن زمین بیش از توجه به گرفتن خراج باشد زیرا خراج جز در نتیجه آبادی فراهم نمی آید و هر کس بدون آباد کردن زمین خواستار خراج شود کشور را خراب کرده است (ربانی، 163:1387). این اصل در تبیین قاعده لاضرر منسوب به شیخ الشریعه اصفهانی است (ربانی، 163:1387). نهی و ممنوعیت زیان رساندن به شهروندان چه در حوزه قانون گذاری و چه در حوزه شهروندی که بر اساس آن علاوه بر ممنوعیت و حرمت ضمان آور نیز هست و خسارت وارده بر عهده ضامن است. ایجاد فعالیتهای مزاحم در شهر از جمله این قاعده است که مدیریت شهری را ملزم به رعایت تناسب فعالیتهای ضامن آنکه تلف کردن اموال دیگران یا وارد کردن خسارت بر آنها یا مجموعه اقداماتی که به اتلاف مال دیگران بیانجامد حرام ، ممنوع و ضمان آور است. لذا مدیریت شهری موظف به تصویب قوانین و طرح هائی است که در طول اجرا موجب اتلاف نگردد و نیز هرگونه اقدام شهروندان که جان و مال دیگران را تهدید می کند مثل حفاری گودال در معابر عمومی ، سد معبر،

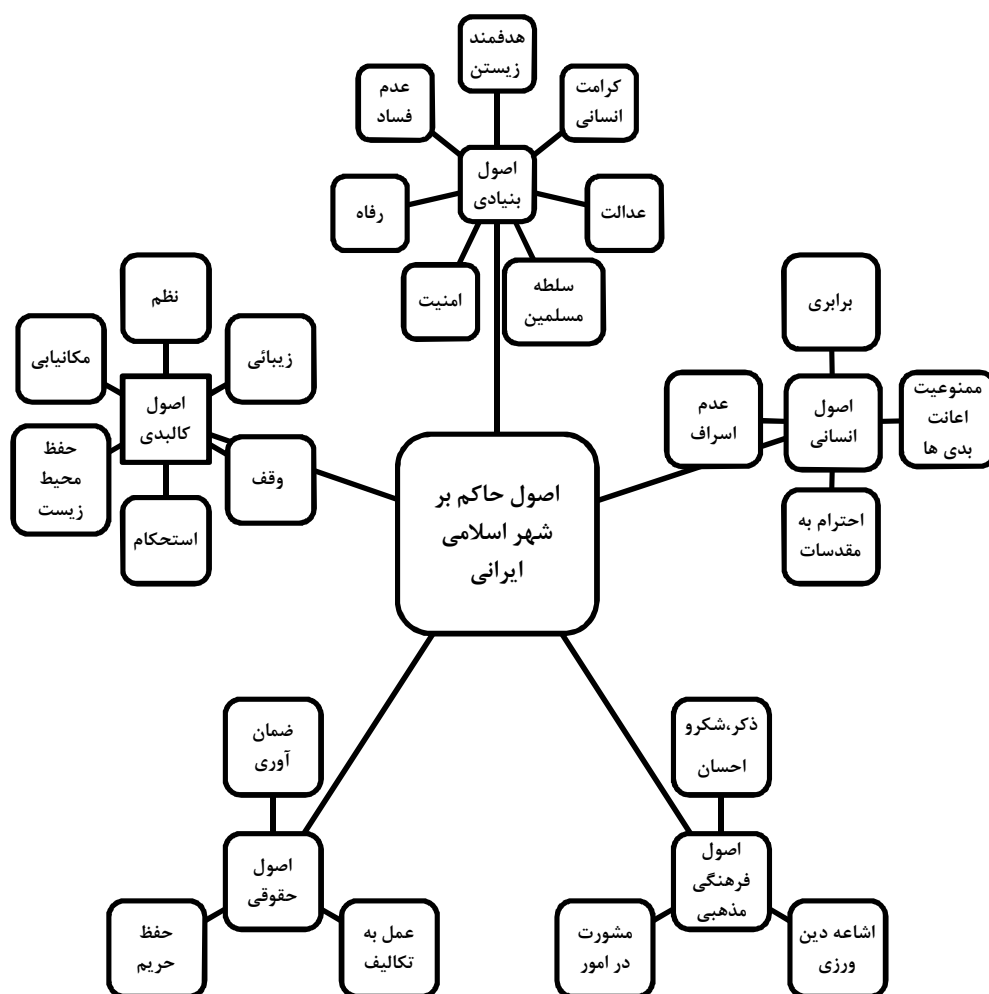
خسارت براساس ساخت وسازها وراهسازی و ... از جمله این اصل هستند. از طرفی اگر شهروندان و یا مدیریت شهری به قصد نیکو کاری و یا انجام طرحی دست به اقدامی بزند که در اثناء آن زیان و خسارتی به کمک گیرنده وارد شود نیکوکاریا مدیریت شهر نسبت به خسارت وارده ضمان نخواهد داشت مثلا چنانچه در طول انجام عملیات امداد و نجات و یا اطفاء حریق اقدام به شکستن شیشه و پنجره برای نجات افراد صورت پذیرد امداد رسان ضمان نخواهد داشت. چنانچه شهروندی براساس اطلاعات غلط اقدام به انجام کاری کند که زیانی وارد شود و خسارت وارده بر شهروند عقلا و عرفا ناشی از نادرستی اطلاعات باشد فریبنده نسبت به زیان وارده ضامن است (سنائی راد، 1381). هرگونه اظهار نظر کارشناسان، متخصصان، و اهل خبره که نظر آنان در مسائل شهری معتبر است مسئولیت آور و اظهار نظر خطا ضمان آوری باشد.

3- اصل الزام آوری تکالیف و پیمان: کلیه قراردادهای منعقد میان طرفین الزام آورند و طرفین حق تخلف از مفاد آن را ندارند، اصل الزام آوری پیمان ها فراگیر بوده و کلیه انحاء آنرا در برمی گیرد (ربانی، 1387:163). لذا مدیریت شهری نمی تواند بدون مستند قانونی از عمل به تعهدات خویش برتابد. و از طرفی باید پیمان شکنان و سهل انگاران را فراخوانده و ضرر و زیان وارده به شهر و شهروندان ناشی از عدم تعهد را مورد پیگرد قرار دهد لکن پدید آمدن شرایط و اوضاعی که انسان علیرغم میل باطنی خویش به ناچار (ولی بدون تهدید) عملی را انجام بدهد و قانونی رانقض کند (اضطرار) خود از احکام و قوانین شرعی است و شهروند در شرایط اضطرار مجاز به رعایت قوانین عادی نیست (سنائی راد، 1381). لذا مدیریت شهری میتواند در شرایط اضطرار شهروندان را از پرداختن به پاره ای امور و یا تصدی مشاغل منع یا تحدید نماید و صرفا در حد اضطرار بدون آنکه نافی حقوق شهروندی باشد مشروع است. قاعده المیسور لایسقط بالمعسور (سنائی راد، 1381). نیز در مواردی که قانون گذار تکلیف یا مسئولیتی را وضع میکند که مرکب، متعدد و دارای مراتب است و اجرای کامل آن برای برخی شهروندان میسر نیست همان قانون در حد امکان و توان مقدور برای شهروند باید عمل کرد. هرگونه قانون شهری که شهروندان را به دشواری و مشقت بیاندازد از درجه اعتبار ساقط است و از آن پس الزام آور نیست. لذا کلیه قوانین شهری که عسر آفرین باشد به موجب این اصل باید اصلاح گردد. امیرالمومنین در عهدنامه مالک چنین میفرماید "باید چنان با مردم رفتار کنی که بارشان سبک و کارشان اصلاح شود و این کار نباید بر توگران افتد زیرا که این اقدام همچون ذخیره ای است که مردم خود آن را با آباد کردن و آراستن سرزمین ها باز میگردانند، علاوه بر این سپاس گزار تو نیز خواهند شد (ربانی، 1387:163). بنابراین پیچیدگی های مدیریت شهری با در نظر گرفتن اصول فقهی و عرفی فوق در شهر اسلامی و نیز وظایف هر بخش در توجه به پرداختن به این اصول بسیار حائز اهمیت است.

4-2-2- الگوهای فضائی شهر اسلامی:

بررسی جوانب مختلف شهرنشینی در اسلام از دیرباز مورد توجه بوده است. لیکن اطلاق عنوان شهر اسلامی به معنای امروزی را برای نخستین بار می بایست در قرون اخیر و به برادران مارسی نسبت

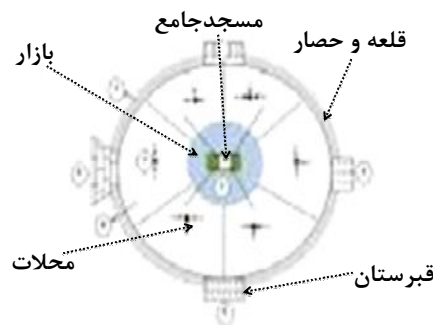
داد. در واقع پس از آنکه در قرن 18، کارکردگرایی چون دورکیم به جامعه‌شناسی عنوان مورفولوژی اجتماعی را اطلاق کردند و به تبع آن اشلوتر جغرافیا را علم مورفولوژی چشم انداز نامید، توجه به عامل فرهنگی در شکل دهی به ساختارهای انسانی شدت گرفت و بر همین مبنا است که در بررسی ساختارهای شهری به عنوان یک پدیده انسانی، فرهنگ و ایدئولوژی بسیار مهم نمود و عناوینی چون شهر اسلامی، شهر غربی، شهرهای صنعتی و... مورد استفاده قرار گرفته‌اند (پوراحمد، 1389). اصول نظریه سرمایه‌داری بهره‌بری بویک بر این پایه استوار است که در نظام اجتماعی و اقتصادی خاورمیانه شهرمنزلت ویژه‌ای دارد. بهره‌کشی اصل مهم حاکم بر روابط و مناسبات بین این شهرها با حوزه‌های نفوذ آنهاست. «شهر از نواحی روستایی دریافت می‌کند، بی آنکه چیزی پس بدهد. ایستایی و رکود جوامع روستایی خاورمیانه ناشی از همین مناسبات سرمایه‌داری بهره‌بری است» (مومنی، 1378).

نمودار شماره 1-2- مدل ایرانی اسلامی الگوی شهر (ماخذ: پژوهشگر)

در پرداختن به شکل و مدل شهرهای اسلامی اولین پژوهشگرانی که به تهیه مدل شهر اسلامی پرداختند جغرافی دانان آلمانی بودند که از میان طرح شماتیک، دتمان مسجد و بازار را قلب

شهراسلامی میدانند که در بازار علاوه بر محل خرید و فروش محل پیشه وری های مختلف است و در کمربندی بیرونی بازار محلات خاص براساس مذاهب ، مشاغل ، نژاد ، زبان ، قومیت وحتی گروههای اجتماعی ایجاد گردیده است شهرداری تعدادی دروازه است و قلعه دفاعی شهر به حصارمتصل است ودر خارج حصار گورستان های مختلف برای هرگروهی قرار دارد.

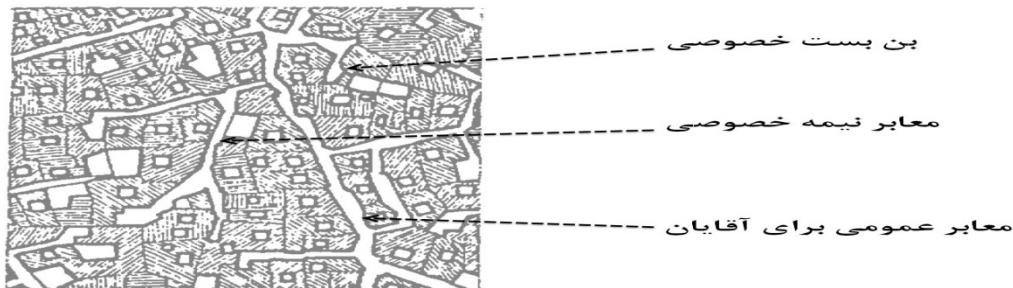
شکل شماره 2-2- عناصر سازنده شهر اسلامی (یزدانی، پوراحمد ، 1386 : 84)

5-2-2- الگوی شکلی حاکم بر کالبد شهراسلامی

اویگن ویرت درمدل ارائه شده خود می گوید که شهر اسلامی هیچ تفاوتی با شهرهای غربی ندارد مگر در عنصری با نام بازار به گونه ای که بازار در شهرهای غربی فقط محل تجارت است ولی در شرق اسلامی بازارهای شهری علاوه بر سیمای ظاهری متفاوتی که از بازارهای غربی دارند به لحاظ محتوا نیز بازارهای شهرهای اسلامی علاوه بر دارا بودن کارکردهای تجاری دارای کارکرد های سیاسی- اجتماعی و فرهنگی نیز می باشند (پوراحمد، 1384). در مدل ویرت بازارها از مرکز شهر بصورت شعاعی توسعه یافته اند و راههای اصلی از مرکز شهر در راستای بازار به سمت دروازه ها کشیده وگسترش یافته اند که از آن بعنوان گذر یاد میشود ومحدوده محلات را نیز در برمی گیرند.

اکارت اهلرز ضمن اشاره به مکانیزم های رشد و توسعه در شهرهای اسلامی، خصایص ویژه این شهرها نظیر جدایی گزینی های فضایی و وقف را مورد اشاره قرار داده است (شفقی، ۲۱۶، ۱۳۸۷). درمدل اهلرز که درسال 1991 ترسیم شد خیابانهای تازه احداث شده بافت شهری قدیم را تا بخش بازار قطع کرده ویکپارچگی بازار را بهم زده است و کمربند بیرونی جدید شهری که با نظم شطرنجی و برای انطباق با وسیله نقلیه موتوری در خارج حصار شهرپدید آمده ونیز عواملی چون تعمیرگاه و پارکینگ ومراکز خرید به چشم می خورد.

ازمطالعه بافت شهرهای اسلامی شمال آفریقا وخاورمیانه در دوران صدر اسلام که براساس شریعت اسلامی شکل گرفته اند اصل توجه به حریم محلات با ویژگی های قومی مذهبی هرمرحله ونیز حریم های داخل محلات شامل کوچه های بن بست ، کوچه نیمه خصوصی ومعبر اصلی که فقط آقایان درآن حق تردد داشتند نیز قابل توجه است(خیرآبادی:۱۳۷۶، ۸۷).

شکل شماره 3-2- بافت برگرفته از ارزش ها در شهر اسلامی (خیرآبادی ، 1376 : 87)

6-2-2- دیدگاه اندیشمندان ایرانی - اسلامی در خصوص آرمان شهر اسلامی ایرانی :

اندیشه های آرمان شهر ایرانی با ظهور تمدن و هویت ایرانی با تاکید بر عنصر قدرت مرکزی آغاز می شود هرودوت و مورخان ایرانی اتفاق نظر دارند که برآمدن دیائوگوا آغاز زندگی مدنی در ایران است (فرهنگ رجائی، 1383: 30). اندیشه های فارابی در ادامه آرمان شهر ارسطو برگرفته از آراء و عقاید فلسفی یونان است که آرمان شهر یونانی را بازخوانی میکند همچون مدینه فاضله فارابی که از لحاظ فلسفی متکی بر امام و فیلسوف بعنوان رئیس شهر است بدون آنکه تجربه شهروندی را لحاظ کند پیشنهاد شده است. در اندیشه های ابن سینا انسان موجودی مدنی بالطبع است و اوسعادت معنوی را دائمی و سعادت مادی را زودگذر می داند (آکوچیان، 1380 : 65).

ابن رشد دارای اندیشه های فلسفی افلاطون ، فارابی و ابن سینا است با این تفاوت که وجه تمدنی و علم اجتماعی آن افزون تر است و سعادت معنوی در گفتمان ترقی شهر اصالت دارد و حاکمیت در شهر با عقل و شیوخ است ، عدالت اجتماعی عقل مدار و دفاع از حقوق زنان اصل نظام اجتماعی ابن رشد است (همان) .

ابن خلدون سازمان یافتگی بادیه نشینی (عمران البدوی) را در مقابل سازمان یافتگی شهری (عمران الخضری) تائید میکند. عصبیت یا احساس تعلق به یکدیگر و هم بستگی قبیله ای میان بادیه نشینان عامل قدرت و تهاجم سازمان اجتماعی شهر از نظر ابن خلدون است وی اجتماعی شدن را یک ضرورت برای تقسیم کار میداند و دلایل زوال شهر را کاهش عصبیت ، ظلم حاکمان ، افزایش جمعیت شهری ، افزایش بی بندوباری و فساد و بلایای طبیعی می داند (ابن خلدون، 1369).

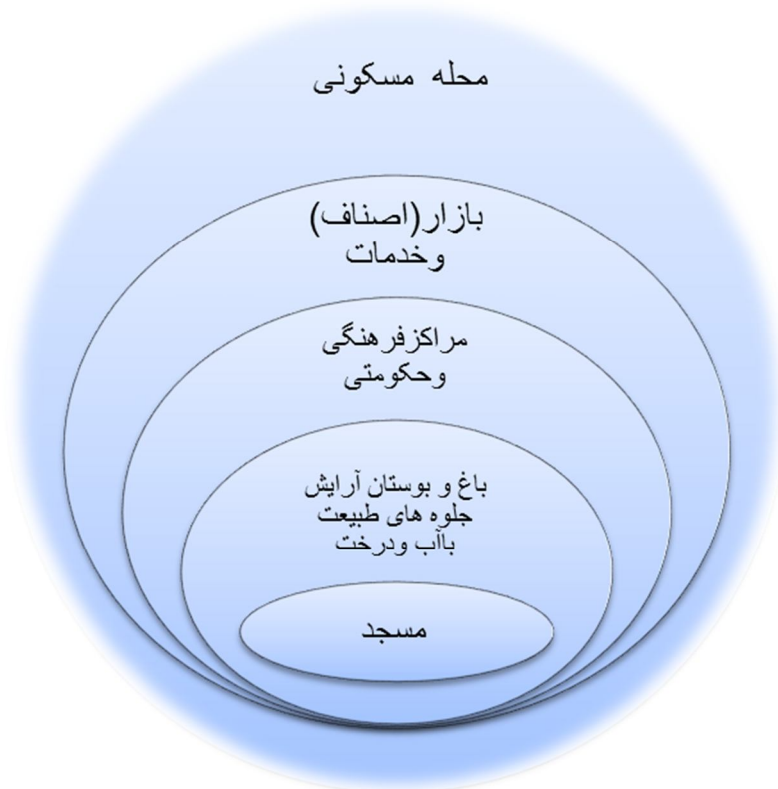
خواجه نصیرالدین طوسی نقش مردم را در شهر به 5 دسته تقسیم بندی میکند: تدبیرگران مدینه ، فقها و واعظان که کار ارشاد مردم را دارند ، حافظان قوانین عدالت که حق تکلیف بر مردم را دارند ، پاسداران حریم مدینه یا مجاهدان ، فراهم کنندگان قوت مردم . از طرفی خواجه نصیرالدین طوسی آفت های شهری را نیز پنج دسته میداند: لذت پریشان ، تحریف کنندگان قانون مدینه فاضله ، کسانی که قلمروی خود را با زور بدست آورده اند ، کسانی که از درک قوانین مدینه عاجزند ، مغلظه کنندگان که امر بر توجیه دارند (اخلاق ناصری، 1356).

حسین سلطان زاده به تأثیر اسلام در ساخت شهرها پرداخته است به نظر وی بیشتر بناهای مسکونی، تجاری و خدماتی در شهرهای تاریخی کشور، یک یا دو طبقه بوده‌اند و در نتیجه شهر از یک خط آسمان صاف و هموار برخوردار بوده است و تنها مساجد در سایر بناهای بزرگ مذهبی از ارتفاع بیشتری نسبت به بناهای مجاورشان برخوردار بودند و به عنوان عنصر شاخص شهرهای اسلامی محسوب می‌شوند (سلطان زاده، 1372).

محمد نقی زاده در مقاله ای با موضوع صفات شهر اسلامی در قرآن، برخی از اصول نظیر نظم، تعادل، عدالت و... را استخراج و به عنوان اصول بنیادین در شکل‌گیری شهر اسلامی معرفی می‌نماید. غلامرضا طالبی در مقاله خود با عنوان "درآمدی بر ریخت‌شناسی شهرهای اسلامی" در رابطه با شکل و کالبد شهرهای اسلامی بحث می‌کند و معتقد است شهرهای اسلامی غالباً دارای چنین ویژگی‌های کالبدی می‌باشند: 1- کوچه‌های پیچ در پیچ 2- فرم حلزونی شکل 3- تمایز اصلی ساختمان در شهرهای اسلامی با شکل غربی آن در نمای ساختمان است 4- قرارگیری مسجد در مرکز شهر اسلامی (نقی زاده، 1379، 35).

محسن سقایی نیز به موارد مختلفی از شهر اسلامی اشاره می‌کند که عبارتند از: ماهیت شهر اسلامی - تأثیر اقتصادی، اجتماعی و سیاسی وقف در شهرهای اسلامی، تأثیر فضاهای مذهبی در شکل‌گیری ساخت شهر "باغ در شهرهای اسلامی" تأثیر اسلام در سیمای شهر و تأثیر اسلام در فضاهای شهری و وضعیت کنونی شهرهای اسلامی پرداخته است (سقایی، 1386). با مطالعه سیر تکوین شهر اسلامی در گذر زمان در ایران پس از اسلام و نیز فلسفه شکل‌گیری این شهرها توسط اندیشمندان ایرانی و اسلامی میتوان دریافت که مدیریت واحد و متمرکز و نیز اولویت دادن به خداوند و مرکزیت مسجد در هسته اولیه کلیه شهرها اولین اصل در فضای شهر اسلامی است، فضاهای معنوی ناشی از ارتباط خداوند با انسان در جلوه طبیعت (باغ و بوستان، نقش آب و هنر و تجلی آفرینش خداوند در طبیعت) نیز بعد از محوریت خداوند نمود می‌یابد (در شهرهای ایرانی با شکل‌گیری مکتب اصفهان و تقویت تشیع قوت یافت) هسته سوم مراکز فرهنگی و حاکمیتی (آموزشی، تعلیم و تربیت، مراکز حکومتی) و سپس معیشت (بازار) شکل گرفته و نهایتاً محلات مسکونی در کنار شریانی که منتهی به مرکز محله (مسجد) می‌گردد متجلی می‌شوند. در تعریف حد یک محله نیز بنا به گفته پیامبر (ص) برای احسان به ایتام محدوده شهر چهل ذرع یا چهل خانوار ذکر شده است (نقی زاده، 1377). که محدوده همسایگی هم جواری را شکل می‌دهند، در تعریف دیگری از محله حریم مسجد جامع 3 میل (امام خمینی) یک فرسخ شرعی و فاصله دو نماز جمعه 4 کیلومتر آورده شده است (آیت الله خامنه‌ای) در داخل محلات نیز حریم‌های خصوصی و نیم خصوصی با کوچه‌های بن بست و نیمه خصوصی نظم یافته‌اند

وزنان کمتر در معابر عمومی و اصلی حضوری می یابند.

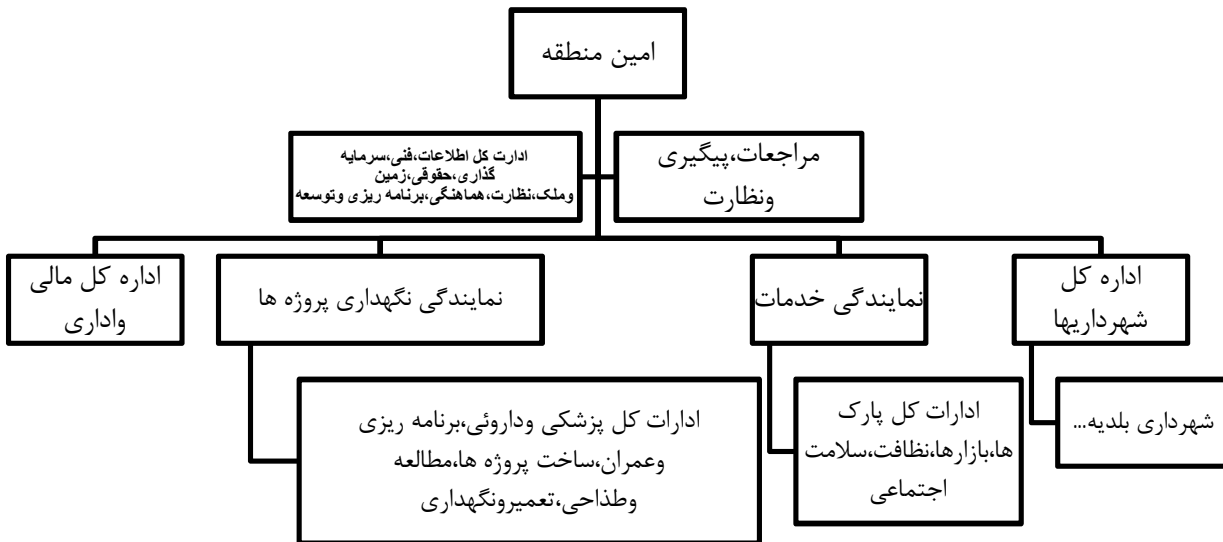
شکل شماره ۴-۲- الگوی کالبدی منتج از تفکر شهرداری، اسلامی (ماخذ: نگارنده)

7-2-2- نظام اداره شهر در سایر کشورهای اسلامی

باتوجه به ظهور اسلام در منطقه خاور میانه به نظمی رسد بایستی الگوی مدیریت شهری این کشورها براساس محوریت دین اسلام شکل گرفته و توسعه یافته باشد اما باگذشت چند قرن از ظهور اسلام به تدریج مراکز حکومت از مساجد فاصله گرفتند و تفاوت های شهر اسلامی با سایر شهرهای دنیا را کم کردند شاید بتوان گفت که این روند در چند دهه اخیر سرعت بیشتری هم گرفته است زیرا به وضعیت موجود در ساختار مدیریت شهری چند کشور اسلامی می پردازیم:

الف- عربستان سعودی: باتوجه به ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان که بزرگ ترین کشور اسلامی نیز به شمار می آید و نیز دستورات پیامبر (ص) در شهرهای صدر اسلام از جمله مدینه و مکه، مدیریت شهری در این کشور از اهمیت ویژه ای برای مسلمانان جهان برخوردار است لکن تحولات بعد از رحلت پیامبر و سلطه نظام خلیفه گری و پس از آن نظام پادشاهی مدیریت متمرکز این کشور را دست خوش تغییرات اساسی نمود، در حال حاضر نظام پادشاهی آل سعود قریب به 80 سال است بر این کشور حاکم اند و شخص پادشاه ریاست کابینه و هیئت وزیران را برعهده دارد. قوانین حقوقی این کشور برگرفته از تفسیر احمد حنبل از احکام قرآن است.

در عربستان امین هر منطقه بعنوان حاکم آن نظارت عالی و راهبری شهرداری را برعهده دارد و عضو مجلس کشور نیز می باشد ساختار تشکیلاتی شهرداری در عربستان دارای چند نمایندگی و اداره کل زیر نظر امین منطقه است . ادارات کل شهرداری ها (شهرداری هر بلدیة یا منطقه) و دو نمایندگی (خدمات و نگهداری پروژه ها) که هر کدام تعدادی اداره کل را مدیریت می کنند (نادری، 1388).

نمودار 2-2- ساختار مدیریت شهری در عربستان سعودی (شهر مدینه) (www.nadi.nani.sor.gov.ph)

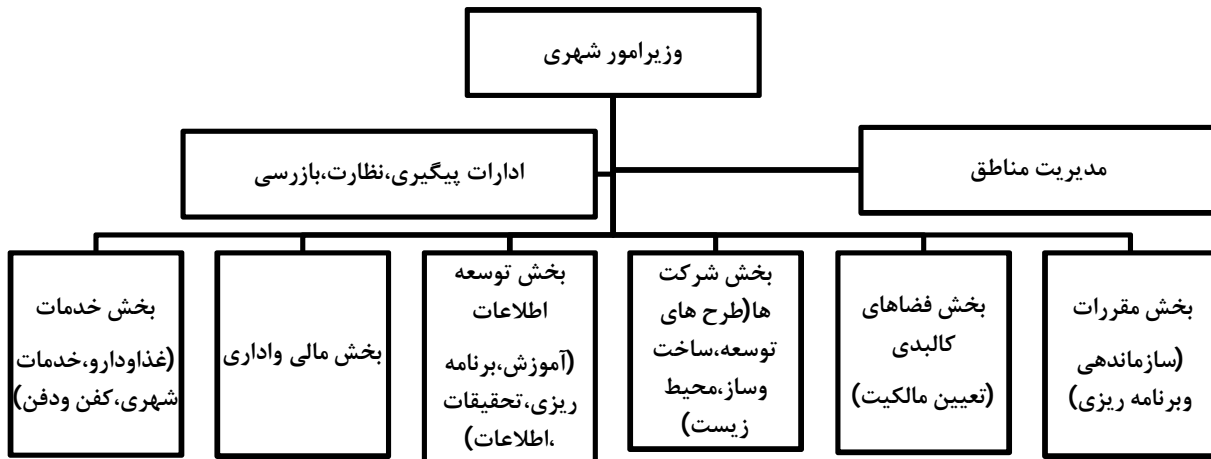
باتوجه به ویژگی منحصر به فرد شهر مدینه در سفرهای زیارتی اتباع خارجی تمرکز مدیریت شهری بر نظافت و بهداشت عمومی و نیز الگوهای مهندسی پروژه های عمرانی و ساخت و ساز های شهری تمرکز ویژه ای دارد.

ب- کویت: نظام مدیریت شهری در کویت به مراتب غیر متمرکز تر از عربستان است نظام حکومتی کلان در این کشور امیرنشین موروثی و برعهده دو خاندان بصورت دوره ای است و بیش از 250 سال است برای این کشور حکومت می کنند ، وزرای این کشور توسط نخست وزیر به مجلس معرفی می شوند و وزیر امور شهری متولی مدیریت شهری بوده و مدیرکل شهر را منصوب می کند که در زیرمجموعه آن بخش های مختلف (مقررات ، فضاهای کالبدی ، شرکت ها ، خدمات ، توسعه اطلاعات و مالی اداری) و ادارات (پیگیری ، نظارت ، بازرسی و مناطق) و نیز شعب شهرداری ها است.

نظام مدیریت شهری در این کشور برگرفته از لویجی است که در مجلس این کشور به تصویب رسیده اند این لویجی در حوزه های بازار، نظافت ، مدیریت محلی ، مدیریت مناطق مسکونی ، دستورالعمل

های ساخت و ساز و فضاهای کالبدی شهر است .

نمودار 3-2- نظام مدیریت شهری کویت (www.baladi.a.gov.kw)

در بررسی نظام مدیریت شهری این کشورها همان گونه که ساختار مدیریت این دو کشور اسلامی نشان می دهد ادامه روند جدائی دین از حکومت و تمرکز قدرت بر اداره امور شهرها ویژگی اصلی آن است به عبارت دیگر مدیریت بومی قبل از اسلام پس از گذشت چند دهه قرن بر مدیریت مذهبی برتری یافت و روش های مدیریت بومی مجددا حاکم گردید از طرفی الگو برداری های غربی در ساختار مدیریت شهر باعث شد تا ضمن حفظ نظام متمرکز کشورهای عربی ، تشکیلات مدیریت شهری در زیر مجموعه های خود بگونه ای مشابهت داشته باشند . این در حالی است که برخی کشورهای اسلامی دیگر همچون اردن و امارات دارای نظام مدیریت شورائی در شهر هستند لکن ساختار مدیریت زیرمجموعه آن بگونه ای مشابه با این دو کشور است .

3-2- جمع بندی و نقد نظریه ای و تحلیل مدل مفهومی رساله :

در این فصل پس از تعبیر واژه هویت و منظر و ارتباط این دو با موضوع رساله در ادبیات جهانی و داخلی ، رویکردهای متفاوت را که برای ارزیابی هویت منظر تا کنون بکار گرفته شده مطرح کردیم. درک ماهیت منظر ، کیفیت ادراک شهروندان ، ارزش های زیست محیطی دستیابی به محصول ، بکارگیری نظم ، استفاده از نشانه ، نقش روانشناسی و منطق و فلسفه از جمله عناصر مهم در هویت منظر از دیدگاه اندیشمندان به شمار می آمدند. این در حالیست که نقش فطرت در معماری و هنر نیز برای درک پویائی هویت شهر توسط اندیشمندان داخلی و خارجی مورد نقد قرار گرفته است. در جدول شماره 1-2 دیدگاه های مختلف متخصصین کالبدنگر را در کنار یکدیگر قرار دادیم و دیدیم که از دیدگاه راب کریر و گوردن کالن فضاهای شهر شامل میدان و خیابان ، زوایا ، قطعات ، و دید پی

در پی است. زوکر آراستگی در منظر را در خور توجه می داند. راسکین ، ریتم مناسب ، لینچ ، راه ، لبه ، گره و نشانه و محله برای درک بصری و راج ترانسیک توده و فضا ، و الکساندر انسجام بصری. در جدول شماره 2-2 مفاهیم باهم مقایسه شده اند که در آن لوکوربوزیه منطقه بندی و فضاهای همسایگی را برای عبور و مرور بهتر مطرح کرده ، کامیلوسیتته پرداختن به نیاز جسمی و روانی در منظر ، زوکر ایجاد جذابیت و ارضای روانی ، کالن زنده بودن شهر ، لینچ ارتباط مردم و مکان ، گدس فرهنگ گرائی در شهر ، کنزو تانگه بالا بردن درک مردم از استفاده تکنولوژی ، راب کریر ایجاد ارتباطات اجتماعی ، راجر ترانسیک غنای حس مردم ، جان مونتگومری تلفیق فضاهای شهری باتجربه ی حسی فعالیت و فیزیک و مامفورد توجه به ارزش ها در فضا.

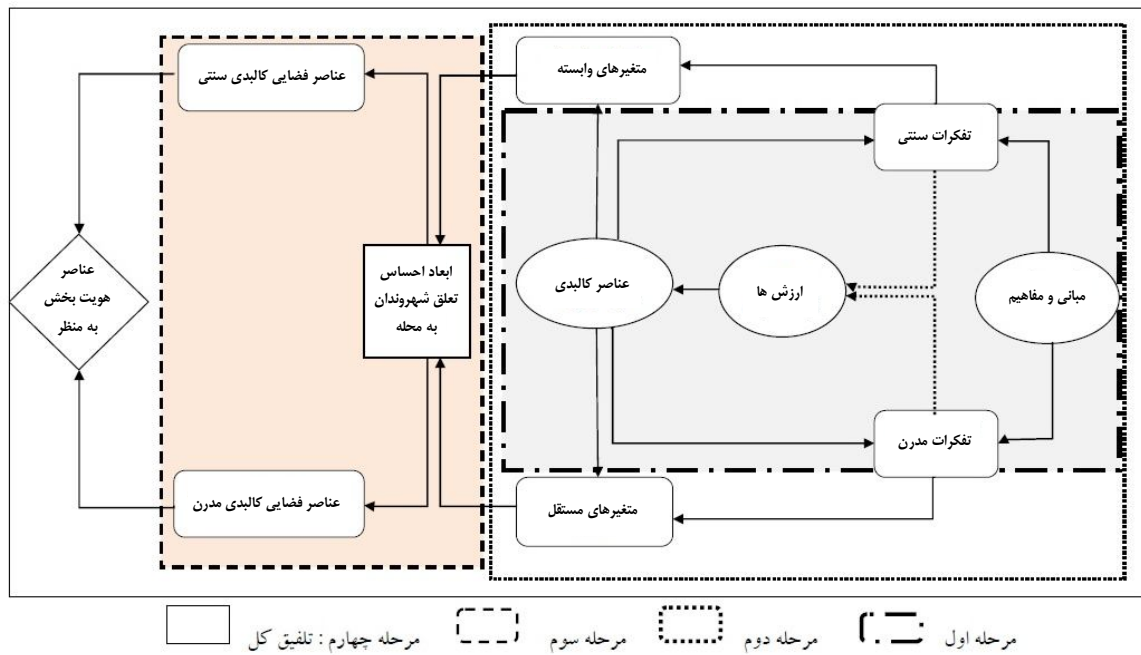
در جمع بندی نظرات متخصصین به این نتیجه می توان رسید که ایشان در فرآیند گذشت زمان از فلسفه تا علم و از علم تا تجربه ، یک حالت گذار از رفع معضلات صنعتی شدن و مدرنیسم و پی آمدهای آنرا طی کرده و به زیبایی و ایجاد آرامش بصری ، غرور آفرینی ذهنی و سادگی شناخت مفهوم منظر رسیده اند . متخصصین داخلی نیز به مواردی از قبیل هویت و یکپارچگی شهرها اشاره کرده اند و به نحوه مدیریت شهرهای ایران در گذشته پرداخته و عناصر اصلی آنرا معرفی نموده اند.

جدول شماره 4-2- مدل مفهومی رساله

سؤال	هدف	فرضیه	چهارچوب نظری
آیا در بخش مرکزی تهران عناصری وجود دارند که بتوان ردپای آن را به عنوان عناصر هویت بخش به منظر شهری جستجو کرد؟	دست یابی به عناصر هویت بخش در بخش مرکزی شهر تهران	به نظر می رسد از دیدگاه جامعه (شهروندان) بخش مرکزی شهر تهران دارای عناصر هویت بخش به منظر شهری واجد تمایز بوده و هویت آن قابل احراز می باشد .	هویت موجبات تشخیص وتمیزعناصر را فراهم می آورد(راپاپورت)،هویت موجب تمایز یک محیط از محیط دیگر توسط شهروندان است(الکساندر)،
عناصر هویت بخش تا چه اندازه در رشد و شکل گیری هویت منظر بخش مرکزی تهران در دوره های بعدی تاثیر گذار بوده اند ؟	بررسی میزان تاثیر گذاری عناصر هویت بخش منظر بخش مرکزی تهران بر تحولات آینده بخش مرکزی تهران	به نظر می رسد عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی شهر تهران بر روی روند شکل گیری و توسعه این محدوده تاثیر گذار بوده اند.	عدم تجانس قوانین توسعه شهری و فضاهای فرموله برای بررسی هویت(لالی)،ارتباط بخش های رسمی و غیر رسمی در پیاده سازی محیط برای ایجاد محیط عاری از تنش(تدر)، تفاوت هویت شهر با شکل شهر(حبیبی)،فضاهای متعادل و هماهنگ ریشه در ادوار تاریخی دارد(بیکن)،
تا چه اندازه الگوهای بومی (ایرانی ، اسلامی)بر عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران	بررسی میزان تاثیر گذاری عناصر هویت بخش منظر بخش مرکزی تهران بر	به نظر می رسد الگوهای ایرانی - اسلامی در روند شکل گیری عناصر هویت بخش به منطقه 12تهران یا همان بخش مرکزی تاثیر گذار بوده اند.	عدم دل بستگی به مکان به دلیل ضعیف بودن برجستگی های محلی و بیشتر بودن وابستگی اجتماعی نسبت به وابستگی فیزیکی(هیدالگو و هرناندز)،تفاوت هویت شهر با شکل شهر(حبیبی)، فضاهای متعادل و هماهنگ

<p>ریشه در ادوار تاریخی دارد(بیکن)، رابطه بین ارزش های انسانی و کالبدشامل کارآئی و عدالت(لینچ)، رابطه بین راهبردهای اجتماعی جامعه با فضای شهری(شوای، هانسون)، مسجد و بازار قلب شهر اسلامی است(دتمان)، بازار در شهر اسلامی دارای کارکردهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است(ویرت)، کاهش تعصب باعث زوال شهر است(ابن خلدون)، بناهای تجاری و خدماتی ایران یک یا دو طبقه اند و تنها مساجد از ارتفاع بیشتری برخوردارند(سلطان زاده)، کوچه های پیچ در پیچ و قرار گیری مسجد در مرکز شهر(نقی زاده)، ماهیت وقف در شهر اسلامی(سقائی)</p>		<p>تحولات آینده بخش مرکزی تهران</p>	<p>تاثیر گذار بوده اند؟</p>
<p>هویت تداعی و خاطره شهروند شدن شهرنشینان(گیدنز)، هویت موجب ایجاد ارتباط و احساس تعلق خاطر شهروندان می گردد(الکساندر)، حس تملک مردم نسبت به فضای معیار زنده بودن فضا(کالن)، فضاهای شهری باعث افزایش حس اعتماد و اطمینان می گردد(جیکوبز)، فضاهای شهری باعث مشارکت شهروندان و افزایش مسئولیت اجتماعی می گردد(مامفورد)،</p>	<p>به نظر می رسد بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش در بخش مرکزی شهر تهران رابطه وجود دارد.</p>	<p>بررسی رابطه بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش به منظر بخش مرکزی تهران</p>	<p>رابطه بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش به منظر بخش مرکزی تهران کدام است؟</p>

اما نکته تاریک این بررسی ها تحلیل وضعیت شهر از دیدگاه خاص این پژوهش است. تحلیللی که به ما این چشم انداز را بدهد که تا چه حد سنت و مذهب به عنوان ارزش های اصلی جامعه امروز در تحلیل ذهنیت شهروندان از عناصر منظر شهر تاثیر گذار است؟ و آیا می توان بین ذهنیت شهروندان و رابطه بین فرهنگ و مذهب با هویت منظر شهر ارتباطی برقرار کرد؟ براساس همین هدف الگوی مفهومی این رساله از میان تمامی نظریه پردازی ها به این موضوع خاص به صورت شکل 5-2 شکل می گیرد.

شکل شماره 5-2- مدل مفهومی رساله (ماخذ: نگارنده)

فصل سوم

روش تحقیق

در مقدمه بیان روش تحقیق در این رساله باید گفت که از آنجائی که این رساله به دنبال بررسی نظریه ها و سپس آزمون فرضیه ها و تبیین روابط بین پدیده ها و افزودن به مجموعه دانش موجود در زمینه خاص عناصر هویت بخش منظر شهری است. لذا تحقیق حاضر به لحاظ هدف در گروه تحقیقات بنیادی قرار می گیرد ، روش تحقیق توصیفی ، پیمایشی بوده و شامل دو مرحله بررسی و توصیف اسنادی و تحلیل پیمایشی به صورت مقطعی می باشد . در مرحله اول با کمک مطالعات کتابخانه ای و اسنادی چهار چوب نظری و فرضیه ها تدوین گردیده و در جهت بررسی (رد یا پذیرفتن) فرضیه ها با کمک روش پیمایشی و توصیفی و علی ، فرضیه ها در بوته آزمایش قرار می گیرند . روش علی یا پس رویدادی به روش و مطالعاتی اطلاق می شود که در صدد پیدا کردن روابط علت و معلولی بین متغیرها ی مختلف می باشند در فرضیه رابطه علی ، معمولا متغیر مستقل (X) یکی از عوامل ایجاد کننده خصوصیات متغیر وابسته (Y) است (نوده فراهانی، 1385:9). به منظور جمع آوری اطلاعات مورد نیاز رساله نیز به طور توأمان از دو صورت کتابخانه ای و میدانی استفاده شده است.

در تنظیم پرسش نامه رساله نیز موارد زیر مد نظر قرار گرفته اند :

الف) در پرسش نامه سعی خواهد شد ساکنین محدوده مورد مطالعه از طریق روش نمونه گیری خوشه ای انتخاب شوند و با استفاده از پرسش نامه های طراحی شده به جمع آوری اطلاعات از ساکنین محدوده مورد مطالعه پرداخته شود .

ب) در مصاحبه نیز سعی می شود با نمونه گیری تصادفی ساده به بررسی نظر چهار دسته از بهره برداران (ساکنین ، رهگذران ، متخصصین و دست اندرکاران) منظرشهری پرداخته شود . روش مصاحبه با افراد و اشخاص نیز به صورت باز (نیمه ساخت یافته) می باشد.

ج) با استفاده مشاهده ، محقق به صورت میدانی ، بناها و کل فضای محدوده را رصد خواهد کرد و سپس با استفاده از فیلم و عکس به بررسی و تحلیل عناصر منظر بخش مرکزی تهران خواهد پرداخت .

3-2- مفاهیم اولیه روش تحقیق در ارتباط با هویت منظر:

انسان همان گونه که در پی هماهنگی و انس است ، خصلت کنجکاوی نیز دارد . موفقیت در دریافت و درک تازه ها برای انسان خوشایند است . او می خواهد هر پدیده بتواند به عنوان یک موجود مستقل از ذهن خود را عرضه و ذهن مخاطب را نیز به فعالیت وا دارد و گر نه این امر به نحوی بی ارزش و تکراری جلوه خواهد کرد (پاکزاد ، 1381 : 22). همان طور که از اصطلاح تشخیص هویت برمی آید ، منظور از آن عبارت است از فرآیند مقایسه بین عینیتی موجود (ابژه) با اطلاعات و داده های از آن در یک حافظه ، مانند مقایسه اثر انگشت سارق در محل وقوع جرم با اطلاعاتی که از همان انگشتان در بایگانی پلیس موجود است . بنابراین با تعریف بالا دو نکته قابل ذکر است :

اولاً اطلاعات هر ابژه مربوط به گذشته آن است و در فرآیند این همانی ناچار باید به این اطلاعات بایگانی شده بسنده شود .

ثانیاً هر ابژه به عنوان یک پدیده ، همواره در حال تغییر و تحول است و با صورت قبلی خود کاملاً برابر نیست . ابژه با آنکه موجودیت خارجی مستقل دارد ولی در فرآیند ادراک به یک پدیده ذهنی (سوژه) تبدیل می‌شود . در فرآیند این همانی ، انسان از این تصویر ادراکی و ذهنیت خود بهره می‌گیرد و ابژه را با آن می‌سنجد . در فرآیند ادراک نیز هر ابژه را به پرده دریافت می‌کند و به ترتیب به ذهن خود می‌سپارد (همان ، 24) .

پرده‌های اول ادراکی شامل بارزترین مشخصه‌های ابژه اند و به ترتیب پیش می‌روند تا در پرده‌های آخر پنهان‌ترین و ریزترین مشخصه‌ها مطرح شوند .

قدر مسلم این انسان است که با ذهنیت خود (اطلاعات انباشته در حافظه) و مطابق دریافت‌های ادراکی ، فرآیند این همانی را تحقق می‌بخشد و مطالب انباشته شده در حافظه فقط به تجربیات مستقیم از محیط و جامعه متکی نیست . تجربیات بشری نیز بخش عمده‌ای از این مطالب را تشکیل می‌دهد که در طی قرون به صورت دانش و سنت به ذهن منتقل شده است . پس معیارهای تغییر یا تثبیت هویت کاملاً از طرز تفکر و ساختار ذهنی فرد که نتیجه فرهنگ و تربیت اوست ناشی می‌شود . تشخیص هویت در واقع نوعی ارزش‌گذاری و یا تعیین کیفیت نیز هست که با اندوخته‌های ذهنی فرد ارتباط کامل دارد . اما در این ارزش‌گذاری ، فرد و جامعه دارای محدودیت‌هایی هستند ، زیرا از یک سو به خاطر تغییر مستمر ابژه و اطلاعات اندوخته به ناظر نسبی تبدیل می‌شود و از سوی دیگر در تعیین معیارهای ارزیابی ، اختیار در دست آدمی نیست . مثلاً با هر گونه کوشش و تحریف نمی‌توان هویت واقعی یک ابژه را تغییر داد و مثلاً یک سیب را به یک ممداد تبدیل کرد . در تعیین هویت آدمی ، نکات جدی‌تری مطرح می‌شود که در مورد ابژه‌های دیگر کم‌رنگ‌تر است . انسان با حضور در جمع و رابطه با دیگران به هستی خود واقف می‌شود . انسان به عنوان یک موجود اجتماعی نمی‌تواند بدون کمک اطلاعات دیگران ، خود را بیابد و به هویت خود دست یابد . عواملی همچون احساس تعلق به ...، تعصب گروهی به ... و غیره از این جمله‌اند .

ادراک سیمای شهری در نخستین گام ، ادراکی محسوس است که موجب لذت ، نشاط ، آزردهی ، ترس و سایر واکنش‌های حسی آدمی می‌شود . در حقیقت عمده‌ترین اثر کیفیت سیمای شهر در محدوده این گروه از واکنش‌های روحی به ظهور می‌رسد . از سوی دیگر منظر به داده‌های محسوس جهان اطراف ما خلاصه نمی‌شود . بلکه پیوسته در ارتباط با ذهنیت ناظر ، تشخص می‌یابد ذهنیتی که بیش از یک نگاه بصری معمولی است . از این رو بررسی منظرین غیر از ریخت‌شناسی محیط به شمار می‌آید منظر نه یک خیال است نه یک وهم زیرا مصداق منظر و چیزی که منظر را می‌شناساند یا نمایندگی می‌کند قابل تصور است و پیوسته نیازمند حمایت یک وجود عینی است . از این رو بررسی منظر غیر از روان‌شناسی دید و نظر است .

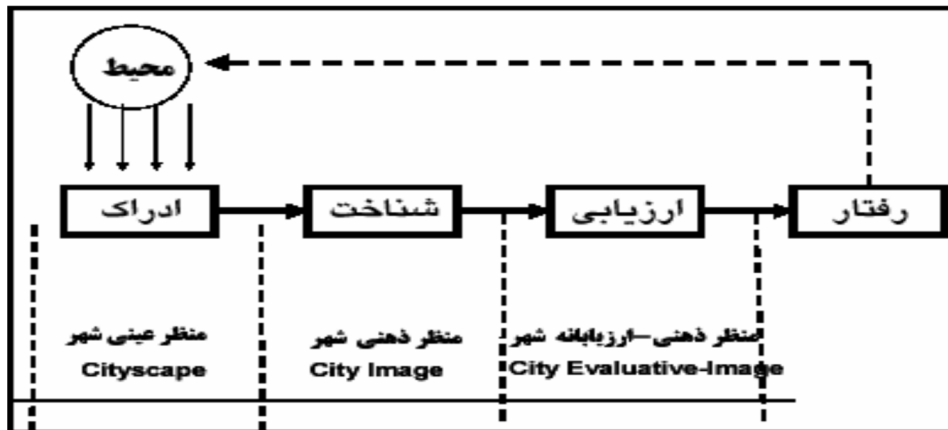
به عبارت دیگر منظر نه در عینیت تنها خلاصه می شود نه در ذهنیت صرف ، بلکه از تعامل آن دو بدست می آید . این رابطه که ابعاد مختلف زمان و مکان را داخل بحث می کند در ایجاد (تاسیس) ذهنیت از واقعیت دست کمی از ساختارهای فیزیکی و مادی ندارد و درست در پیچیدگی همین تلاقی است که بررسی های منظرین به آن متصل می شود . از این رو می توان گفت مطالعات منظر در محل تلاقی ذهن و عین واقع می شود . بدین ترتیب منظر شهری در آغاز امری عینی است که به واسطه کیفیت ظهور عوامل فیزیکی محیط موجودیت می یابد . لکن تدریجاً و به واسطه حضور در شرایط تاریخی و تکرار شدن در مقابل گروه انسان های ادراک کننده آن ، واجد نوعی وجود ذهنی گشته و به عنصر مشترک پیوند دهنده افراد جامعه بدل می گردد . منظر در این حالت موجودی عینی - ذهنی است که در هر دو عالم واقع و ذهن دارای موجودیتی است که قطع هیچ یک از آنها مقدر نیست.

از این رو بررسی موضوع سیمای شهری اقدامی دو بعدی به شمار می رود : از یک سو به مولفه های محسوس (و عمدتاً بصری) سازنده فضا می پردازد و از سوی دیگر به شرایط ذهنی فضا شامل ابعاد تاریخی ، خاطره ای ، هویتی و امثال آنها نظر می کند. فرآیند شکل گیری سیستم منظر شهری برای ابهام زدایی از مفهوم " منظر شهری " و دیگر مفاهیم مرتبط ، لازم است جایگاه این مفهوم در فرآیند تعامل میان انسان و محیط تشریح گردد . مدل ذهنی روابط میان انسان و محیط نشان می دهد که یک رابطه دو طرفه میان ویژگی های محیط شهری از یک سو و ادارک ، شناخت ، ارزیابی و رفتار انسانی از سوی دیگر وجود دارد. همان گونه که در شکل شماره 1-3 دیده می شود ، در مرحله نخست ، محیط شهری هندسه و ویژگی های مملوس ، نظیر ویژگی های بصری ، صوتی ، بو و غیره را در معرض حواس پنج گانه انسان قرار می دهد ، در این مرحله اصطلاحاً محیط شهری توسط فرد مورد " ادراک " قرار می گیرد. محصول تعامل در این مرحله پدیده ای است (Perception) که از آن با لفظ منظر شهری نام برده می شود که به منظور عدم اختلاط با (Cityscape) دیگر مفاهیم مرتبط ، در این مطالعه از اصطلاح " منظر عینی شهر " برای ارجاع به آن استفاده می نماییم . در مرحله دوم محیط شهری توسط فرد مورد شناخت قرار می گیرد . در این مرحله ذهن فرد از محیط ساخته و معنای معینی را به محیط الصاق می نماید . محصول تعامل میان محیط شهری و ذهن فرد ، پدیده ای است که با لفظ " منظر ذهنی از آن نام می بریم در مرحله سوم ، (City Image) شهر ذهن فرد براساس شناختی که از محیط به دست آورده و بر مبنای فرآیندهای تأثیری و ارزیابانه نسبت به محیط واکنش عاطفی مثبت و یا منفی پیدا می نماید . محصول عامل محیط شهری و ذهن ارزیابانه فرد ، پدیده ای است که از آن با اصطلاح " منظر " جک نسر¹ (1998) نام " ذهنی - ارزیابانه شهر² می برد . نهایتاً در مرحله چهارم از تعامل میان محیط شهری و انسان ، فرد

۱. Nasar

۲. City Evaluative Image

بر مبنای محتویات منظر ذهنی - ارزیابانه خود که نشان دهنده احتمال رویدادهای محتمل الوقوع در محل می باشد ، به رفتار معینی دست می زند . از بررسی رابطه میان محیط شهری و انسان می توان نتیجه گرفت که منظر شهری یک " سیستم " است که از تلفیق سه زیر سیستم " منظر عینی شهر " ، " منظر ذهنی شهر " و " منظر ذهنی - ارزیابانه شهر " شکل می گیرد (گلکار: 98:1387).

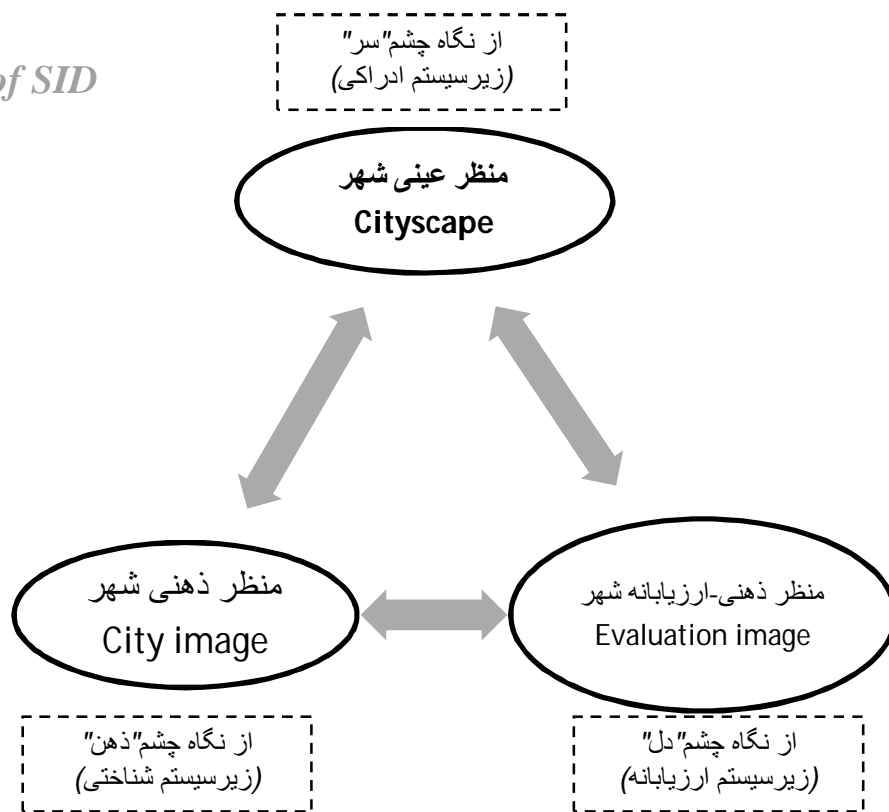

شکل شماره 1-3-سیستم منظر شهری در فرآیند تعامل انسان-محیط (گلکار ، 1385 : 39)

به عبارت دیگر تنها از تعامل میان این سه زیر سیستم است که مفهوم منظر شهری به مثابه یک کلیت شکل می گیرد در واقع ، منظر شهری محصول تلفیق سه نگاه است:

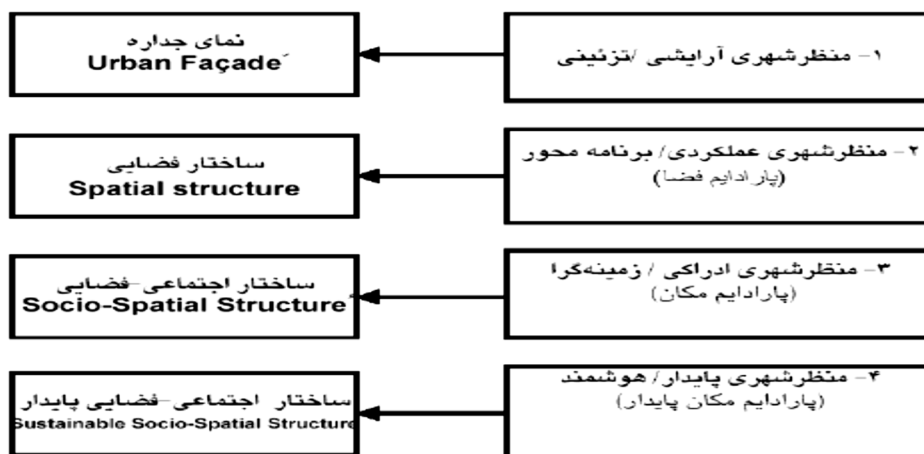
- 1- نگاه با " چشم سر " که محصول آن " منظر عینی شهر " است،
- 2- نگاه با " چشم ذهن " که محصول آن " منظر ذهنی شهر " می باشد و نهایتاً
- 3- نگاه با " چشم دل " که محصول آن " منظر ذهنی - ارزیابانه شهر " است .

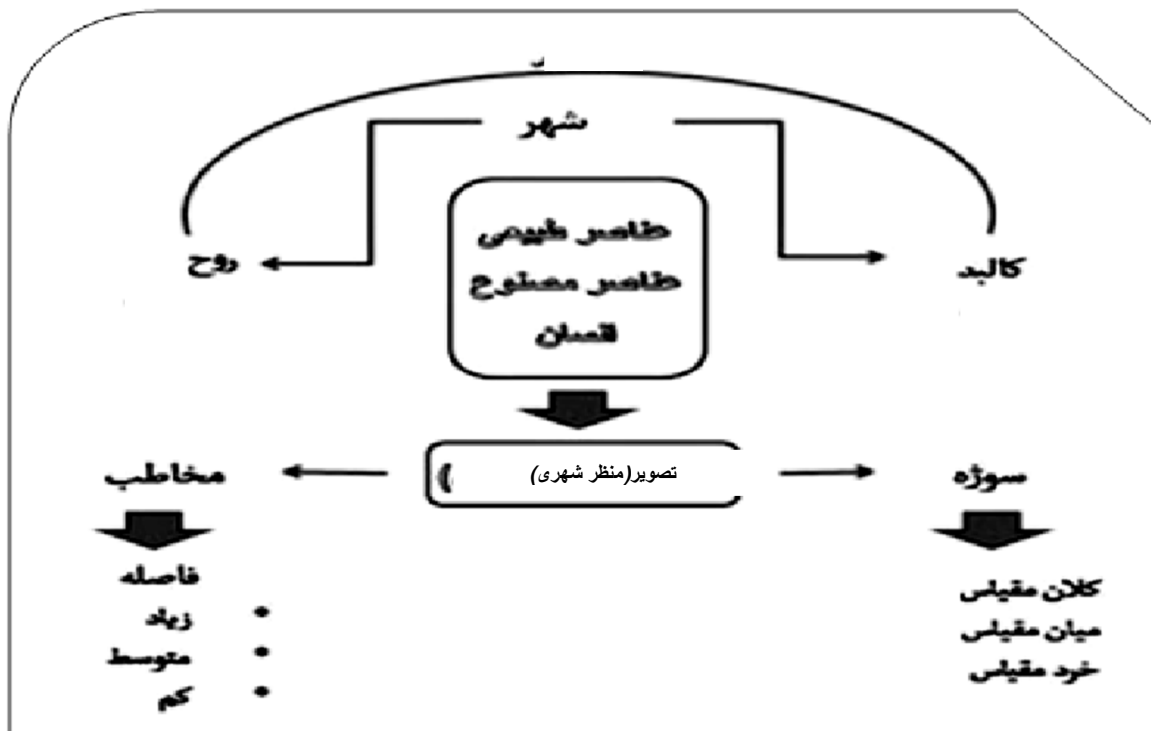

شکل شماره 2-3-سیستم ادراکی منظر شهری در فرآیند با زیر سیستم های ارزیابانه و شناختی دل و ذهن (گلکار ، 1385 : 39)

فهم منظر شهری به مثابه "یک سیستم" مانع از تقلیل چنین پدیده متکثری به یکی از جزء سیستم های آن می گردد . به عبارت دیگر هیچ یک از سه لایه تشکیل دهنده منظر شهری (عینی ، ذهنی و ارزیابانه) به واسطه درهم تنیدگی ، به تنهایی قابل مطالعه دقیق نمی باشند و این ویژگی استلزامات روش شناختی خاصی را بر ای انجام مطالعات طراحی شهری ، به ویژه در حوزه مطالعات منظر شهری ، موجب می گردد(گلکار کورش:1387:98-110).

نمودار شماره 1-3-انواع سطوح منظر شهر و نحوه ادراک ماخذ: (گلکار کورش:1387:110)

شکل شماره 3-3- ساختار منظر شهر و اجزاء آن (سعادت فر، امیر و شجاعی نعمت الله، 1388: 1)

منظر پاسخی است که در طول زمان به شرایط موجود داده می شود و روشنگر این مساله است که بر اساس چه شرایط یا مقتضیات مکانی و یا به عبارت دیگر چگونه انسان ها با این شرایط هماهنگ شده اند و یا این که محیط را با خود هماهنگ نموده اند. بیننده با نوعی بینش و دیدگاه خاص، با مشاهده یک مکان، تأثیرات خاصی اعم از مثبت یا منفی در او ایجاد می شود احساس تعلق خاطر، بیگانگی، دوست داشتن یا نداشتن و ادراک یا عدم ادراک می توانند از جمله این بازتاب ها باشند. برقراری ارتباط با مناظر از یک طرف به عوامل بسیاری مانند زمین جغرافیایی محیطی، پیشینه فرهنگی - مذهبی، تغییرات سیاسی - اقتصادی و تمامی عوامل اجتماعی حاکم بر فضا بستگی دارد و از طرف دیگر پشتوانه مذهبی و روحی مشاهده کننده نیز تأثیر به سزایی بر این ارتباط خواهد داشت.

3-3- ملاک های ارزیابی هویت عناصر منظر شهر:

در راستای دست یافتن به اهداف رساله جهت تائید و یا رد فرضیه های پژوهش لازم است تا به تئوری های مختلف مطرح شده در زمینه کیفیت سنجی عناصر هویت منظر شهری و چگونگی تحلیل عملکرد عناصر منظر پرداخته شود. تا نهایتا بتوان به مدلی ایرانی با استفاده از این الگوها برای تحلیل عملکرد عناصر هویت بخش به منظر بخش مرکزی تهران دست یافت.

در هر پژوهشی باید به ویژگی های مختلف محیطی توجه کافی مبذول داشت. برخی از این ویژگی ها فیزیکی و کالبدی اند برخی نیز حسی و معنایی اند. ارزیابی اندیشمندانه تأثیرات متنوع محیطی به ایجاد وحدت فضایی، خوانایی محیط و تشخیص فضاهای مختلف کمک می کند. از

طرفی با بزرگداشت حس‌های قابل تامل تاریخی، محملی برای خاطرات جمعی فراهم می‌آورد و از این طریق به تشدید حس تعلق به محیط زندگی و نهایتاً شهر منجر می‌شود. این ویژگی‌ها در کنار الزام پرداختن به آن‌ها نوعی امکان و ظرفیت‌های قابل الهام طراحی را نیز فرا روی طراحان قرار می‌دهد.

در این مورد نیز، مانند سایر موارد مطرح شده، خلاقیت و نوآوری ممکن است در مواجهه با کلیات عنوان شده به ایده‌های دور از ذهن، غیر قالبی و در عین حال مطلوبی تجسم بخشد. به طور خلاصه سه نظریه در مورد «حالت وجودی» کیفیت منظر شهری مطرح می‌باشد، که در این طرح نیز از این مبنای نظری استفاده خواهد شد.

الف) تلقی کیفیت منظر شهری به مثابه صفتی که ذاتی محیط کالبد شهر بوده و مستقل از انسان به عنوان ناظر و مدرک وجود دارد.

ب) تلقی کیفیت منظر شهری به مثابه مقوله‌ای کاملاً ذهنی و سلیقه‌ای که توسط ناظر ساخته می‌شود و هیچ گونه رابطی به ساختار و خصوصیت محیط کالبدی ندارد.

ج) تلقی کیفیت منظر شهری به مثابه «پدیدار» با رویدادی که در جریان داد و ستد میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط از یک سو و الگوها، نمادهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد. در این تلقی پدیدار شناسانه، مفهوم منظر شهری، مفهومی قابل تفسیر و تاویل است.

دو تلقی اول امروزه با بررسی‌های عمیق فلسفی و مطالعات نحوه ادراک انسان از فضای مصنوع مورد تردید واقع شده‌اند و عموم صاحب نظران بر وجود رابطه‌ای تعاملی و دو طرفه بین انسان و محیط مصنوع اتفاق نظر دارند. به عنوان مثال کریستیان نوربری شولتز براساس حضور عمیق انسان در فهم فضا و وجود یک رابطه سه گانه بین انسان با فضای هستی و فضای مصنوع، شهر را مورد تفسیر قرار می‌دهد. در این نگاه انسان موجودی متفکر است که سعی می‌نماید با شرایطی که محیط فرا روی او قرار می‌دهد، آن را معنی‌دار سازد. انسانی که پا به فضای هستی می‌گذارد در آن تفکر نموده و با درک آن به آفرینش فضا یا قوام بخشیدن به فضای هستی می‌پردازد. از نظر شولتز می‌توان دو مرحله برای روند ساختن بوسیله انسان ترسیم نمود. مرحله نخست «درک» او از فضای هستی است و مرحله دوم ساختن او بر اساس ادراک و درک از فضای هستی است. بعد از مرحله ساختن، کالبد مصنوع نیز بر ادراک ذهنی انسان تأثیر می‌گذارد و این دور، تعامل انسان و محیط را بوجود می‌آورد. به این ترتیب، منظر شهر برآیند مجموعه ادراکات محسوس و ذهنیت انسان از محیط شهری است. در ابتدا ادراکات محسوس نتیجه تأثیر کلیت عواملی که حواس انسان را متأثر می‌سازد، بدست می‌آیند. در مرحله بعد شناخت محسوس از محیط در ترکیبی مادی-معنوی با ذهنیت و خاطرات افراد موجودی جدید خلق می‌کند که منظر نام دارد (تیموری 1386:1).

در بین پارادایم ها و مکاتب مختلف روانشناسی ، مکتب گشتالت بیش از سایر مکاتب به شرایط محیطی و تأثیر آن بر رفتار و روان انسان توجه دارد « به دلیل جذابیت نظریه گشتالت برای هنرمندان و معماران و قابلیت های آن برای تدوین نظریه اثبات طراحی ، باید مفاهیم فرم ، هم شکلی و نیروهای فضایی این نظریه را درک کرد» (لنگ، 100،1381) (نوده فراهانی 1385: 21) روان شناسان گشتالت عواملی را که در ادراک فرم و چگونگی دریافت اجزای محیط شهری موثرند به شرح زیر دسته بندی کرده اند:

1- مجاورت 2- تشابه 3- بستگی 4- تداوم 5- مطلوب 6- بسته بودن 7- سطح 8- تقارن

میراث نظریه گشتالت در روانشناسی و طراحی محیط آثار مهمی از خود به جا گذاشته است مشاهدات تجربی نظریه گشتالت در روش های نظم بخشیدن به محیط و در مواردی چون زیباشناسی و وحدت فضای معماری در طراحی محیط استفاده زیادی دارند (نوده فراهانی 1385: 21).

کافکا¹ (1935) از نظریه پردازان روانشناسی ، محیط را در یک تقسیم بندی کلی به دو نوع «محیط جغرافیایی» و «محیط رفتاری» تفکیک می کند محیط جغرافیایی از نظر وی به معنای فضایی است که بصورت عینی وجود دارد و محیط رفتاری به مفهوم مکان و محیطی است که به وسیله فرد تجربه و درک شده و اساس رفتار را شکل می دهد . در ربط به فضاهای شهری می توان گفت : منظور از محیط رفتاری در این مکتب ، خیابان ها و فضاهای عمومی مملو از انسان می باشد که به وجود آورنده محیط رفتاری برای شهروندان می باشد « پس رفتار تابع فرآیندهای شناخت و ادراک محیط زندگی (شهری) است که خود از انگیزه ها و دیگر عوامل درونی و برونوی و یا محیطی متأثر می شود . محیط جغرافیایی قسمتی از محیط رفتاری (شهر ، روستا ، سکونت گاه های بشری) را تشکیل می دهد زیرا ویژگی های محیط جغرافیایی در محیط رفتاری از یک سو و اکتسابات و تجارب مشترک افراد در حین اجتماعی شدن از سوی دیگر موجب می شود در محیط رفتاری افراد و گروه ها جنبه های مشترک بوجود آید» و زمینه لازم جهت شکل گیری هویت مکانی و هویت اجتماعی شکل گیرد . بر این اساس می توان گفت که از دید نظریه پردازان گشتالت ، شخصیت ، رفتار و در نهایت هویت ، تابع و تحت تاثیر محیط زندگی انسان بوده و صرفاً به خود شخص و عوامل وراثتی مربوط نمی گردد بلکه شامل چگونگی تعامل میان انسان و محیط زندگی می باشد.

تعدادی از نظریه پردازان فرم فیزیکی و کالبدی را عامل هویت بخشی و رضایت انسان از منظر شهری و در مقابل تعدادی از طراحان نقش اصلی را به تصورات ذهنی و شناختی می دهند . گروهی دیگر از شهرسازان با تلفیق این دیدگاه ها نقش اصلی را به فعالیت ها و اختلاط کاربری ها داده اند (نوده فراهانی 1385: 25) .

۱. Kurt Koffka

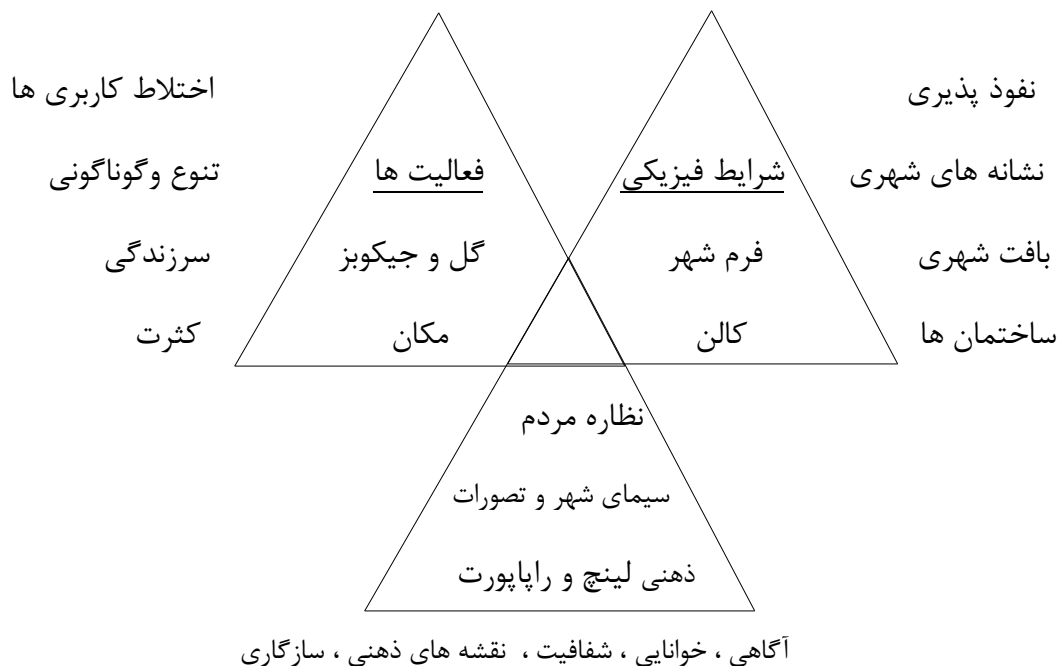
1-3-3-3- تکنیک های ارزیابی عناصر هویت بخش به منظر:

- 1- تکنیک ارزیابی بصری کیفی : خلق بهترین گزینه "هم نشینی ابنیه" و ایجاد محیطی با "بالاترین هماهنگی" از جمله اهداف این روش است.
  - 2- تکنیک تعریف هندسی : هدف این روش "حفاظت و ارتقای دید" به نشانه های راهبردی است.
  - 3- تکنیک پرسپکتیو نوری : مناظری که بایستی مورد "حفاظت" قرار گیرند و عناصر آلوده کننده "حذف" شوند.
- این موارد از جمله تکنیک هائی است که در شناسائی ، تحلیل و مدیریت منظر شهری در دنیا به کار گرفته می شوند.
- 4- تکنیک ماتریس تحلیل: به منظور درک بهتر مساله به تحلیل "نشانه شناسی" سکانس هایی از مناظر شهری پرداخته می شود. در راستای دقت و سهولت تحلیل ، اجزاء و عناصر سازنده مناظر در سکانس های مربوط ، در قالب ماتریسی سه در سه دسته بندی شده اند که مولفه های این ماتریس عبارتند از :
- بعد اول شامل منظر: پس زمینه ، زمینه میانی و پیش زمینه .
بعد دوم اجزاء منظر: عناصر و فضاهای مصنوع انسان ساخت
و بعد سوم : فعالیت های انسانی و میراث طبیعی.
- این ماتریس اطلاعات مربوط به نمونه ها را طبقه بندی کرده و آماده تحلیل و قضاوت می کند .
- ### 2-3-3-3- تقسیم بندی عناصر هویت بخش:

فرم فیزیکی (رویکرد کلاسیک) : کسانی مانند کالن (1961) در تعریف شاخصه های منظر و هویت شهری بر فرم فیزیکی شهر، سبک های طراحی، نمای ساختمان ها و نیز رابطه و پیوند ساختمان با ساختمان های همجوار ، ورودی ها و چشم اندازهای ساختمان ها تاکید کرده اند این گونه نگرش را در واقع می توان رویکردی کلاسیک به موضوع طراحی شهری دانست(نوده فراهانی ، 1385: 31).

تصورات ذهنی(رویکرد رمانتیک) : در مقابل ایشان تعداد دیگری از اندیشمندان مانند راپاپورت ، لینچ ، و الکساندر بر نقش عوامل اجتماعی ، فرهنگی ، تاریخی و روانشناختی در هویت بخشی به مناظر و فضاهای شهری تاکید می کنند . در واقع ایشان با الهام از علوم رفتاری و روانشناسی بیشتر به سیمای شهر و نقشه های ذهنی توجه داشته و آنرا راهنمای مردم در شناخت و بررسی هویت مناظر شهری می دانند این دیدگاه ، یک دیدگاه رمانتیک و ذهنی از طراحی منظر شهری به حساب می آید.

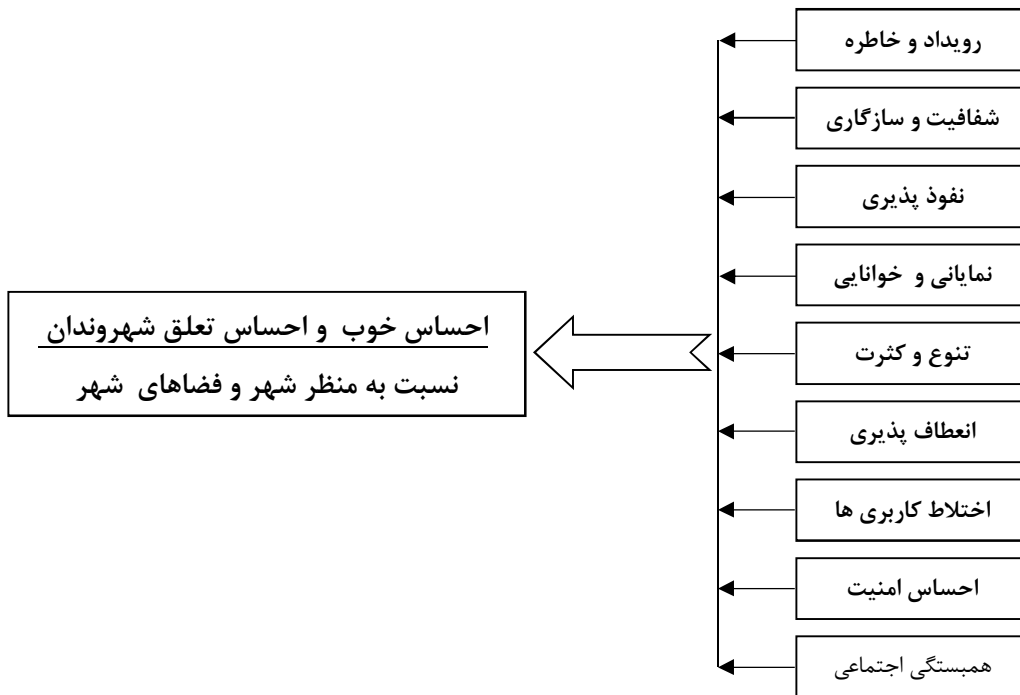
فعالیت (رویکرد کثرت گرا): گروه دیگری از نظریه پردازان با فاصله گرفتن از عوامل ذهنی و روان شناختی، اصل را بر فعالیت ها در ایجاد فضا و منظر شهری مناسب و با هویت قرار می دهند. از جمله این افراد می توان به جیکوبز و گل¹ اشاره داشت ایشان بر جنبه های برنامه ریزی و به ویژه تنوع در فعالیت های فضاهای شهری، اختلاط و ترکیب کاربری ها، کثرت در ارتباط با منظر شهری تاکید دارند(نوده فراهانی 1385: 32). شکل زیر نشان دهنده الگوی از عناصر موثر در منظر شهری مناسب و شکل دهنده هویت در فضاهای شهری با کمک نظریه های مطرح شده می باشد.

نمودار شماره 2-3- الگوی ترکیبی عناصر تشکیل دهنده هویت در یک منظر شهری ماخذ (نوده فراهانی، 1385: 33)

در نمودار شماره 2-3- شاخص ها و عوامل موثر در هویت بخشی و مطلوبیت منظر شهری ترسیم شده است. در این نمودار از دیدگاه مولف 9 عنصر برای ایجاد احساس خوب از دیدگاه شهروندان به تصویر کشیده شده است.

۱. Ghol

نمودار شماره 3-3- شاخص ها و عوامل موثر در ایجاد هویت و مطلوبیت منظر شهری (نوده فراهانی ، 45:1385)

3-4- ابزارهای مورد استفاده در انجام پژوهش:

منظر عینی و ذهنی به عنوان اجزاء مولفه «تجربی-زیبا شناختی» کیفیت یک فضای شهری ، کلیه اطلاعات موجود از فضا است که توسط فرد در فرآیند ادراک پردازش می گردند(پاکزاد ، 1385). محیط شهری هندسه و ویژگی های ملموس خود ، نظیر ویژگی های حسی (بصری ، صوتی ، بو و غیره) را در معرض حواس پنج گانه انسان قرار می دهد ، در این مرحله اصطلاحاً محیط شهری توسط فرد ، مورد "احساس" ¹ قرار می گیرد . محصول فرآیند تجزیه و تحلیل مغزی پیام های محیطی دریافت شده ادراک ² پدیده ای است که از آن با لفظ منظر حسی شهر ³ نام برده می شود که خود از اجزاء متنوع مانند منظر عینی و منظر صوتی ⁴ و غیره تشکیل می شود . پس از آن محیط شهری توسط فرد مورد شناخت ⁵ قرار می گیرد . در این مرحله ذهن فرد براساس مقایسه داده های محیطی با معانی ذهنی ، طرح واره های ذهنی ، تجارب و خاطرات قبلی تصویری از محیط ساخته و معنای معینی را به محیط الصاق می نماید . محصول تعامل میان محیط شهری و ذهن فرد ، پدیده ای است که با لفظ «منظر ذهنی شهر» ⁶ از آن یاد می شود . ذهن فرد ، براساس شناختی که از محیط به دست آورده و بر مبنای فرآیندهای تاثیری و ارزیابانه نسبت به محیط واکنش عاطفی مثبت و یا منفی پیدا می نماید .

۱. sensation
 ۲. perception
 ۳. sense-scape
 ۴. sound scape
 ۵. cognition
 ۶. city image

محصول تعامل محیط شهری و ذهن ارزیابانه فرد ، پدیده‌ای است که «جک نسر» از آن با اصطلاح «منظر ذهنی- ارزیابانه شهر»^۱ نام می برد. از تعامل میان محیط شهری و انسان ، فرد برمبنای محتویات منظر ذهنی _ارزیابانه خود که نشان دهنده احتمال رویدادهای محتمل الوقوع در محل می باشد ، به رفتار معینی دست می زند (گلکار، 1385 : 52).

حوزه های برخوردار از هویت ویژه تاثیراتی غالب بر تصویر ذهنی شهروندان از شهر دارند و مستقیماً بر احساس شهروندان در خصوص مطلوبیت و یا عدم مطلوبیت مکان و ایجاد حس تعلق تاثیر گذارند اپلیارد (1979) ، لینچ (1387) نخستین قدم گردآوری اطلاعات بصری خام و تهیه نقشه های اولیه ، تصاویر کلی و پانورامیک می باشد .

جنبه های بصری تنها بخشی از کیفیات یک منظر می باشند . هرچند از آنجایی که بیشتر مردم ، تجربه های خود را از یک محیط اساساً بر مبنای حس بصری خود ثبت می کنند ، کیفیت بصری برای آنها بسیار مهم است (Ode, 2003).

اطلاعات و داده های بصری برداشت شده از منظر را که در ادراک بصری ما از محیط مؤثرند در سه دسته طبقه بندی می کنیم(Wilson, 2002).

• مؤلفه های بصری فیزیکی (کالبدی)^۲

• مؤلفه های بصری فضایی^۳

• مؤلفه های غیر بصری^۴

• مؤلفه های بصری فیزیکی (کالبدی)

گروه نخست شامل عوامل و شاخص های منفک از جمله مؤلفه های برجسته در منظر می باشند . این عناصر عموماً قابل اندازه گیری بوده و به راحتی توصیف و مشاهده می شوند . انواع آن عبارتند از:

عناصر طبیعی : شکل زمین ، عوارض توپوگرافی ، برای مثال قله-تپه های باز ، خطوط ساحلی ، دره ها ، فضاها، سبز و باز ، جریان های آبی ، تالاب و دریاچه عناصر مصنوع ، دیوارها ، میدان های مغروش ، پل ها ، راه های پیاده ، پارک ها ، ساختمان ها مدیریت منابع بصری^۵ با توجه به مفهوم منظر موجود ، معنا می گیرد . ارزش های بصری در لایه های مختلف نیازمند مراحل مختلف مدیریتی است . بعنوان مثال ، مدیریت فضاهایی با ارزش های منظری-بصری زیاد ، می تواند بر حفاظت شخصیت حاکم بر منظر متمرکز شود و مدیریت فضایی که ارزش منظری زیادی ندارد ، می تواند اجازه تغییر و اصلاح عمده و اساسی در منظر را بدهد (US Department of the Interior, 2000).

۱. city evaluative image

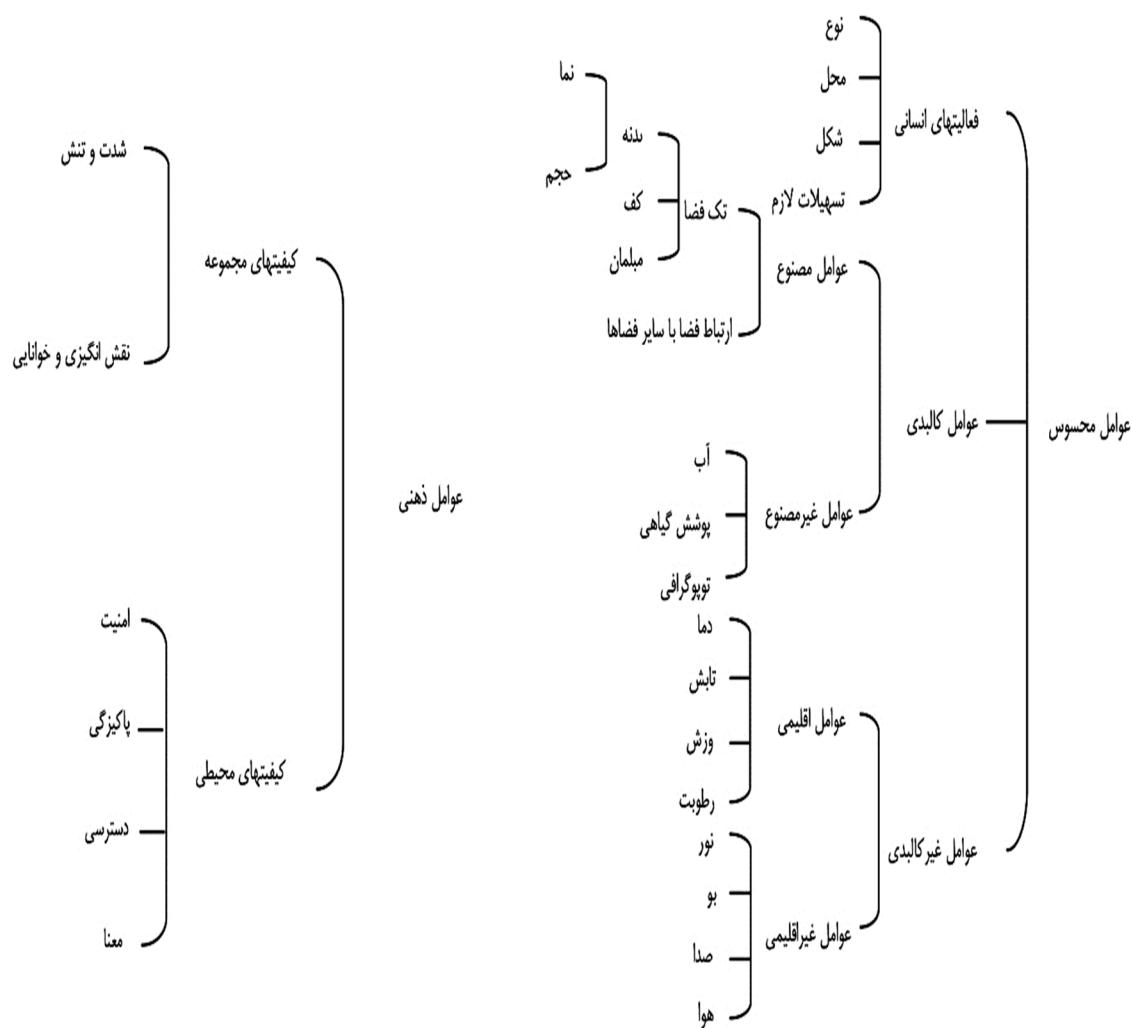
۲. Visual Physical components

۳. Visual spatial components

۴. Non-visual characteristics

۵. Management Visual Resource

نمودار شماره 4-3- عناصر و جزئیات تشکیل دهنده منظر شهری (پاکزاد ، 1385)

3-5- تکنیک های ریخت شناسی در هویت و منظر شهری

ریخت شناسی شهری بعنوان علم بررسی فرم شهری ، انواع و گونه های فرم شهری و سیرتحوّل آنها و عوامل موثر بر آنها را بررسی می کند . در این میان سه تکنیک "تحلیل نقشه" ، "گونه شناسی" و "مطالعه ی شخصیت شهر" که در ریخت شناسی شهری مورد استفاده هستند برای تهیه ی اهداف و سیاست ها در راهنماهای شهری ای که متوجه مسائل فرم و منظر شهری می باشند ، کاربرد دارند.

3-5-1- تکنیک تحلیل نقشه

تکنیک تحلیل نقشه از جمله روش هایی است که توسط جغرافی دانان وارد حوزه ی شهری و ریخت شناسی شهری شده است.

اول اینکه ، نقشه مبنای شهر تهیه می شود . این با استفاده از ابتدایی ترین نقشه ثبتی تفصیلی شهر بدست می آید . دومین مرحله در فرآیند تحلیل نقشه شامل زمانی است که قطعه زمین ها و خیابان های حاصله از نقشه ی "ارزیابی تجهیزات" در شرایط و اصطلاحات (اندازه ، شکل و جهت به عنوان مثال فرم آنها) بررسی می شوند تا مشاهده شود که آیا آنها در مشخصات ریخت شناسانه ی مشابهی سهیم هستند یا خیر. سومین مرحله از فرآیند شامل یک پارچه سازی دقیق مواد تاریخی توسط نگاشت آنها روی نقشه ی شهری است . بالاخره در مرحله چهارم : واحدهای نقشه اختصاصی ، و تاریخچه های ریخت شناسی آنها همگی برای ایجاد نقشه ای از فرم در حال تغییر منظر شهری قرون وسطایی با هم ترکیب می شوند . این به معنای تفسیر واحدهای نقشه به عنوان بیان فیزیکی شکل گیری منظر شهری است و در عین حال ، شامل یادداشت تغییرات شکل داخلی در هر یک از واحدهای نقشه است با توجه به اینکه منظر شهر نه تنها از طریق بسط توده ای رو به بیرون (الگوی پیوسته) بلکه از طریق فازهای رشد تحمیلی (بازسازی) هم تغییر پیدا می کند(سلیمی ، 1387 : 198).

3-5-2- تکنیک گونه شناسی و کاربردش(راهنمای تیپولوژی محور)

یک گونه با پیکره بندی ریخت شناسانه ی معینی مشخص می شود که تشکیلات داخلی آن و رابطه آن با فضاها و ساختارهای مجاور را تعیین می کند. برای مثال آیا خانه ایوان و ورودی دارد؟ چطور خانه در قطعه اش قرار می گیرد؟ و چقدر فضا بین خانه های مجاور وجود دارد؟ است که مشخصات گونه را تعریف می کند.

عناصر و اجزای گونه عملکردهای جهانی مربوط به ساختمان مثل سیرکولاسیون ، ورودی ، فضای عمومی، فضای خصوصی و غیره دارند. فعالیت های خاصی مثل فروش، خواندن ، یادگرفتن ، و غیره از جنبه های گونه در نظر گرفته نمی شوند. ساختمان طراحی شده برای کاربرد خاص کارکرد خود را در طی زمان بدون تغییرات گونه شناسانه تغییر می دهد(سلیمی ، 1387 : 201).

3-5-3- تکنیک مطالعه شخصیت شهر و کاربردش (برداشت هویت و شخصیت شهر)

مطالعه شخصیت شهر روش پیشنهادی کارل کروپف است که برداشتی از دو رویکرد ریخت شناسی شهری آلمانی و ایتالیایی است. این روش، در مورد شهرهای کوچک تاریخی که بافت اجتماعی و کالبدی نسبتاً همگنی دارند، قابل استفاده است (همان : 210).

3-5-4- تکنیک ترکیب مکانی شهر :

تقسیم شهر به مکان های کوچک تر و ثبت مکان هویت بر روی نقشه (توان مندی های خاص ، تراکم ، توپوگرافی ، جزئیات).

3-5-5- تکنیک شبکه تصویری :

با قرار دادن یک شبکه تصویری بر روی نقشه شهر صورت می گیرد هرچه مکان های متنوع تر باشد شبکه ریزتر است و اطلاعات هر شبکه بر روی جدول درج می شود با استفاده از این تکنیک پهنه های هویت شهر رامی توان مشخص کرد (همان : 211).

3-5-6- تکنیک قاب ایستا :

این تکنیک برای کسانی است که در سفرهای درون شهری بعنوان ناظر به بیرون نگاه می کنند در این تکنیک فرم های مختلفی از طول مسیر برداشت و کنارهم گذاشته می شود.

3-5-7- تکنیک منظر ناطق :

مکمل تکنیک قاب ایستا است فقط با این تفاوت که این تصاویر دارای صدای ساکنین و فعالیت ها است (همان).

3-5-8- تکنیک پیام سفر :

رابرت ونتوری¹ ثبت عناصر برجسته از دید رانندگان و عابران پیاده را در نظر گرفت که در این روش مطالعات کالن و بیکن² و بوسلمن³ برای پرداختن به ابعاد بصری قابل تامل است (همان).

۱. Venturi

۲. Bacon

۳. bossel mann

3-6- شاخص‌های اندازه‌گیری هویت کالبد در علوم مختلف :

همان‌گونه که در تعریف‌های عام هویت اشاره شد ، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی از محدود حوزه‌های مختلف بشری هستند که در آن‌ها تعریف و مفهوم هویت نسبتاً روشن است . یکی از شاخه‌های علم روان‌شناسی در مفهوم پردازش هویت محیط مصنوع نقش دارد . در جامعه‌شناسی نیز مقوله هویت عنوان یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها و خصوصیات افراد و گروه‌های اجتماعی از جایگاه مهمی برخوردار است . بنابراین در حوزه خاص پژوهش خود برآنیم تا ملاک‌هایی برای سنجش هویت شهر از این دو دیدگاه مهم بدست دهیم تا بتوانیم بر این اساس جهان بینی مردم به مورد مطالعه و نیز ارزش‌های ایشان را در قالب طرح پژوهشی، ارزیابی و میزان ارتباط آن‌ها با شکل دهی به محیط مصنوع و برعکس را بررسی کنیم .

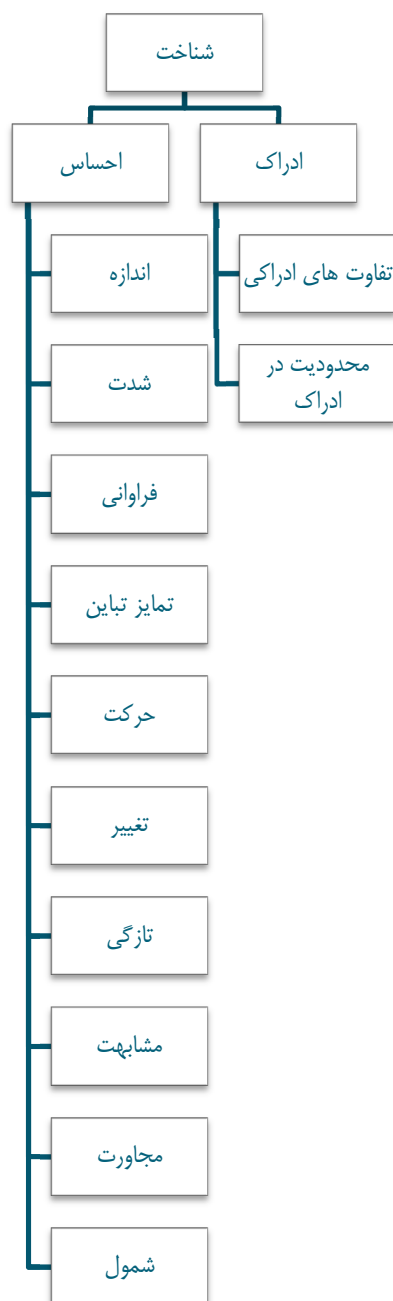
3-6-1- شاخص‌های اندازه‌گیری هویت از دیدگاه روان‌شناسی محیط

در روان‌شناسی محیط با سیر روند شناخت ، درک ، احساس و واکنش پدیده‌های قابل مشاهده مواجه هستیم.

شناخت : آنچه می‌توانیم ببینیم و از زمینه بصری آن در مغز خود آگاه شویم .

ادراک : عبارتست از سازماندهی و تفسیر محسوسات مورد توجه افراد اما نماهای قابل رؤیت ، صداها ، بوها و سایر محسوسات به سادگی و به طور خاص وارد آگاهی ما نمی‌شوند ، بلکه همواره ناخالص و آمیخته‌اند و وقتی به آن‌ها توجه می‌کنیم ، سعی داریم اطلاعات رابراساس تجربه ، اندازه ، شدت و فراوانی ، حرکت و تغییر و تباین و تازگی طبقه بندی و سازماندهی کنیم به نحوی که معنی قابل درکی برای ما داشته باشد . در فرآیند ادراک با محدودیت ادراکی (دید نسبی و حجم زیاد واقعیت‌ها که در ادراک ما نمی‌گنجد) ، تفاوت در ادراک افراد (هرگز دو نفر یک واقعیت را به طور کامل دریافت نمی‌کنند) مواجه هستیم.

از طرف دیگر در هر لحظه معین ، محرک‌های محیطی بی‌شماری ما را احاطه کرده‌اند که از اغلب آن‌ها نمی‌توانیم آگاهی داشته باشیم یا به آن‌ها عادت کرده‌ایم و یا فرا گرفته‌ایم در آن‌ها چشم بپوشیم و یا اندام‌های حسی ما قادر به دریافت آن‌ها نیستند . لذا فقط مقدار معینی از محرک‌ها را می‌توانیم به احساس خود درآوریم (گلکار ، ۱۳۷۸ : ۲۹) .

نمودار شماره 5-3- عوامل موثر بردرک عناصر هویت بخش از دیدگاه روانشناسی محیط (ماخذ نگارنده)

این تکنیک برای تائید ویا رد فرضیه اول از این لحاظ دارای اهمیت است که شهروندان بخش مرکزی تهران قادرند براساس عوامل منفک شده در نمودار شماره 5-3 عناصر هویت بخش به محله خود را از یکدیگر متمایز و احراز کنند.

3-6-2- عوامل مؤثر در فرآیند ادراک

عوامل گوناگونی به ادراک ما می‌انجامد که از مجموع آن‌ها می‌توان نتیجه گرفت که ادراک افراد و اشیاء و امور یکسان نیست .

تمایز و تباین با زمینه موجود : آدمی گرایش دارد که اشیایی را درک کند که مخالف با زمینه موجود است مثلاً در میان یک محله خرابه ، وجود یک برج زیبا و یا پارک زودتر به دیده می‌نشیند .
مشابهت : محرک‌هایی که مشابهت‌های کالبدی مشترکی دارند ، احتمالاً بیشتر با هم مرتبط و درک می‌شوند . مثلاً در شهرها مساجد دارای نما و کالبد خاص خود هستند و می‌توان آن‌ها را از سایر بناها تشخیص داد .

مجاورت : محرک‌هایی که در مجاورت هم قرار دارند چه از نظر فضا و زمان ، غالباً با هم همراه و مربوط می‌شوند و در ادراک ما تأثیر می‌گذارند . مثلاً اگر دو کالبد را همیشه در کنار هم ببینیم در نتیجه مشخصه‌های یکی را به دیگری نیز نسبت می‌دهیم .

شمول : بسیاری از محرک‌های که درک می‌کنیم، ناقص و یا غیر کامل هستند . از این‌رو به طور طبیعی تمایل داریم که اطلاعات را درباره آن‌ها تکمیل کنیم و یک چهره کامل از آن‌ها را ارائه دهیم ، مثلاً اگر یک تیر چراغ برق جلوی تابلوی ورود ممنوع را گرفته باشد با توجه به شناخت قبلی از قسمتی از این علامت کاملاً تشخیص می‌دهیم که تابلو مربوط به عبور ممنوع است (همان : 30) .

3-6-2-1- شاخص‌های اندازه‌گیری هویت از دیدگاه علوم اجتماعی :

درک وقایع اجتماعی و انسانی بسیار دشوارتر از درک عادی است . از این رو انسان به عنوان شناسنده همواره در معرض آثار گوناگون است که شناخت وی را از موضوع خدشه‌دار می‌کند اگر موضوع شناخت ما شیء مادی و محسوس بود ، به سادگی از ابزارهای اندازه‌گیری استفاده و سپس نتیجه اندازه‌گیری را به عنوان ملاک شناخت خود اعلام می‌کردیم ، در حالی که وقتی موضوع شناخت ما رفتار انسان است . دیگر ملاک‌های اندازه‌گیری به گونه‌ای جدا از ابزار اندازه‌گیری مادی بایستی تعریف شوند . در علوم اجتماعی با دو عنصر مهم شناسنده و موضوع شناسائی مواجه هستیم.

الف : شناسنده (بهره‌بردار ، جامعه انسانی ، شهروند و...)

شناسنده وقتی با موضوع شناسایی روبرو می‌شود، تحت تأثیر ویژگی‌های آن قرار می‌گیرد این ویژگی‌ها تحت تاثیر عمده عوامل زیر عبارتند از :

ارتباطات : وقتی بین شناسنده و موضوع شناسایی ارتباط برقرار می‌شود، فوراً استنباط‌هایی در خصوص موضوع شناسایی به دست می‌آید .

جایگاه : با وجود اینکه دو موضوع شناسایی ممکن است رفتار مشابهی داشته باشند ، ولی تفاوت جایگاهی آن دو شناسنده را وادار به درک متفاوتی از رفتار آن‌ها می‌کند . مثلاً از رفتارهای مشابه ساکنان بالای شهر و پایین شهر استنباط های متفاوتی می‌شود .

وضعیت مشاهده : چگونه یک شیء یا واقعه ادراک می‌شود . محتوای وضعیت، ممکن است اطلاعات اضافی درباره محرک (شخص یا رفتار) ارائه کند.

خودپنداری : شیوه سازماندهی و تفسیر محرک‌های محیطی توسط ما تحت تأثیر ویژگی‌های شخصی مان قرار دارد یکی از این ویژگی‌ها خود پنداری است .

پیچیدگی شناختی : این مفهوم نمایانگر گونه‌ای است که مردم تفکر و استدلال خود را با آن نظام می‌بخشند.

سوابق پیشین : سوابق گذشته ما به ما می‌آموزد که اشیا و وقایع را به شیوه‌های خاصی درک کنیم. حالت انگیزشی : ادراکات ما تحت تأثیر اندیشه‌ها و احساسات موقت مان قرار دارند ، مثلاً در هنگام گرسنگی تابلوهای رستوران‌ها جلب توجه بیشتری می‌کند .

کلیشه سازی : طبقه‌بندی مردم و افراد برحسب یک یا دو صفت و نسبت دادن ویژگی‌هایی به آنان بر حسب عضویت آنان در گروه‌های مختلف . کلیشه‌ها غالباً مبتنی بر صفاتی مانند جنس، نژاد، سن، مذهب، ملیت و شغل هستند .

تدافع ادراکی : گاهی با محرکی روبه‌رو می‌شویم که چنان تهدیدآمیز یا ناراحت‌کننده است که از دریافت آن خودداری می‌کنیم و پاسخ آن را به صورت انکار و نادیده گرفتن و یا تغییر جهت ادراک ، قبول ادراک و اطلاعات صرف از محرک می‌دهیم(حافظ نیا ، 1377 : 55) .

ب- موضوع شناسایی (کاربرد ، رفتار ، محیط و ...)

که تحت تاثیر عوامل مهم زیر است :

اطلاعات : پیام‌هایی که بین شناسنده و موضوع شناسایی ردو بدل می‌شود.

معنا : ارتباط فرآیندی ، نمادین که تکیه آن عمدتاً در واژه‌های معنادار است .

ارزش‌گذاری : ارسال پیام در قالب واژه‌ها بر اساس اطلاعات و معنی .

تأثیر تراکم بار اطلاعاتی (در موضوع شناسایی) : وقتی دریافت کننده پیام بیش از ظرفیت خود اطلاعات دریافت کند فقط بخش کوچکی از آن را می‌پذیرد .

تأثیر شهرت (در موضوع شناسایی) : ترکیب ارزشی معانی راجع به مجموعه‌ای از باورها که در حافظه فرد نگهداری می‌شود .

تأثیر تراکم بار اطلاعاتی (در موضوع شناسایی) : شهرت، برخلاف کلیشه با هویت اجتماعی یک شخص ارتباط دارد . بنابراین شهرت موضوعی است منحصر به فرد یک شخص یا شیء در حالی که کلیشه در

مورد گروهی از افراد و یا اشیا به کار می‌رود که در وضعیت یکسانی قرار دارند شهرت اساساً ادراک مستقیم ما را از افراد و اشیا تشکیل می‌دهد .

تأثیر خود میان بینی (در موضوع شناسایی): این مفهوم نمایانگر قضاوتی است که انسان از زاویه دید خود درباره شیء و یا کسی دارد .

تأثیر قوم مداری (در موضوع شناسایی): اساس این مفهوم بر این پایه استوار است که فرهنگ‌ها متنوع هستند

تأثیر ذهنی گرایی (در موضوع شناسایی): این مفهوم نمایانگر وضعیت ذهنی خاصی است که از باطن ، ذهن فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد .

تأثیر هم‌نوایی (در موضوع شناسایی): هم‌نوایی فرایندی است روانی-اجتماعی که از طریق آن شخص همان طرز تلقی ها ، کردارها ، عادات و آداب زندگی و اندیشه را می‌پذیرند که افراد مسلط در محیط اجتماعی پیرامونش پذیرفته‌اند .

تأثیر تفکر ارتجاعی (در موضوع شناسایی): این تفکر موضوعی اجتماعی است و آن را طرز تفکر جمعی نیز خوانده‌اند . این مفهوم عقاید و طرز تلقی های اساسی شخص را شدیداً مقید و مشروط می‌کند .

تأثیر شرایط محیط (در موضوع شناسایی): ناشی از تأثیر متقابل فرد و محیط است .

تفسیر وقایع گذشته (در موضوع شناسایی): در علت یابی واکنش فرد در مقابل موضوع ، تأثیر بسزایی دارد و می‌توان آن را از این قرار دانست .

عادات اکتسابی : رفتار شخصی که قبلاً در محیط بوده با شخصی که برای اولین بار وارد همان محیط می‌شود، تفاوت دارد .

صور خیالیه : وقتی از مکانی و یا شهری سخن به میان می‌آید ، حتماً تصویری معین به ذهن متبادر می‌شود که اگر قبلاً دیده شده باشد تصویر آن واگر ندیده باشد تصاویر عکس آن برای فرد تجسم می‌یابد.

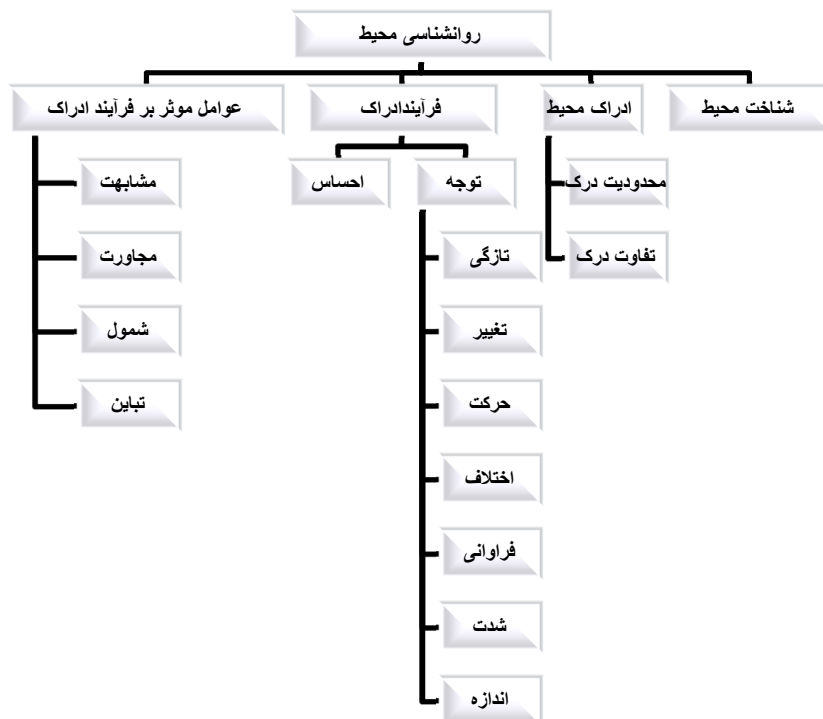
تداعی : هرگاه موضوعی را تجربه می‌کنیم که قبلاً هم تجربه ای از آن داشته باشیم ، موضوع یادشده سیاق و زمینه را به ذهن متبادر می‌کند .

عناصر غیر احساسی در ادراک : نمود بصری اشیا نمودی ناقص است که جاهای خالی آن را باید به وسیله احساس لامسه و غیره پر کرد که عادتاً جز احساس اصلی ادراک ما به شمار می‌آیند .

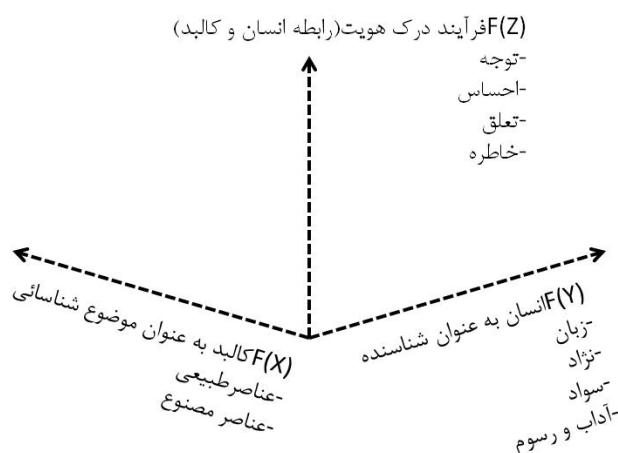
حافظه : یادآوری امور در ذهن دو علت دارد، اول محرک کنونی و دوم واقعه گذشته که بر محرک فعلی اثر می‌گذارد .

تجربه : یک سرگذشت معین و سلسله‌ای از وقایع که به وسیله یک علت یادآوری به هم متصل شده‌اند . بنابراین علیرغم پیچیدگی‌های موجود در ارزیابی و مدل‌سازی برای سنجش جهان بینی مردم مورد مطالعه و نیاز به استفاده از گذشته علمی متنوع و قوی به ، در این خصوص تلاش می‌شود تا در حد امکان برای دستیابی به اهداف طرح، مطالعات را جهت تحکیم و در قالب اصطلاحات علمی آن را به کار ببریم(حافظ نیا ، 1377 : 82) .

نمودار شماره 6-3- عوامل موثر بر درک عناصر هویت بخش از دیدگاه علوم اجتماعی (ماخذنگارنده)

شکل شماره 4-3- فرآیند درک هویت از دیدگاه علوم اجتماعی (کمیلی ، 1387 : 46)

3-7- اندازه گیری هویت مؤلفه های شهر :

برای شناخت هویت یک شهر باید مولفه های سازنده شخصیت آن را شناخت ، که این مولفه ها نیز مانند مولفه های شخصیتی انسان دارای دو بعد کالبد و روحی (ادراکی) هستند . این مولفه ها می توانند از طریق سه عامل کالبد (محیط طبیعی و مصنوع) ، جامعه (انسان) ، و ارتباط بین جامعه و

کالبد (ادراک) از یکدیگر تفکیک شوند. متغیرهای هر یک از این مولفه ها، چنانچه دارای صفات اختصاصی و برجسته باشند، نقش شاخص و معرف هویتی را ایفا می کنند. اجزاء مولفه های کالبدی محیط طبیعی از متغیرهایی چون کوه، تپه، دشت، پوشش گیاهی، آب و هوا و... برخوردار است. اجزای مولفه های کالبدی مصنوع از متغیرهایی چون خیابان ها، ساختمان ها، مساجد، پارک ها و... در نهایت اجزای مولفه های انسانی (زبان، دین، سطح سواد، اعتقادات محلی و...) تشکیل می شوند که با استفاده از انواع شیوه های تحقیق، اعم از اسنادی و کتابخانه ای، مشاهده، مصاحبه، شناخت و تجزیه تحلیل این متغیرها قابل کمی شدن هستند. عامل مهم در اینجا گزینش متغیرهایی است که محتوای هویتی منظر بخش مرکزی تهران را توضیح دهد و ارزش گذاری شاخص ها، متغیرها و یا معرف های هویتی را معرفی کند. این روش محقق را به آزمون فرض های دوم و سوم یعنی تاثیرگذاری الگوهای اسلامی ایرانی و کالبد تاریخی بر روند توسعه نزدیک می کند.

مایینگ در مقدمه کتاب ادراک منظر معمول می نویسد: " محیط، ما را مانند مخلوقات نگهداری می کند و محیط و منظر، ما را مانند فرهنگ به نمایش می گذارد و چشم ما محیط و منظر را تعریف کرده و ذهن، آن را تفسیر می کند. محیط و منظرهایی که انسان در آن ها سکونت دارد، تاریخچه فرهنگ بوده، مفاهیم آن را منتقل می سازند."

تیلگرد می نویسد: ما می توانیم محیط و منظر را بخوانیم همان گونه که می توانیم کتابی را بخوانیم هر فرهنگی می تواند برای شناختن خود شرح حال خود را بخواند در عین حال اصول حاکم بر ادراک منظر را به نظر وی می توان شامل موارد زیر دانست:

- 1- اصل محیط و منظر به عنوان کلید شناخت فرهنگ: این اصل می گوید که اجزای معمولی محیط و منظر به ما بینش می دهند که بدانیم چگونه مردمی هستیم.
- 2- اصل وحدت فرهنگی و برابری محیط و منظر: این اصل می گوید که کلیه عناصر محیط و منظر انسانی حامل مفاهیم هستند و اغلب آن ها به یک میزان مفهوم را منتقل می سازند.
- 3- اصل تاریخی: اهمیت آشنایی با تاریخ در هنگام خواندن منظر را بیان می کند.
- 4- اصل جغرافیایی: که به موقعیت جغرافیائی قرار گیری عناصر منظر مرتبط است
- 5- اصل عناصر معمولی.

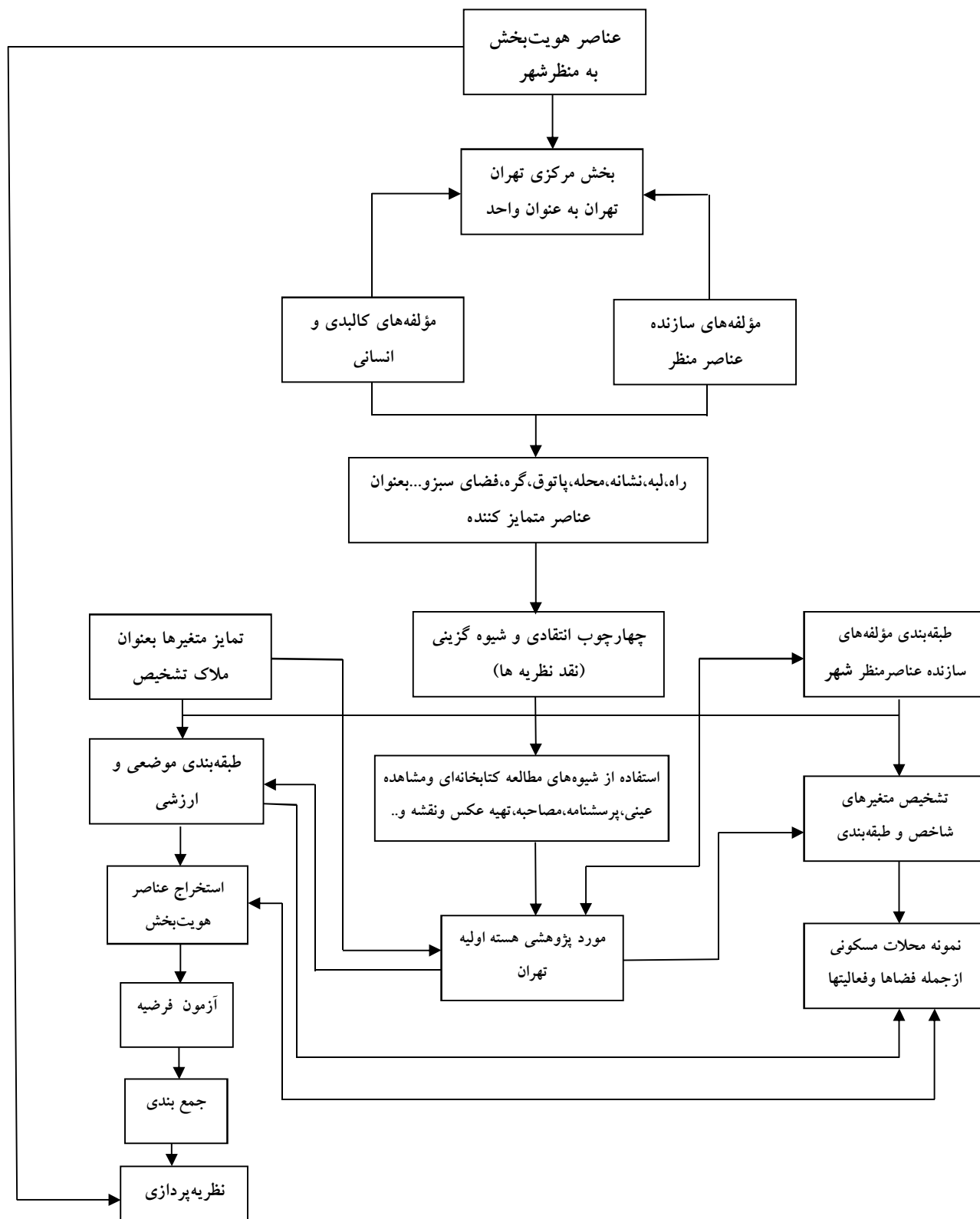
6- اصل ابهام محیط و منظر: محیط و منظر به دو صورت محو و پیچیده و نه مستقیم و به وضوح معانی را منتقل می سازند و هر گفته موضوع تفاسیر متعدد است. زیرا این مناظر معانی متعددی را در بر داشته و به مشاهده کننده اجازه می دهند که خود پیامش را کامل کند.

ریچارد سنت می نویسد: مکان سازی بر پایه انحصار، یک نواختی یا نوستالژی به لحاظ اجتماعی سمی و از نظر روان شناسی، بی فایده است (محمودی نژاد، هادی و همکاران، 1388: 628).

در این رساله محقق سعی دارد تا با بیان مدل های رایج در ارزیابی هویت بصری در ایران و جهان به مدلی جدید برای طبقه بندی عناصر هویت بخش به منظر شهری با استفاده از الگوهای غربی و داخلی

Archive of SID

دست یافته و آن را ارائه دهد ، این مدل براساس طبقه بندی گروه های مختلف اجتماعی و نیز طبقه بندی عملکرد های مختلف عناصر هویت بخش ارتباط بین این طبقه بندی ها را با یکدیگر بر اساس میزان حساسیت و واکنش افراد و ارزیابی محقق از این حساسیت ها و دلایل آن پرداخته است.

نمودار شماره 3-7- ساختار انجام رساله عناصر هویت بخش به منظر شهر

3-9- روش های آماری و آزمون های مورد استفاده برای پاسخ گویی به هریک از پرسش ها و فرضیه های پژوهش

تکنیک برآیند فرآیند عین به ذهن برقراری ارتباط شناسنده با موضوع شناسائی از یک طرف و مقیاس ارزیابی بصری (کلان ، میانی و خرد) و نیز نوع مدیریت ، شناخت و تحلیل عناصر بصری است (سلیمی ، 1387 : 107).

شکل شماره 3-5- نقش تکنیک در تعیین هویت عناصر منظر شهر (سلیمی ، 1387 : 112)

در این رساله برای دست یابی به تکنیک ارزیابی و تحلیل عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران ابتدا از آنچه که به عنوان مدل ها و تکنیک های تحلیل ارزیابی هویت بصری به آزمایش فرضیات گذارده شده چند مورد را که در ارتباط با موضوع این رساله است ذکر می کنیم.

3-9-1- تکنیک های تحلیل اطلاعات :

- 1- تکنیک تحلیل هویت بالذات منظر : برای تحلیل مناظر ارزشمند بکار می رود و شامل رویت محل دریافت منظر و نقطه ارزیابی و نقطه رویت است (آزمون فرض سوم).
- 2- تحلیل مقایسه ای منظر : توسط ساوت ورث استفاده شد و درآینده منظر باتوجه به روند ساخت وساز به مقایسه می پردازد و عوامل تهدید کننده و نقاط قوت را موردبررسی قرار می دهد (آزمون فرض دوم).
- 3- تحلیل رایانه ای منظر : از طریق شبیه سازی و هم پوشانی های رایانه ای و مدل سازی های سه بعدی صورت می گیرد.
- 4- تحلیل از دیدگاه شهروندان : همان گونه که در روش لینچ از تصویر شهروندان بوستون انجام شد صورت می گیرد (آزمون چهار فرض رساله) (سلیمی ، 1387 : 124).

3-9-2- مدل های تشخیص هویت شهر :

کیفیت محیط مسکونی از منظر رویکردهای طراحی کالبدی عمدتاً محصول توجه تئامان به الگوهای فکری، فرهنگی، رفتاری ساکنین محیط مورد نظر و نیز معیارهای کالبدی، محیطی در مراحل مختلف سیاست گذاری، طراحی و اجرای محیط های سکونت شهروندان محسوب می شود. در این چارچوب پرداختن به حالات ذهنی، روانی ساکنین و در نظر گرفتن مؤلفه های ادراک محیطی محورهای اصلی بحث درباره ی کیفیت محیط سکونت را تشکیل می دهد (آزمون فرض چهارم). در ادامه با تشریح تعدادی از تئوری های طراحی کالبدی، به تبیین و برجسته ساختن معیارهای کلیدی حصول کیفیت مطلوب محیط های مسکونی می پردازیم (آزمون فرض سوم) (گلکار، 1380: 17).

3-9-2-1- مدل اپلیارد

بر اساس مدل اپلیارد می توان مؤلفه های گوناگون کیفیت طراحی محیط های مسکونی را بر اساس پاسخ گویی به حالات ادراکی مختلف انسان سازمان دهی و طبقه بندی نمود. در طول چند دهه ی گذشته تعداد قابل ملاحظه ای از معماران و طراحان شهری به مبحث ادراک محیطی و شیوه های مختلف آن پرداخته اند. دانلد اپلیارد به عنوان یکی از برجسته ترین پیشگامان این شاخه از مطالعات تجربی طراحی شهری، واکنش های ادراکی انسان در برابر محیط را به سه حالت زیر تفکیک می کند:

- 1- حالت « واکنشی- عاطفی » : این حالت در برگیرنده ی واکنش های عاطفی¹ افراد نسبت به محیط است، در این وضعیت محیط به مثابه ی محرکی جهت برانگیختن احساسات و تداعی معانی تلقی می گردد (آزمون فرض سوم).
- 2- حالت « عملیاتی » : حالتی است که غالباً توسط افراد در زندگی روزمره بکار گرفته می شود. نظیر تردد از مکانی به مکانی دیگر جهت انجام عملکرد خاصی همچون کار، ملاقات و...
- 3- حالت « استنباطی » : در حالت استنباطی افراد برای حمایت از فعالیت های « عملیاتی » و « واکنشی- عاطفی » خود در جستجوی کسب اطلاعات از محیط و نهایتاً فهم « معنی » آن هستند در این وضعیت « اطلاعات استنباط شده » موجب روشن گردیدن هویت فردی و جمعی محیط و جامعه ی مرتبط با آن و نهایتاً تعریف « حس مکان » می گردد (گلکار، 1380).

1. emotional

2-2-9-3- مدل لنگ

محیط در تعریف لنگ شامل محتوای زمینی، جاندار، اجتماعی و فرهنگی است. هرکدام از این محیط‌ها زندگی مردم و ماهیت نگرش‌های آنها را به محیط ساخته شده و انتظارات آنها را از کار طراحان تحت تأثیر قرار می‌دهد. آنچه معماران خلق می‌کنند محیط بالقوه‌ای است برای رفتار انسان؛ و آنچه شخص استفاده و تحسین می‌کند محیط مؤثر بر اوست (لنگ، 1386: ص 85). مطابق دیدگاه لنگ دو نمونه از مدل‌های نیازهای انسانی برای تبیین قابلیت‌های انسانی محیط ساخته شده مورد استفاده طراحان محیط قرار گرفته است: مدل مقیاس احساسات اصلی در رقابت الکساندر لیتون (1995) و سلسله مراتب نیازهای انسانی آبراهام مازلو (آزمون فرض سوم) (1954-1943).

لیتون نیازهای زیر را تشخیص داده است:

(1) امنیت فیزیکی، (2) ارضای جنسی (3) ابراز دشمنی (4) ابراز عشق (5) حفظ علایق شخصی (6) شناسایی شدن (7) بیان خودانگیزگی (8) تشخیص جایگاه خود و دیگران در جامعه (9) حفظ و مراقبت از عضویت در گروهی معین (10) تعلق به یک نظم معنوی. بعضی از این نیازها با قابلیت‌های ابزاری محیط مرتبط اند (مثل امنیت و بیان خودانگیزگی) و بعضی دیگر در سطح قابلیت‌های نمادین محیط (مثل شناسایی و عضویت) مطرح هستند. این نیازها هم پیچیده اند و هم نظم و دسته بندی روشنی ندارند.

مازلو نیز نیازهای انسانی را بر اساس ساختاری سلسله مراتبی چنین طبقه بندی نموده است:

- 1- نیازهای فیزیولوژیک (مثل گرسنگی و تشنگی)
  - 2- نیازهای ایمنی (مثل امنیت و محافظت در مقابل صدمات فیزیکی)
  - 3- نیازهای تعلق و دوست داشتن (مثل عضویت در گروههای اجتماعی و نیاز عاطفی)
  - 4- نیاز به قدر (یعنی فرد نزد خود و دیگران دارای ارزشی بالا باشد)
  - 5- نیاز به خودشکوفایی (که بیانگر میل به ارضای ظرفیت‌های فردی است)
  - 6- نیازهای شناختی و زیباشناختی (مثل میل به دانستن و تمایل به زیبایی برای زیبایی)
- طبقه بندی مازلو برای تفکر طراحی محیط و مسائل مورد نظر طراح چارچوب مناسبی را فراهم می‌آورد (لنگ، 1386: 96). از دیدگاه لنگ نیازهای یادشده در چارچوب راهکارهای طراحی محیط

قابل پاسخ گویی است. طبقه بندی این راهکارها که هر کدام برای برآوردن نوع خاصی از نیازهای انسانی مناسب هستند (آزمون فرض چهارم)، در جدول زیر قابل مشاهده است:

جدول شماره 1-3- نیازهای انسانی و راه کارهای طراحی جهت برآورده کردن آنها براساس مدل لنگ

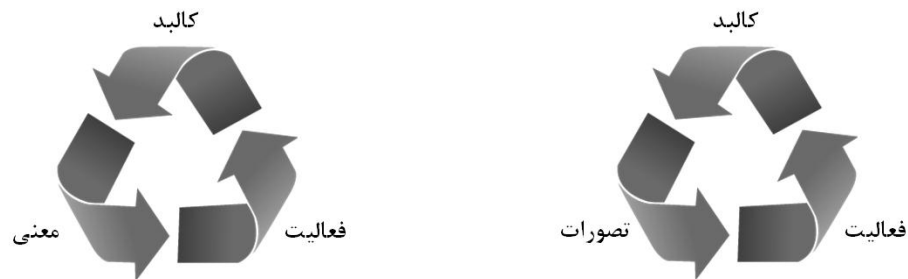
نیاز	راهکارطراح
فیزیولوژیک	کیفیت مسکن، تسهیلات و تجهیزات
احساس تعلق	تقویت حس مکان، هویت، خوانائی و تناسب بصری
عزت نفس	مالکیت، حس فردیت، تعلق به مکان و یا گروهی خاص
خودشکوفائی	شخصی سازی فضا و رعایت اصل تنوع
زیباشناختی	مناظر شهری مطلوب و غنای کیفیت محیط

مأخذ: (گلکار، 1380: 65)

3-2-9-3- مدل کانتر، مؤلفه های مکان

مدل مشهور دیوید کانتر از پیشگامان مطالعات ادراکی معماری و طراحی شهری، را می توان از دیگر چارچوب های نظری که قادر به تبیین مؤلفه های کیفیت طراحی محیط های مسکونی شهری است محسوب نمود. دیوید کانتر مدلی را برای مؤلفه های سازنده کیفیت محیط مطرح کرد که به مدل مکان شهرت دارد. در این مدل کانتر عنوان می کند که محیط شهری به مثابه یک مکان متشکل از سه بعد در هم تنیده کالبد، فعالیت و تصورات است. از آن جا که کیفیت محیط شهری یک مکان ناگزیر از پاسخ دهی مناسب به ابعاد گوناگون محیط شهری است می توان مؤلفه های سازنده کیفیت محیط شهری را مؤلفه هایی به موازات مؤلفه های سازنده مکان تعریف نمود. به عبارت دیگر با اقتباس از نظریه مکان کانتر می توان گفت کیفیت محیط شهری عبارت است از برآیند سه مؤلفه که هر یک از آن ها متکفل برآورده ساختن یکی از کیفیت های سه گانه کالبدی، فعالیت و تصویری محیط شهر است. جذابیت و کارایی مدل کانتر باعث شده است تا دیگر صاحب نظران شهرسازی نیز با الهام یا اقتباس از آن روایت های متنوعی از مدل مزبور ارائه نمایند. به طورمثال مدل حس مکان جان پانتر را که بر سه گانه بودن مؤلفه های دخیل در خلق حس مکان دلالت دارد می توان از روایت های فرعی مدل کانتر دانست. بر اساس مدل جان پانتر سه مؤلفه کالبد، فعالیت و معنی در خلق حس مکان دخیل هستند که به نحو قابل ملاحظه ای با سه مؤلفه پیشنهادی کانتر تشابه دارند (گلکار، 1380).

شکل شماره 3-6- مولفه های کیفیت محیط شهری کانتر شکل شماره 3-7- مدل مکان جان پاتنر ماخذ(گلکار ، 1380 : 68)

3-9-2-4- مدل کاپلن

کاپلن مدلی را در مورد نحوه تجربه کردن و درک کردن محیط انسان ساخت توسط مردم ارائه داده است. وی بر اهمیت و ضرورت جمع آوری اطلاعات درباره محیط تاکید نمود و رضایت استفاده کننده را از یک محیط مستلزم این می داند که استفاده کننده اطلاعات مورد نیاز را برای شناخت در اختیار داشته و محیطی باشد که برای مردم معنی دار بوده دارای تازگی و چالش و مقداری رمز و راز باشد تا ذهن را به کاوش وا دارد. او عواملی را که در شناخت و تجربه مردم از محیط نقش دارند در شکل شماره 3-8- بر می شمرد (اورنگ، 1386 : 15).

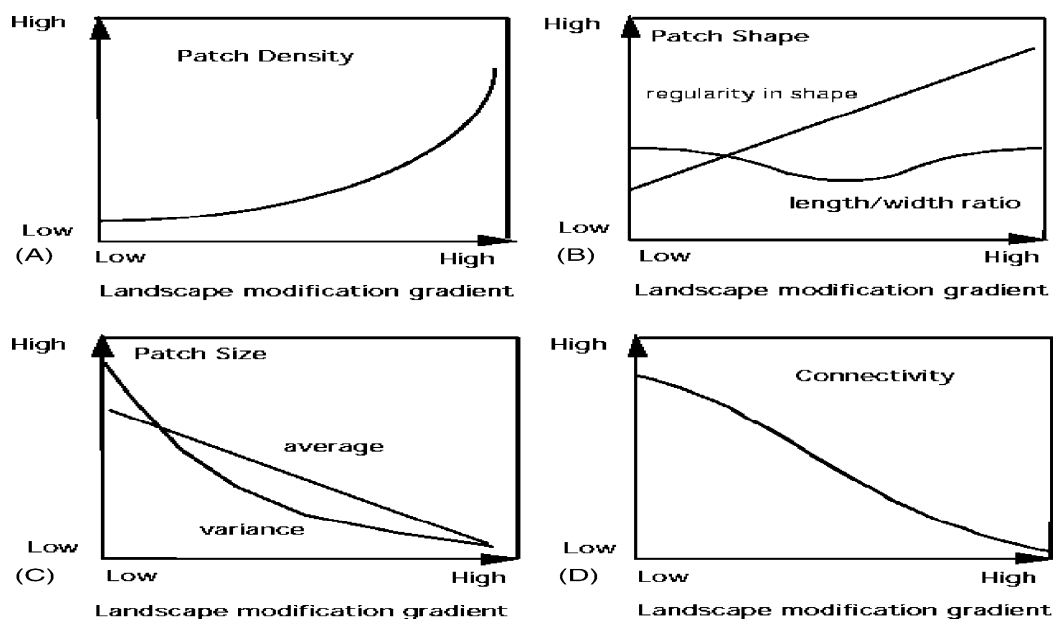

شکل شماره 3-8- مولفه های مدل کاپلن درمورد شناخت مردم از محیط (اورنگ، 1386 : 15)

3-9-2-5- مدل ارزیابی طبقه بندی حساسیت منظر شهری :

استفاده از رویکردهای مختلف به منظور بهبود طبقه بندی LULC یا دقت تشخیص و تغییر منظر شهری که شامل اختلاط اطلاعات جغرافیائی است. توسط هریس و ونتورا (هریس و ونتورا، 1995) در سرشماری از داده ها، ویژگی های بافت، و ساختار و یا اطلاعات بافت، به داده های دور سنجی طیفی منجر می شود که در آن متخصص با استفاده از سیستم و گونه طبقه بندی و به کار گیری multisensory، داده ها را در هم ادغام می کند و نهایتاً نمودار هائی به شرح شکل شماره 3-9 که

در آن حساسیت ها از کم تا زیاد بررسی و براساس این مدل اقدامات اصلاحی صورت می گیرد (آزمون فرض چهارم).

شکل شماره 9-3- مدل هریس و نتورا در بررسی حساسیت طبقه بندی منظر شهر

3-10- ملاک های ارزیابی منظر و آثار بصری موسسه منظر و مدیریت و ارزیابی زیست محیطی انگلستان

ارزیابی پیامد زیست محیطی¹ که منظر و ارزیابی ویژگی بصری از اجزای مهم آن به شمار می روند براساس توافق نامه بین المللی از سال 1970 به بعد مورد استفاده قرار گرفت (طبیعیان ، 1385 : 3). در چهارچوب اتحادیه اروپا و براساس دستورالعمل شماره 337 سال 1985 شورای اقتصادی اروپا (EIA (85/337/EEC) به بخش قانونی و مستندی از فرآیند برنامه ریزی مبدل گشت این دستور العمل در سال 1997 در قالب دستورالعمل شماره (97/11/EC) ترمیم گردید (همان). لذا انتشار رهنمودهای کلی و پایه ای برای ارزیابی خصیصه های منظر توسط بنیاد میراث اسکاتلند اسناد جامعی را در این خصوص ارائه می کند که از جمله مهم ترین روش های آن که توسط مشاوران و متخصصان ارائه شده به شرح زیر اعلام می گردد.

روش اول : معیارهای آستانه ای ارائه شده توسط شرکت سهامی عام ترنس اوروک که در آن بعد از تعریف بزرگی و درجه آثار بر مطلوبیت بصری از طریق طبقه بندی شش گانه به دست می آید . این درجه بندی شامل : "هیچ کدام ، قابل اغماض و چشم پوشی ، اندک ، متوسط ،

1. Effects Impact Assessment

اساسی ، جدی " است که پیشنهادهای ارائه شده را برای تقویت آثار بصری می توان در این طیف ها قرار داد . بطورمثال پیشنهاد های اساسی و جدی قابل اجرا بوده و به همین ترتیب پیشنهاد های هیچکدام و قابل اغماض در درجه اهمیت کمتر قرار می گیرند(همان : 137).

روش دوم : معیارهای استفاده شده برای ارزیابی آثار بصری برگرفته از آزمایش مشهور مری اکونور در این روش معیارهای مورد استفاده عبارتند از : "فاصله ، ارتفاع ، اندازه ، زمینه(موضوع) ، وضعیت آب و هوایی ، فعالیت ، تغییرات" (همان:138).

روش سوم : معیارهای مورد استفاده برای عوامل اهمیت و حساسیت در این روش نقاط دید و عوارض کالبدی به طیف های "حساس ، با اهمیت ، حساسیت متوسطی ، حساسیت اندکی یا قابل چشم پوشی و حساسیت پائین" ارزیابی می گردند(همان: 140) .

روش چهارم : معیارهای اهمیت برای اثر بصری توسط مشاوران نیکلاس پیرسون در این روش معیارها به "اثر نامطلوب اساسی ، اثر نامطلوب متوسط ، اثر مطلوب اندک ، اثر مطلوب مفید ، اثر کاملا مطلوب و اثر بدون لزوم تغییر" تقسیم بندی می شوند که براساس هر طیف از این تقسیم بندی اقدامات بهسازی متناسب با آن باید صورت پذیرد . این اقدامات می توانند از حذف اثر تا بهسازی و بازسازی و نهایتا حفاظت از وضع موجود آن تغییر یابند. برای تعیین ارزش بر پایه دستورات العمل DETR'S ملاک تعیین ارزش در عملکرد حوزه های جغرافیائی تعیین می شوند(همان : 143)(آزمون کلیه فرضیات) .

جدول شماره 2-3- معیارهای دسته بندی اهمیت عناصر بصری بر اساس سطح جغرافیائی عملکرد

نمونه مثال ها	نمونه مقیاس	نمونه معیار	ارزش
مناطق تعیین شده به عنوان میراث جهانی بشر	درمقیاس بین المللی و ملی	اهمیت بالا و نادر بودن و یا زمینه محدودی برای جایگزین داشتن	استثنائی ، فوق العاده با ارزش
پارک ملی	مقیاس ملی ، منطقه ای و محلی	دارای اهمیت نادر یا نیروی اندکی برای جایگزینی	کیفیت بالا
نمونه های پیش بینی شده اما با ارزش توسط نشریات غیر رسمی اعلام شده اند	منطقه ای ، محلی	اهمیت متوسط و نادر ، نیروی محدودی برای جایگزینی دارد	سطح متوسط
پهنه هائی که بازنگری شده اند و به نظر می رسد دارای مولفه هائی برای بهبود مورد شناسائی قرار گرفته اند	محلی	درجه اهمیت پائین و نادر	فقیر یا پائین
مناطقى که برای بازیابی کیفیت های از دست رفته و احیای آنها مشخص شده اند	محلی	اهمیت و کیفیت اندک و نادر	بسیار فقیر

روش پنجم : تعیین بزرگی موارد مندرج در جدول زیر بر اساس رهنمودهای روش شناسی¹ برای مطالعه چند نظمی اصلاح گردیده و بسط داده شده است .

جدول شماره 3-3- معیارهای دسته بندی اهمیت عناصر بصری بر اساس بزرگی

بزرگی/اندازه	معیار عادی
عمده	فاقد خصیصه ای متمایز ، اثر بر یکپارچگی در ارتباط با مفاهیمی چون انسجام ، ساختار و عملکرد در سراسر پهنه برای تخریب توانائی نگهداری مولفه هایی که منطق وجودی پدیده را فراهم می سازند کافی خواهد بود
متوسط	اثر بر خصیصه ها ، اثر بر کلیت و تمامیت سراسر پهنه ای که برای از بین بردن در زمینه مفاهیمی چون انسجام فضائی ، ساختار و عملکرد را تحت الشعاع قرار می دهد ، توانائی برای بازپس گیری ، یا ابقاء عناصر کالبدی دارد و منطق وجودی پهنه را فراهم می کند کافی خواهد بود
جزئی	اثر بر خصیصه ها ، اثر بر کلیت و تمامیت از جنبه مفاهیمی چون پیوستگی فضائی ، ساختار و عملکرد در سراسر ناحیه برای کاهش دادن توانائی و بازپس گیری و ابقاء عناصر و اجزای کالبدی خود که در واقع دلیل وجودی منظر هستند کافی خواهد بود
قابل اغماض	هیچ کدام از موارد فوق کاربرد ندارند

ماخذ: (طیبیان ، 1385 : 144)

یکی از مشکلاتی که در جدول فوق وجود دارد این است که جدول تمامی تغییرات را منفی و نامطلوب می پندارد و اگر خوب نباشد آن را نا خوشآیند می نامد.

۱. Dert

جدول شماره 3-4- پیشگویی پیامدهای بصری با کاهش آثار(ماخذ:طیبیان ، 1385 : 147)

موضوع پهنه	توصیف پیامد	بزرگی	حساسیت	درجه اهمیت	پیامد	طبیعت	اهمیت
درجه ناحیه							
تغییر در مولفه های منظر، ویژگی ها یا کیفیت							
محل/ درجه محله							

شکل زمین	مقیاس/متن تغییر شکل زمین	N	L				بی اهمیت
کاربری زمین	مقیاس/متن تغییر کاربری	M	L				متوسط کم
پوشش زمین	مقیاس/متن تغییر پوشش زمین	M	L				متوسط کم
خصوصیت منظر	مجموعه آثار	M	L				متوسط کم
کیفیت منظر	مجموعه آثار کوتاه مدت	M	L				متوسط کم
	مجموعه آثار بلند مدت	M	L				متوسط کم

محل/ درجه محله

شکل زمین	مقیاس/متن تغییر شکل زمین	VL	L				بی اهمیت
کاربری زمین	مقیاس/متن تغییر کاربری	VH	L				متوسط کم
پوشش زمین	مقیاس/متن تغییر پوشش زمین	VH	L				متوسط کم
مولفه ها	فتدان لبه ها	ML	L				متوسط کم
	فتدان جنگل/پاک کردن	ML	L				متوسط کم
	فتدان اراضی کشاورزی	MH	L				متوسط کم
	افزایش پرچین ها	VH	L				
	افزایش درختان/جنگل	VH	L				

راهنما : بزرگی و حساسیت درجه اهمیت پیامد طبیعت
 ناچیز= N ، خیلی کم = VL ، کم = L ، متوسط کم= ML ، متوسط = M ، متوسط-بالا= MH ، بالا= H ، خیلی بالا= VH
 بین المللی= I ، ملی= N ، منطقه ای = R ، ناحیه ای و محلی= D
 نامناسب= A ، بیطرف= N ، سودمند= B
 کوتاه مدت= ST ، طولانی مدت= LT ، قابل برگشت = R ، غیر قابل برگشت= IR

3-11- روش ها و ابزار گردآوری اطلاعات

مراحل مختلف و روش های انجام رساله به صورت زیر خلاصه شده است:
 مرحله اول(مطالعات کتابخانه ای): تحقیق شامل شناخت و پرداختن به موضوع ، ادبیات تحقیق در ایران و جهان، تدوین فرضیات و اهداف و پرسش تحقیق است که عمدتاً شامل مطالعات اسنادی و توصیف وضع موجود شامل توصیف محدوده مطالعه و سیر تحول در دهه های اخیر و نیز توصیف و نکته برداری از مشاهدات محقق است . در پایان این مرحله شاخص ها و متغیرهای قابل اندازه گیری در محدوده مطالعه برای تحلیل عملکرد عناصر هویت بخش به منظر شهری تعیین می شوند.

مرحله دوم(محدوده مطالعه): شامل جمع آوری اطلاعات خام بصری شامل عکس و نقشه های حاوی جزئیات مربوط به نمونه موردی درمحدوده مطالعه (واقع درمنطقه 12 شهرداری تهران منتهی به 12 دروازه شهر محدود به خیابان های هفده شهریور ، حافظ ، انقلاب و شوش به وسعت 20 کیلومتر مربع) و نیز توزیع و تکمیل پرسش نامه (اکتشافی) برای آزمون فرضیه .

مرحله سوم (پرسشنامه): در این رساله چهار دسته پرسش شونده برای جمع آوری اطلاعات شامل ساکنین و کسبه، بهره برداران یعنی رهگذران و نیز مدیران و کارشناسان مسکن و شهرسازی و شهرداری و نیز متخصصین برنامه ریزی شهری مورد پرسش قرار خواهند گرفت تکمیل 200 پرسش نامه برای ساکنین و کسبه به نسبت مساوی هر کدام 100 پرسشنامه، 100 پرسش نامه برای بهره برداران یعنی رهگذران و گردشگران و مشتریان و 100 پرسشنامه برای مدیران و کارشناسان و صاحب نظران به نسبت 50 پرسشنامه برای هر کدام که به روش پیمایشی با نمونه گیری خوشه ای و به صورت اتفاقی توزیع و جمع آوری می گردند تا میزان صحت فرضیات در آنها مشخص گردد.

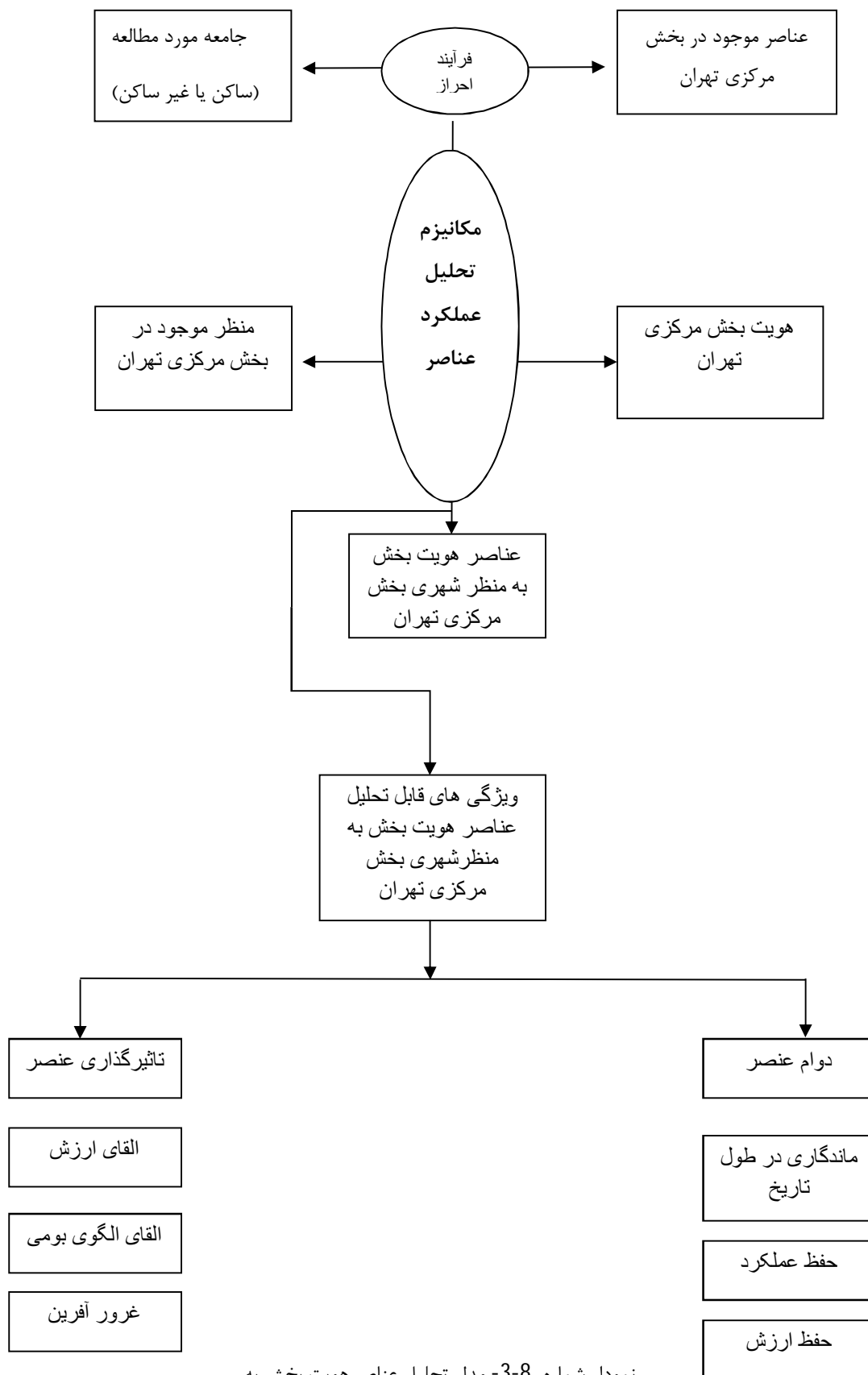
مرحله چهارم (تحلیل آمار): طبقه بندی اطلاعات جمع آوری شده حاصل از پرسش نامه ها و توصیف و تحلیل آنچه برداشت شده (توصیفی، تحلیلی) با رویکرد ماهوی و نشانه شناسی و استفاده از ماتریس تحلیل برای آزمون فرضیه.

مرحله پنجم (نتیجه گیری): جمع بندی و نتیجه گیری و ارائه گزارش نهایی (تحلیلی) باتوجه به بنیادی-کاربردی بودن این رساله و نیز ضرورت جمع کردن متغیرها از طریق پیمایش برای تحلیل و ارزیابی واکنش افراد (ساکنین، بهره برداران، رهگذران و گردشگران) و از طرفی این که بدانیم در حوزه منظر شهری با چند دسته از عناصر و در چه سطح و چه مقیاس مواجه هستیم؟ ضمن آن که می خواهیم نقش خلاقیت و نوآوری را در عین حالت وجودی تثبیت کنیم. از طرفی با عناصری نیز در حوزه فعالیت در شناخت و درک منظر شهری مواجه هستیم که خود به نوعی هویت بخش به سیمای شهر در محدوده مطالعاتی ما است.

در تقسیم بندی های مختلف از عناصر هویت بخش به منظر شهری نیز به نظر می رسد نقش رویداد و خاطره، شفافیت و سازگاری و نفوذ پذیری، نمائی و خوانائی بیش از بقیه در شناخت و درک عملکرد عناصر منظر شهر نمایان و قابل تحلیل باشند. در جائی دیگر نیز ملاحظه شد با تفکیک عوامل هویت بخش به فعالیت های انسانی، عوامل کالبدی و غیر کالبدی می توان عوامل ذهنی را در نقش انگیزی و معنا بیشتر دنبال کرد. در میان رویکرد ها نیز نشانه شناسی برای رمز گشائی از معنی و محتوا بیش از سایر رویکردها مناسب به نظر می رسد از طرف دیگر ارزش گذاری عنصر از طرف شناسنده و تأثیر شهرت و تراکم بار اطلاعاتی، تأثیر قوم مداری و تأثیر خودمیان بینی، تفکر ارتجاعی، هم نوائی، تأثیر ذهن گرائی، تفسیر وقایع گذشته، تداعی، صور خیالی و تجربه از جمله عوامل ذهنی هستند که در مورد بخش مرکزی تهران به نظر می رسد بیش از عوامل دیگر بر روی حافظه کاربران تأثیر گذار باشند.

روابط علت و معلولی نیز در شکل دادن به مدل پیش نهادی محقق کمک بسزائی می کند که در زیرمجموعه های آن نقش تکرار، توالی زمان و تجربه نقش به سزائی دارد. در بین اصول ذکر شده نیز اصل وحدت فرهنگی و اصل تاریخی در محدوده مطالعه غنی تر از سایر اصول به نظر می رسد بتواند به درک و تحلیل منظر شهری کمک کند.

لذا براساس آنچه گفته شد مدل پیشنهادی محقق برای رساله به شرح زیر ترسیم می گردد.

نمودار شماره 8-3- مدل تحلیل عناصر هویت بخش به

12-3- عملیاتی کردن متغیرها:

از آنجائی که شاخص ها و متغیرهای این پژوهش یعنی عناصر هویت بخش به منظر شهری به صورت کیفی می باشند و این در حالی است که عناصر منظر را بدون در نظر گرفتن هویت آن راحت تر می توان کمی کرد زیرا با چند متغیر بصری همچون نما ، مبلمان ، روشنائی و غیره جدا از ارزش های آن مواجه هستیم و شاید بتوان با برخی روش ها همچون روش لیکرت یا منطق فازی برای عملیاتی کردن آنها استفاده کرد . لکن با توجه به اینکه در تحلیل عناصر هویت بخش با ارزش های جامعه مورد مطالعه مواجه هستیم متغیرهای عناصر هویت بخش به منظر شهری در قالب دو دسته متغیر یعنی متغیرهای منظر شهر (عناصر و شاخص های بصری) و متغیرهای هویت بخش (دوام ، حفظ عملکرد ، حفظ ارزش ، تاثیر گذاری و القای ارزش) به جدول زیر تقسیم بندی گردیده اند که کمی سازی متغیرهای مدل محقق مطابق دستورالعمل ارزیابی منظر و آثار بصری موسسه منظر و موسسه مدیریت و ارزیابی زیست محیطی انگلستان صورت پذیرفته است .

جدول شماره 5-3- متغیرهای بعد عملکردی به تفکیک مولفه ها و شاخص های آن

عنوان متغیر کیفی	تعریف	واحد اندازه گیری	مقیاس	منبع داده
دوام عنصر (فرض اول)	حفظ کالبد یا فعالیت و یا وجه تسمیه و یا حتی یاد و خاطره عنصر در دوره های مختلف حتی اگر در حال حاضر هیچ اثر فیزیکی از آن موجود نباشد	حفظ عنوان برحسب دوره	محلی	ساکنین
ماندگاری (فرض اول)	حفظ توامان عملکرد و کالبد فیزیکی عنصر در دوره های مختلف	حفظ عملکرد و کالبد برحسب دوره	محلی ، منطقه ای	ساکنین و متخصصان
حفظ عملکرد (فرض چهارم)	حفظ کاربری عنصر	دهه	محلی ، منطقه ای و ملی	ساکنین ، مشتریان
حفظ ارزش (فرض چهارم)	حفظ دیدگاه فعلی مردم از ارزش عنصر	صده	محلی ، منطقه ای و فرا منطقه ای	ساکنین ، مشتریان
تاثیر گذاری (فرض سوّم)	تحت تاثیر قرار گرفتن بافت اطراف از کالبد و فعالیت عنصر	دهه با تاثیر بر الگوی کالبدی و فعالیتی بر محیط اطراف	محلی ، منطقه ای	ساکنین ، مدیران و متخصصان
القای ارزش (فرض سوّم)	تحت تاثیر قرار گرفتن کاربری های دیگر از عنصر	تاثیر پذیری کاربری های اطراف	محلی ، منطقه ای	ساکنین ، مدیران و متخصصان
القای الگو (فرض دوّم)	دارا بودن سبک خاص و منحصر به فرد	ویژگی های بصری در کالبد	محلی ، منطقه ای ، ملی	ساکنین ، مدیران و متخصصان
غرور آفرینی (فرض چهارم)	این تصور که عنصر منحصر به فرد بوده و باعث جذابیت برای غیر ساکنین در سطح منطقه ای و ملی و بین المللی است	دارای شاخص های کالبدی و فعالیتی در سطح ملی و بین المللی	ملی و بین المللی	ساکنین ، مدیران و متخصصان

ماخذ : نگارنده براساس مدل موسسه منظر و مدیریت ارزیابی زیست محیطی انگلستان

فصل چهارم

معرفی نمونه موردی

(محدوده منطقه 12 شهرداری تهران)

اغلب پژوهشگران تاریخ تهران، اعم از ایرانی و خارجی، بیش از آنکه تحول این شهر را ناشی از توان های جغرافیایی یا کالبدی آن بدانند، اراده سیاسی حاکمان را عامل آن دانسته اند. جهانگردانی که در گذشته نیز از تهران دیدن کرده بودند آن را شهری معمولی و نه ممتاز توصیف کرده اند. از آن جمله فریزر است که در سال 1843 میلادی می نویسد: (شهر تهران توجه چندانی بر نمی انگیزد، جز اینکه مقرر حکومت است) در آن زمان تهران هیچ صنعتی نداشته و اقتصاد آن فقط از اهمیتی محلی برخوردار بود. بنابراین، تصمیمات خودکامه و تمرکز گرایانه حکام به پایتخت شدن تهران انجامید و در پی آن این شهر به عنوان کانون حکومتی، نظامی و مذهبی و در نتیجه محل سکونت مالکان و تجار بزرگ شناخته شد و تشکیلات تجاری در آن توسعه یافت (مصطفوی، 1361: 32).

به گفته اکارات الرز، استاد دانشگاه بن: «پایتخت های ایران در گذشته، چه بطور مستقیم و چه از طرق کارگزاران و والیان خود در ولایات، سلطه ای همه جانبه بر همه بخش های کشور اعمال می کردند. تهران مدرن نیز همین نفوذ شدید و بلامنازع رادر قرون نوزدهم و بیستم میلادی بر کلیه نقاط کشور اعمال کرده است. پذیرفتنی نیست اگر چشم بر تفاوت های بین تهران و پایتخت های قبلی ببندیم. تفاوت هایی چون کارکرد ایران و تهران در اقتصاد نوظهور امپریالیسم جهانی، نقش و کارکرد انواع شبکه های جدید ارتباطی، تغییرات سیاسی داخلی و مخصوصاً مطرح شدن ایران به عنوان یکی از بزرگترین تولید کنندگان مواد خام برای بازار جهانی» (همان: 33).

یاقوت حمودی (617 ه.ق) در معجم البلدان متذکر می شود که تهران در فاصله یک فرسخی ری قرار دارد و قریه ای بزرگ است متشکل از دوازده محله، خانه های آن در زیرزمین در میان باغ های میوه و سبزی کاری های محصور و تو در تو ساخته شده است (یاقوت، معجم البلدان).

زکریای قزوینی (در سال 674 ه.ق) متذکر می شود که خانه تهرانی ها شبیه سوراخ موش کور است کربورتو نیز به سال 1818 میلادی در تهران این خانه های زیر زمینی را مشاهده کرده و می نویسد که در داخل شهر و به فاصله 200 تا 300 یاردی دروازه قزوین فضای وسیعی وجود دارد که در سطح آن حفره های وسیع و عمیق یا بهتر بگوییم چاه هایی به چشم می خورد که به خانه های زیرزمینی منتهی می شود. این محل همان چال حصار امروزی است (بیست مقاله قزوینی).

منطقه 12 شهر تهران در برگیرنده هسته تاریخی شهر تهران و در قسمت های مرکزی این شهر واقع است این هسته در دوره صفویه قریه ای محصور بود و در دوره قاجار دارالخلافه شد و در دوره ناصرالدین شاه اهمیت یافت. تهران همچون برخی دیگر از شهر های تاریخی ایران همچون نیشابور،

اصفهان ، کرمان و کاشان و غیره تاریخ دیر پا ندارد و شهری حدودا 200 ساله است که تا اوایل قرن حاضر گسترش آن آرام و طبیعی بود و در دهه های اول قرن اخیر رشدی تدریجی به خود گرفت و پس از آن تا به امروز رشد آن دارای شتابی بی سابقه شد . هدف از تدوین این رساله بررسی و تحلیل عملکرد عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران است.

4-1- تحولات کالبدی تهران

- تحولات کالبدی شهر تهران را می توان به 7 دوره تقسیم کرد :
- دوره اول : تهران از دیه تا احداث بارو توسط شاه طهماسب صفوی (932 ه ، ش)
  - دوره دوم : از احداث باروی اول تا زمان پایتختی (1169 ه ، ش)
  - دوره سوم : از زمان پایتختی تهران تا زمان احداث باروی دوم (1252 ه ، ش)
  - دوره چهارم : از زمان احداث باروی دوم تا تغییر حکومت قاجاریه و روی کار آمدن رضا شاه (1304 ه ، ش)
  - دوره پنجم : از سال 1304 تا 1330 ه ، ش شکل گیری کامل محدوده و شروع رشد شهر به سمت شمال
  - دوره ششم : از سال 1330 ه ، ش تا انقلاب سال 1357
  - دوره هفتم : از انقلاب سال 1357 تا کنون

4-1-1- دوره اول : از دیه تا احداث باروی شاه طهماسب (932 ه ، ش)

پیش از آن که قزوین به پایتختی شاه طهماسب صفوی انتخاب شود تهران یکی از روستاهای تابع ری بود و مخفی گاه چپاول گرانی که بر سر راه کاروان ها به کمین می نشستند . در آن زمان ری شهری مهم به شمار می آمد و دیه تهران بر سر راه قرار داشت . راهزنان این ده را به محل اختفای اموال به سرقت برده از کاروانیان تبدیل کرده بودند . در این دوره تهران از تعدادی باغ و خانه ها تشکیل می شد که در توصیف شان آن ها را به حفره هایی زیر زمینی تشبیه کرده اند که ورود به آن ها فقط از طریق دهلیز های تنگ و تاریک میسر بوده است . چه بسا الزامات دفاعی چنین شکلی از سکونت را حاصل داده بود . تهران در این دوره شکلی کاملا روستائی داشته و از عناصر اولیه شهری همچون : بازار ، مسجد جامع ، منازل مستحکم و زیبا ، مراکز اجتماعی فعال و غیره بی بهره بود (حمیدی و صبری، 1376: ج ۲، ۷) .

روستای تهران پس از پایتخت شدن قزوین به خاطر آب و هوای مساعد و توان طبیعی مطلوب خود در دامنه البرز توجه شاه طهماسب را به خود جلب کرد و دستور داد حصارى به دور آن بکشند که حدود 6000 قدم طول داشته باشد . به این ترتیب در سال 932 ه ، ش تهران با حدود 400 هکتار مساحت شامل باغ ها ، بازار و محله مسکونی به شهر تبدیل شد (همان: 9).

4-1-2- دوره دوم : از احداث باروی اول تا زمان پایتختی در سال 1169 ه ، ش

حصار شهر با چهار دروازه (دروازه شمیران ، قزوین ، حضرت عبدالعظیم و دروازه دولاب) که در مسیر جاده های اصلی منتهی به تهران قرار داشتند همراه با 114 برج و عناصر کالبدی مهمی همچون مسجد جامع ، ارگ سلطنتی ، بازار و چهار محله (عودلاجان ، چاله میدان ، بازار و سنگلج) ساختار شهر را به تدریج شکل دادند (فدائی نژاد، 1385: 82).

در این دوره سازمان فضائی شهر صورتی قرون وسطائی به خود گرفت . مجموعه بازار از کاروانسراها ، تیمچه ها و دالان های متعدد تشکیل می شد و گذرهای اصلی ، محله ها را به یکدیگر پیوند می داد مانند گذر امام زاده یحیی یا گذر اصلی محله عودلاجان که به دروازه شمیران می رسید و یا گذر معیر و قوام الملک در محله سنگلج که به دروازه قزوین منتهی می شد .

استخوان بندی شهر بیشتر بر پیوند میان مراکز محله ای و مرکز شهر از طریق یک رشته فضاها و عناصر ارتباط دهنده یعنی گذرهای اصلی و میدان گاه ها استوار بود(همان : 85) .

امروزه از این ساختارها به جز نشانه هائی ضعیف برجا نمانده گذر امام زاده یحیی ، سبزه میدان ، و بخش هائی از بازار بزرگ تهران از مثابه عناصر باقیمانده این دوره به شمار می آیند . محدوده شهر آن زمان یا به عبارتی حصار شاه طهماسبی با خیابان های امیرکبیر و امام خمینی در شمال ، خیابان ری در شرق ، خیابان مولوی در جنوب و خیابان وحدت اسلامی در غرب منطبق است (باوند ، 1382 : 6).

4-1-3- دوره سوم : از زمان پایتختی تا احداث باروی دوم (1169-1252 ه ، ش)

در سال 1200 هجری قمری مصادف با 1169 هجری شمسی آقا محمد خان قاجار تهران را به عنوان " دارالخلافه " به پایتختی برگزید . با این انتخاب نقش های سیاسی و اداری شهر و در نتیجه نقش های اقتصادی ، اجتماعی آن در قیاس با گذشته پر اهمیت شد و این نقش های جدید در سازمان کالبدی آن دگرگونی ایجاد کرد . مرمت حصار شهر و ساخت قصرهای قجری شکل و سیمای تهران را تغییر داد .

در زمان فتحعلی شاه ، نفوذ توسعه به ورای حصار اول رفت ، خندقی در اطراف شهر حفر شد و قصر ها ، بناها ، مساجد ، تکایا ، بازارچه ها و محله هائی تازه در بیرون حصار احداث شدند .

احداث قصر های قاجار در جاده قدیم شمیران و لاله زار زمینه توسعه در این دو محور را فراهم کرد در دوره محمد شاه نیز با شکل گیری چند محله جدید توسعه شهر و ساخت عناصر کالبدی مهم تداوم یافت توسعه و تکمیل مسجد و بازار بین الحرمین و مجموعه مروی و بناکردن دو دروازه جدید خانی آباد و دولت از این اقدامات در این دوره است . ساختار اصلی شهر در این دوره را مجموعه

حکومتی ارگ ، ابنیه مذهبی ، بازار گسترش یافته و محله های مسکونی شکل می دادند(جواهر کلام ، ۱۳۵۷ : ۱۷۵).

اکثر عناصر جدید در مجاورت و گاهی در تکمیل عناصر از قبل موجود در درون حصار احداث می شدند و به این ترتیب ، الگوی توسعه تدریجی در پیرامون هسته اولیه شهر کامل می شد و ساختار و استخوان بندی فضائی شهر در پیوند با مرکز ، قوام بیشتری می یافت.

توسعه شهر تهران تا این دوره فرآیندی آرام داشت و وجهی از تحولات جامعه ای سنتی و متکی بر مناسبات اقتصادی - اجتماعی پیش از سرمایه داری را بازتاب می داد . انسجام کالبدی و کارکردی شهر ، با وجود تحولات حفظ می شد بی تردید بافت اجتماعی کمابیش همگن ساکنان در پیدایش این انسجام موثر بوده است.

الگوی ساختاری شهر هسته ای و متمرکز بود که بر کانون ارگ و بازار شکل گرفته بود گذرهای اصلی ، محله ها و راسته های بازار رگ و پی های این ساختار بودند که کانون مرکزی را به دروازه های اصلی مرتبط می ساختند (مهدیزاده ، ۱۳۸۱ : ۳۲).

4-1-4- دوره چهارم : از احداث باروی دوم تا دوره پهلوی (1304-1252 ه ، ش)

شروع این دوره مصادف است با اواسط دوره ناصرالدین شاه قاجار . او با احساس تنگی فضای شهر فرمان داد تا محدوده تهران را افزایش دهند . در اجرای این دستور در سال 1284 هجری قمری با تخریب حصار صفوی ، حصار و خندق جدیدی به شکل یک هشت ضلعی نامنظم و با افزودن شش دروازه جدید احداث گردید . به این ترتیب شهر در همه جهات گسترش یافت که به ترتیب زیر عبارت بودند از :

- بارو و خندق شمالی شهر از امیر کبیر به امتداد خیابان انقلاب کنونی تغییر مکان یافت که سه دروازه یوسف آباد ، دولت و شمیران در آن ساخته شدند .

- بارو و خندق شرقی از ری به 17 شهریور (شهباز) جلو برده شده و سه دروازه دوشان تپه ، دولاب و خراسان بر روی آن شکل گرفتند .

- بارو و خندق جنوبی از مولوی به شوش انتقال یافت و دروازه های شاه عبدالعظیم ، غار و خانی آباد در این ضلع از حصار احداث گردید .

- بارو و خندق غربی از وحدت اسلامی به سی متری برده شده و دروازه های گمرک ، قزوین ، باغشاه روی آن ساخته شد(زمانی درمزاری ، 1380 : 56) .

با این تغییرات مساحت تهران پنج برابر شد و از 4 کیلومتر مربع به حدود 20 کیلومتر مربع افزایش یافت و علاوه بر ساخت بارو ، و دروازه های جدید ، باغ ها و عمارت های نو بنیادی به بافت شهری افزوده شد.

هرچند گسترش شهر در همه جهات صورت گرفت اما کیفیت و میزان رشد یکسان نبود و به گفته دیگر محورهای شمال و جنوب بیشترین توسعه را یافتند و پس از آنها محورهای غربی نسبت به محور شرقی گسترش بیشتری یافت. محله حسن آباد به وجود آمد، روستاهای بهجت آباد یوسف آباد، ونک و اوین آبادتر شدند. احداث محله امیر آباد را به میرزا تقی خان امیر کبیر نسبت می دهند که نقش تعیین کننده ای در آبادانی و ساماندهی شهر داشت.

بسیاری از خیابان های کنونی مرکز شهر در این دوره ساخته، تعریض یا تجهیز شدند. مانند خیابان ناصریه (ناصرخسرو). خیابان مخبرالدوله (لاله زار) خیابان دروازه دولت (سعدی) و خیابان الماسیه (باب همایون).

میدان های بهارستان و توپخانه در نقش دو فضای شهری پیوند دهنده خیابان ها شکل گرفتند. همچنین ساخت عناصر مهمی چون مدرسه و مسجد سپهسالار و تکیه دولت از اقدامات این دوره است (افشارنادری، بسکی، 1382: 37).

به این ترتیب، ساختار فضایی تهران با وجود حفظ برخی عناصر حصار اول، دست خوش دگرگونی ها اساسی شد، به ویژه فضاهای عمومی جدیدی پدید آمد که دارای ارزش های فضایی و بصری بود. خیابان های تازه تاسیس اغلب مستقیم و طولانی بودند که در زمین ها و باغ ها بیرون از حصار اول شکل گرفتند. خیابان های این دوره، به استثنای خیابان ری که در امتداد حصار اول احداث شد. از ساختار فضایی پیشین پیروی نمی کردند. عناصر و عملکرد های جدید شهری در امتداد خیابان های جدیدالاحداث فوق شکل گرفتند و محلات جدید در این بخش از شهر بوجود آمد. ساختار جدید از الگوی هسته ای-خطی به سمت الگوی شطرنجی میل کرد و زمینه را برای توسعه های آتی متناسب ساخت (باوند، 1382: 14).

شکل شماره 1-4- نقشه تهران در سال 1275 ه.ق مأخذ (فدائی نژاد، 1385: 82)

4-1-5- دوره پنجم: از سال 1304 تا حدود 1330 ه.ش. شروع رشد شهر به سمت شمال

در دوره تسلط پهلوی اول بر حکومت، تجددگرایی که از اندیشه های جهان صنعتی و نظام سرمایه داری ریشه می گرفت در برنامه های عمرانی دنبال شد. احداث راه آهن، دانشگاه، بانک های سپه و ملی، به مثابه نهادهای جدید، سازمان فضایی کالبدی کهن را تغییر داد.

چهره شهر با تخریب حصار ناصری و ایجاد عناصر جدیدی چون وزارتخانه ها، ادارات و نهادهای مالی تغییر کرد و مظاهر یک جامعه جدید را به وجود آورد. سه عنصر مهم شهری یعنی خیابان، میدان و بناهای دولتی ساختار متفاوتی را در تهران شکل دادند.

خیابان کشی ها و تعریض خیابان ها، بدون توجه به ساختار پیشین، بافت قدیمی را از هم گسیخت. مناطق مسکونی توسعه بسیار یافت و وسعت شهر تقریباً دو برابر شد و به 46 کیلومتر مربع رسید (صفامنش، 1375: 83). عمده ترین تغییرات کالبدی پس از تصویب قانون بلدیه در سال 1309 به وجود آمد که از آن جمله عبارتند از:

- خندق های اطراف شهر پرشد و برروی آنها خیابان های شاهرضا (انقلاب) در شمال ، شهباز (17 شهریور) در شرق ، شوش در جنوب و سی متری نظامی (کارگر) در غرب احداث گردید.
- خیابان های متعددی مانند پهلوی (ولی عصر) کاخ (فلسطین) با میدان قرینه و تقاطع های زیادی شکل گرفتند و مرکز ثقل توسعه شهر را از تهران مرکزی به سمت شمال و شمال غرب تغییر دادند.
- مرکز شهر تهران و محدوده منطقه 12 با شکل کنونی آن ، یادگار تغییر و تحولات و ساخت و سازهای انجام گرفته در این دوره بخصوص 10 ساله دوم آن است و بعد از آن نفوذ تغییرات را به داخل بافت های درونی منطقه بیشتر شاهد هستیم .
- هرچند جهت اصلی توسعه به سمت شمال و غرب بود ، اما محدوده های شهر در بخش شرقی به طرف دوشان تپه و جاده آبعلی و عشرت آباد و در بخش جنوبی ، با کندی بیشتری ، به سمت خیابان شوش پیش رفت.
- الگوی توسعه در این دوره شطرنجی بود و فعالیت ها و کارکردهای شهری در محدوده هایی شکل گرفتند که از مبانی اولیه منطقه بندی شهر بود.
- مهم ترین تحول کالبدی این دوره ، شکل گیری مفهومی با عنوان گونه های ساختمان های عمومی (اداری ، بانک ، شهربانی و مدرسه و دانشگاه و....) است که شهر تهران را از صورت شهری قرون وسطایی به شهری مدرن تبدیل کرد . باتخریب و نوسازی محوطه ارگ و میدان مشق وزارتخانه های جدید بنا نهاده شد و بخشی از محله سنگلج تخریب و بعدها به پارک شهر تغییر شکل یافت(سوادکوهی ، 1378 : 173) .

6-1-4- دوره ششم : از حدود 1330 ه.ش تا مقطع انقلاب ، شتاب گرفتن رشد شهر

در پی تحولات دوران پهلوی و به رغم جنبه های مثبتی که در برداشت ، تقابلی میان بخش سنتی و قدیمی (هسته نخستین تهران) و بخش های مدرن و تازه توسعه یافته به وجود آمد . توسعه کالبدی ، تهران را به سمت شمال سوق داد . نقل مکان شاه از کاخ مرمر در مرکز شهر به کاخ نیاوران در شمال در اواسط دهه 40 به تقویت جدایی شمال و جنوب شهر بیشتر دامن زد (شایگان ، 1380 : 119).

عمده تحولات مربوط به این دوره عبارتند از :

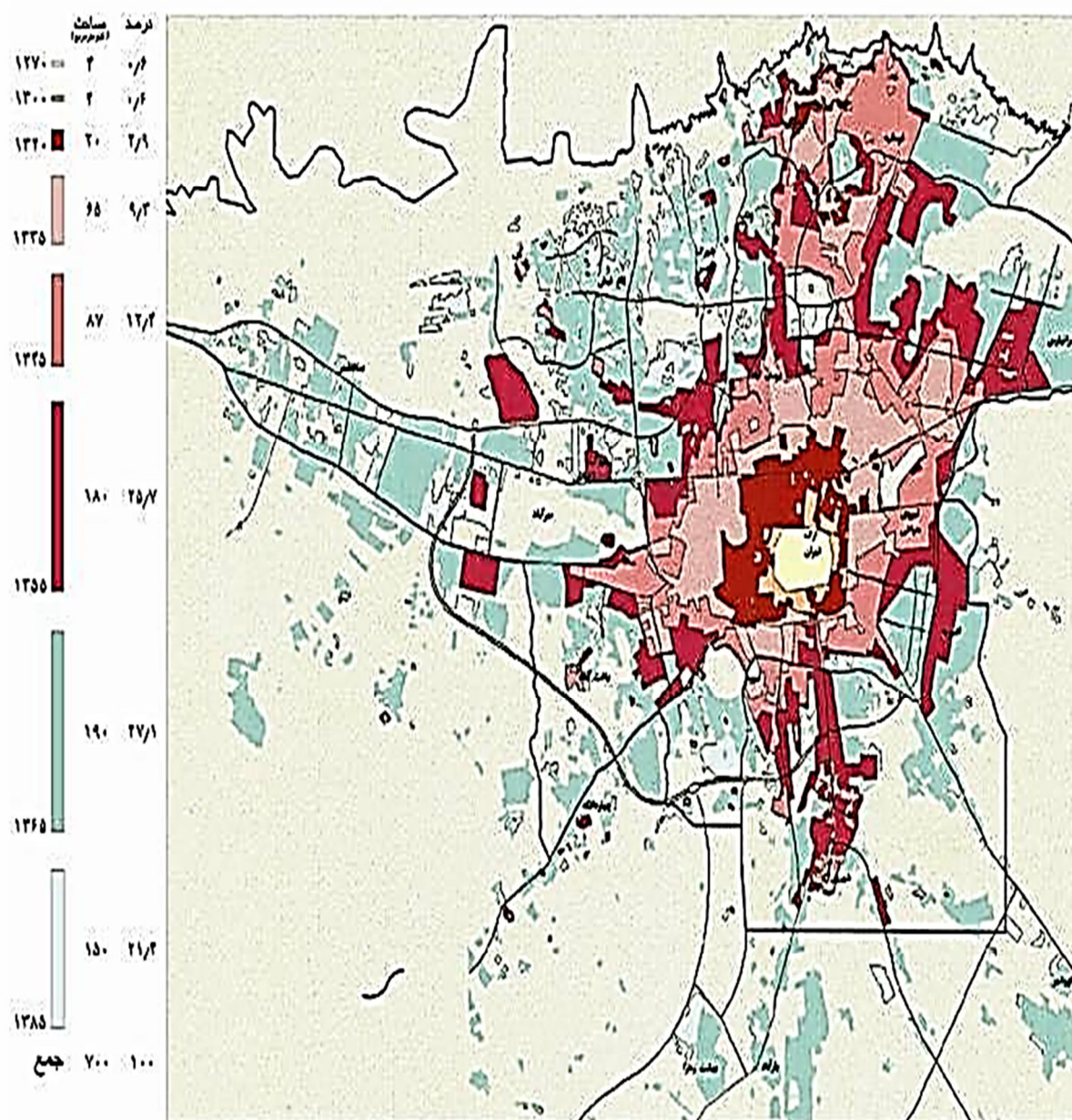
- شروع رشد تهران به سمت شمال ، جدایی شمال شهر- جنوب شهر، و جابجایی جمعیت بومی بافت های قدیمی .
- نقل مکان شاه از کاخ مرمر به نیاوران (1344) و جابجایی کانون قدرت از مرکز به شمال شهر.
- شروع انتقال بخشی از واحدهای اصلی اداری ، وزارتخانه ها و مراکز مالی و بانک ها به بخش های شمالی تهران .
- شروع شکل گیری بخش هایی از اصناف و راسته های تجاری امروزی در خیابان های شمال شهر.
- ساخت شهرک ها و مجموعه های وسیع مسکونی در پیرامون تهران .
- انتقال کارکرد دیپلماتیک به بخش های شمالی تهران ، ایجاد شریان های تندرو به فرودگاه که زمینه ساز توسعه شهر در امتداد این راه های شریانی شد .
- تهیه طرح جامع توسط فرمانفرمائیان ، که گسترش شرقی- غربی تهران ، حاشیه ای شدن محلات قدیم و مرکزی شهر را به لحاظ تعریف نقش آنها در مقیاس شهر بزرگ تهران باعث شد .
- تهیه طرح توسعه اراضی عباس آباد و بحث انتقال مرکز سیاسی و اداری پایتخت به این بخش از تهران و تاثیر نوسانات قیمت نفت بر شکل گیری این طرح .
- متروکه شدن منطقه 12 و فرسودگی بافت ناشی از عدم رسیدگی و نیز شکل گیری حاشینه نشینی در مناطق همجوار (شایگان ، 1378 : 24)

7-1-4- دوره هفتم : از مقاطع انقلاب 1357 تا به امروز

این دوره خود از مقاطع متفاوتی تشکیل شده :

- مقطع اول : به قدرت رسیدن مجدد بازار و تمرکز دوباره بخش هایی از فعالیت های تجاری در محدوده بازار و پیرامون آن.
- بازگشت مجدد مراکز حکومتی شهر به مرکز شهر مانند : نهاد رهبری ، نخست وزیری ، ریاست جمهوری ، مجلس ، شورای نگهبان و غیره ....
- بوجود آمدن راسته های صنفی جدید در بخش های شمالی و بدنه های شرقی و غربی مرکز قدیمی شهر.
- ایجاد تغییرات عظیم در بخش هایی از محدوده مرکزی تهران و نفوذ روز افزون فعالیت های مستقر در این محدوده به داخل بافتهای همجوار مسکونی (امتداد خیابان سعدی به جنوب ،

تخریب بخش هایی از عودلاجان ، امتداد امیر کبیر به شرق ، تغییر کاربری بخش هایی از مرکز شهر مثل خیابان ارباب جمشید ، کوشک ، صفی علی شاه و...

شکل شماره ۲-۴- سیر تحول گسترش تهران از ابتدا تا به امروز (ماخذ: معاونت شهرسازی شهرداری تهران)

مقطع دوم : تهیه طرح ساماندهی تهران (آتک) ، که در این طرح به مرکز تهران و حوزه مرکزی به عنوان یک حوزه فرهنگی- تاریخی پرداخته شده و باز فعالیت های تجاری- اداری به حوزه های دیگر تهران انتقال یافته که خود دارای نتایج مثبت و منفی فراوانی بوده و هست.
مقطع سوم:

- ارائه طرح ها و مطالعات موردی در زمینه بخش های مختلف مرکز شهر تحت عنوان طرحهای ویژه ، در جهت حفظ و احیاء و ساماندهی عناصر و محوطه های واجد ارزش که عموماً به سرانجام اجرایی نرسیده است .

- اجرای پروژه های نوسازی بافت در بخش های بسیار کمی از محدوده فوق : شروع مداخله .
- ثبت بسیاری از محوطه ها و بناهای واجد ارزش توسط میراث فرهنگی و اهمیت دادن به نقش میراث فرهنگی در بسیاری از تصمیم گیری های اجرایی در مرکز شهر (باوند، 1382:9).

2-4- بررسی ، تشخیص و تعیین عناصر مهم و چگونگی تاثیر آنها بر روند تحولات کالبدی منطقه

مهم ترین عناصر شهری را که بر روند تحولات کالبدی تهران تاثیرگذار بوده اند می توان در سه گروه دسته بندی کرد :

الف) خیابان ها و میدان ها

ب) محله ها و پهنه های توسعه

ج) بناها و فضاهاى شاخص

الف) تحولات منجر به شکل گیری خیابان ها و میدان ها

عمده این تحولات به دوره ناصرالدین شاه قاجار باز می گردد که روند آن به شکل زیر حاصل آمد :

- ورود کالسکه به شهر و شروع تاثیر گذاری بر شکل معابر قدیمی و احداث معابر جدید (شهر داخل باروی صفوی) از حدود سال های 1220 شمسی به بعد.

- تغییر میدان ارگ ، حد فاصل ارگ حکومتی و بازار ، 1242 شمسی

- احداث خیابان در جنوب و شرق ارگ حکومتی ، که بعدها به خیابان بوذرجمهری و ناصریه تبدیل شدند (1242 شمسی).

- احداث معابر داخلی ارگ که بعدها به خیابان الماسیه (باب همایون) اندرونی (صوراسرافیل) جلیل آباد (خیام) ، مریضخانه (سپه) جبه خانه (بوذرجمهری) و داور فعلی تبدیل گشتند (دهه 1240 شمسی)

- تخریب باروی صفوی و شکل گیری خیابان های امیر کبیر، ری ، مولوی و حافظ در بستر باروی صفوی.

- احداث معابر در محله جدید دولت در شمال باروی صفوی (1240 شمسی به بعد) و شکل گیری خیابان های علاءالدوله ، لاله زار و ... در این بخش.

- تعریض خیابان ناصریه (ناصر خسرو) و ساخت دروازه ناصریه ، 1246 شمسی.

- ساخت میدان توپخانه در حد فاصل بخش جدید ساز شمالی شهر و محدوده قدیمی - حدود سال های 1246 شمسی (حمیدی و صبری ، 1376 ، ج 2 ، 27-32)
- پس از دوران ناصری ، تحولات دوران مشروطه و پس از آن دوره پهلوی رخ داد که روند آن به شکل زیر است :
- اهمیت مجموعه سپهسالار و تبدیل جلوخان باغ نگارستان (بهارستان) به کانون فعالیت های اجتماعی (حدود سال های انقلاب مشروطه).
- شکل گیری محورهای منشعب از توپخانه و خیابان امیرکبیر در بخش های شرقی و شمال شرقی توپخانه ، خیابان سعدی ، ملت ، اکباتان (حدفاصل میدان توپخانه و میدان بهارستان) (بهزادفر ، 100:1390).
- دوره بعدی با حکومت رضاشاه هم زمان است که تا سال 1330 شمسی تداوم داشته است . اهم اتفاقات این دوره به دهه دوم حکومت پهلوی اول حد فاصل 1310 تا 1320 مربوط می شود و به شرح زیر است:
- تصویب قانون بلدیة در سال 1309 شمسی و متعاقب آن احداث خیابان های بوذر جمهری و خیام و شروع تعریض یکسری معابر داخل بافت قدیمی
- تخریب حصار تهران قدیم در سال 1311 شمسی و احداث خیابان های شاهرضا (انقلاب) شهباز (17 شهريور) ، شوش و سی متری نظامی (کارگر) در محل خندق باروی ناصری.
- تصویب قانون تعریض و توسعه معابر و خیابان ها در سال 1312 شمسی و سرعت گرفتن تعریض معابر قدیمی مرکز شهر.
- تهیه طرح جدید شهر در سال 1316 تحت نظر مستشاران خارجی و تحت تأثیر جنبش معماری مدرن که در آن معابر تهران به یک شبکه شطرنجی (بخصوص در بخش های جدید شهر) تبدیل و منطقه بندی شهری و جدایی عملکردهای شهری توصیه شده بود.
- شکل گیری نهایی خیابان های خیام (رضاخانی) و بوذر جمهری و تبدیل آنها به وضعیت امروزی.
- ساخت میدان های متقارن در تقاطع خیابان های مهم (مانند حسن آباد ، مخبرالدوله ، فردوسی و...) که از حدود سال 1310 به بعد صورت گرفت.
- شروع رشد تهران در خارج از باروی ناصری که پس از سال 1316 و در جهت توصیه های طرح جدید شهر صورت می گیرد.

- شروع رشد تهران به سمت شمال غرب در امتداد محورهای مهم شهری مانند خیابان انقلاب و سپه به سمت غرب ، و کارگر ، ولی عصر و شریعتی به سمت بخش های شمالی تهران ، این رشد از سال های 1330 به بعد به سمت شمال شدت بیشتری می یابد.
- احداث عناصر مهم شهری مانند دانشگاه ، بیمارستان ، ورزشگاه ، .. کاخ های سلطنتی، پادگان ها و... در امتداد و انتهای محورهای فوق و در نهایت تقویت گرایش رشد شهر در امتداد محورها احداث شده.
- شکل گیری شهرک های مسکونی در بخش های مختلف و در مراکز جمعیتی کوچک (نیمه روستای) واقع در شمال ، شرق و غرب تهران و اتصال آنها به شبکه های ارتباطی شهر قدیم.
- انتقال بخشی از فعالیت های مستقر در شهر قدیم (داخل محدوده حصار ناصری) به مجاورت خیابان های جدید ساز واقع در بخش های جدید شهر(مراکز تجاری جدید ، بخشی از سازمان ها و ادارات دولتی ، شرکت های خصوصی ، فضاهای فراغتی مانند پارک ها ، سینماها ، رستوران ها ، هتل ها و محوطه های مسکونی جدید)
- احداث راه های شهری سریع السیر که فرودگاه را به هتل ها و مراکز دیپلماتیک واقع در شمال تهران اتصال می دهد(ساخت اولین بزرگراه ها واتوبان های شهری)
- تعیین تکلیف محدوده منطقه 12 و شکل نهایی آن در خیابان کشی های دهه دوم حکومت رضا شاه و بخصوص طرح شهری سال 1316 تهران که سرآغاز تغییرات دوران بعد شامل تغییر فرم بدنه های خیابان های اصلی ، نوع کاربری آنها و تغییر بافت فعالیتی و نیز اجتماعی محلات شد(همان : 102).
- در دوران پس از انقلاب چند اتفاق اساسی در این محدوده رخ می دهد که عبارتند از :
  - امتداد یافتن خیابان سعدی به سمت جنوب و اتصال آن به ناصر خسرو .
  - احداث بزرگراه آهنگ و امتداد خیابان 15 خرداد به سمت شرق
  - احداث زیر گذر امیرکبیر و امتداد خیابان امیر کبیر به سمت شرق
  - امتداد یافتن خیابان مولوی به سمت شرق و اتصال آن به خیابان 17 شهریور که مراحل آخر خود را می گذراند.
  - احداث مترو که به عنوان اتفاقی مهم می تواند مسائل حمل و نقل و ترافیکی منطقه اثر تعدیل کننده بگذارد (نگارنده بر اساس گزارش عملکرد شهرداری منطقه 12)
  - ب) تحولات مربوط به شکل گیری محلات :
    - اولین محلات تهران واقع در باروی صفوی ، چهار محله بازار، سنگلج ، عودلاجان و چاله میدان بود که به همراه محله ارگ ، پنج محله اصلی تهران را شکل می دادند.

- تقسیم بندی پنج گانه محلات تهران تا زمان احداث باروی دوم در اواسط دوره ناصرالدین شاه ثابت ماند و در این فاصله ساخت و ساز در سطوح خالی ، باغ و زمین های مزروعی حد فاصل بافت و باروی شهر انجام پذیرفت.
- با احداث باروی دوم و تخریب باروی صفوی ، یک محله اصلی بنام «دولت» در شمال تهران صفوی و چهار محله دیگر «توابع محلات اصلی تهران» در جنوب ، شرق و غرب تهران صفوی در حد فاصل باروی اول و دوم شکل گرفت.
- تهران صفوی به همراه محدوده وسیعی از محله دولت در شمال آن ، «تابع محله عودلاجان» و «تابع محله چاله میدان» واقع در شرق آن ، « تابع محله بازار» واقع در جنوب و محدوده بسیار کمی از « تابع محله سنگلج» واقع در غرب تهران صفوی ، محدوده فعلی بخش مرکزی تهران را تشکیل می دهند(شهری، 1381: ج ۱۵، ۱).
- «تابع محله بازار» واقع در جنوب محله بازار خود از محلات سرقبرآقا ، قبرستان کهنه(بعدها محله باغ فردوس) ، چاله سیلابی ، بیرون دروازه نو(بعدها صابون پز خانه) و اراضی چهارده معصوم (بعدها گودعرب ها) تشکیل می شد و عمدتاً محل سکونت کارگرانی ساختمانی و بازار ، صنعتگران کم بضاعت و کسبه جزء بازار بود و کوره های آجرپزی ومحلات سکونت مهاجران کم بضاعت در شهر نیز در بخش های جنوبی آن مستقر بودند این وضعیت تا دوران معاصر کم و بیش ادامه داشته و به حلیی آباد تبدیل شد و به نام گود عرب ها و دروازه غار شهرت یافت. این محدوده در حال حاضر در بین خیابان های مولوی ، شوش ، خیام جنوبی و صاحب جمع قرار گرفته است(همان، 17).
- «تابع چاله میدان» و «تابع عودلاجان» شامل محلات بیرون دروازه شاه عبدالعظیم و بیرون دروازه دولا ب ، محله عرب ها ، محله باغ پسته بک و غیره بود که در ابتدا سکونت گاه هایی بودند با وسعتی محدود و محصور درمیان باغات و مزارع واقع در این بخش از تهران که بخش هایی از این مزارع تا اواسط دوره رضاشاه به شکل مزارع و زمین های بایر باقی ماندند . این محدوده در جنوب خیابان امیرکبیر فعلی و مشرق خیابان 17 شهریور ، شمال شوش و مغرب خیابان ری و صاحب جمع واقع بود و در حال حاضر در محدوده ناحیه 5 شهرداری منطقه 12 قرار دارد . در حاشیه شرقی و جنوبی ناحیه فوق نمونه های خاص از شهرسازی جدید و نمونه های بازمانده از معماری دوره رضاشاهی(مسکن بسیار معمولی و ارزان قیمت باقطعات تفکیکی ریز دانه) را می توان مشاهده کرد. محلات واقع در جنوب امیر کبیر کنونی(کوچه آبشار ، کوچه دردار و خیابان ایران) جزء محلات واقع در این محدوده هستند(همان).

- محله دولت به عنوان مهم ترین محله جدید تهران واقع در شمال تهران صفوی ، مکان استقرار سفارت خانه ها و منازل اعیان و اشراف ، باغات بزرگ امیران و متمولان تهران ، پارک های جدیدالاحداث متعلق به مسئولان بلند پایه مملکت و محله نیمه اروپایی مرفه نشین و نمادی از تقسیم بندی شمال شهر - جنوب شهر در تهران دوره حکومت ناصرالدین شاه است . این محله از سمت جنوب به خیابان سپه و میدان توپخانه و خیابان امیرکبیر ، از سمت غرب به گوشه شمال غربی باروی هشت وجهی تهران (خط فرضی اتصال دهنده میدان پاستور به حدود چهارراه ولی عصر فعلی) ، از سمت شمال به محدوده جنوبی خیابان انقلاب فعلی و از بخش شرقی به حدود خیابان روشندان فعلی ، میدان ابن سینا و امتداد آن به میدان شهدا و بخشی از خیابان 17 شهریور تا تقاطع امیرکبیر ، باغ لاله زار ، محدود می شود. عناصر مهم واقع در محدوده فوق شامل باغ نگارستان ، باغ سپهسالار ، باغ نظامیه ، باغ لاله زار ، محدوده فعلی سفارت روسیه و انگلستان ، باغات واقع در پیرامون خیابان کوشک و هدایت فعلی می شود . باغ ملی (میدان مشق) و مریضخانه مبارکه (محل فعلی بیمارستان سینا) از دیگر عناصر واقع در محله دولت هستند. باغ نگارستان بعدها تبدیل به میدان بهارستان (حد جنوبی باغ) محل فعلی وزارت ارشاد و سازمان مدیریت و برنامه ریزی و دانشسرای عالی (در شمال آن) شد . باغ سپهسالار نیز در خارج از محدوده فعلی منطقه 12 و محل مجلس شورای ملی ، کتابخانه ملی و در جنوب آن مجموعه مسجد و مدرسه سپهسالار قرار دارد. در محل باغ نظامیه بعدها ظل السلطان پسر ناصرالدین شاه ، چندین ساختمان جهت اقامت احداث کرد که مدتی توسط آموزش و پرورش و در حال حاضر توسط میراث فرهنگی بهره برداری می شود. (مجموعه مسعودیه) بخش های دیگر باغ فوق تبدیل به محله مسکونی جنوب میدان بهارستان شده است (بهبزادفر، 1390:116).

- در سمت غرب صفوی و در محدوده فعلی منطقه 12 تنها بخشی از «تابع محله سنگلج» ، محله جدید واقع در غرب خیابان خانی آباد و اراضی وزیر واقع در جنوب آن ، در داخل محدوده منطقه قرار می گیرند. محله جدید بخش های مسکونی تازه احداثی بودند که در حد فاصل خیابان خانی آباد در شرقی آن ، اراضی متعلق به وزیر در جنوب و محل فعلی خیابان مولوی واقع در شمال آن استقرار داشته و دارای شبکه بندی شطرنجی و با الگوی شهرسازی جدید ساخته شده بود. موقعیت محله فوق در نقشه عبدالغفار (1270 شمسی) قابل مشاهده است (همان، 116).

ج) تحولات مربوط به شکل گیری بناهای شاخص:

- ساخت عناصر شهری در تهران را در تمامی دوره های تحول و شکل گیری تهران می توان شاهد بود. در دوره شاه طهماسب صفوی عناصر تشکیل دهنده شهر که خود نشانه هایی از تبدیل یک روستا

به شهر بودند احداث گردید. عناصری مانند باروی شهر (921 ه. ق) هم زمان با آن شروع ساخت بازار ، مسجد جامع و ارگ حکومتی در شمال شهر به عنوان هسته های اولیه شهر بزرگ در آینده آغاز شد. - در دوره های افشاریه و زندیه ، قبل از تعیین تهران به پایتختی (1200 ه. ق) ، ساخت و ساز محدود دیگری بخصوص در داخل ارگ حکومتی انجام گرفت که به جز تخت مرمر (ساختمان اصلی کاخ گستان) آثار بسیار محدودی را از این دوره ها می توان در سطح تهران یافت.

- عمده تغییرات تهران قبل از دوران ناصری ، به دوره فتحعلی شاه قاجار باز می گردد . ساخت مسجد شاه (1223 تا 1228 ه. ق) و مجموعه کاخ های واقع در ارگ سلطنتی ، مسجد و مدرسه مروی و کاخ نگارستان واقع در شمال شرقی تهران آن روز به عنوان عناصر اصلی ساخته شدند . احداث قصر قاجار در محل فعلی زندان قصر (1223 ه. ق) و کاخ های بسیاری در محوطه بیلاقی پیرامون تهران مثل کرج (کاخ سلیمانیه 1224 ه. ق) از جمله ساخت و سازهای او در خارج تهران هستند. - دوران ناصرالدین شاه (1264-1313 ه. ق) یکی از نقاط عطف شکل گیری تهران به لحاظ حجم ساخت و سازهای انجام گرفته و توسعه شهر در این دوره است.

- اولین اقدامات ناصرالدین شاه طرح و احداث مدرسه دارالفنون (1268 ه. ق) و تجدید بنای سبز میدان و میدان ارگ (1274 ه. ق) است. گسترش بازار و مسقف کردن بخش هایی از آن ، ایجاد کاروانسراهای جدید در بازار و در جنوب آن از اقدامات دیگر این دوره است (مهدیزاده ، 1381:14).

- فکر توسعه کالبدی تهران و احداث باروی دوم (88-1264 ه. ق) یکی از نقاط عطف شکل گیری تهران به شمار می رود که پس از مسافرت ناصرالدین شاه به فرانسه و شرکت ایران برای اولین بار در نمایشگاه (1867 م) پاریس رخ داد (همان).

- احداث بخش شمالی شهر تهران (شمال حصار اول) از نخستین تبعات گسترش تهران بوده که در این دوره صورت پذیرفت. انتقال سفارت انگلیس به اراضی شمالی تهران (در سال 1289 ه. ق) به عنوان اولین هسته های ساخت و ساز مدرن نسبت به بخش های موجود قابل تامل است. (همان) - از اقدامات دیگر این دوره می توان به ساخت بیمارستان در شمال خیابان سپه (خیابان مریض خانه) و ساخت مجموعه سپهسالار واقع در جنوب باغ سپهسالار اشاره کرد.

- عمده تغییرات پس از دوران ناصری به مقطع انقلاب مشروطه باز می گردد ، احداث مجموعه مجلس شورای ملی در محل باغ سپهسالار و اثرات آن بر شکل گیری میدان بهارستان در محل قدیم جلوخان باغ و تاسیس اولین کتابخانه و چاپ خانه شهر در پیرامون مجلس و بعدها شکل گیری خیابان نادری و

شاه آباد به عنوان بورس کتاب فروشی ها ، این بخش از شهر کانون جدید مدنی شهر و مرکز جدید سیاسی – فرهنگی تهران درآورد(همان،15).

شکل گیری اولین تماشاخانه و سینما ها در امتداد خیابان لاله زار(از حدود سالهای 1325 ه.ق) مراکز گذران اوقات فراغت و تفریحی جدید و امروزی را به این بخش شهر آورد.(خیابان فردوسی ، لاله زار ، بخش هایی از امیر کبیر و ناصریه پذیرای فعالیت های فوق در کنار عملکردهای سابق خود شدند)(همان،15).

- تحولات دوره رضاخان (پهلوی اول) با ساخت دروازه باغ ملی(در سال 1301ه.ش) آغاز می گردد. عمده تحولات مربوط به دوره پهلوی اول به دهه دوم حکومت او (حداصل سال های 1309 تا 1320) باز می گردد.

- شروع خیابان کشی های داخل بافت مرکزی تهران و امتداد باروی دوم از حدود 1309 به بعد ادامه می یابد ، تخریب ساختمان های قدیمی شمال کاخ گلستان و احداث ساختمان های اداری - حکومتی در داخل ارگ قدیم و تداوم آن به محوطه باغ ملی از دیگر اقدامات انجام گرفته در محدوده مرکزی تهران در این دوره است(همان،16).

- اقدامات دیگر مربوط به ساخت و سازه های جدید در خارج از محدوده مرکزی شهر و در پیرامون آن است ، مثل ساخت دانشگاه تهران ، ایستگاه راه آهن ، بیمارستان پانصد تخت خوابی و... که مستقیماً بر تحولات منطقه 12 تاثیر ندارند.

4-3-4- تحولات کالبدی تهران:

4-3-1- تحولات تهران در دوره قاجار :

تغییر و تحولات عمده این دوره را می توان در قالب چهار مقطع مشخص تاریخی تقسیم بندی نمود:

جدول شماره 1-4- تحولات کالبدی تهران در دوره قاجار

عنوان دوره	تحولات کالبدی
آقا محمد خان قاجار	<ul style="list-style-type: none"> - اعلام تهران به عنوان دارالسلطنه و سپس دارالخلافه - توسعه دیوان دارالعماره و عمارت خروجی در داخل ارگ ، در جهت توسعه و تکمیل عناصر اولیه پایتخت
دوره فتحعلی شاه و محمد شاه قاجار	<ul style="list-style-type: none"> - تکمیل و توسعه ارگ و ساخت تعداد زیادی کاخ در داخل آن - ساخت مسجد شاه (امام) و چندین مسجد بزرگ در شهر - ساخت مجموعه های شهری مانند مدرسه و مسجد مروی ، مدرسه صدر، تکمیل و توسعه بازار. - شروع توسعه و گسترش شهر به سمت شمال در خارج از حصار - (محمدیه ، عباس آباد) در دوره محمد شاه - تهیه نخستین نقشه تهران توسط برزین (1257ه.ق، 1227ه.ش).
دوران ناصرالدین شاه قاجار	<ul style="list-style-type: none"> - اقدامات انجام گرفته در دوره امیرکبیر برای احداث عناصر جدید شهری مانند مدارس جدید ، کارخانه ها ، میدان ها و... - بازگشت اولین گروه تحصیل کرده گان ایرانی از فرنگ و ترویج علم و فرهنگ روز در زمینه های مختلف در داخل کشور(حدود سالهای 1260ه.ق - 1230ه.ش) - ورود کالسکه به شهر و ترویج استفاده از آن و نیاز به تعریض معابر قدیم و احداث معابر جدید (از 1268ه.ق، 1238ه.ش به بعد) - تبلیغ اطرافیان شاه جهت ترویج مظاهر جدید شهرنشینی ، ساخت بناهای جدید با الگوی فرنگی و اشاعه آن در محلات مختلف شهر. - افزایش روزافزون جمعیت تهران و نیاز به احداث محلات جدید شهری. - سفرهای مکرر ناصرالدین شاه به خارج از کشور و آشنایی او با مظاهر و عناصر شهرهای اروپایی. - رشد شهر در خارج از باروی اول و نیاز به توسعه شهر و احداث باروی

<p>جدید.</p> <p>- تغییر مکان عناصری از شهر قدیم به خارج از باروی صفوی که منشاء شکل گیری جدید در پیرامون خود شدند.(سفارت خانه ها ، خیابان های جدید ، میدان ها و...)</p> <p>- ارائه طرح خیابان بندی در زمینه های واقع در محدوده شمالی شهر، بوجود آمدن محله های نوساز و اعیان نشین و به اصطلاح اروپایی در شمال میدان توپخانه (همان، 28) .</p> <p>- شروع توسعه با برنامه و با طرح اولیه در تهران(از سال 1286ه.ق ، 1254ه.ش به بعد)</p>	
<p>ایجاد نهاد شورا در شرق میدان نگارسان (بهارستان)</p> <p>- اهمیت یافتن عناصر واقع در این بخش از شهر و در پیرامون مجلس ، مانند: مجموعه سپهسالار، مجموعه باغ نگارستان ، مجموعه باغ سپهسالار ، امتداد خیابان جمهوری به سمت میدان بهارستان ، امتداد خیابان سیروس</p> <p>- شکل گیری نهادهای فرهنگی در پیرامون میدان بهارستان و در امتداد خیابان شاه آباد (جمهوری) ، کتاب فروشی ها ، چاپخانه ها ، دفاتر روزنامه ها</p> <p>- احداث مدرسه عالی فلاحتی در شمال باغ نگارستان (بعدها دانشسرای عالی).</p> <p>- ادامه شکل گیری و تقویت اصناف مختلف و اهمیت نقش منتخبین اصناف در شکل گیری نهاد مجلس شورا</p>	<p>انقلاب مشروطه</p>

(نگارنده)

2-3-4- تهران دوره پهلوی اول(1304 تا 1320ه.ش)

عوامل موثر بر تغییر و تحولات دوره رضاشاه را می توان بدین شرح برشمرد ، لازم به ذکر است که عمده تحولات انجام شده در سطح شهر تهران در دوره رضاشاه به دهه دوم حکومت او یعنی حد فاصل سالهای 1309 تا 1318 باز می گردد.

- ورود معماران خارجی یا ایرانیان تحصیل کرده از فرهنگ (از اوایل 1300 شمسی به بعد ، مانند مارکف ، گذار ، سیرو ، فروغی ، وارطان و ...).

- تبدیل محور لاله زار به یک محور فرهنگی - فراغتی (از 1304 شمسی به بعد) که با احداث سینما (تماشاخانه) و تئاتر در امتداد آن (گراند سینما 1304، سینما ایران 1307 شمسی ، تئاتر هنر یا تماشاخانه تهران در 1320 شمسی...) همراه است(ترک زاده ، 1380 : 72).
- ساخت میدان ها با معماری متقارن از سال 1310 شمسی به بعد(میدان حسن آباد، مخبرالدوله، ..)(سلطان زاده ، 1382 : 15)
- تصویب قانون بلدیه (در سال 1309 ه.ش)هم زمان با شروع تعریض معابر قدیمی ، احداث خیابان های خیام و بوذرجمهری.
- گسترش شهر تهران در دهه اول حکومت رضاشاه ، پرشدن سطوح باز و باغات واقع درباروی ناصری.
- آغاز تخریب حصار تهران قدیم (از سال 1311 ه.ش) و احداث خیابان های شاهرضا (انقلاب) شهباز(17 شهریور) ، شوش و سی متری نظامی (کارگر) برروی حصار و خندق تهران.
- تصویب قانون تعریض و توسعه معابر و خیابان ها در سال 1312 ه.ش.
- شروع تخریب ساختمان های قدیمی داخل محدوده ارگ حکومتی و ساخت بناهای اداری - حکومتی به جای آنها.
- تهیه طرح جدید شهر در سال 1316 تحت نظر مستشاران خارجی متاثر از نقش مدرن معماری و شهرسازی (تاکید بر بافت شطرنجی شهر، منطقه بندی و جدایی عملکردهای شهری).
- تخریب بخش شمالی محله سنگلج جهت احداث ساختمان بورس تهران در محل فعلی پارک شهر و بناهای اداری پیرامون آن.
- تصویب ضوابط پیش آمدگی معابر در سال 1318 شمسی.
- جمعیت تهران در سال 1318 شمسی حدود 700 هزار نفر و سه برابر جمعیت زمان کودتای 1299 بود (شهری ، 1381 ، ج 1 : 83).

3-3-4- تهران دوره پهلوی دوم و پس از انقلاب (1320 ش تا کنون)

هرچند بسیاری از عناصر و فضاهای شاخص و کیفیت های بافت قدیمی در منطقه 12 تهران از بین رفته است ، اما استخوان بندی موجود آن ، کما بیش با استخوان بندی شهر تاریخی انطباق دارد . به این معنا که هنوز بازار ، مرکز ثقل منطقه است و قطب هایی چون ارگ ، میدان توپخانه ، باغ ملی و میدان بهارستان کانون های اصلی آن به شمار می آیند که معابر اصلی سواره و پیاده این کانون ها را به یکدیگر متصل می کنند و اغلب فعالیت های مقیاس فرامنطقه در پیرامون یا امتداد آنها استقرار یافته است(نگارنده).

4-4- بررسی و تشخیص استخوان بندی و سازمان فضایی اصلی منطقه و عناصر تشکیل دهنده آن

این عناصر را می توان در قالب خیابان ها و میدان ها ، مراکز تجاری ، مرکز اداری - حکومتی ، مراکز تولیدی ، محوطه ها و بناهای مذهبی و فرهنگی و مراکز و محوطه های واجد ارزش تاریخی دسته بندی نمود ، استقرار هر یک را از جنوب به شمال بدین شرح می توان معرفی کرد :

4-4-1- خیابان ها و میدان های مهم :

میدان شوش ، دروازه غار، تقاطع خیام و شوش و دروازه خانی آباد در جنوب منطقه و در امتداد خیابان شوش و امتدادهای مهم صاحب جمع و سیروس ، خیام جنوبی منشعب از خیابان شوش به سمت شمال .

میدان اعدام(محمدیه) چهارراه مولوی ، چهارراه گلوبندک و چهارراه سیروس در پیرامون بازار و امتدادهای خیام ، سیروس ، ناصر خسرو و پامنار منشعب از تقاطع فوق به سمت شمال.

میدان امام خمینی(توپخانه) سه راهی خیام (روبه روی باغ ملی) و خیابانهای فردوسی ، لاله زار ، سعدی و ملت منشعب از آنها به سمت شمال.

چهارراه استانبول ، میدان فردوسی ، میدان مخبرالدوله و میدان بهارستان در امتداد آن و امتدادهای سعدی ، فردوسی و لاله زار منشعب از آنها به سمت شمال(نگارنده).

4-4-2- مراکز تجاری :

کلیه واحدهای تجاری مستقر در امتداد و میدان ها و تقاطع یاد شده واجد ارزش صنفی و موقعیتی تعریف شده هستند و عملکردی فرامنطقه ای دارند. بازار بزرگ و اصناف در آن ، مجموعه های تجاری واقع در پیرامون میدان اعدام و چهارراه مولوی و حاشیه های همجوار بازار ، مراکز تجاری واقع در پیرامون میدان توپخانه ، حد فاصل لاله زار و فردوسی ، حدفاصل محور امیرکبیر و خیابان اکباتان و بخش های تجاری و بورس های واقع در امتداد محورهای عمده شرقی - غربی منطقه مانند شوش ، مولوی ، 15 خرداد ، امام خمینی ، جمهوری و انقلاب(نگارنده).

3-4-4-4- مراکز مهم اداری-حکومتی:

مجموعه فعالیت های اداری- حکومتی منطقه در سه حوزه پیرامون کاخ گلستان و میدان ارگ (شمالی بازار) داخل باغ ملی(میدان مشق) واقع در غرب خیابان فردوسی- شمال خیابان امام خمینی و در شمال غرب و جنوب شرق چهارراه استانبول- غرب خیابان فردوسی در قالب سفارت خانه انگلیس ، روسیه ، ترکیه و آلمان ، استقرار دارند. می توان گفت که مجموعه فعالیت های اداری- حکومتی در محدوده مرکز و شمال غربی منطقه 12 واقع شده اند.(نگارنده).

4-4-4-4- مراکز مهم تولیدی :

این مراکز تقریباً در تمامی بخش های منطقه و عموماً در حوزه های بلافصل فعالیت های تجاری اصلی واقع در مراکز شهر تهران استقرار دارند. تمرکز بیشتر آنها در 2 بخش جنوبی منطقه در اطراف محورهای خیام جنوبی و صاحب جمع و بخش شمالی در پیرامون خیابان های سعدی شمالی و خیابان ظهیرالاسلام است . (نگارنده)

5-4-4-4- مراکز و محوطه های مذهبی و فرهنگی :

عمده فعالیت های مذهبی در داخل بازار و در پیرامون آن مستقر است ، مجموعه ای از مساجد و امامزاده ها ، موزه های قدیمی ، کاخ های باقی مانده از ارگ قدیم و... در داخل بازار و در خیابان ها و گذرهای منشعب از آن ها در محلات بازار واقع شده اند.بعد از بازار مجموعه موزه ایران باستان(قدیم و جدید) ، کتابخانه ملی ، کتابخانه آستان قدس(جدیدالاحداث) ، موزه پست و موزه آبگینه که در جنوب و شمال باغ ملی قرار دارند ، به عنوان اصلی ترین بخش های فرهنگی - مذهبی منطقه شناخته می شوند(نگارنده).

6-4-4-4- مراکز و محوطه های واجد ارزش تاریخی :

از آنجایی که منطقه 12 در برگیرنده کل محدوده باروی اول (تهران صفوی) و بیش از دو سوم محدوده باروی دوم (تهران ناصری) است و بخش اعظم آن حداکثر تا پایان دهه 20 هجری شمسی شکل گرفته و تا به امروز دخل و تصرف اندکی در آن انجام گرفته ، دارای محوطه ها ، مجموعه ها، محله ها و بناهای بسیاری است که واجد ارزش تاریخی هستند.

مهم ترین محوطه های واجد ارزش در محل بازار و در محلات همجوار آن مثل عودلاجان ، امام زاده یحیی ، چاله میدان ، ارگ و سنگلج قرار دارند. پس از آن محوطه های مربوط به ساخت و سازهای دوران معاصر ، اوایل قرن حاضر هجری شمسی ، اهمیت بسیاری برخوردارند ، محدوده های باغ ملی ، ارگ(کاخ گلستان) و خیابان سوم اسفند و نیز ساخت و سازهای پیرامون لاله زار، فردوسی و سعدی که مجموعه ای از بناهای واجد ارزش را داخل خود جای داده اند . بنابراین می توان گفت که منطقه 12 محدوده ایست با مجموعه ای از فعالیت های بسیار پراهمیت با مقیاس فراشهری منطبق بر کالبدی بسیار قدیمی و با ارزش که ترکیب فوق (فعالیت و کالبد) استخوان بندی اصلی مرکز شهر تهران را شکل داده است.

7-4-4- بررسی و تشخیص تقسیمات درونی منطقه (محله بندی سطح منطقه) و طبقه بندی آنها

منطقه 12 با وسعتی حدود 1350 هکتار از 5 ناحیه (طبق تقسیمات مورد عمل شهرداری) تشکیل شده است(باوند ، 1382:25).

محقق در این رساله بعد از انجام مطالعات اولیه و شناسایی عمومی منطقه ضمن تایید ناحیه بندی انجام شده توسط مشاور باوند که در حال حاضر مبنای تقسیم بندی شهرداری است و منطقه را به 19 بخش (گسترده) تقسیم کرده . مبنای تفکیک این 19 بخش در درجه اول خصوصیات قابل تفکیک هر گستره به لحاظ فعالیتی و نظر کالبدی و وجود مرزهای تعریف شده و مشخص شهری مثل معابر و خیابان های اصلی است . در توضیح هر بخش ضمن ارائه محدوده هر گستره و اسامی محلات واقع در آنها (در صورت وجود) ، به عناصر عمده واقع در آنها و در نهایت عملکرد غالب هر گستره پرداخته ایم . در نهایت ، به معرفی محورها و کانون های ارزش مند هر بخش پرداخته شده است.

جدول شماره 2-4- ویژگی های گستره بندی منطقه 12

ردیف و عنوان گستره	محدوده گستره	محلله های واقع در گستره	عناصر عمده واقع در گستره	عملکرد قالب گستره	محورها و کانون های ارزش مند گستره
گستره یک (پشت سفارت)	شمال : خیابان انقلاب میدان فردوسی جنوب : خیابان جمهوری اسلامی شرق : خیابان فردوسی غرب : خیابان حافظ	محلله پشت سفارت خیابان غزالی میرزا کوچک خان	اداری: سفارت روسیه و انگلیس و کنسولگری روسیه آموزشی : مدارس ارامنه ، انجمن و مدارس زرتشتیان تاسیسات شهری : سوپج کنترل مترو مذهبی : کلیسای ارامنه ، معبد زرتشتیان فرهنگی : چند بنای تاریخی تجاری : کاربری های تجاری در بدنه خیابان ها	اداری (وجود سفارت خانه ها) تجاری - مذهبی (کلیساها و معابد)	محورهای اصلی در امتدادهای شرقی و غربی و شمالی و جنوبی نقش خاص گستره به علت استقرار سفارتخانه ها و عناصر مهم شهری
گستره دو (لاله زارنو، منوچهری)	شمال : خیابان انقلاب میدان فردوسی جنوب : خیابان جمهوری اسلامی شرق : خیابان سعدی غرب : خیابان فردوسی	خیابان کوشک ارباب جمشید استانبول لاله زارنو منوچهری دروازه دولت	تجاری: واقع در بدنه های پیرامون خیابان های اصلی ، ساختمان پلاسکو (صنوف پوشاک ، کیف و کفش). درمانی: بیمارستان امیراعلم پذیرایی : هتل های قدیمی خیابان لاله زار نو مذهبی: کلیسای ژاندارک اداری : سفارت دانمارک	اداری - تجاری فعالیت های تولیدی واحدهای تولیدی و چاپخانه ها)	امتداد لاله زار(شمال - جنوبی) و منوچهری (شرقی - غربی) در ترکیب با امتدادهای اصلی پیرامون ، ستون فقرات این محلله را از نظر ارتباطی ، عملکردی و فعالیتی تشکیل می دهد. وجود بدنه های با ارزش در امتداد خیابان فردوسی و منوچهری ، جمهوری و سعدی. امتداد فردوسی - لاله زار و سعدی که بخش از استخوان بندی مرکز تهران را تشکیل می دهند.
گستره سه (صفی علیشاه ، باغ سپهسالار)	شمال : خیابان انقلاب جنوب : خیابان جمهوری اسلامی شرق : خیابان ابن سینا- بهارستان غرب : خیابان سعدی	هدایت صفی علیشاه نگارستان باغ سپهسالار بهارستان	تولیدی - تجاری: فروش و توزیع کاغذ و چاپخانه ها، تولید کیف و کفش مذهبی: خانقاه صفی علیشاه اداری: وزارت ارشاد، سازمان مدیریت و برنامه ریزی آموزش عالی: باغ نگارستان، دانشسرای	اداری، تجاری ، تولیدی	وجود چهار خیابان اصلی(انقلاب ، جمهوری ، سعدی ، بهارستان) وجود اصلی ترین امتدادهای شمالی- جنوبی(خیابان هدایت ، خیابان مصباح ، خیابان صفی علیشاه ، ظهیرالاسلام ، نورمحمدی و صفا)

<p>وجود بناهای ارزش مند خیابان های (هدایت ، مصباح ، ظهیر الاسلام و سپهسالار) وجود بدنه های باارزش در امتداد خیابان های اصلی (اواخر قاجاریه - پهلوی) استقرار مهم ترین مجموعه های مسکونی در امتداد خیابان (هدایت - شمال نگارستان) وجود دو میدان بهارستان و مخبرالوله در این گستره</p>		<p>عالی فرهنگی: بناهای ساخته شده در دهه های 40 و 50 و خانه کاشف السلطنه</p>			
<p>محصور بودن به چهار خیابان اصلی (جمهوری - فردوسی - امام خمینی - حافظ) محصور بودن به چهار تقاطع عمده (چهار راه استانبول ، میدان توپخانه ، حسن آباد و چهار راه یوسف آباد) دو محور مهم سرگرد سخابی و قوام السلطنه ساختمان های مرمت شده وزارت خارجه و محوطه های مسکونی واقع در غرب خیابان قوام السلطنه دهه های (20- 30) استقرار فضاهای کنترل شده نظامی و انتظامی مهم در مرکز شهر</p>	<p>اداری - خدماتی - تجاری (وجود ادارات مرکزی بانک های پایتخت ، مجموعه وزارتخانه های دفاع ، خارجه و سازمان ثبت اسناد)</p>	<p>تجاری : بانک ملی (مرکز) ، بانک مرکزی ، بانک مسکن (مرکزی) فروشگاه فردوسی مذهبی : کلیسای انجیلی ایران اداری : وزرات دفاع ، سازمان ثبت اسناد بهداشتی : بیمارستان سینا ، بیمارستان شرکت نفت فرهنگی : موزه جواهرات سلطنتی ، موزه ایران باستان و موزه آبگینه</p>	<p>باغ ملی قوام السلطنه چهارراه عزیزخان حسن آباد</p>	<p>شمال : خیابان جمهوری اسلامی جنوب : خیابان امام خمینی شرق : خیابان سعدی غرب : خیابان فردوسی</p>	<p>گستره چهار (باغ ملی)</p>
<p>وجود سه محور موازی شمالی - جنوبی : فردوسی ، لاله زار و سعدی مهم ترین امتدادهای شرقی و غربی : جمهوری و امیر کبیر استقرار تعداد زیادی سینما و تماشاخانه در بر غربی خیابان لاله زار ارزش معماری بدنه های خیابان لاله زار بخصوص در بخش جنوبی</p>	<p>تجاری ، خدماتی ، اداری</p>	<p>تجاری: بانک شاهی قدیم (تجارت) ، چاپخانه ، فروشگاه و تولید پوشاک اداری : سفارت های آلمان و ترکیه و روزنامه کپهان فرهنگی : سینماها و تماشاخانه های لاله زار تجهیزات شهری : دو ایستگاه مترو در شمال و جنوب غرب</p>	<p>مخبرالدوله کوچه مهران کوچه برلن لاله زار نو سعدی چهارراه استانبول پشت شهرداری خیابان اکباتان</p>	<p>شمال : خیابان جمهوری اسلامی جنوب : توپخانه و خیابان امیرکبیر شرق : خیابان سعدی غرب : خیابان فردوسی</p>	<p>گستره پنج (لاله زار)</p>

<p>میدان بهارستان و مخبرالدوله و خیابان ملت و اکباتان بخش غربی که در دوره دوم توسعه تهران از محلات آباد واقع در شرق باغ لاله زار بوده است خیابان اکباتان به عنان محور ارتباطی به میدان های پیرامون عناصر مهم در بخش شرقی محله (عمارت مسعودیه و محدوده باغ نظامیه- ضلع جنوبی و غربی میدان بهارستان) استقرار فعالیت های عمده شهری در بدنه های بیرونی</p>	<p>تجاری و خدماتی: وجود فروشگاه های ماشین آلات و لوازم یدکی اتوموبیل</p>	<p>محله باغ نظامیه</p>	<p>مخبرالدوله(ضلع جنوب شرقی) ، خیابان ملت میدان بهارستان(ضلع جنوبی) خیابان اکباتان سیروس (ضلع غربی) و امیرکبیر</p>	<p>شمال : خیابان جمهوری اسلام، میدان بهارستان جنوب : خیابان امیرکبیر شرق : خیابان مصطفی خمینی(سیروس) غرب : خیابان سعدی</p>	<p>گستره شش (اکباتان)</p>
<p>نقش پارک شهر در تقسیم کل محدوده به سه بخش شمالی ، مرکزی ، جنوبی ساختمان های اداری پیرامون پارک</p>	<p>اداری و خدماتی</p>	<p>اداری : ساختمان شهرداری منطقه ، شعبه مرکزی بانک ملت ، سازمان ثبت شرکت ها ، کانون های جهانگردی ، اتوموبیل رانی، ورزش های باستانی ، سازمان تربیت بدنی ، شورای شهر تهران ، دفاتر روزنامه ها ، دیوان عدالت اداری فرهنگی : پارک شهر(بزرگترین پارک منطقه 12) ساختمان های فرهنگی و تالار سنگلج حمل و نقل : ترمینال فیاض بخش و پایانه های واقع در ایستگاه متروی حسن آباد</p>	<p>پارک شهر چهارراه گلوبندک میدان حسن آباد(ضلع جنوب شرقی)</p>	<p>شمال : میدان حسن آباد و خیابان سپه جنوب : خیابان 15 خرداد چهارراه گلوبندک و ابوسعید شرق : خیابان خیام غرب : خیابان حافظ</p>	<p>گستره هفت (پارک شهر)</p>
<p>وجود عناصر دوره های اولیه شکل گیری تهران انطباق گذرهای اصلی داخلی بر گذرهای داخلی ارگ همجواری با میدان توپخانه و خیابان ناصر</p>	<p>اداری ، فرهنگی</p>	<p>مذهبی : مسجد ارگ اداری : دو وزارتخانه ، دارایی و دادگستری ، ساختمان مخابرات ، صدا و سیما (اداره رادیوی پیشین) فرهنگی : کاخ و موزه</p>	<p>ارگ (قدیم) و خیابان ناصر خسرو میدان ارگ ، توپخانه</p>	<p>شمال: میدان توپخانه و خیابان امام خمینی جنوب: خیابان 15 خرداد شرق : خیابان ناصر خسرو غرب : خیابان خیام</p>	<p>گستره هشت (میدان ارگ)</p>

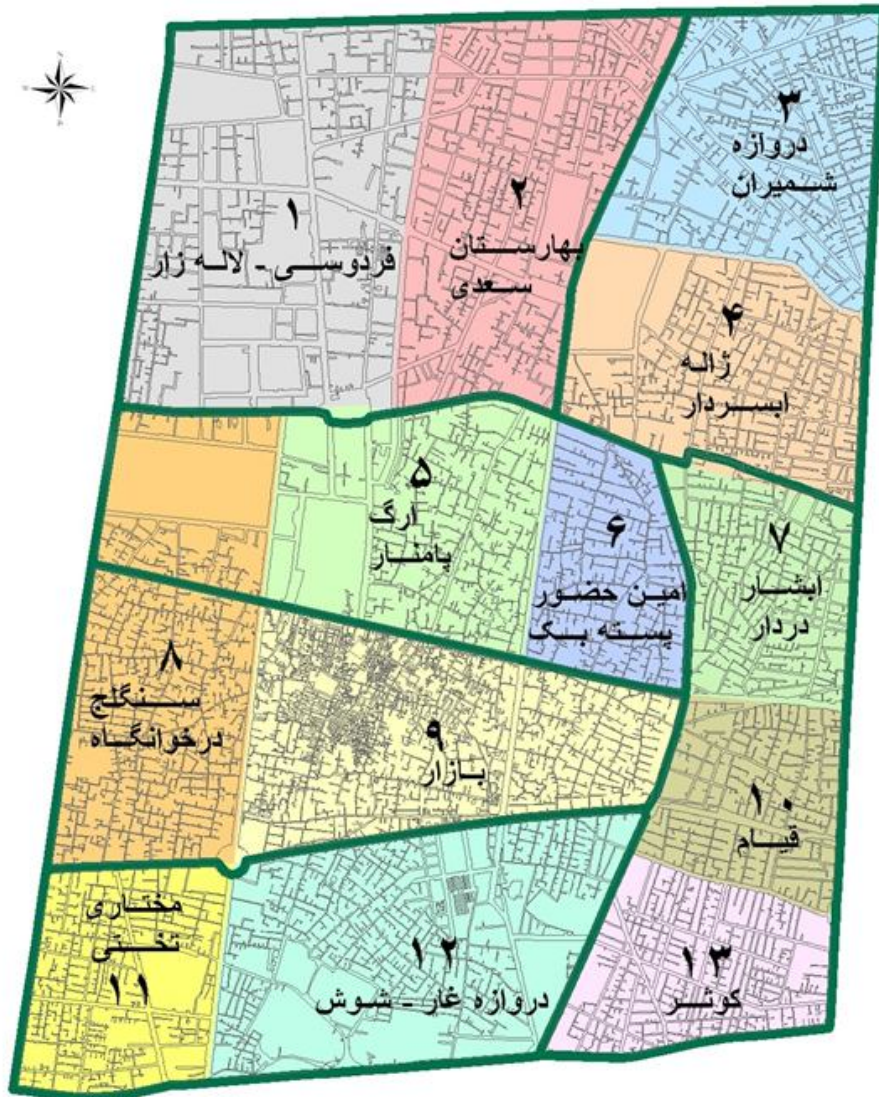
خسرو ، بازار و پارک شهر		گلستان ، دارالفنون تاسیسات شهری : ایستگاه مترو تجاری : بانک ملی			
وجود گذرهای واقع در امتداد دو محور اصلی بازار عودلاجان که توسط خیابان سیروس به دو بخش شرقی و غربی تقسیم شده و حد آن از سمت شرق تا خیابان ری است. همجواری با بازار بزرگ و وجود امتدادهای اصلی بازار در داخل گستره فوق	اداری تجاری	اداری : شهرداری ناحیه 2 منطقه ، نماینده بازرگانی سفارت روسیه آموزشی : مدارس مروی فرهنگی : بناهای با ارزش (منزل امام جمعه ، بازار چه های عودلاجان) تجاری : در امتداد پامنار	عودلاجان پامنار ناصر خسرو (بدنه شرقی) کوچه مروی	شمال : خیابان امیرکبیر جنوب : خیابان 15 خرداد شرق : خیابان سیروس غرب : خیابان ناصر خسرو	گستره نه (عودلاجان)
گذر امامزاده یحیی اختصاص به خدمات تجاری محله ای دارد. اطراف امامزاده یحیی به سمت بازارچه ، حمام نواب به خدمات پذیرایی و تجاری و ناحیه ای اختصاص دارد. بناهای با قدمت و خشتی - گلی بازارچه حمام نواب و مرکز محله سرچمپک به عنوان مهم ترین عناصر محدوده فوق ارزش زیاد محله سرچمپک به دلیل وجود مدرسه علمیه و راسته تجاری و نیز بناهای مربوط به اوایل دوره پهلوی	تولیدی تجاری، زیارتی	تجاری : خدمات تجاری مذهبی : امامزاده یحیی آموزشی : مدرسه علمیه فرهنگی : وجود بناهای با ارزش تاریخی	گذر میرزا محمود گذر بازارچه نواب گذر امامزاده یحیی محله سرچمپک	شمال : خیابان امیرکبیر جنوب : خیابان 15 خرداد شرق : خیابان ری غرب : خیابان مصطفی خمینی	گستره ده (امامزاده یحیی)
بخشی از محلات مربوط به دوره شاه طهماسب و عهد ناصرالدین شاه بخش مسکونی محله در بیرون دروازه دولاب محور کوچه آبشار و کوچه دردار که از اصلی ترین امتدادهای شرقی و غربی محله است.	خدماتی تجاری	تجاری : مجموعه تجاری امیر کبیر ، تالار پذیرایی ، فروشگاه ها و نمایشگاه ها حمل و نقل وانبار : وجود انبارها در بدنه خیابان ری کارگاه ها : کارگاه های تولیدی (تراشکاری ، فنر سازی ، تعمیرات)	کوچه آبشار خیابان ایران محله یخچال محله دروازه دولاب کوچه دردار	شمال : زیرگذر امیر کبیر جنوب : امتداد خیابان 15 خرداد، شهید محلاتی شرق : خیابان 17 شهریور غرب : خیابان ری	گستره یازده (کوچه آبشار - محله دردار)

دو گذر آبشار و کوچه دردار ارائه دهنده خدمات محله ای است. احداث بدنه جدید شهید محلاتی که دارای کاربری مسکونی است.					
بافت متراکم مسکونی با نمای آجری امتداد گذرهای شمالی - جنوبی اصلی (درخوانگاه) محل استقرار بخش اعظم واحدهای تولیدی است. منزل مستوفی الممالک ، گذر قلی ، بازارچه معیر ، بازارچه قوام الملک رواج ساخت و ساز در قسمت مرکزی و شرقی	خدماتی ، تجاری، مسکونی	تجاری : فروش چرخ خیاطی ، لوستر ، اغذیه فروشی ها ، تولیدی ها مذهبی : امامزاده سید نصرالدین ، مسجد و حوزه علمیه معیر درمانی : بیمارستان رازی	قوام الدوله بازارچه معیر گذر قلی بازارچه قنات آباد گذر مستوفی الممالک باغ معیر	شمال : خیابان 15 خرداد جنوب : خیابان مولوی شرق : خیابان خیام غرب : خیابان وحدت اسلامی	گستره دوازده (سنگلج)
هسته ارزش تاریخی محله های مربوط به دوره صفوی و قاجاریه با توجه به سلسله مراتب شهری آن دوره (ارگ سلطنتی ، بارو و دروازه) استقرار امام زاده زید و امام زاده سید ولی ردپای بخش جنوبی باروی اولیه تهران دوره شاه طهماسب دو دروازه (شاه عبدالعظیم و محمدیه) تعدا زیادی سرا و تیمچه عناصر ارزش مند مانند مسجد شاه و بازارچه های متصل به آن و بازار امیر	تجاری	تجاری : بازار تهران مذهبی : امام زاده زید، امام زاده سیدولی، مسجد شاه و مسجد جامع تاسیسات شهری : سه ایستگاه مترو فرهنگی : بناهای تاریخی	مجموعه اصلی بازار محلات فرعی پا منار و سیداسماعیل ملک آباد ، کوچه غریبان شیشه گرخانه دروازه نو عباس آباد کوچه ارامنه	شمال : خیابان 15 خرداد جنوب: خیابان مولوی شرق: خیابان سیروس غرب: خیابان خیام	گستره سیزده (بازار)
عنصر مهم بازارچه نایب السلطنه گذر قدیمی تکیه پهلوان شریف که این گستره را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می کند.	تجاری ، مسکونی	تولیدی : چاپخانه تجاری : فروشگاه ها و بازارچه ها	چاله میدان پش بازارچه نایب السلطنه پشت حمام فیروزه عرب ها	شمال: خیابان 15 خرداد جنوب: خیابان مولوی شرق: خیابان ری غرب: خیابان سیروس	گسترده چهارده (چاله میدان)
گذر و بازار آب منگل (اواخر دوره قاجار) خانه ای در کوچه ادیب الممالک که بسیار ارزش	تجاری ، مسکونی	تجاری : در بدنه خیابان خراسان (پوشاک، تعمیرگاه ، مغازه هاو ...)	آب منگل حمام حوری کوچه زیبا میدان خراسان	شمال : بزرگراه محلاتی جنوب : خیابان خراسان	گسترده پانزده (آب منگل)

منداست. اختصاص بدنه ها به خدمات شهری محلّه کوچه زیبا با ساخت مناسب و قدمت زیاد وجود خانه ای قدیمی که دارای کتیبه متعلق به سال 1317 است.		ها		شرق : خیابان 17 شهریور غرب : خیابان ری	
محورهای اصلی شمالی ، جنوبی تختی(خانی آباد) و شرقی - غربی مختاری - باقرجدی و کوچه مسجد قندی منزل مسکونی دختر وزیر(حسینیه فعلی) پارک جدیدالاحداث گل محمدی - مسجد قندی وجود بناهای دهه های 30 و 1340 وجود کاربری های ناحیه ای	تجاری ، تولید ، مسکونی	تجاری: آهن فروشان ، فروش مواد غذایی ، عمده فروشی شیشه و آینه حمل و نقل : انبارها و کارگاه مترو	مختاری خانی آباد باقرجدی باغ چالی	شمال : خیابان مولوی جنوب : خیابان شوش شرق : خیابان خیام غرب : خیابان وحدت اسلامی	گستره شانزده (دروازه خانی آباد - خیام جنوبی)
عناصر مهم شهری مسجد آب انبار که در طول آن هفت بازارچه شکل گرفته محلات قدیمی در امتداد میدان اعدام و میدان شوش وجود قبرستان اصلی شهر در این محل وجود کوره های آجرپزی که رد بخش جنوبی به دروازه غار راه داشته است. ساختمان های این محدوده با فرم L شکل بوده و سقف بناهای قدیمی چوبی بوده و نمای آنها کاهگلی است.	تجاری ، مسکونی ، خدماتی	تجاری : تعداد زیادی بازارچه (حسین کاشی - بازارچه نوروزعلی) مذهبی : مجموعه سرقبر آقا تفریحی و فضای سبز پارک ها و ورزشگاه نوساز	باغ فردوس سعادت باغ انگوری یخچال هاشمی صابون پزخانه کوچه ادیب قنات آباد گود عربها دروازه غار	شمال: خیابان مولوی جنوب: خیابان شوش شرق: خیابان صاحب جمع غرب: خیابان خیام	گستره هفده (صابون پزخانه - دروازه غار)
ادامه بازار در شمال غربی بافت و میدان امین السلطان حجم زیادی از سطوح باراندازی و انبارهای بزرگ در این قسمت بخش مسکونی در	تجاری ، تولیدی ، مسکونی	تجاری : کاربری های مختلف تجاری حمل و نقل : انبارها و باراندازها آموزشی : دبستان فنی امام صادق(ع)	محلّه کوچه مرغیها انبار گندم پشت سازمان ، خیابان ری کوچه صحت (سابق) کوچه ستون سنگی(سابق)	شمال : خیابان مولوی محلّه چاله میدان جنوب : میدان شوش شرق : خیابان ری غرب : خیابان صاحب جمع	گستره هجده (انبار گندم)

<p>قسمت (شمالی و داخلی) پارک و فضای سبز در بخش جنوبی و حد غربی است. پارک جدیدالاحداث شوش (محل سابق میدان تره بار)</p>					
<p>شکل گیری محلات به دوران معاصر باز می گردد. یافت شهری محلات تابع شهرسازی اوایل دوره پهلوی است. محور مهم خیابان لرزاده که خیابان خراسان را به صفاری متصل می کند. بدنه های خیابان صفاری ، شهرزاد و امام موسی صدر شامل فضاهای خدماتی است. شبکه شهری به صورت شطرنجی است. پلاک های تفکیکی دارای مساحت کم ولی متحدالشکل است. باقی ماندن آثار حصار دوم تهران میدان شوش و خراسان ، پارک کوثر ، خیابان لرزاده ، محلات پیرامون کانون ها و محورهای این محله را تشکیل می دهند.</p>	<p>تجاری مسکونی خدماتی</p>	<p>تجاری : فروشگاه ها و نمایشگاه ها ، تعمیرگاه ها مذهبی: مسجد لرزاده فرهنگی: کتابخانه عمومی علامه حلی فضای سبز: پارک کوثر</p>	<p>خیابان لرزاده خیابان صفاری محله لب خط(خیابان شهرزاد) محله دروازه خراسان محله خیابان یخچال (صدرالاشراف) محله خیابان اتابک (دباغ) محله خیابان شهرزاد</p>	<p>شمال : خیابان خراسان جنوب : خیابان شوش شرق : خیابان 17 شهریور غرب : خیابان ری</p>	<p>گستره نوزدهم (شهرزاد شمال - لرزاده)</p>

نقشه شماره 4-1- موقعیت محلات و نواحی در بخش مرکزی تهران (شهرداری منطقه 12، معاونت معماری و شهرسازی)

4-4-8- تحلیل وضعیت کلی استخوان بندی و سازمان فضایی منطقه

- میدان های اصلی منطقه

با توجه به اینکه میدان ها و خیابان های اصلی منطقه در درجه اول دارای نقش ترافیکی هستند و خود بخشی از نظام ترافیکی حوزه مرکزی تهران را در بر می گیرند ، ولی به لحاظ استقرار راسته ها و واحدهای تجاری در کنار مجموعه های اداری ، فرهنگی و مذهبی در مرکز شهر می توان آنها را واجد خصوصیات منحصر به فرد دانست که در بخش های مختلف دارای روحیات و مشخصه های متفاوت هستند . مهم ترین آنها به شرح زیر معرفی می شوند :

سبزه میدان : در جنوب خیابان جباخانه عهد قاجار (بوذرجمهری فعلی) واقع بوده و از محل های مهم دارالخلافه تهران بوده است . در زمان صفویه "تخته پل" نام داشت و وجه تسمیه آن این است که در حوالی آن سبزیجات دارالخلافه کشت می شده و در سال 1214 ه.ش به دستور امیرکبیر چهار دروازه و دوطبقه بنا در آن ایجاد شد که بعدها به مرکز دادوستد تهران و عرضه کالاهای گوناگون ایرانی و خارجی به صورت نمایشگاهی مبدل شد . سبزه میدان علاوه بر مرکز تجاری ، محل تجمع اهالی تهران در مراسم مختلف از جمله مراسم محرم نیز بود..

در زمان محمد شاه قاجار محکومان به اعدام را در این محل اعدام می کردند و در زمان صفوی مفصل بازار بزرگ و ارگ حکومتی بوده است (سلطان زاده ، 1382 : 35) .

ورودی های بازار: مانند میدان شاپور(وحدت اسلامی) در غرب ، میدان محمدیه و طول خیابان خیام در غرب بازار ، میدان امین السلطان و چهار راه مولوی- سیروس در جنوب شرقی که هر یک واجد خصوصیات ویژه و منحصر به فردی هستند . اتصال امتداد گذر قلی ، معیرالممالک و قوام الدوله با غلبه حرکت پیاده در محل میدان شاپور و پیوند آن با حرکت های سواره شهری در این نقطه وضعیت خاصی را به وجود آورده است . این میدان و بازارچه سرپوشیده منشعب از آن به عنوان یکی از کانون های جمعی سرویس دهنده به مراجعین و از شاخص ترین بخش های واقع در این منطقه به شمار می روند. گذرهای قلی و معیرالممالک در غرب ، امامزاده یحیی و میرزا محمود وزیر در شمال و گذر نایب السلطنه در شرق بازار و فضاهای جمعی مختلف در قالب مراکز محله ای از نمونه های بارز این گونه فضاهای جمعی در مقیاس های مختلف شهری هستند (همان : 36).

میدان امین السلطان : که زمانی اصلی ترین ورودی بازار در جنوب آن بوده با احداث خیابان مولوی و سیروس و امتداد آن از طریق خیابان صاحب جمع به سمت جنوب ، تا حد زیادی ارتباط ارگانیک خود را با بازار از دست داده ولی به لحاظ شکل کالبدی و نوع فعالیت های مستقر در پیرامون آن که در تداوم فعالیت های واقع در بازار هستند به عنوان مکان شاخص و واجد ارزش در این بخش از منطقه فعالیت می کند . بازارچه سرپوشیده امین السلطان محوطه ای واجد ارزش های اجتماعی و فرهنگی را به وجود آورده که پذیرای گروه های جمعیتی خاص و با منظوره های گوناگون در این مکان است(همان)

میدان توپخانه : در بدو شکل گیری ابعادی به طول 220 متر و عرض 110 متر با ساختمان هایی دو طبقه در شمال و جنوب برای نگهداری توپ ها و محل اقامت توپ چیان پیش بینی شده بود و شش خیابان (ناصر خسرو ، لاله زار ، فردوسی ، چراغ گاز ، سپه) به آن متصل می شد که تا امروز این اتصال تغییر چندانی نکرده است (محمد زاده مهر ، 1381 : 30) . میدان توپخانه از زمان شکل گیری تا

امروز سه دوره مهم را طی کرده است که هرکدام هماهنگ با ساختار کلی شهر و نقش و عملکرد آن هویت خاصی داشته اند .

دوره اول (1300-1260) : که در آن میدان مفصل ارتباطی بخش قدیمی و توسعه های جدید و در جوار ارگ سلطنتی واقع شده است در این دوره تلگرافخانه در بدنه جنوبی ، بانک شاهی در بدنه شرقی ، اداره پستخانه مبارکه و سپس اداره بلدیة در بدنه شمالی و اداره نظمیة در ضلع غربی میدان احداث شدند(محمد زاده مهر ، 1381 : 54) .

دوره دوم (1320-1300) : در این دوره غالباً موسسات اصلی دولتی به این میدان هویت می دهند (ساختمان شهرداری در شمال ، مخابرات در جنوب ، بانک شاهی در شرق و ساختمان شهرداری و بانک سپه در غرب) (محمد زاده مهر ، 1381 : 98).

دوره سوم (1370-1320) : در این دوره بخش هائی از میدان خصوصاً در بخش جنوبی خیابان سپه تخریب شده و به محل ایستگاه مترو تغییر کاربری می یابند و نیز ساختمان جدید مخابرات به صورت مرتفع در ضلع جنوبی باقی می ماند(محمد زاده مهر ، 1381 : 132).

خیابان اصلی و فرعی منشعب از میدان توپخانه به سمت شمال : نمونه ای دیگر از تداخل حرکت های پیاده و سواره به دلیل استقرار بسیاری از فعالیت ها از تولید تا فروش و نیز عملکرد فرهنگی و اوقات فراغت به شمار می آیند.از نمونه های شاخص این محورها می بایست به خیابان لاله زار اشاره کرد که در عین برخورداری از بورس تجاری(لوازم برقی و سیم کشی و...) ، بدلیل استقرار فعالیت های فرهنگی-پذیرایی و فراغتی در جای جای آن به کانون فضاهای جمعی در امتداد خود تبدیل شده است. این اتفاق در امتداد محور فردوسی(بخصوص در بدنه شرقی آن) و تا حدی در بخش هایی از خیابان سعدی در محل اتصال با محور جمهوری ، منوچهری و انقلاب نیز مشاهده می شود. (محمد زاده مهر ، 1381 : 135)

میدان بهارستان: این میدان فضای مرکزی میان سه باغ (باغ نگارستان در ضلع شمالی ، باغ بهارستان که عمارت مسکونی سپهسالار در آن قرار داشت و در زمان مشروطه در اختیار مجلس شورای ملی گذاشته شد ، مسجد سپهسالار در ضلع جنوبی که باغ مدرسه شهید مطهری شد و باغ نظامیه در جنوب میدان که عمارت مسعودیه در آن قرار داشت) بوده است(افشارنادری، بسکی ، 1382: 53) . هویت این میدان بیش از هرچیز شامل مبارزات سیاسی و جنگ های خیابانی دوران مشروطه ، به توپ بستن مجلس و غوغاهای دوران محمد رضاشاه و کودتا علیه مصدق و غیره است(همان).

از جمله خاطرات ذهنی مردم در این میدان تماشای مجسمه های سپید و فواره های رنگی و سر در زیبای مجلس است لکن در حال حاضر این میدان عمدتاً عملکرد ترافیکی دارد و و از بناهای مهم آن تنها به مجلس شورای اسلامی اشاره کرد (همان : 55).

محدوده باغ ملی: از فضاهای به جا مانده از دوره قاجار می باشد که در سال های 1301 تا 1304 توسط جعفرخان کاشانی احداث شده است. این محدوده در خیابان سپه سابق (امام خمینی فعلی) واقع است که در ضلع غربی آن وزارت امور خارجه و در ضلع شرقی آن اداره پست زمان رضا شاه پهلوی وجود دارد. سر در باغ ملی و ساختمان های مجاور آن به دستور مستقیم رضا شاه و توسط جعفر خان کاشانی و کمک آلمانی ها در زمان پیش از بر افروخته شدن آتش جنگ جهانی دوم در تهران ساخته شد. در معماری داخلی آن از تصاویر کوروش و مردمان عهد هخامنشی استفاده شده است. کاشی کاری این بنا را استاد حسین کاشی پز انجام داده است. اینها بدین سبب است که معرفی فرهنگ ایرانیان در آن زمان به دلیل اینکه آلمان ها و ایرانیان هر دو از نژاد آریایی هستند شدت گرفت (مختاری طالقانی ، 1382 ، ش 15 : 52).

• پارک ها و فضاهای سبز منطقه

وجود 27 پارک و فضای سبز عمومی در منطقه 12 با سطحی حدود 55 هکتار ، خود نشان دهنده محدود بودن سطوح فضای سبز موجود و سرانه پایین آن بخصوص نسبت به شمار جمعیت روز در محدوده فوق است (شهرداری منطقه 12 ، معاونت خدمات شهری) .

تنها 25 هکتار از سطح فضای سبز منطقه 12 به پارک شهر تعلق دارد که در زمان رضا شاه با تخریب محله سنگلج امکان ساخت آن فراهم شد و در سال 1329 ه.ش یعنی در زمان حکومت محمدرضا شاه پهلوی تکمیل گردید . اهمیت دیگر این پارک همجواری با موزه ایران باستان ، کتابخانه ملی در محدوده پرتراکم بخش مرکزی تهران است (لقائی ، 1371 : 42)

بخش زیادی از سطح باقی مانده مربوط به پارک های موجود در منطقه 12 تهران نیز متعلق به حاشیه شوش (دروازه غار) است (همان).

به دلیل توزیع محله ای نامناسب فضای سبز منطقه و واقع شدن اکثر آنها در امتداد شریان های اصلی و یا در مبادی ورودی به منطقه و در مجاورت ترمینال های شهری ، این پارک ها عموماً تبدیل به تجمع افراد غیر بومی و غیر ساکن در منطقه شده و به دلیل نبود حس تعلق در استفاده کننده گان ، انواع پدیده های تبهکارانه و ناهنجار است (لقائی ، 1371 : 42).

• معابر و گذرها :

از آنجایی که اکثر محلات منطقه به خصوص در بخش جنوبی آن (جنوب خیابان امام خمینی) قدیمی هستند و کوچه های باریک و کم عرض و طولانی و بن بست های بسیار دارند. نمونه های بسیاری از این گونه فضاها را می توان در بخش های مختلف محلات قدیمی منطقه بر شمرد که در نقاط زیادی به شکل گیری مراکز محلات در امتداد گذرهای اصلی انجامیده است قرار گرفتن عناصر مهمی مانند مسجد ، مدرسه ، مغازه و یا امام زاده بر اهمیت مراکز یاد شده افزوده و گاهی به آنها اهمیتی فرامحله ای و ناحیه ای نیز داده است. در مواقعی عناصر واقع در محلات چنان اهمیتی یافته اند که نه تنها بر معابر همجوار خود بلکه بر نوع فعالیت های پیرامون آنها نیز تاثیر مستقیم گذاشته اند. نمونه بسیار مشخص آن امام زاده یحیی واقع در شرق عناصر شهری مهمی را در پیرامون خود در محله ای به همین نام قرار گرفته و تا شعاع بسیار زیادی عناصر شهری مهمی پیرامون خود شکل داده است. همچنین مجموعه خدمات محله فوق را در قالب راسته بازار و بازارچه در امتداد گذر اصلی همجوار خود شکل داده اند(صفا منش ، 1375 : 63).

از سایر نمونه های مهم چنین فضاهایی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

محوطه های پیرامون امامزاده های واقع در داخل بازار مثل امامزاده زید ، سید اسماعیل ، سید نصرالدین و در بخش های دیگر مثل سرقبرآقا ، پیرامون دروازه غار ، میدان شوش ، گذر مروی و در شمال منطقه محور ارباب جمشید در حوالی میدان آن ، محور کاشف السلطنه و تقاطع منوچهری با خیابان فردوسی و تا حدی بر جنوبی میدان فردوسی و تا شعاعی داخل خیابان فردوسی(همان).

پارک های کوچک محله ای ، واقع در داخل محلات و گذرهای مجاور آنها در کنار گذرهای اصلی و قدیمی محلات قدیم همچون : کوچه دردار ، آب منگل ، کوچه آبشار، گذرها و بازارچه های واقع در محله صابون پزخانه و گذرهای قدیمی محله سنگلج ، فضاهایی مناسب جهت انجام فعالیت های اجتماعی روزمره را به وجود آورده اند(همان : 64).

عمده این فعالیت ها را می توان تجمع های جوانان و یا سالمندان و زنان محله و یا بازی های محدود بچه ها ، گذران اوقات فراغت ، انجام مراسم مذهبی ، گردهم آیی اتفاقی و غیره دانست.

• عناصر مربوط به واحدهای خدماتی شهر مثل : محوطه های مساجد و حسینیه ها ، راسته ها و بازارها ...

نمونه مشخص این گونه فضاها ، حیاط های بیرونی و داخلی مسجد شاه بازار (مسجد امام) است که به عنوان یک عنصر ارتباطی فعل و محوری ، کانون انجام بسیاری از فعالیت های اجتماعی و فرهنگی در این بخش از بازار است. همچنین راسته بازارها و عناصر همجوار آن مثل سراها ، تیمچه ها ، محوطه مدارس ، مساجد و امام زاده های هم جوار آنها و نیز گذرهای منشعب از هر راسته بازار به داخل بافت های مسکونی همجوار کانون انجام بسیاری از فعالیت ها و تجمعات گروهی متناسب با شأن هر فضا در ساعات فعالیت بازار است (نگارنده) .

4-5- هویت غالب فضاهای عملکرد آنها و گروه های اجتماعی اصلی استفاده کننده

در بیان هویت غالب منطقه 12 تهران در پنج ناحیه تحت پوشش منطقه می توان به موارد زیر اشاره کرد:

ناحیه 1: روحیه عمومی ناحیه فوق از شرق به غرب در سه لایه سکونتی ، تجاری- تولیدی و اداری- حکومتی قابل تفکیک است.

فعالیت های اجتماعی و جمعی جاری در بخش های سکونتی ناحیه فوق ، بدلیل هجوم و فشار کاربری های شهری (تولید و تجارت) تا حد زیادی تحت تاثیر قرار گرفته و کم رنگ شده است . بسیاری از ساختمان های مسکونی معتبر محلات فوق یا متروکه شده و یا به اجازه تازه وارد آن به منطقه در آمده و بنابراین فعالیت های اجتماعی بسیار محدودی را می توان انتظار داشت. معدود عناصر شهری بجای مانده در این بخش که انتظار انجام فعالیت های اجتماعی آنها می رود می توان بدین صورت برشمرد : بقعه صفی علی شاه با عملکرد فرا منطقه ای ، مراکز محله ای مستقر در پیرامون خیابان های هدایت ، کاشف السلطنه ، صفی علی شاه و بخش هایی در جنوب میدان بهارستان (باغ نظامیه) .

فعالیت های تجاری بخش عظیمی از محلات مرکزی ناحیه فوق را در بر گرفته و خرید کردن به عنوان فعالیتی عمومی در تمامی این محلات و تقریباً در تمامی ساعات روز در جریان است. بطور کلی می توان گفت که به لحاظ شکل گیری واحدهای تجاری در قالب راسته ها و حضور اصناف مشخص در امتداد معابر اصلی و یا در بلوک های واقع در مرکز ناحیه ، بخش های تجاری واقع در ناحیه دارای اهمیت فرامنطقه ای و گاهی فراشهری هستند و مراجعه به آنها نه تنها از مناطق مختلف تهران بلکه از شهرستان ها نیز صورت می گیرد. مهم ترین بخش های تجاری این منطقه علاوه بر حاشیه های معابر

اصلی مثل فردوسی ، سعدی ، جمهوری در خیابان لاله زار ، هدایت ، پشت باغ سپهسالار، اکباتان ، ملت و معابر فرعی منشعب از آنها نیز بارز است(نگارنده).

محدوده های اداری - حکومتی ناحیه فوق از سفارت خانه های واقع در شمال منطقه شروع و تا خیابان امام خمینی امتداد می یابند. حوزه های اداری عموماً در حد فاصل خیابان فردوسی و حافظ واقع هستند و بخش عمده ای از ادارات دولتی و حکومتی شهر را شامل می شوند .

دربخش جنوبی باغ ملی و در امتداد خیابان قوام السلطنه (30 تیر) استقرارموزه های ایرانی باستان و آبگینه از یک سو و کتابخانه ملی از سوی دیگر و نیز استقرارمدارس و عبادتگاه های اقلیت های مذهبی در امتدادآن ایجاد حوزه های فرهنگی با روحیه ای خاص ومتفاوت از سایر بخش های منطقه ایجاد کرده که هربخش آن پذیرای فعالیتی اجتماعی از جنس خود است.

همین طوردربخش های از لاله زاربه دلیل استقرار واحدهای تفریحی مثل تماشاخانه ، سینماها ، رستوران ها و قهوه خانه ها و همین طور سابقه فرهنگی محور فوق توان های فعالیت اجتماعی زیادی دربر دارد(نگارنده).

ناحیه 2: این ناحیه در فاصله خیابان های امام خمینی و 15 خرداد در شمال و جنوب و نیز خیابان های ری و حافظ در شرق و غرب واقع شده است. روحیه عمومی این ناحیه نیز مشابه ناحیه 1 است و از محلات مسکونی واقع در شرق شروع و با عبور از محلات تجاری - تولیدی وابسته به بازار در مرکز به بخش های اداری واقع در جنوب میدان توپخانه و شمال بازار می رسد(محله ارگ قدیم) و در سمت غرب به دلیل استقرار پارک شهر و ادارات واقع در پیرامون آن دارای روحیه ای اداری - فراغتی است. نوع فعالیت های اجتماعی مستقر در آنها نیز همان طور که گفته شد در تبعیت از عملکردهای موجود در هر فضا و گروه های استفاده کننده از آنها متفاوت است. به دلیل وجود عناصری چون امامزاده یحیی و بازارچه حمام نواب در بخش مسکونی شرقی آن ، در ساعاتی از هفته ، این بخش در مقیاس فرامنطقه پذیرای مجموعه ای از فعالیت های مذهبی - اوقات فراغتی و تجاری می باشد و در سایر اوقات در آن فعالیت های اجتماعی محله قابل مشاهده است. همین طوره دلیل وجود مجموعه کاخ گلستان و محله عودلاجان و مجموعه های قدیمی مثل مجموعه مروی و سپهسالار قدیم و ... در بخش مرکزی ناحیه 2 و نیز مجاورت بازار ، این محدوده ها تا حدی تحت تاثیر مراجعات توریستی و فرهنگی در ساعات مختلف روز نیز هست و باز بدلیل نقش عبوری و حیاط شهری پارک شهر در محدوده این پارک شاهد بروز انواع فعالیت های فراغتی - فرهنگی و گردشگری شهری هستیم(نگارنده).

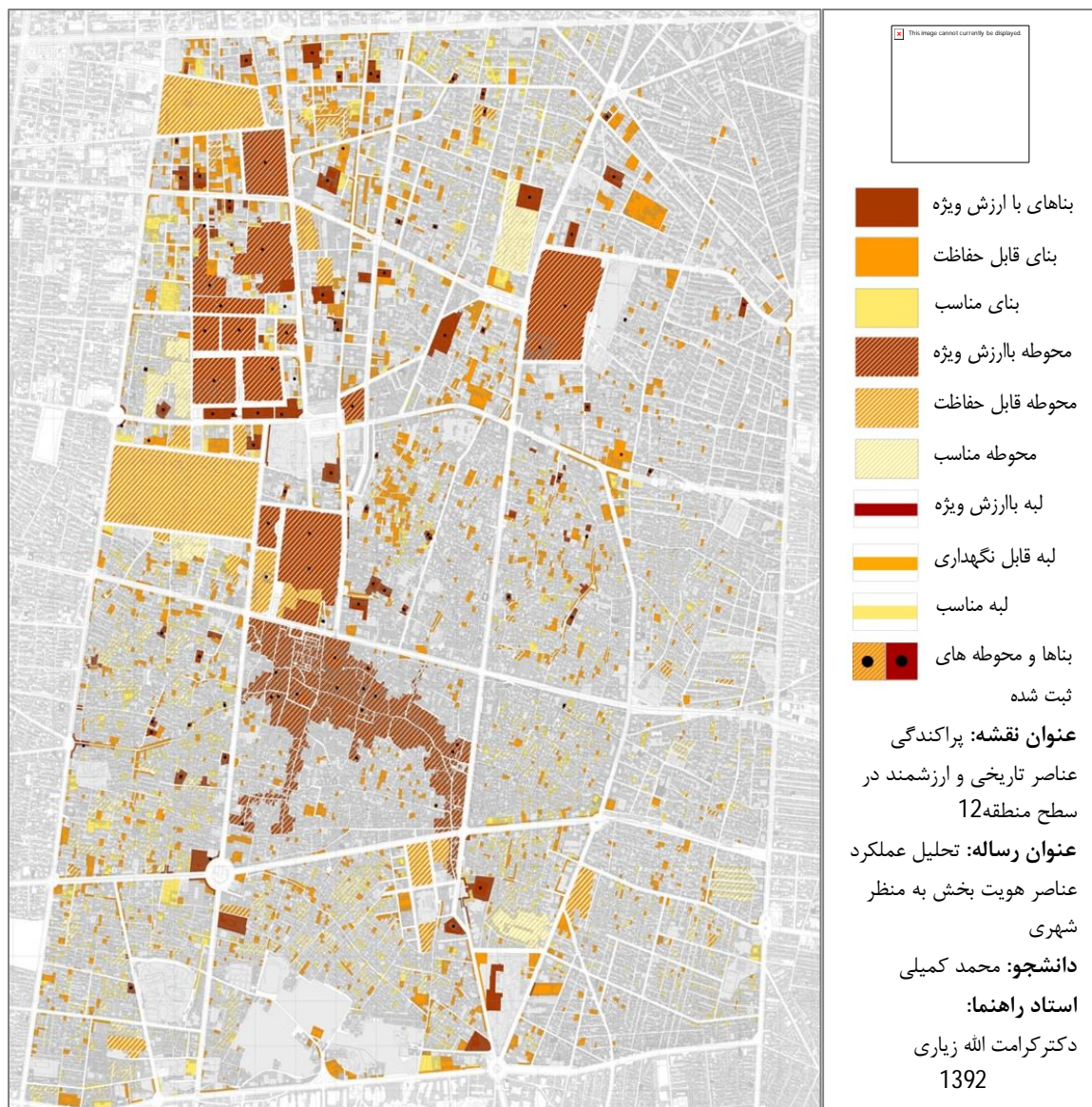
ناحیه 3: این ناحیه شامل سه محله مشخص بازار در مرکز ، چاله میدان در شرق و سنگلج در غرب آن است. بازار مکان تمرک فعالیت های تجاری - تولید خرد و انبارهای وابسته به واحدهای تجاری بازار است و فعالیت های اجتماعی مسقر در آن در بخش قبلی توضیح داده شد. دو محله شرقی و غربی ناحیه 3 نیز دارای روحیه عمومی مسکونی بوده و فعالیت های مسقر در آن کلاً منطبق با وضع سکونتی این دو محله است . گذر نایب السلطنه تنها محور با ارزش این بلوک شهری است . امتداد گذر فوق محل تجمع سالمندان و کسبه قدیمی مغازه های واقع در آن شده و فعالیت اجتماعی مناسبی در آن مشاهده نمی گردد بخش های دیگر این محله نیز به محل رفت و آمد معتادان ، افراد خلافکار و افراد بی بضاعت و گاهی کارتن خوابها و غیره درآمده است .

اما بخش غربی ناحیه فوق که قسمتی از محله سنگلج تهران قدیم به شمار می آید از وضعیت اجتماعی مناسب تری برخوردار است. به جز گذر اصلی محله ، گذر قلی و امتداد آن گذر ، معیر و قوام الملک که پذیرای کاربری های فرامنطقه ای هستند. سایر بخش ها و کاربری ها واقع در محله فوق روحیه ای کاملاً محله ای داشته و بخصوص در گستره های واقع در شمال محله فعالیت های اجتماعی بیشتری به چشم می خورد (نگارنده).

ناحیه 4: کلیه بخش های واقع در جنوب خیابان مولوی و شمال محور شوش و غرب ری در این ناحیه قرار دارند. بجز فعالیت های واقع در امتداد خیابان اصلی ناحیه شامل مولوی و شوش ، خانی آباد ، خیام جنوبی ، صاحب جمع و ری ، بقیه بخش های ناحیه روحیه ای کاملاً مسکونی داشته و دارای زندگی تعریف شده و درونگرا هستند. محلات خانی آباد ، مختاری در غرب ناحیه ، صابون پزخانه ، دروازه غار و هرنندی در مرکز و انبار گندم و کوچه مرغی در شرق ناحیه مهم ترین محلات مسکونی را تشکیل می دهند.

ناحیه 5: این ناحیه از 3 محله کاملاً مسکونی تشکیل شده که ساخت و بافت آنها اغلب به دوران معاصر و بعد از سال های 1310 باز می گردد. محلاتی با بافت امروزی تر و کوچه های قابل دسترسی سواره ، بخصوص در محدوده های جنوبی آن ، گذرهای قدیمی واقع در محلات ناحیه فوق و مراکز محلات واقع در آنها دارای روحیه اجتماعی بسیار مناسب و مطلوبی هستند . کوچه آبشار و کوچه دردار و گذرهای منشعب از آنها در محله واقع در حد فاصل امتداد امیرکبیر در شمال و بزرگراه آهنگ در جنوب و نیز کوچه آب منگل در جنوب بزرگراه آهنگ و همین طور خیابان خراسان منشعب از ری ، کوچه آبشار ، خیابان لرزاده و خیابان صفاری واقع در محلات جنوبی ناحیه 5 بخش هایی هستند که در آنها شاهد انجام فعالیت های اجتماعی از قبیل فعالیت های تجاری ، فراهنگی ، مذهبی و فراغتی در مقیاس محله ای هستیم (نگارنده).

نقشه شماره 3-4- عناصر تاریخی شاخص در محدوده منطقه 12 تهران (ماخذ: معاونت شهرسازی شهرداری منطقه 12)

4-6- دسته بندی عناصر سازنده خاطره جمعی

در بحث مربوط به عوامل و عناصر سازنده خاطره جمعی در شهر، آن چه بیش از هر عاملی در ساخت خاطره در شهر موثر است، عوامل تاریخی و گذشته شهر و اتفاقاتی است که متفاوت از مسائل روزمره و جاری در زمانی خاص و در محدوده ای مشخص از شهر بروز یافته است. بنابراین، برای مرور مختصر عناصر سازنده خاطره جمعی که تعداد و حجم آن در سطح منطقه 12 بسیار زیاد است با یک دسته بندی مشخص و مملوس و با استفاده از اسامی مورد استفاده بسیاری از معابر و محلات موجود آن می توان پی به خاطرات نهفته در هر بخش از آن برد.

الف) اسامی محلات قدیم تهران، دوازه ها و عناصر اصلی شهر قدیم و استفاده از آنها در نام گذاری محلات و معابر داخلی بافت قدیم به عنوان نمادی بجای مانده از خاطرات شهر قدیم و عناصر اولیه آن است مانند:

محلات: محله سنگلج، محله بازار، محله چاله میدان، ...

معابر: دروازه قزوین، دروازه شمیران، خیابان باب همایون، ناصر خسرو، میدان بهارستان، حسن آباد و...

ب) اسامی افراد معروف، صاحب نفوذ و مقبول عام بر روی محلات و معابر شهر که خود نمادی است از دوره خاصی از تاریخ شکل گیری شهر که با سکونت فردی معروف در محله ای خاص از منطقه و شاید بانی آن محله مشخص و سازنده عناصر شهری مهم در آن محله مترادف شده است. مانند:

محلات: باغ سپهسالار، باغ سردار، سرقبر آقا

معابر: خیابان امیر کبیر، سه راه امین حضور، گذر مستوفی الممالک، گذر لوطی صالح، خیابان ارباب جمشید، بازارچه نایب السلطنه و...

کلیه بخش های بازار و مجموعه های شهری مهم مثل مدرسه سپهسالار، بازارچه مستوفی الممالک، سرای امیر و...

پ) اسامی مربوط به تاسیسات و تجهیزات مهم شهری به خصوص سیستم آبرسانی، نمادی از تجهیزات اولیه شهر و زیر ساخت های شهر قدیم مانند:

محلات: درخوانگاه، دولاب، آب منگل، قنات آباد، محله یخچال، یخچال هاشمی

معابر: چهارراه سرچشمه، کوچه آبشار، خیابان یخچال، یخچال چراغ گاز (چراغ برق)، خیابان ماشین دودی، خیابان لب خط (شهرزاد شمالی فعلی)، خیابان مریضخانه (سپه-امام خمینی)، و...

ت) اسامی مربوط به شهرهای مهم و آبادی های پیرامون تهران که بر محورهای دروازه ها و محلات قدیمی گذاشته شده و نمادی است از کانون های مهم مستقر در پیرامون تهران که در دوره های قدیمی خاص اهمیت ویژه ای داشته اند. مانند:

دروازه های قدیم: دروازه دولاب، دروازه شاه عبدالعظیم، دروازه قزوین، دروازه شمیران و...

محلات: محله دروازه یوسف آباد، محله بیرون دروازه شمیران، خانی آباد، دروازه دولاب و...

معابر: خیابان ری، خیابان قزوین، پیچ شمیران، خیابان خراسان، و...

ث) اسامی مربوط به عناصر مهم شهر قدیم بر محلات، معابر و بخش های مختلف منطقه، عناصری که بشکل موثری بر شکل گیری محلات پیرامون خود و در نهایت بخش های مهمی از منطقه تاثیر داشته اند. مانند:

محلات: محله بازار، باغ ملی، باغ نظامیه، لاله زار، محله امامزاده یحیی، محله پشت مسجد جامع، محله مروی، محله پشت سفارت، محله ارگ و...

معابر: گذر امامزاده یحیی، گذر سیدنصرالدین، گذر مروی، خیابان لاله زار، خیابان پشت شهرداری، میدان ارگ، خیابان صفی علیشاه و...

ج) فعالیت های مهم مستقر در بخش های از شهر و حضور اصناف و کسبه و استقرار آن در محلات باعث وجه تسمیه بسیاری از محلات و معابر شده و خاطره این حضور هنوز هم باقی است. مانند:

محلات: محله صابون پزخانه، محله انبار گندم، محله دباغخانه، محله کوره پزخانه، ...
معابر: بخصوص در بازار راسته آهنگرها، راسته کفاش ها، کوچه مرغی ها، بازار فرش فروش ها، بازار طلافروش ها، کوچه اوراق فروش ها

چ) حضور اقوام و طایفه ها در بخش های مختلف منطقه مثل: محله عربها، کوچه لرزاده، کوچه ارمنه، و... در کنار محلات و معابر حسینییه ها و عناصر شهری بسیاری که به اسم اقوام و شهرستانی های مختلف در این منطقه نام گذاری شده اند.

ح) عوارض طبیعی و پستی و بلندی های منطقه که باعث اثرگذاری در گوشه گیری بخش هایی از محلات و نام گذاری آنها شده است، مانند: گود زنبورکخانه، گودعرب ها، چاله میدان، دروازه ی غار و... که در بسیاری از موارد در عین از بین رفتن آن عارضه خاص، آنها باقی مانده است.

خ) وقایع تاریخی که بدون توجه به تاثیرگذاری آنها بر نام گذاری عناصرشهر، همیشه یادآور اتفاقات تاریخی مهم در بخش های مختلف منطقه است، مانند: میدان بهارستان یادآور وقایع مهم مشروطه و قیام های عمومی پس از آن، خیابان جمهوری (شاه آباد) به عنوان منطقه ای فرهنگی، محل تمرکز بیشترین کتابفروشی های شهر، خیابان لاله زار به عنوان محوری فرهنگی_ فراغتی محل تمرکز

مهم ترین عناصر تفریحی_فرهنگی در دوره ای خاص و یا میدان توپخانه مکان استقرار توپخانه ناصری در آن دوره و یامیدان ارگ محل استقرار سردر ارگ و مفصل میان ارگ حکومتی و بازار و بسیاری از معابر و میدان های منطقه که هر یک به دلیلی خاص خاطره ای را در اذهان ساکنان فعلی تهران و نیز اهالی منطقه متبادر می سازد.

4-7- سیمای شهری بخش مرکزی تهران

یکی از جنبه های مهم شناخت سازمان فضایی و کالبدی شهر بررسی ویژگی بصری آن است. محیط شهرآکنده از معانی و نشانه هایی است که هر شخص بنا بر تجربه خود از آنها تصویری ذهنی از شهر برای خود می سازد که مشترکات آن با تصویر دیگر شهروندان نقشه ذهنی جمعی مردم از شهر را تشکیل می دهد که برخاسته از واقعیت کالبدی و فضایی آن است. در این بخش به بررسی عناصری در منطقه می پردازیم که سیمای شهری آن را تشکیل می دهد.

4-7-1- هویت منظر طبیعی

تهران در پهنه میان کوه و کویر گسترده شده است. منطقه 12 در حد فاصل میان بخش کوهپایه ای و دشتی قرار گرفته است. سلسله کوه های البرز دیواره ای بدیع در شمال و شرق تهران ایجاد کرده است که بلندی ها و فرونشست هایی در بخش کوهپایه ای دارد اما پس از آن نسبتاً هموار می شود. شهر تهران در امتداد خطوط ارتفاع 900 تا 1800 متر از سطح دریا گسترش یافته است و به ازای هر کیلومتر مسافت حدود 13,5 متر افت شیب وجود دارد. در نواحی بخش مرکزی تهران با شیب 2 درصدی مواجه هستیم.

در عکس های تهران قدیم که هنوز ساختمان های بلند کریدورهای دید به سمت شمال را مسدود نکرده بودند قله های توچال ، کلکچال و پلنگ چال از مرکز شهر نیز قابل رویت بود قله دماوند نیز از زاویه هایی در چشم انداز قرار می گرفت که امروزه به دلیل آلودگی هوا و رعایت نکردن نظم ارتفاعی ساخت و سازه ها دیده نمی شود. آنچه که مستقیماً به منظر طبیعی درونی منطقه مربوط می گردد را می توان در سه بخش به تفکیک زیر عنوان نمود:

(1) وجود چندین گود در منطقه که همه آنها در دوره های مختلف شکل گیری منطقه مورد ساخت و ساز قرار گرفته اند. اصولاً گودها به بخش هایی از منطقه گفته می شده که سطح عمومی آنها نسبت به سطوح همجوار فرورفته و گود بوده و محل جمع شدن آبهای سطحی و مکانهایی نامناسب جهت

ساخت و ساز بوده اند. این گودها بعدها توسط مهاجران کم درآمد شهر و یا ساکنان کم بضاعت محلات همجوار ساخته شده و همیشه ایام دارای وضعیت نامطلوب و بحرانی بوده اند. نمونه آنها گود زنبورکخانه در جنوب بازار، گود عربها در محل دروازه غار و محل فعلی پارکهای جدیدالاحداث شوش، و چاله میدان در محله ای به همین نام است (زمانی، 1380: 16).

(2) پارک ها و فضاهای سبز منطقه که مهم ترین آنها پارک شهر در حاشیه غربی و پارک های جدیدالاحداث واقع در جنوب منطقه در محل دروازه غار و گود عربها است. سیمای خاصی به بدنه خیابان شوش در این محل داده است. همین طور پارک میدان شوش در محل سابق میدان میوه و تره بار را می توان نام برد. پارک های کوچک محله ای بشکل پراکنده در سطح منطقه وجود دارند که شاخص ترین آنها پارک گل محمدی در محله خانی آباد و پارک کوثر واقع در تقاطع خیابان ری-جاده خراسان و در محل سابق ایستگاه ماشین دودی (تهران - شاه عبدالعظیم) است (لقائی، 1371: 45).

(3) خیابان های پردرخت که نمونه شاخص آن در مقیاس منطقه خیابان 30 تیر و سرگرد سخایی و خیابان های داخلی باغ ملی و از نمونه های واقع در گذرهای داخلی محلات می توان به خیابان های پردرخت محلات واقع در جنوب شرق و شرق منطقه در محلات صفاری، خیابان خراسان، خیابان لرزاده و ... اشاره کرد که نمونه ای است از بافت های مسکونی اواخر دوره رضاشاه با کوچه هایی با مقطع خاص که هنوز قابل توجه است (همان).

2-7-4- ویژگی های بصری منظر شهری بخش مرکزی تهران:

معمولا ساختمان های بزرگ و فضاهای باز عمومی در شهر ویژگی های بصری آن را شکل می دهند و سایر فضاها و بناها متن عمومی آن را می سازند. همچنین محل استقرار این ساختمان ها و فضاها در شکل دادن آنها به سیمای شهری موثر است. به این معنا که قرار گیری آنها در کنار خیابان های اصلی و در مسیر کریدورها دید نقش آنها را در سیمای شهری افزایش می دهد و بالعکس جای گرفتن آنها در درون بافت و بلوک های شهری این بناها و فضاها را از دید پنهان می کند. این موضوع به ویژه پس از تحول و گسترش شهر از مقیاس حرکت پیاده به مقیاس حرکت سواره اهمیت یافته است. تعداد ساختمان های بلند در منطقه 12 اندک است و جز بناهای اداری میان مرتبه در بقیه سطح منطقه ساختمان ها کوتاه مرتبه هستند.

مهم ترین ویژگی بصری بافت را می توان تاریخی بودن ساختمان ها و سبک معماری قدیمی آنها دانست که به دوره های صفویه، قاجاریه و پهلوی اول تعلق دارند و گرایش نو باروک (تکیه دولت)،

مدرنیسم ایرانی (موزه ایران باستان) احیای دوران هخامنشی (بانک ملی) و سبک التقاطی (شمس العماره) در آنها دیده می شود. با ورود نهادهای دوران تجدد به تهران ساختمان هایی متناسب با آنها ساخته شد. مدرسه دارالفنون در سال 1268 ه.ق با طرح میرزا رضا مهندس باشی کشیده شد و توسط محمدتقی خان معمارباشی احداث گردید (تکمیل همایون ، 1377 ج 1: 73). تکیه دولت با الهام از آملی ثنائی اروپایی در سال 1285 ه.ق زیر نظر دوستعلی خان معیرالممالک ساخته شد و در سال 1325 ه.ق بنای آن ویران شد و به جای آن بانک ملی احداث گردید . پستخانه مرکزی (در سال 1315)، بانک ملی (در سال 1325)، موزه ایران باستان (در سال 1316)، وزارت خارجه (در سال 1317) و کتابخانه ملی (در سال 1318) همگی با الهام از نقش مایه های هخامنشی، ساسانی و صفوی بنا شدند (ذکاء و سمسار ، 1376، ج 2: 115).

ویژگی های بصری منطقه را افزون بر بناهایی ارزش مند می توان در میدان ها ، گره ها ، لبه ها ، گوشه ها ، و فضاهای شهری متعددی یافت که در بدنه ها و محورها و در میان بافت شهری دیده می شوند.

منطقه 12 را به لحاظ ویژگی های بصری بافت شهری به سه حوزه مشخص می توان تقسیم نمود:

- حوزه شمالی: حد فاصل خیابان انقلاب تا خیابان جمهوری و امتداد آن تا خیابان امیر کبیر ، بخش شرقی خیابان فردوسی ، محورهای عمده این حوزه خیابان های شمالی - جنوبی لاله زار ، سعدی ، فردوسی ، ملت و صفی علیشاه و خیابان های شرقی ، غربی انقلاب ، کوشک ، منوچهری ، جمهوری ، اکباتان و امیرکبیر است.

منظر این خیابان ها را بیشتر بناهای مربوط به اواخر دوره پهلوی اول تا اواخر حکومت پهلوی تشکیل می دهند ، بناهای عموماً چهار طبقه با نماهای سیمانی که در بخش هایی به پروفیل و شیشه تبدیل شده اند (نگارنده).

- حوزه مرکزی: محدوده باغ ملی و بدنه غربی خیابان فردوسی و امتداد آن تا خیابان 15 خرداد بناهای اداری و حکومتی باغ ملی ، بانک های مرکزی و ملی ، محدوده های اداری واقع در محله ارگ و ساخت و سازهای پیرامون محور امام خمینی حد فاصل میدان حسن آباد تا میدان امام خمینی در این حوزه جای می گیرند.

منظر این بخش رسمی و اداری - حکومتی است با ساختمان هایی به سبک اواسط دوران رضاشاهی در 3 و 4 طبقه ، با نماهای آجری ، سنگی و سیمانی (با طرح سنگ) که بر سنگینی فضا و رسمی بودن آنها بیش از پیش افزوده است.

حوزه جنوبی: جنوب خیابان امیرکبیر و 15 خرداد، در برگزیده محلات قدیمی تهران، کاملاً قدیمی و فرسوده است منظر عمومی منطقه در جبهه اول (معبّر اصلی) سه تا چهار طبقه است با نمای معماری بسیار بی هویت و کم ارزش و همین منظر در جبهه های پشت معابر اصلی بناهایی دو تا سه را طبقه ارائه می کند با ساختاری قدیمی که عموماً به اواخر دوره قاجار، اوایل سلطنت پهلوی باز می گردد. این بناهای خشت و گلی یا آجر قزاقی ساخته شده و در بخش های مسکونی نماهای سیمانی هم دیده می شود (نگارنده).

3-7-4- نشانه های بصری

درک سازمان فضایی شهر و خوانایی و تشخیص موقعیت در آن به کمک نشانه های شهری انجام می گیرد. نشانه های بصری به دو دسته اصلی طبیعی و مصنوع تقسیم می شوند. همانطور که پیشتر گفته شد سلسله کوه های البرز و بی بی شهربانو در شرق مهم ترین نشانه های بارز طبیعی به شمار می روند که از درون منطقه می توان آنها را در چشم انداز داشت. نشانه های مصنوع بصری باید از لحاظ سبک معماری، ابعاد و تناسب (ارتفاع و حجم ساختمانی) و جنس مصالح و رنگ و قدمت بارز باشند و به تقریب از فاصله های دورتر دیده شوند. با حرکت در سح منطقه به نشانه های بصری عمده زیر برمی خوریم:

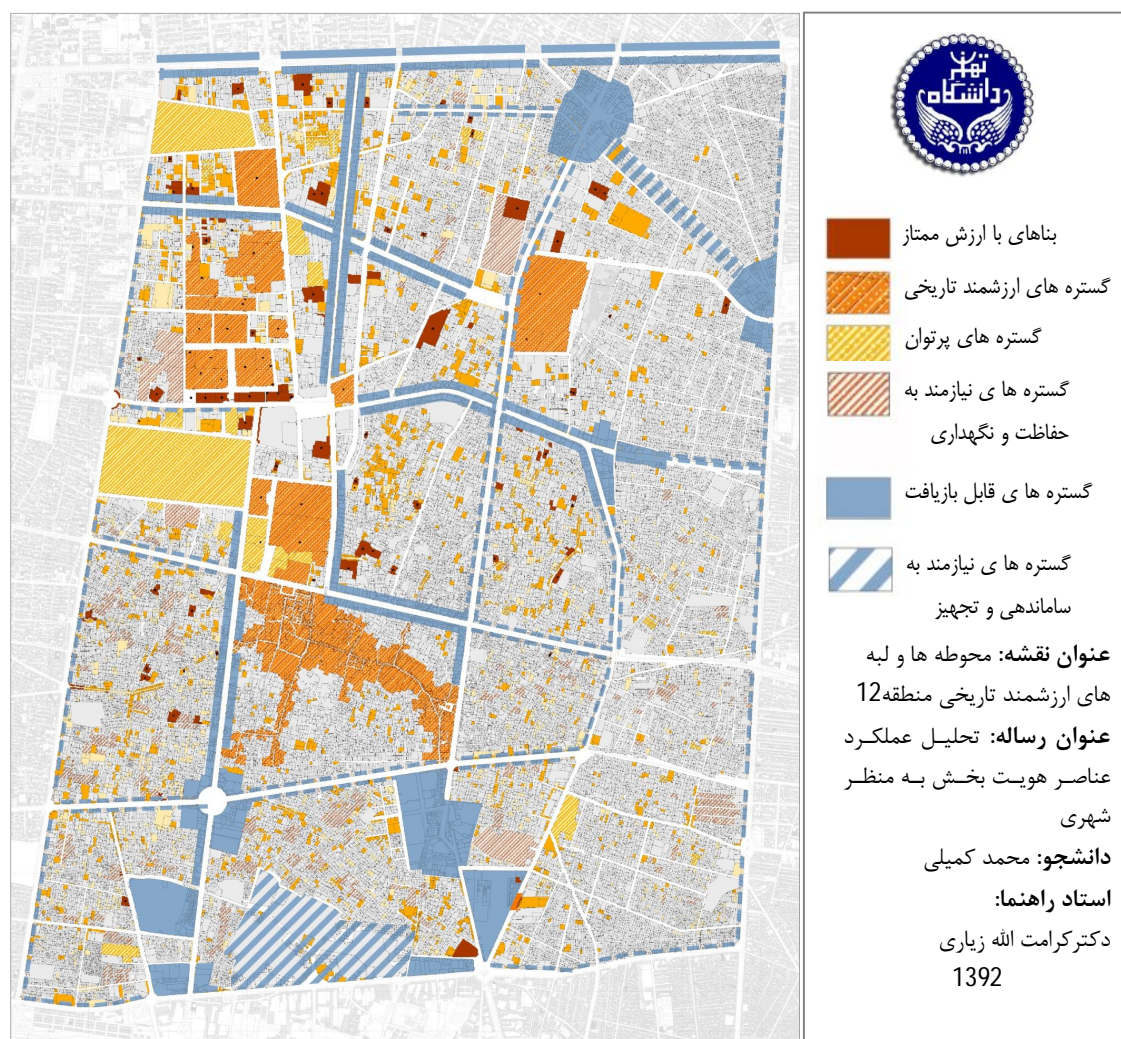
- پارک شهر به عنوان یک حیاط شهری و جلوخان ورودی اصلی بازار.
  - مسجد سپهسالار در محور بهارستان
  - شمس العماره در خیابان ناصر خسرو
  - گنبد سرقبر آقا در محور مصطفی خمینی
  - سردر باغ ملی و موزه ایران باستان و ساختمان پستخانه در محور امام خمینی.
  - مجموعه بانک های ملی و مرکزی در محور فردوسی
  - ساختمان مخابرات و آنتن های مخابراتی روی آن به عنوان یک نشانه ارتفاعی.
  - ساختمان پلاسکو و آلومنیوم به عنوان دو ساختمان بلند در محور جمهوری
- باید توجه داشت که آلودگی هوا حوزه دید به دور را به میزان زیادی کاهش می دهد. همچنین ازدحام و نابسامانی محیط باعث می شود که توجه ناظران کمتر به نشانه های بصری جلب شود. با حرکت در سطح نواحی و محلات شاخص منطقه، عناصر با ارزشی را می توان یافت که به عنوان نشانه های بصری شاخص هر محله قابل مشاهده هستند که نمونه های از آنها عبارتند از:
- سفارتخانه روسیه و انگلیس در بخش های شمالی ناحیه (1) با بدنه های خاص رو به معابر شهری.

- ساختمان کوشک واقع در خیابان کوشک با سبک معماری خاص خود
- ساختمان های مسکونی واقع در امتداد خیابان کوشک ، از بناهای منحصر به فرد دوره قاجار که برخی تغییر کاربری یافته و یا متروکه شده اند.
- کلیسای آرامنه واقع در خیابان میرزا کوچک خان و کلیسایی دیگر واقع در خیابان غزالی (شمال سفارت روس)
- معبد زرتشتیان ، سردر و بدنه آن و مدرسه فیروز بهرام در خیابان میرزا کوچک خان.
- موزه آبگینه (خانه قوام) واقع در خیابان قوام السلطنه.
- بناهای شاخص و بدنه های منحصر به فرد خیابان لاله زار، نمونه های با ارزش ساختمان های تجاری اداری مربوط به معماری دوران معاصر ، هتل های شاخص مثل هتل لاله ، سینماهای منحصر بفرد مثل سینما متروپل (رودکی) و بناهای مسکونی بجای مانده از معماری دوران ماقبل مدرن.
- ساختمان بیمه و چندین ساختمان شاخص در بدنه خیابان سعدی مثل ساختمان سینگر و بدنه های میدان مخبرالدوله.
- مقبره صفی علیشاه و گنبد آن و بدنه غربی وزارت ارشاد و سازمان برنامه در امتداد خیابان صفی علیشاه.
- نمای سردر مجلس شورای ملی و بناهای مجاور آن در محور میدان بهارستان
- بناهای تجاری- اداری واقع در امتداد خیابان های ملت و اکباتان با روحیه فوق آن (خیابان های اکباتان و ملت)
- میدان حسن آباد و بدنه های منحصر به فرد آن و امتداد روحیه فوق به داخل خیابان امام خمینی.
- محوطه روبروی موزه ایران باستان و سردر موزه و کتابخانه ملی
- بدنه های بسیار زیبای خیابان سرگرد سخایی ، حدفاصل 30 تیر تا فردوسی
- بدنه های خاص خیابان های باب همایون ، صوراسرافیل ، داور و میدان ارگ به عنوان عناصر شاخص شهری در منطقه 12
- خیابان ناصر خسرو و سر در دارالفنون ، شمس العماره و بدنه های قاجاری ساختمان های مجاور آن
- زیرگذر امیرکبیر و مجموعه تجاری بالای آن به عنوان یکی از نشانه های جدید و مهم شهری در این بخش از منطقه (نگارنده).
- عناصر درون محله ای:
  - مجموعه امام زاده یحیی ، گذر و بازارچه مجاور آن.

- مجموعه عناصر واقع در مرکز محله سرچمپک ، مدرسه علمیه ، بازارچه و محلات مسکونی پیرامون آن.
- گذر مروی ، مسجد و مدرسه و بازارچه واقع در محله مروی به عنوان عناصر شاخص محله فوق.
- مسجد و مدرسه سپهسالار قدیم واقع در محله عودلاجان
- پامنار و منار معروف آن به عنوان عنصر شاخص محور فوق و محورهای منتهی به آن در محلات همجوار.
- محله سنگلج با عناصر شاخص آن : گذرها ، عناصر محله ای ، بازارچه ها ، کوچه کلیسا و گنبد کلیسای واقع در امتداد آن ، منزل مستوفی الممالک ، گذر مستوفی و بازارچه آن ، گذر قلی و امتداد آن گذر و بازارچه معیر و در امتداد آن گذر و بازارچه قواک الملک ، میدان شاپور (وحدت اسلامی) محل اتصال بازارچه قوام الملک به امتداد حافظ ، بدنه های زیبای میدان اعدام در مجاورت این محله.
- محله بازار و مجموعه عناصر واقع در آن که مقیاس فرامنطقه ای دارند.
- محله سیروس(چاله میدان) : گذر و بازارچه نایب السلطنه ، امتداد گذر امام زاده یحیی و مجموعه های شهری واقع در امتداد آن ، رستوران هانی به عنوان یک عنصر شهری امروزی با نمایی شاخص واقع در جنوب شرق محله
- محله خانی آباد(خیابان تختی) : پارک گل محمدی واقع در امتداد جنوبی آن و بدنه های رو به بخش های داخلی محلات ، ورزشگاه جدید الاحداث واقع در آن ، بازارچه ها و عناصر شهری محله ای واقع در امتداد گذر اصلی محله(گذر صابون پزخانه)آب انبار و یخچال هاشمی در شمال محله ، محل قدیم دروازه غار به عنوان ورودی محله در جنوب
- کوچه مرغی ها در محله انبار گندم
- پارک شوش واقع در این محله
- پارک کوثر و عناصر داخل آن در شرق ری
- خیابان زیبا و حمام واقع در آن و کوچه های پردرخت منشعب از آن واقع در شمال خیابان خراسان.
- میدان خراسان(بدنه غربی) به عنوان نشانه ای در مقیاس شهر در این بخش از منطقه
- کوچه آب منگل و مراکز محله ای آن ، بیمارستان ناحیه ای واقع در آن و کوچه های پردرخت
- حسینییه و مسجد آب منگل واقع در مرکز محله آن
- کوچه دردار و کوچه آبشار در محله ای به همین نام با مراکز محله ای هر کدام
- محل قدیم دروازه دولاب و پارک جدیدالاحداث در محل فوق.

در ضمايم شماره 4 ريز فهرست ابنيه تاريخي درون محله اي و بناهاي شاخص داراي ارزش در منطقه 12 ذكر شده است.

نقشه شماره 4-4- محوطه ها و لبه هاي ارزشمند تاريخي منطقه 12 (نگارنده)

4-7-4- نارسايي ها و زشتي هاي موجود در عناصر هويت بخش به منظر منطقه 12:

- پوسيدگي و فرسودگي بافت قديمي ، بخصوص محلات واقع در محدوده باروي اول ، بخش هايي از محلات عودلاجان ، امام زاده يحيي ، سنگلج و بازار ، اين پوسيدگي بخصوص در محلات واقع در جنوب بازار ، در بخش هاي واقع در پيرامون خيابان خيام جنوبي ، بخش هاي داخلي محلات صابون پزخانه ، دروازه غارو كوچه سوسكي ، محدوده هاي واقع در پيرامون كوچه مرغى و بخش هايي از خيابان شهريزاد (شمال شرقي ميدان شوش) بيشتر مشهود است.

- بی توجهی به بناها و فضاهای تاریخی، بخصوص در محله بازار و محلات همجوار آن که مکان تمرکز بسیاری از آثار باقی مانده از دوره های اولیه شکل گیری تهران است ، بیشتر به چشم می خورد. نفوذ و فشار فعالیت های تجاری و تولیدی و بخش های وابسته به آنها به داخل بافت های فرسوده و قدیمی و نبود زیر ساخت های مناسب شهری در بخش های فوق بر میزان فرسودگی محلات فوق افزوده است.
- نا پاکیزگی معابر و فضاهای عمومی (انباشته زباله و انواع دیگر آلودگی ها) که این مساله در تمامی بخش های منطقه قابل مشاهده است ، منتهی نوع و میزان زباله انباشت شده در هر بخش بسته به مسکونی ، تجاری و تولیدی بودن آن متفاوت است.
- خط آسمان ناموزون در امتداد معابر اصلی منطقه که اوج این مساله در خیابان های مجاور بازار، خیابان های امیر کبیر، ملت و منوچهری در مقطعی خاص که ساخت و سازهای جدید و ناهماهنگ و بدون ضابطه ای انجام شده ، می توان شاهد بود.
- بدنه سازی ناهماهنگ
- بی قاعدگی در نصب انواع تابلوهای اعلانات ، راهنما و فعالیت ، که این مساله نیز در تمامی خیابان های اصلی منطقه با بدنه های فعال تجاری- تولیدی قابل دیدن است ، وضعیت بحرانی آن رامی توان در لاله زار ، کوچه مهران و کوچه برلن مشاهده کرد.
- بی نظمی در کاشت درختان ، باغچه ها ، فضای سبز متمرکز و حاشیه ای ، اوج این مساله را می توان در میدان توپخانه به عنوان اصلی ترین کانون منطقه شاهد بود. اصولاً معابر اصلی منطقه به لحاظ پوشش فضای سبز و محلات از نقطه نظر دارا بودن سطوح سبز محله ای بسیار در مضیقه هستند.
- خرابی جوی ها و جدول ها و پل ها ، که باز مساله ای است مبتلابه تمامی معابر اصلی و فرعی منطقه و شاید بتوان وضعیت بحرانی آن را در محلات جنوب خیابان مولوی بخصوص در محلات صابون پزخانه و پیرامون خیام جنوبی ملاحظه نمود.
- نامناسب بودن پل های رو گذر و عابر پیاده و کورکردن دید در امتداد خیابان ها ، مانند خیابان ری ، به خصوص در بخش های شمالی و در محل اتصال محور امیر کبیر تا اتصال به میدان توپخانه از مکان های بحرانی از این نظر است.
- نماهای ساخته نشده یا فرو ریخته ، مانند بدنه خیابان خیام جنوبی در دو طرف از نمونه هایی بسیار ناخوشایند از لحاظ نماهای در حال ریزش و یا ساخته نشده است.
- کف سازی نامناسب پیاده روها و انواع موانع حرکتی در آنها ، که بجز معابر واقع در داخل محوطه باغ ملی و بخش هایی از محوطه میدان ارگ و پیرامون کاخ گلستان ، در بقیه بخش های منطقه و بخصوص در اطراف بازار شاهد معضل فوق هستیم.

- مناسب نبودن کمی و کیفی اثاثیه شهری ، بخصوص در بخش هایی از منطقه که با حجم بسیار بالایی مراجعان جهت انجام خریدهای روزانه هفتگی(خرده فروشی ها) مواجه هستیم مانند کوچه مهران ، بازار بزرگ و پیرامون آن ، خیابان جمهوری و..
- بسته شدن کریدورهای دید و ایجاد بی نظمی در بدنه خیابان ها بانمای نامناسب ساختمان ها در افق و چشم انداز و یا ایجاد موانع مصنوعی. نمونه این اتفاق را می توان در بدنه خیابان منوچهری دید که با احداث ساختمان های بلند مرتبه و با نماهای بی تناسب با ساختار اصلی خیابان ، منظره بسیار ناخوشایندی را ایجاد کرده اند. همین طور پل های پیاده واقع در چهارراه مخبرالدوله که تاثیر بسیار بدی بر نمای زیبای بدنه های میدان گذاشته است.
- آلودگی هوا و ازدحام که ادراک تصویر ذهنی منطقه را دشوار می سازد ، که این امر در بخش های مرکزی و شمالی منطقه بیشتر مشهود است ، بخصوص در ساعاتی که طرح ترافیک و ممنوعیت تردد اجرا نمی شود.
- از بین رفتن فضاهای خاطره جمعی ، که نمونه بسیار واضح آن ایجاد ساخت و ساز در زیر و روی سبزه میدان و از بین رفتن تناسبات واقعی میدان فوق و بسته شدن دید به سر در ورودی بازار است. همچنین از بین رفتن بدنه های شمالی و غربی توپخانه به دلایل مختلف و دردوره های مختلف و عدم جایگزینی بدنه هایی مناسب جهت شخصیت دادن به میدان و تعریف ابعاد واقعی آن.
- نامناسب بودن زیر ساخت ها و خدمات شهری که به آلودگی های محیطی می افزاید ، بخصوص در محدوده باروی اول ، بازار و محلات قدیمی که از زیر ساخت های مناسبی برخوردار هستند(نگارنده).
- بزهکاری موجود در منطقه به ویژه در شب که محیط را نا امن می کند ، هرچه به بازار به عنوان مرکز ثقل فعالیت های مرکز شهر نزدیک تر می شویم ، در شب محیط نا امن تر می گردد و امکان رفت و آمد راحت در ساعات بعد از تعطیلی مراکز فعالیتی کمتر می شود(گزارش معاونت اجتماعی قوه قضائیه ، 1391: 3).
- پالایش نیافتن فعالیت ها که رکود آنها رکود کالبد را نیز باعث می شود. مثلا آهن فروش ها و قراضه فروش های واقع در امتداد خیابان خیام جنوبی را به عنوان بهترین نمونه این اتفاق در منطقه به شمار آورد.

4-8- جایگاه بخش مرکزی تهران در اسناد توسعه فرادست :

در گزارش نهایی طرح جامع تهران (1385)، چشم‌انداز توسعه در 7 محور زیر انعکاس یافته که انطباق آنها با ویژگی‌های منطقه 12 در ادامه هر محور تصویر شده است (شهرداری تهران، معاونت معماری و شهرسازی، 1385).

1. تهران؛ شهری با اصالت و هویت ایرانی و سلامتی که این اصالت و هویت به دلیل وجود میراث تاریخی و ثروت فرهنگی شهر در مرکز قدیمی آن بیش از هر کجا در منطقه 12 قابل حفاظت و تقویت است.
2. تهران؛ شهری دانش پایه، هوشمند و جهانی که مرکز تاریخی به دلیل در بر داشتن قطب‌های حکومتی، اقتصادی و تجاری قابلیت ارتقا به این خصوصیات را دارد.
3. تهران؛ شهری سبز و زیبا، شاداب و سرزنده با فضاهای عمومی متنوع و گسترده که وجود گستره‌ها، مجموعه‌ها، میدان‌ها و خیابان‌های تاریخی در منطقه قابلیت تبدیل فضاهای عمومی آن را به حیاط مشترک شهروندان تهرانی می‌دهد.
4. تهران؛ شهری امن در برابر انواع آسیب‌ها و مقاوم در برابر مخاطرات و سوانح که مرکز تاریخی به اقدامات فوری و گسترده در این زمینه نیاز دارد.
5. تهران؛ شهری پایدار و منسجم با ساختاری مناسب برای سکونت، فعالیت و فراغت که نزدیکی محل‌های زندگی، کار و فعالیت‌های فرهنگی در منطقه آن را مستعد چنین خصوصیتی می‌سازد.
6. تهران؛ شهری مرفه با رفاه عمومی و زیرساخت‌های مناسب برای تعدیل نابرابری‌ها و تأمین همگانی حقوق شهروندی که تجدید ساختار تهران تاریخی با بهبود امکانات زیست و فعالیت و تفریح و یکجانشینی اجتماعی چنین فرصتی را فراهم می‌آورد.
7. تهران؛ کلان‌شهری با عملکردهای ملی و جهانی و مرکزیت‌های سیاستی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور، منطقه آسیای جنوب غربی و کشورهای اسلامی که وجود و تقویت حضور بناهای اصلی حکومتی و فعالیت‌های عمده فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در منطقه 12 امکان تحقق چنین تصویری را می‌دهد.

4-8-1- تصویر عمومی (چشم‌انداز آرمانی) توسعه بخش مرکزی

- منطقه 12 با وسعت 1600 هکتار، تا یک سده پیش 70 درصد و تا پنج دهه پیش 16 درصد بافت پر و نیمه پر متصل تهران را تشکیل می‌داد؛ و امروز 2/4 درصد آن است. این منطقه 80 درصد وسعت باروی دوم و همین نسبت از بناها و فضاهای واجد ارزش‌های هویتی تهران را در خود جای داده است. پس، منطقه 12 «مرکز تاریخی» تهران بزرگ است (همان).
- چشم‌انداز منطقه 12 بر اساس تحقق چشم‌انداز کلان تهران تدوین شده است. پس منطقه 12 مرکز تاریخی تهران، پایتخت و کلان شهری مهم در منطقه آسیای جنوب غربی و کشورهای اسلامی خواهد بود.

- منطقه 12، با اصلاح محدوده آن تا حد باروی دوم، برخوردار از یک مدیریت شهری واحد، و با تغییر نام به «مرکز تاریخی تهران»، نقش همیشه ماندگار مرکز کلان شهر را بر عهده خواهد داشت (همان).

2-8-4- تصاویر موضوعی توسعه بخش مرکزی

- تصویر کارکردی : جایگاه برترین و متنوع‌ترین کارکردهای کلان شهری با تاکید بر گردشگری، فرهنگی؛ مقر نهادهای ارشد حکومتی، مراکز ستادی وزارتخانه‌ها و سازمان‌های عالی دولت؛ کانون فعالیت‌های اصلی مالی و تجاری داخلی و منطقه‌ای و بین‌المللی؛ محل تجمع سفارتخانه‌ها؛ محل استقرار شهرداری کلان شهر و تالار شهر و نهادهای مدنی، و موزه‌ها و مجموعه‌های چند منظوره فرهنگی - هنری در مقیاس کلان‌شهر.
- تصویر جمعیتی - اجتماعی : سکونتگاه اقشار متنوع و اصیل، پایبند به تعلق مکانی و پاسدار میراث و ارزش‌های تاریخی؛ محل جریان دایمی رویدادها و برخوردهای مدنی در عرصه‌های عمومی (محیطی عاری از بزه‌کاری‌ها و امن برای حضور جمعی شهروندان).
- تصویر اقتصادی : جایگاه برترین فعالیت‌های کلان شهری با تاکید بر نقش جهانی و دانش محور پیش‌بینی شده در طرح جامع، امور مالی و خدمات مدنی - فرهنگی؛ همراه با افزوده‌ترین ارزش زمین و فضا و کانون اشتغال کارآمدترین نیروی انسانی کلان شهر.
- تصویر زیر ساختی : دسترسی ایمن و راحت شهروندان همه مناطق کلان شهر به تمامی محدوده مرکز تاریخی، از طریق شبکه توسعه یافته حرکت سواره با تاکید بر خطوط تردد همگانی (به ویژه مترو و تراموا)، همراه با شبکه توسعه یافته و مجهز حرکت پیاده در امتداد محورهای شاخص محدوده مرکز تاریخی تجهیز شده به پیشرفته‌ترین شبکه‌های زیربنایی و مخابراتی برای ارتباط مستمر با جهان.
- تصویر کالبدی - فضایی : گستره برخوردار از مجموعه فضاها، محورها و عرصه‌های عمومی و بناهای مرمت و بهسازی شده و تجدید حیات یافته، واجد ارزش‌های تاریخی، همراه با گستره‌های نوسازی شده جایگزین بافت‌های فرسوده و ناکارآمد کنونی که، از یک سو، تبلور همه هویت تاریخی تهران خواهند بود و، از سوی دیگر، مجموعه فعالیت‌ها و زندگی پیش گفته را در شأن مرکز ماندگار تهران بزرگ، در خود جای خواهند داد.
- تصویر زیست - محیطی : دارای عرصه‌های عمومی مجهز، وسیع و سبز، پایدار، با کیفیت بصری و عاری از آلودگی هوا و صدا و مقاوم و ایمن در برابر آسیب‌های طبیعی و رویدادهای خطرآفرین.
- تصویر مدیریت شهری: دارای مدیریتی یکپارچه، کارآمد، مشارکتی و پاسخگو که از همه امکانات و ابتکارات برای جلب فرصت‌ها، دور کردن تهدیدها و تأمین کیفیت مرکز تاریخی بهره خواهد گرفت (نهاد مدیریت و برنامه ریزی شهر تهران، 1386 : 85).

جدول شماره 3-4 - مقایسه چشم‌اندازهای طرح جامع و منطقه

چشم انداز طرح جامع	چشم انداز طرح تفصیلی منطقه 12	مصادیق
1- تهران؛ شهری با اصالت و هویت ایرانی و اسلامی، (شهری که برای رشد و تعالی انسان و حیات طیبه سامان می‌یابد).	1- گستره‌ای برخوردار از بناها و فضاهای مرمت و بهسازی شده که تبلور هویت تاریخی تهران و مرکز ماندگار تهران بزرگ باشد.	اصالت هویت در منطقه 12 به دلیل وجود میراث تاریخی و ثروت فرهنگی شهر در مرکز قدیمی بیش از قسمت‌های دیگر شهر قابل حفاظت و تقویت است.
2- تهران؛ شهری دانش پایه، هوشمند و جهانی	2- جایگاه برترین و متنوع‌ترین کارکردهای کلان شهری و کانون فعالیت‌های اصلی مالی و تجاری داخلی و منطقه‌ای و بین‌المللی	منطقه 12 به دلیل داشتن قطب‌های حکومتی، اقتصادی و تجاری قابلیت ارتقا به این خصوصیات را دارد.
3- تهران؛ شهری سرسبز و زیبا، شاداب و سرزنده با فضاهای عمومی متنوع و گسترده	3- عرصه‌های عمومی مجهز، وسیع و سبز، و با کیفیت بصری و عاری از آلودگی هوا و صدا	وجود گستره‌ها، مجموعه‌ها، میدان‌ها و خیابان‌های تاریخی در منطقه قابلیت تبدیل فضاهای عمومی آن را با حیاط مشترک شهروندان تهرانی می‌دهد.
4- تهران؛ شهری امن و ایمن در برابر انواع آسیب‌ها و مقاوم در برابر مخاطرات و سوانح	4- منطقه‌ای پایدار و ایمن در برابر بلایای طبیعی و رویدادهای خطرآفرین	مرکز تاریخی؛ به دلیل فرسودگی به اقدامات فوری و گسترده در این زمینه نیاز دارد.
5- تهران؛ شهری پایدار و منسجم با ساختاری مناسب برای سکونت، فعالیت و فراغت	5- جایگاه برترین و متنوع‌ترین کارکردهای کلان‌شهری با تاکید بر گردشگری و فرهنگی و حکومتی و امکانات دسترسی ایمن و راحت شهروندان به خدمات و امکانات زیست مطلوب	نزدیکی محل‌های زندگی، کار و فعالیت و تفریح و یکجا نشینی اجتماعی چنین فرصتی را فراهم می‌آورد.
6- تهران؛ شهری روان با رفاه عمومی و زیرساخت‌های مناسب، همراه با تعدیل نابرابری‌ها و تأمین عادلانه کلیه حقوق شهروندی	6- شبکه توسعه یافته و مجهز تردد همگانی و پیشرفته‌ترین شبکه‌های زیرساختی با امکان دسترسی همه ساکنان مناطق تهران به مرکز شهر	وجود و تقویت فعالیت‌های عمده فرهنگی اجتماعی، اقتصادی امکان تحقق چنین تصویری را می‌دهد.
7- تهران؛ کلانشهری با عملکردهای ملی و جهانی و با اقتصادی مدرن و مرکزیت امور فرهنگی - پژوهشی و سیاسی در سطح کشور، و حداقل یکی از سه شهر مهم و برتر منطقه آسیای جنوب غربی	7- جایگاه برترین فعالیت‌های کلان شهری با تاکید بر امور مالی و خدمات مدنی و فرهنگی	وجود بناهای حکومتی، سفارتخانه‌ها و گستره‌های وسیعی از کارکردهای فراشهری در منطقه می‌تواند وجه ملی و جهانی را تقویت کند.

ماخذ: طرح تفصیلی منطقه 12 (پارس بوم : 1386)

جدول شماره 4-4- راهبردهای توسعه طرح جامع و منطقه

مصادیق	راهبردهای توسعه طرح تفصیلی منطقه 12	راهبردهای توسعه طرح جامع
(1) ارائه طرح‌های موضعی به منظور تجدید ساختار	(1) احیای تصویرهای تاریخی و هویتی پایتخت از طریق تجدید ساختار گستره‌های اصلی و تقویت آنها در مرکز تاریخی	(1): نقش و جایگاه شهر تهران در سطوح فراملی، ملی و منطقه‌ای (منطقه عمومی تهران)
(2) افزایش تراکم در لبه‌ها	(2) ایجاد خوانایی در محدوده‌های شاخص منطقه باروی اول و دوم	(2): ساماندهی و سیانت از محدوده و حریم شهر تهران (پشتیبان)
(3) طرح‌های بهسازی و نوسازی محله‌ها	(3) افزایش نسبی جمعیت ساکن با جلب خانوارهای کم تعداد و بازگرداندن ساکنان اصیل و قدیمی	(3): توسعه اجتماعی و ساماندهی اسکان جمعیت
(4) راه کارهای پلایش فعالیت‌ها و جذب از راه اعتباربخشی محیطی	(4) تشویق به ایجاد مجموعه‌هایی با کاربری مختلط در محورهای اصلی و نقاط کانونی به ویژه اطراف متروکه محیط را در همه اوقات شب و روز معادل می‌سازد	(4): توسعه اقتصادی و رونق فعالیت شهر تهران
(5) اصلاح مسیرها و تعیین شبکه‌راه‌ها در مقیاس بلوک‌های شهری و راه کارهای بهبود شبکه همگانی	(5) مصونیت امکان دسترسی سواره و نفوذپذیری به درون بافت‌های قدیمی، بدون ایجاد تسهیلات عبوری و بایر و یا پرهیز از تشخیص بافت ایمن‌سازی منطقه	(5): بهبود وضعیت شبکه‌های ارتباطی و نظام حمل و نقل و ترافیک
(6) در قالب طرح‌های بهسازی و نوسازی	(6) ایمن سازی منطقه	(6): حفاظت از محیط زیست و ایمن‌سازی شهر تهران از سوانح طبیعی (زلزله، سیل و ...)
(7) در قالب طرح‌های تامین خدمات محله‌ای	(7) ایجاد فضای باز و سبز در عمق محلات منطقه و تجهیز آنها جهت بهره‌برداری در مواقع بحران	(7): بهبود و ارتقاء کیفیت دفاع غیر عامل شهر تهران
(8) در قالب طرح‌های بهسازی و نوسازی	(8) تکمیل شبکه فاضلاب و سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی و تجهیز آنها	(8): تامین آب موردنیاز و توسعه و تجهیز شبکه و تأسیسات آب و فاضلاب تهران و ساماندهی بستر رودخانه‌ها و مسیل‌ها
(9) احیای محله‌های تاریخی	(9) تقویت هدایت و خاطره‌جمعی از طریق احیا و بازسازی در دروازه‌های ورودیه محدوده تاریخی و تجدید ساختار فضاهای شهری و عرصه‌های عمومی و گذرهای محله‌ای به صورت شبکه‌ای هم پیوند.	(9): بهبود و ارتقاء وضعیت و ساماندهی کالبدی شهر تهران (سازمان فضایی شهر)

ماخذ: طرح تفصیلی منطقه 12 (پارس بوم : 1386)

9-4- تحلیل و ارزیابی هویت منظر شهری در بخش مرکزی تهران

با توجه به موقعیت تاریخی بخش مرکزی تهران که در بر دارنده محدوده حصار اول ، بخش عمده‌ای از حصار دوم تهران تاریخی ، بناها ، لبه‌ها ، بدنه‌ها و مجموعه‌ها و محدوده‌های ارزشمند تاریخی و نیز وجود کانون‌ها و محورهای مهم اداری ، تجاری و تشریفاتی و فضاهای جمعی به جا مانده از گذشته با خاطره‌های تاریخی است منطقه 12 تهران از ویژگی ممتاز و حائز اهمیت در پایتخت برخوردار می باشد که این ویژگی ها در اسناد بالادست کلانشهر تهران نیز مورد توجه قرار گرفته است . لکن ازدحام فعالیت ، جمعیت و خودرو در روز و بلعکس فعالیت کم در شب ، ریزدانی بافت ، فرسودگی کالبد و غفلت از ارزش‌های بافت تاریخی ارزشمند ، دشواری حرکت پیاده و کمبود و نامناسب بودن اثاثیه شهری ، اغتشاش در سیمای شهری و منظر خیابان‌ها معضلات عدیده ای را در ایجاد تعلق خاطر و هویت منظر این بخش از تهران برای ساکنان و نیز بهره برداران بوجود آورده است .

این در حالیست که موقعیت مکانی ممتاز منطقه 12 در مرکز کلان شهر تهران ، امکان احیای ارزش‌های تاریخی بناها و فضاها و مجموعه‌ها ، دروازه‌ها و حصارها ، امکان ایجاد مسیرهای گردشگری پیاده از درون بافت تاریخی و فعال شهر ، بازنده‌سازی فضاهای جمعی ، هویت‌ها و خاطره‌ها و گذار به فضاهای مدنی امروزی را در این منطقه می تواند تا حد بسیار زیادی احیاء کند. بنابراین منطقه 12 در حال حاضر با خطر زوال و فرسودگی ، تخریب عرصه‌های عمده ، اغتشاش در سیمای شهر ، بی‌دوامی و کم دوامی مواجه است .

در این رساله به دنبال آن هستیم تا براساس آنچه که تاکنون بدان پرداخته ایم ، اولویت ها را از دیدگاه ساکنین ، متخصصین و بهره برداران شناسائی کنیم تا بتوانیم با پرداختن به جزئیات ، عناصر هویت بخش به منطقه 12 را کشف و تحلیل نمائیم .

فصل پنجم

مطالعات میدانی

(مرحله اول تهیه و توزیع پرسش نامه)

پس از بررسی های اولیه انجام شده در محدوده بخش مرکزی تهران ، تاریخی بودن این منطقه و قدمت چند صد ساله آن که در حال حاضر به عنوان هسته مرکزی تهران نیز شناخته می شود و دارای عناصر ارزشمندی همچون مجموعه ارگ ، بازار ، ساختمان های دولتی و حکومتی و نیز بناهای متعلق به گذشته و محلاتی با بافت ارگانیک است دست یافتیم. حال بایستی متغیرهای پژوهش را که بر اساس دستورالعمل ارزیابی منظر به متغیر های کمی تبدیل گردید. برای تایید و یا رد فرضیات رساله به آزمون گذاشت. یکی از رایج ترین روش های جمع آوری اطلاعات میدانی برای سنجش دانش ، علائق ، نگرش و عقاید ، روش مصاحبه و تکمیل پرسش نامه از مخاطبین یعنی ساکنین ، متخصصین و بهره برداران است. که مستقیماً برای کسب داده از طریق سئوال مورد استفاده قرار می گیرد. ویژگی سئوال های پرسش نامه ، تعداد پرسش نامه متناسب با مخاطبین ، نحوه پراکنده کردن و طبقه بندی مخاطبین پرسش نامه ، نحوه استفاده از مشاهدات و روش تحلیل و نتیجه گیری از داده های جمع آوری شده و مواردی از این قبیل موضوعی است که در این فصل به آن می پردازیم.

1-5- روش نمونه گیری و حجم نمونه در طرح پژوهشی

باتوجه به جمعیت 240720 نفری (122141 مرد و 118579 زن) و 76620 خانواری (بعد خانوار 3,14) منطقه 12 تهران (یعنی معادل 2,95 درصد از جمعیت کلانشهر تهران) در سال 1390 (سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران 1390) و نیز سایر آمارهای منتشر شده از طرف مرکز آمار ایران که حاکی از تحت پوشش قرار گرفتن سه چهارم از جمعیت بخش مرکزی تهران (شامل کل منطقه 12 و بخشی از منطقه 11 شهرداری تهران) در این منطقه است.

پایه سازی روش پژوهش براساس مطالعات بنیادی و چهارچوب نظری رساله و برداشت های میدانی از جمله مشاهدات پژوهش گر ، تجربیات محقق ، مصاحبه و تکمیل پرسش نامه برای تحقیق در خصوص میزان همبستگی متغیرها و روش تحقیق پس رویدادی (علّی ، مقایسه ای) که در آن روابط بین متغیرها از دیدگاه رفتارشناسی و نیز علت و معلولی مقایسه می گردند و نتیجه حاصل از پرسش نامه ها با روش مقایسه ای تحلیل می گردند. لذا از آنجائی که بخش مرکزی شهر تهران به 19 گستره در این رساله تقسیم شده است، که هر کدام از این گستره ها ، زمانی به عنوان مجموعه سکونت گاهی با ویژگی فرهنگی ، معیشتی و دارای سلائق مختلف و گروه های اجتماعی متفاوت با سایر محلات بوده اند لذا برای نزدیک شدن بررسی های مطالعه به اهداف طرح بایستی از کلیه محلات بخش مرکزی نمونه گیری به عمل آید. از طرف دیگر از آنجائی که هر محله دارای تعداد جمعیت متفاوتی است. لذا حجم کل پرسش نامه ها به نسبت مساوی بین هر گستره توزیع خواهند شد. لذا

نمونه گیری بصورت اتفاقی و تصادفی از 3 گروه اجتماعی (مردم عادی شامل کسبه ورهگذران و ساکنین ، پژوهش گران و مدیران) انجام پذیرفته و نظر این سه گروه به کل جامعه تعمیم داده خواهد شد ضمن آنکه توجه به مسئله با صرفه بودن نمونه گیری ، سرعت عمل و کوتاه بودن زمان و کیفیت و دقت در جمع آوری داده ها مد نظر خواهد بود از طرف دیگر چون این پژوهش غیرآزمایشی (توصیفی) است دقت داده ها تحت تاثیر عوامل مختلفی قرار می گیرد.

همان گونه که می دانیم هرچه تعداد نمونه گیری بیشتر باشد مطالعه و نتایج حاصل از تحقیق دقت بیشتری خواهند داشت لکن از طرفی دقت کافی برای این روش توصیفی در حد دست یابی چند نقطه ، مکان ، محله ، لبه ، حوزه ، مسیر و...است، که در فرآیند ادراک شهروندان بخش مرکزی تهران از درجه اهمیت بیشتری برخوردارند و تعداد متغیرهای دست یابی به این مکان ها محدود و با مدیریت محقق قابل دست یابی است.

برای تعیین حجم نمونه برای آزمون فرض درباره میانگین یک جامعه می توان از روش کرک (سرمد ، عباس زادگان ، 1386 : 189) استفاده کرد. در این روش چنانچه سطح معنی داری $\alpha=0,05$ و همچنین توان آزمون $1-\beta=0,8$ را اختیار کنیم جذر واریانس جامعه $\sigma=12,5$ باشد از آنجائی که تفاوت بین وضعیت مطلوب هویت با آنچه موجود است مشخص نیست باید تفاوتی را که می خواهیم از قبل مشخص کنیم . بنابراین میزان $d=0,5$ که همان حجم اثر متوسط است از رابطه $d=\frac{(\mu-\mu_0)}{\sigma}$ بدست آمده و از رابطه زیر تعداد $n=348$ پرسش نامه بدست می آید. $Z_{0/05} = 1,64$ و $Z_{0.2} = 0,84$

$$Z_B = \frac{d(n-1)\sqrt{n}}{(n-1)+1.21 (z_\alpha - 1.06)} - Z_\alpha$$

لذا انتخاب 200 مورد پرسش نامه برای ساکنین (به ازای هر هزار نفر ساکن یک پرسشنامه) و نیز 50 پرسش نامه برای متخصصین و مدیران و نهایتا 100 پرسش نامه برای بهره برداران(شامل رهگذران،گردشگران و کسبه) که سهم سه گروه فوق در آن در جمع بندی و تحلیل داده ها یکسان در نظر گرفته شده توزیع خواهند شد و توسط مصاحبه کنندگانی که در این خصوص توجیه شده اند در جامعه آماری با مصاحبه حضوری تکمیل می گردد و نهایتا تجربیات و مشاهدات محقق در جمع بندی و تحلیل این پرسش نامه ها نقش مدیریت داده ها و اطلاعات را خواهد داشت .

2-5- پرسش نامه :

پرسش نامه تهیه شده برای این رساله با توجه به موضوع تحقیق ویژگی های زیر را در نظر گرفته است .

- سئوالات پرسش نامه بر اساس اهداف و به تبع آن پرسش ها و فرضیات تحقیق تنظیم گردیده.

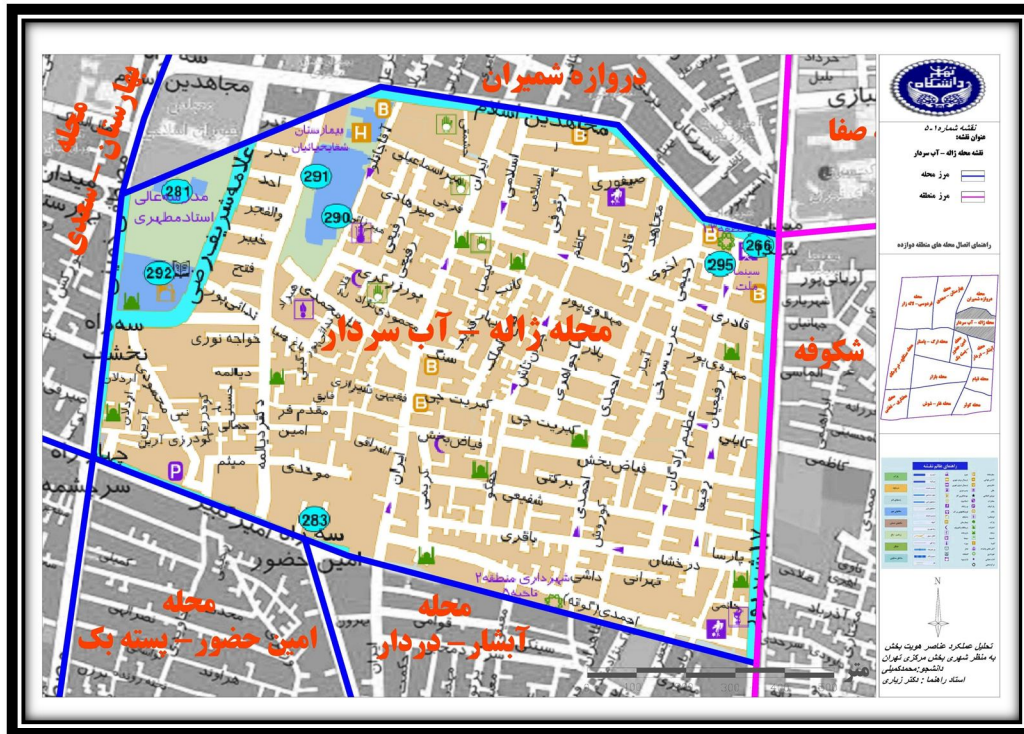
- سئوالات پرسش نامه به نحوی برای پاسخ دهنده ساده و گویا تنظیم شده
- کوتاه بوده و تامین کننده خواسته رساله تحقیق می باشد
- دارای مقدمه ای برای آمادگی پاسخ دهنده است(متن پرسش نامه در ضمیمه رساله آمده است).
- در جدول شماره 1-5- فرآیند استخراج پرسش نامه از فرضیات براساس کمی سازی متغیرها که در سر فصل عملیاتی کردن متغیرهای رساله به آن اشاره شده است ذکر گردیده

همان گونه که اشاره شد با توجه به اینکه برای اثبات و یا رد فرضیات این رساله از پرسش نامه های برداشت میدانی استفاده شده و سئوالات آن از متغیرهای کمی شده ، استخراج گردیده اند لذا در جدول زیر فرآیند استخراج سئوالات از متغیرهای کمی ، بر اساس فرضیه ها تشریح شده اند.

عنوان فرضیه	متغیر کیفی	متغیر کمی	سئوال
فرض اول : به نظر می رسد از دیدگاه جامعه بخش مرکزی تهران عناصر هویت بخش این منطقه واجد تمایز و قابل احراز می باشد .	ذهنیت ، تجربه ، ادراک ، احساس	بناها ، محله ها ، وجه تسمیه ، گذرها و غیره	<ul style="list-style-type: none"> ● کدام بنا؟ ● کدام محله ؟ ● کدام .....؟
فرض دوم : عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران بر روند شکل گیری و توسعه این منطقه تاثیر گذار بوده اند.	ارزش ها ، القاء ارزش ها ، تاثیر گذاری بر بافت محله و ساختمان های جدید، گرایش به عناصر هویت بخش بجای مانده	مشابهت سبک و فرم بین آنچه بوده و آنچه که هست، دستورات عملی های ساخت و ساز، اقدامات حفظ هویت منظر،	<ul style="list-style-type: none"> ● چه ویژگی هایی در تغییرات کالبدی اخیر وجود دارد که از گذشته الهام گرفته باشند؟ ● اقدامات کالبدی حفظ الگوهای گذشته چیست؟
فرض سوم : به نظر می رسد بین ذهنیت جامعه (ساکنین، بهره برداران، متخصصین ومدیران) با عناصر هویت بخش منطقه 12 رابطه وجود دارد.	آثار بجای مانده از گذشته ، خاطرات جمعی ، حوادث و وقایع گذشته، الهام و القاء	محدوده های خاطره انگیزی، تغییرات صورت گرفته متناسب با زمان در کالبد، تاریخ مصنوع،	<ul style="list-style-type: none"> ● چه عناصری وجود دارند که باعث تعلق خاطر در بین جامعه می شوند؟ ● این عناصر تاچه حد عملکرد فرامنطقه ای دارند؟
فرض چهارم: به نظر می رسد الگوهای ایرانی اسلامی در روند شکل گیری عناصر هویت بخش به محدوده بخش مرکزی تاثیر گذار بوده اند.	هویت اسلامی، فعالیت مذهبی، حرائم، فرهنگ و سنت	مساجد و تکایا، فعالیت های مذهبی، عناصر شهر اسلامی، عناصر فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> ● عناصر کالبدی متبلور کننده سنت و مذهب در ذهن جامعه کدامند؟

5-3- برداشت های میدانی:

در این مرحله از پژوهش پرسش نامه ها بر اساس محاسبه انجام شده در بالا در سطح محله ها به شرح زیر توزیع گردیده و نتایج آن طی جداول 5-2 لغایت 5-14 ارائه می گردد (5-3-1- محله اول (ژاله - آبسردار) :

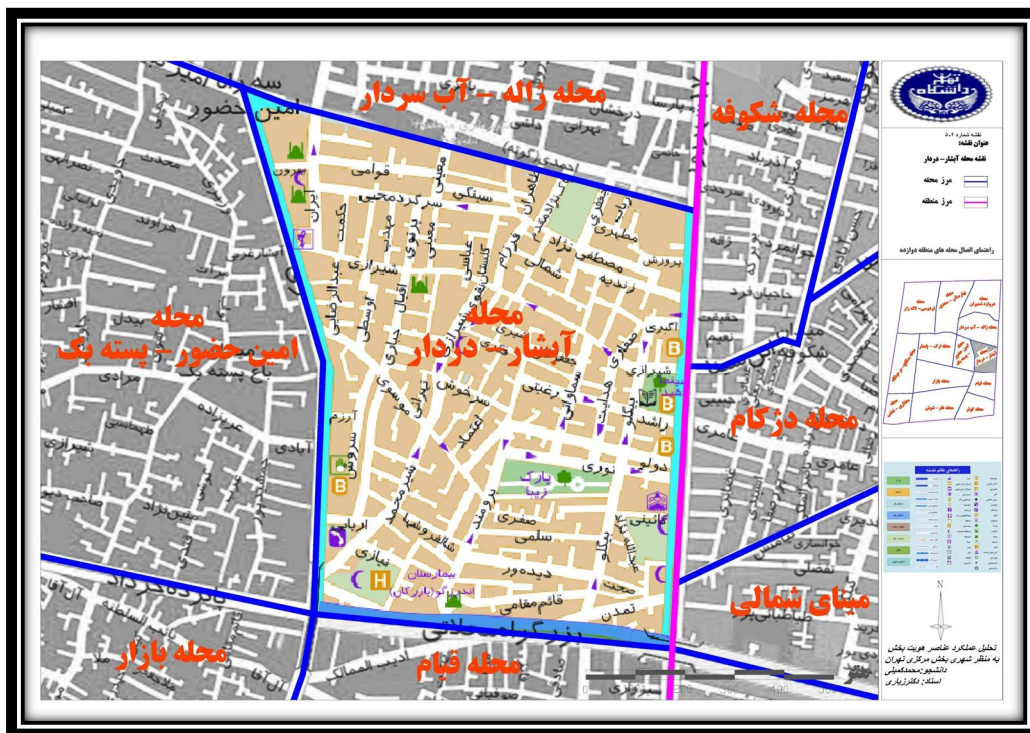
جدول شماره 5-2- نظرات ساکنین محله ژاله-آبسردار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	80٪ بازار، 10٪ مرکزیت، 10٪ دفاتر مراجع	50٪ شلوغی، 30٪ هیئت های مذهبی و حوزه های علمیه، 10٪ آلودگی، 10٪ بافت قدیم	30٪ آلودگی، 10٪ معتادین، 10٪ شلوغی
2-1	محلات دارای ارزش	30٪ پانچانار، 20٪ بازار، 50٪ سایر (گلوبندک، سعدی، رستگارنژاد، سرقبرآقا، توپخانه)	30٪ پامنار، 20٪ درصد بهارستان، 40٪ سایر (توپخانه، حمام زندیه، پانزده خرداد، ارگ)	70٪ بی پاسخ مابقی محله های توپخانه، خ ایران و بازار
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	60٪ قدمت، 20٪ مرکزیت، 20٪ وجود بازار و مراکز تجاری	20٪ بازار، 20٪ مرکزیت و شلوغی، 60٪ بی	20٪ شلوغی، 80٪ بی پاسخ

	پاسخ			
3-1	بناهای ارزشمند	30٪ شمس‌العماره، 20٪ کاخ گلستان، 50٪ سایر (موزه برق، کوچه نظام وفا، پاچنار، باغ سفارت روسیه، مسجد شاه)	30٪ کاخ گلستان، 50٪ سایر (ساختمان فخرالدوله)، 20٪ بی جواب	70٪ بی جواب، 30٪ سایر (سفارت روسیه، شمس‌العماره، مجلس)
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	90٪ تاریخی و قدیمی بودن، 10٪ هیچ مشخصه ای	40٪ آثار باستانی و قدمت، 10٪ مرکز اداری، 50٪ بی جواب	10٪ قدمت، 90٪ بی جواب
4-1	گذرهای ارزشمند	20٪ دروازه دولت، 20٪ دروازه غار، 50٪ سایر (گذر گاه سپه سالار، بهارستان، کوچه نظام وفا، گلوبندک، پانزده خرداد) و 10٪ همه گذرها	60٪ دروازه غار، امین حضور، دروازه شمیران، دروازه دولت، 15 خرداد، خیابان بهارستان، ری) و 30٪ بی جواب	20٪ گلوبندک، 30٪ سایر (دروازه شمیران و هفت تیروامیر کبیر)، 50٪ بی پاسخ
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	20٪ مرکز خرید، 20٪ محل رفت و آمد، 10٪ مرکزیت، 20٪ قدمت، 10٪ ارزشمند بودن، 10٪ هیچ، 10٪ سبک مدرن	10٪ مرکز خرید، 90٪ بی پاسخ	
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	50٪ الگوهای کلاسیک و مدرن، 30٪ الگوهای سنتی ایرانی، 20٪ بی جواب	10٪ سبک مدرن، 90٪ بی جواب	
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	60٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته، 30٪ اقدامات را به کارهای فرهنگی، جمع آوری کارتن خواب ها و رفع مشکل اهالی، 10٪ بی جواب		
6	مهم ترین فعالیت ها	90٪ تجاری، 10٪ مذهبی	10٪ سیاسی	10٪ فرهنگی
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	30٪ بازار، 20٪ کاخ گلستان، 20٪ شمس‌العماره، 20٪ میدان قیام، 10٪ خانه قوام و مجلس	30٪ کاخ گلستان، 30٪ سایر (شمس‌العماره، مسجد شاه، کوچه شتردان)، 40٪ بی پاسخ	20٪ سایر (شمس‌العماره، خ ادیب الممالک و ساختمان فخرالدوله)، 70٪ بی جواب
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	70٪ بازاریان، 30٪ افراد محلی	30٪ محلیان و بومیان،	30٪ معتادین، 70٪ بی

	و بومی قشر معمولی	20٪ بازاریبان ، 20٪ فرهنگیان ، 40٪ بی پاسخ	جواب
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	30٪ هیچ ، 20٪ تاحدی ، 10٪ خیلی ، 50٪ بی پاسخ	
9	عناصر موجود بدون هویت	پاساژ رضا ، 20٪ پیاده رو ها ، 20٪ ساختمان های مسکونی ، 20٪ ایستگاه مترو ، 10٪ هیچکدام ، 10٪ مجلس جدید 10٪ بی پاسخ	20٪ پاساژها و پاساژ علای الدین ، 10 درصد ایستگاه اتوبوس، 70٪ بی پاسخ
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	30٪ جدید و مدرن بودن معماری ، 10٪ نوع سنگفرش ، 10٪ ویژگی های معماری ، 10٪ هیچ ، 30٪ بی پاسخ	10٪ نوع بازسازی ، 90٪ بی پاسخ
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	30٪ کاخ گلستان، 20٪ شمس العماره ، 30٪ سایر(خانه قوام ، بازار، خانه ادیب) ، 10٪ هیچ ، 10٪ مجلس	10٪ کاخ دادگستری ، 30٪ شمس العماره ، 30٪ کاخ گلستان ، 40٪ بی جواب
11	مکان های دارای ارزش محلی	30٪ امامزاده ها (امامزاده یحیی) ، 20٪ پارک های درون محلی ، 20٪ مساجد محلی ، 30٪ سایر (رستوران ها و سفره خانه ها و فرهنگسراهای محلی و ساختمان فخرالدوله)	40٪ مساجد و تکایای محلی ، 30٪ پارکهای محلی، 30٪ سایر(سفره خانه ها ، کافی شاپ ها و محله عودلاجان و کاخ دادگستری)
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	80٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 20٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند.	
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	40٪ مساجد ی همچون چهارده معصوم ، 20٪ امامزاده یحیی ، 10٪ مسجد ولی عصر ، 20٪ سایر ، 120٪ بی پاسخ	40٪ سایر(مسجد خاتم الانبیاء ، مسجد 14 معصوم ، سایر مساجد و حسینیه ها) ، 60٪ بی جواب

جدول شماره 5-3-3- نظرات ساکنین محله آبشار-دردار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	80٪ بازار ، 10٪ دفاتر مراجع ، 10٪ شلوغی و ازدحام جمعیت و ترافیک	30٪ شلوغی ، 20٪ حضور معتادین در منطقه ، 20٪ آلودگی ، 10٪ بازار ، 50٪ بی پاسخ مابقی بی پاسخ	30٪ آلودگی ، 10٪ معتادین
2-1	محلات دارای ارزش	20٪ بهارستان ، 50٪ سایر (محله نوروزخان، سرقبرآقا، پاچنار، توپخانه، خانه قوام) ، 30٪ بی پاسخ	30٪ عودلاجان ، 20٪ سعدی ، 20٪ سایر (پامنار، بازار) ، 30٪ بی پاسخ	90٪ بی پاسخ مابقی محله های سرقبرآقا
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	40٪ قدمت ، 30٪ سایر (بازار و مراکز تجاری و مرکزیت) ، 30٪ بی پاسخ	20٪ سایر (معروفیت و شلوغی) ، 80٪ بی پاسخ	
3-1	بناهای ارزشمند	40٪ کاخ گلستان ، 50٪ سایر (امامزاده یحیی، باغ سفارت)	30٪ شمس العماره ، 60٪ سایر (مسجد خانه وثوق الدوله ، موزه برق)	30٪ سایر (باغ سفارت روسیه،

		روسیه، خانه قوام الملک، خانه قوام الحضور، مسجد فخرآباد)، 10٪ ندارد	شاه، مسجد مهدیه، گذر محله شاهی، حمام حکیم باشی، دفتر سابق حزب جمهوری، کاخ گلستان، 10٪ بی جواب	70٪ بی پاسخ
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	80٪ تاریخی و قدیمی بودن، 10٪ مذهبی، 10٪ هیچ مشخصه ای	30٪ آثار باستانی و قدمت، 70٪ بی جواب	10٪ طراحی سنتی، 90٪ بی جواب
4-1	گذرهای ارزشمند	30٪ دروازه دولت، 60٪ سایر (مترو، باغ سپه سالار، باغ پسته، بی آر تی، پامنار، خ انبار گندم) و 10٪ بی پاسخ	20٪ دروازه شـمیران، 60٪ سایر (بی آر تی، خ کلاتری، مترو، پاچنار، خ امام موسی صدر)، 20٪ بی جواب	20٪ سایر (دروازه دولت و دروازه غار)، 80٪ بی پاسخ
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	40٪ قدمت، 20٪ وجود مراکز خرید، 20٪ امکان رفت و آمد سهل، 20٪ بی جواب	30٪ محل رفت و آمد و عبور و مرور، 10٪ وجود بی آر تی و مترو، 60٪ بی جواب	
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	50٪ الگوهای کلاسیک و مدرن، 50٪ الگوهای سنتی	10٪ اجرای طرح های قدیمی، 90٪ بی جواب	
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	60٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته 10٪ جمع آوری دست فروشان 30٪ بی جواب		
6	مهم ترین فعالیت ها	100٪ تجاری	10٪ فرهنگی، 90٪ بی پاسخ	
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	30٪ بازار و بازار لوازم خانگی، 30٪ شمس العماره، 40٪ سایر (امامزاده یحیی، باغ سفارت روسیه، مسجد فخرآباد، کاخ گلستان)	40٪ کاخ گلستان، 40٪ سایر (شمس العماره، مسجد شاه، سفره خانه های سنتی، خرید و فروش)، 20٪ بی پاسخ	20٪ سایر (حوزه های علمیه، موزه برق)، 80٪ بی جواب

8-1	گروه های اجتماعی ساکن	70٪ بازاریان ، 30٪ افراد محلی و بومی	30٪ بازاریان ، 20٪ بومیان ، 10٪ معتادین ، 60٪ بی جواب
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	10٪ هیچ ، 60٪ خیلی ، 30٪ بی پاسخ	
9	عناصر موجود بدون هویت	30٪ پاساژ ها و ساختمان های مدرن ، 20٪ ایستگاه مترو ، 10٪ مکان های بازسازی شده ، 10٪ هیچکدام ، 30٪ بی پاسخ	20٪ ساختمان های جدید ، 20٪ ایستگاه های مترو و بی آرتی، 60٪ بی جواب
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	50٪ جدید و مدرن بودن معماری ، 10٪ ویژگی های معماری ، 40٪ بی پاسخ	20٪ سبک جدید ، 10٪ سنگفرش ، 70٪ بی پاسخ
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	30٪ کاخ گلستان، 30٪ شمس العماره ، 10٪ باغ سفارت روسیه ، 30٪ بی جواب	10٪ موزه برق مابقی بی جواب
11	مکان های دارای ارزش محلی	60٪ مساجد محلی و امامزاده ها ، 20٪ پارک ها ، 10٪ فرهنگ سراها، 10٪ بی جواب	30٪ مدارس ، حسینیه ها و پارک ها ، 70٪ بی جواب
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	80٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 20٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند.	
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	60٪ سایر (مسجد باقرالعلوم، امامزاده یحیی ، مسجد مهدیه ، هیات ها ، دفاتر مراجع ، مسجد خاتم الانبیاء) ، 20٪ مسجد ولی عصر ، 20٪ بی پاسخ	40٪ مساجد (ولی عصر، بقیه الله ، چهارده معصوم) ، 10٪ دفاتر مراجع ، 50٪ بی جواب

(ماخذ: نگارنده)

جدول شماره 4-5- نظرات ساکنین محلۀ ارگ-پامنار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	50٪ بازار و محل کسب و کار ، 20٪ بافت قدیمی، 30٪ کیفی و شلوغی	30٪ بافت و بناهای تاریخی ، 20٪ شلوغی، 30٪ سایر (خاطرات گذشته، محل کسب و بافت سیاسی)	30٪ سایر (بازار، بافت قدیمی، آلودگی) و 70٪ بی پاسخ
2-1	محلّات دارای ارزش	40٪ پامنار ، 20٪ ناصر خسرو ، 40٪ سایر (امامزاده یحیی، عودلاجان، دارالفنون، بازار)	20٪ پاچنار، 70٪ سایر (تکیه دولت، پامنار، بازار، باب همایون، شمس العماره، سنگلج، مسجدارگ) 10٪ بی پاسخ	30٪ پاچنار، 50٪ سایر (بازار مروی، ناصر خسرو، باب همایون، میدان ارگ ، عودلاجان)
2-2	مشخصه های ارزشی محلّات	90٪ قدمت بافت و بناها و 10٪ معماری زیبا	60٪ سایر (بازارهای متنوع و متعدد ، بافت قدیمی ، معماری اصیل ایرانی ، تاریخی ارزش معنوی ومادی) و 40٪ بی پاسخ	20٪ سایر (آثار باستانی و گردشگری) و 60٪ بی جواب
3-1	بناهای ارزشمند	50٪ شمس العماره ، 30٪ کاخ گلستان ، 20٪ سایر (ساعت خ ناصر خسرو و دارالفنون)	30٪ شمس العماره ، 30٪ دارالفنون، 20٪ کاخ گلستان و 20٪ سایر (مسجد شاه و مسجدارگ)	50٪ سایر (مسجد ارگ، شمس العماره، مسجد شاه، کاخ گلستان، کوچه مروی) 50٪ بی پاسخ
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	70٪ تاریخی و قدیمی بودن ، 20٪ زیبایی، 10٪ معماری منحصر به فرد	20٪ آثار باستانی، 10٪ جاذبه توریستی و 10٪ زیبایی و 60٪ بی جواب	20٪ زیبایی ، 10٪ ارزش مادی و معنوی

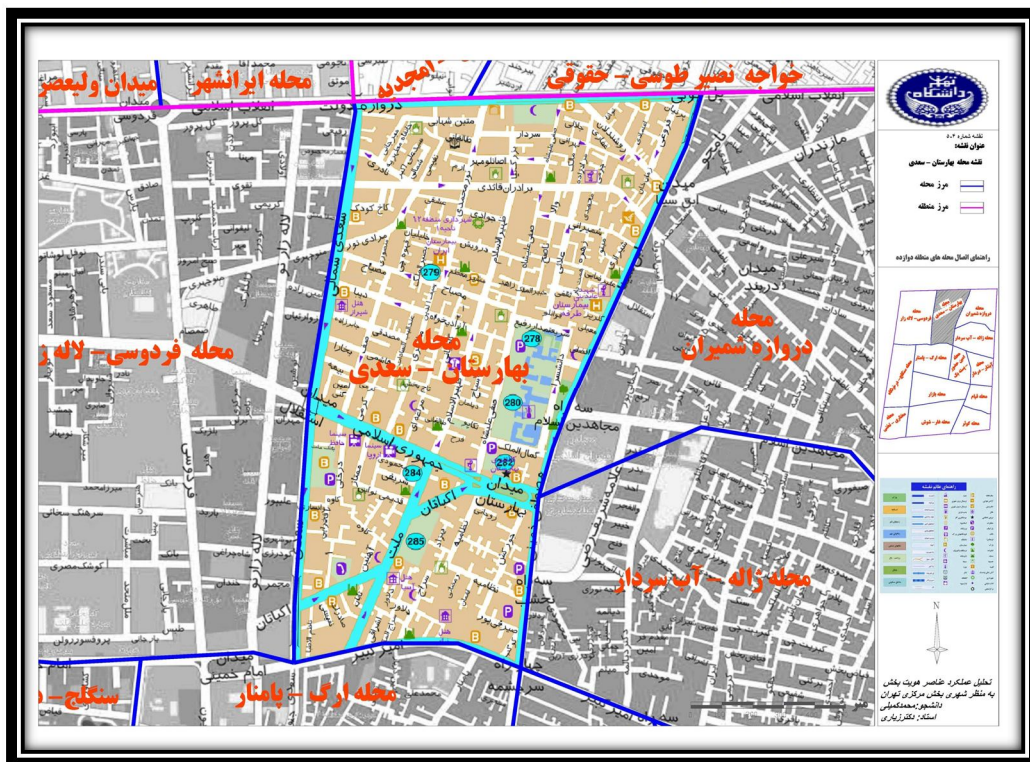
4-1	گذرهای ارزشمند	40٪ گذر لوطی صالح ، 20٪ کوچه مروی ، 40٪ سایر (پانزده خرداد، ناصر خسرو ، بازار وسایر پیاده روها)	80٪ سایر (گذرنالوطی ، گذر لوطی صالح ، ناصر خسرو، باب همایون، پانزده خرداد، گذر مروی، تیمچه، بازار آهنگرا 20٪ بی جواب	60٪ سایر (گذر مریدا، باب همایون ، کوچه مروی ، ناصر خسرو، گذرنالوطی، بازار آهنگرا) و 40٪ بی پاسخ
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	40٪ تاریخی و قدمت ، 30٪ سایر (زیبائی ، ارزش معنوی ، سنگفرش) و 30٪ بی جواب	30٪ بافت قدیمی و آثار باستانی ، 10٪ زیبایی و 10٪ وجود درشکه و 50٪ بی پاسخ	20٪ زیبایی، 20٪ سایر (قطار چرخ لاستیکی، ارزش معنوی) و مابقی بی پاسخ
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	80٪ الگوهای سنتی ایرانی ، 20٪ سایر (الگوهای غربی و چشم نواز)		
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	60٪ بازسازی نماها و مرمت 30٪ بی جواب 10٪ خیر		
6	مهم ترین فعالیت ها	60٪ فعالیت های تجاری و بازار ، 20٪ مذهبی و فرهنگی ، 10٪ فروش دارو ، 10٪ هیچکدام	40٪ اداری ، 20٪ سیاسی ، 20٪ سایر (مذهبی و سیاسی)	20٪ اداری ، 30٪ سایر (تجاری ، فرهنگی و سنتی)
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	30٪ شمس العماره ، 20٪ کاخ گلستان ، 20٪ دارلفنون، 30٪ سایر (مسجد ارگ، مسجد امام، بازار)	20٪ مسجد ارگ، 20٪ دارلفنون ، 30٪ سایر (بقعه آقا، کاخ گلستان، شمس العماره)	40٪ سایر (کاخ گلستان، شمس العماره، مترو پانزده خرداد، مسجد امام)
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	70٪ بازاریان ، 10٪ افراد قدیمی و کم درآمد ، 10٪ عرب ها	30٪ کارگران ، 20٪ بازاریان ، 60٪ بی پاسخ	30٪ سایر (دارو فروشان ، معتادین ، مردم عادی ، بازاریان)
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	10٪ هیچ ، 30٪ ساخت وسازهای بی رویه و بازار راتاחדی تاثیر گذار می دانند ، 10٪ خیلی ، 50٪ بی پاسخ		
9	عناصر موجود بدون هویت	20٪ پاساژ رضا ، 20٪ امامزاده روح الله در دست بازسازی ، 20٪ سایر (بانک ملی، پانزده خرداد) 10٪ هیچ	10٪ ناصر خسرو	10٪ منیریه
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	30٪ جدید و مدرن بودن معماری ، 10٪ مذهبی ، 10٪ ویژگی های معماری ، 10٪ هیچ ، 40٪ بی پاسخ		
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	30٪ کاخ گلستان، 40٪ شمس العماره ، 20٪ دارلفنون، 10٪ بی جواب	60٪ شمس العماره ، کاخ گلستان و مسجد ارگ ، 10٪ دارفنون و بقیه بی جواب	30٪ سایر (شمس العماره، مسجد شاه و کاخ گلستان)
11	مکان های دارای ارزش محلی	20٪ دروازه غار ، 70٪ سایر (امامزاده های سبزه میدان و ناصر خسرو ، سید نصرالدین وغیره ، باب همایون، کوچه عودلاجان	20٪ باب همایون ، 20٪ شمس العماره و 10٪ کوچه عودلاجان	20٪ مسجد ارگ و 10٪ مسجد شاه

		هیئت عربها)		
	80٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 10٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند. و مابقی بی جواب		اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	12-1
20٪ کاخ گلستان ، 10٪ حسینیه عرب ها	20٪ مسجد شاه ، 60٪ سایر(شمس العماره ، حوزه های علمیه ، هیات های عزاداری،حینه عرب ها ، مسجد ارگ ، امامزاده زید)	30٪مسجد ارگ ، 70٪سایر (امامزاده ها ، هیئت عرب ها ، سید نصرالدین ، پامنار ، بازار ، شمس العماره)	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	12-2

(ماخذ:نگارنده)

4-3-5- محله چهارم (بهارستان-سعدی):

جدول شماره 5-5- نظرات ساکنین محله بهارستان-سعدی در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

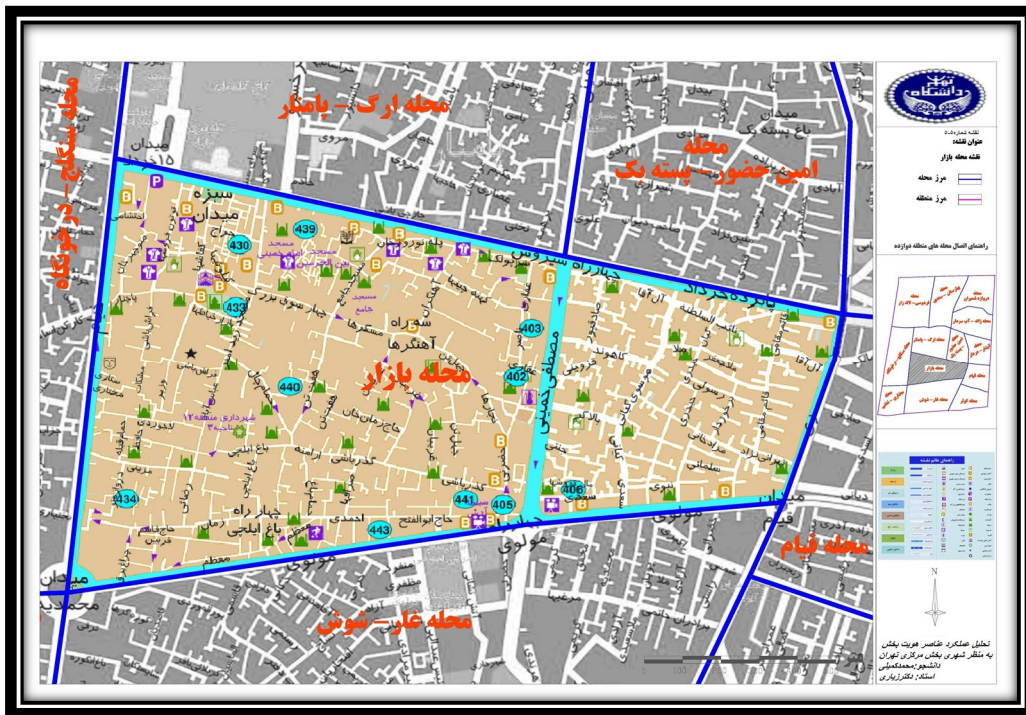
ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	10٪ کیفی، 40٪ ازدحام، 20٪ شلوغی، 20٪ مرکزیت، 10٪ مذهبی بودن	10٪ معتادین، 10٪ کیفی، 20٪ مرکزیت، 40٪ شلوغی، 10٪ اداری، 10٪ قدمت	30٪ شلوغی، 20٪ مرکزیت، 10٪ قدمت، 10٪ مذهبی بودن، 30٪ سایر (تمرکز مراکز تجاری و ساختمان ها، معتادان)
2-1	محلات دارای ارزش	20٪ بازار، 80٪ سایر (سعدی، باغ گلستان، سنگلج، امیرکبیر، صافی، علیشاه، بهارستان، دروازه دولت، باغ فردوس)	100٪ سایر (سعدی، بازار، مولوی، گودزنبورک خانه، باغ گلستان، ظهیرالممالک، کمال الملک، دروازه دولت، بهارستان، شمس العماره)	20٪ فردوسی، 20٪ صافی، 60٪ سایر (لاله زار، سنگلج، گود زنبورک خانه، سعدی، ملت، پاچنار)
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	50٪ تجاری، 40٪ تاریخی، 10٪ فرهنگی	50٪ اداری، 30٪ تجاری، 10٪ فرهنگی	30٪ تجاری، 30٪ تاریخی، 30٪ سایر (اداری، گردشگری و فرهنگی)
3-1	بناهای ارزشمند	30٪ مدرسه، باغ و مسجد مطهری و سپهسالار، 20٪ کافه نادری، (پیرعطا، نصرالدله آصفی، اتاق آئینه، خانقاه، موزه ملی)	100٪ سایر (ذالفتون، کلیسا ی حضرت مریم، گراند هتل، اتاق آئینه، نصیرالدوله، باغ سپهسالار، خانقاه صافی، علیشاه، خانقاهموزه نقاشی پشت شیشه، اطاق آئینه)	30٪ مدرسه و مسجد مطهری و باغ سپهسالار، 20٪ حمام خانم یا قبله، 50٪ سایر (کتاب خانه ملی، صافی، علیشاه، بازار، موزه نقاشی، حمام پامنار)

3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	30٪ فرهنگی، 30٪ تاریخی، 40٪ آثار معماری بارزش در ساخت بافت و بنا	70٪ تاریخی، 20٪ معماری، 10٪ تردد	20٪ فرهنگی، 20٪ معماری ارزشمند بناها، 30٪ سایر (ارزشمند، تجاری، شلوغی)
4-1	گذرهای ارزشمند	30٪ گذرمروی، 20٪ پاچنار، 20٪ باغ سپهسالار، 30٪ سایر (باغ سلطنت آباد، نادری، سعدی)	30٪ پامنار و پاچنار، 20٪ نادری، 20٪ ظهیرالاسلام، 30٪ سایر (بازار، باغ سپهسالار، بهارستان)	10٪ سایر (سپهسالار، امین الدوله، بازار امین السلطان، مروی، ظهیرالاسلام، درختی، استانبول، بهارستان، سعدی، توپخانه)
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	30٪ تجاری، 30٪ قدمت، 20٪ شلوغی، 20٪ ارزش های معماری	20٪ اداری، 20٪ شلوغی، 50٪ تاریخی، 10٪ بناها	60٪ معماری، 20٪ تاریخی، 10٪ قدمت
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	80٪ ایرانی، 20٪ سایر	20٪ سایر، 10٪ سنتی، 10٪ اسلامی	20٪ اسلامی مابقی سایر
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	60٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته 30٪ اقدامات را به جمع آوری کارتن خواب ها و بازسازی 10٪ بی جواب		
6	مهم ترین فعالیت ها	80٪ تجاری، 20٪ اداری	70٪ اداری، 20٪ سیاسی	60٪ سیاسی، 40٪ سایر (فرهنگی، تجاری، اداری و غیره)
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	40٪ موزه هائی همچون موزه نقاشی، 60٪ سایر (خانه دکتر حسابی، کافه، پارس، خانه دکتر حسابی، سنگلج، بازار، مدرسه مطهری)	30٪ بازار، 20٪ موزه، مابقی سایر (ساختمان پرچم، کافه پارس، خانه دکتر حسابی، دبیرستان علوی، تخت مرمر)	80٪ سایر (کافه، منزل مطهری، تیمچه حاجب الدوله، هتل، کلیسا، خانقاه، دبیرستان علوی، خانه دکتر حسابی)
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	80٪ بازاریان، 10٪ معتادین، 10٪ خانواده ها	40٪ بازاریان، 20٪ معتادین، 40٪ سایر (اداری، عمومی، گردشگران، خانواده ها)	30٪ اراذل، 70٪ سایر (مردم عادی، کسبه، مسافران، خانواده)
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	80٪ خیلی، 20٪ بی پاسخ		
9	عناصر موجود بدون هویت	40٪ خیابان ها و پیاده روها، 60٪ سایر (هتل، پاساژ، محله سعدی، محله بازار، ساختمان ها و میادین)	30٪ پاساژها، 20٪ مترو، 50٪ سایر (سنگ فرش، خیابان ها، مترو، محله سعدی، محله بازار)	40٪ پاساژها، 60٪ سایر (گل کاری، ایستگاه اتوبوس، محله بازار، خیابان ها، معابر، پیاده روها)
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	60٪ نوع معماری و بافت و نقش و نگاره نمای آن، 20٪ قدمت، 20٪ سایر (نو بودن)	80٪ نوع معماری و نما و شکل، 20٪ بافت	50٪ معنای معماری بنا، 20٪ بافت، 10٪ قدمت
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	20٪ بازار، 20٪ موزه، 20٪ شمس العماره، 40٪ سایر (کلیسا، سفارت، مجلس، دبیرستان علوی)	30٪ موزه، 20٪ کلیسا، 50٪ سایر (بازار، شمس العماره، پارک امین الدوله، ساختمان مجلس، خانه سراج الملک)	30٪ خانه رضاخان، 20٪ کلیسا، 50٪ سایر (سراها، خانقاه، بازار، دبیرستان علوی، پارک امین الدوله)
11	مکان های دارای ارزش محلی	30٪ گود، 70٪ سایر (بازار، بیمارستان طرفه، مسجد محلی، ترمینال، سفارت، سرای محله، بیمارستان)	20٪ حمام محلی، 80٪ سایر (گود، نظامیه، ترمینال، بیمارستان، سفارت، سرای محله، پاساژ، ترمینال)	20٪ حمام، 20٪ مسجد، 40٪ سایر (ظهیرالاسلام، بیمارستان، پاساژ، سفارت)

40٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 60٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند.		اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	12-1
10٪/مسجد امیرالمومنین ، 10٪/کلیسا و 20٪/هیات های متعدد	20٪/مسجد المهدیه و 20٪/هیئت های متعدد	20٪/مسجد امیرالمومنین ، 10٪/مسجد مهدیه و 10٪/سایر مساجد	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی 12-2

(ماخذ:نگارنده)

جدول شماره 5-6- نظرات ساکنین محله بازار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	70٪ سنتی ، تاریخی وقدیمی، 25٪ وجود بازار ومراکز تجاری، 5٪ مرکزیت منطقه	45٪ سنتی و معماری اسلامی ، 20٪ شلوغی وازدهام ، 35٪ سایر (وجود آموزشگاه های متعدد، مرکزیت، مذهبی، اقتصادی)	20٪ قدمت، 10٪ تجاری، 15٪ وجود بافت مذهبی و امامزاده ها وهیاتها 55٪ سایر(بناهای خاص، شرایط اجتماعی ومحیطی ، دسترسی آسان، ارزشهای مادی و معنوی، موقعیت سیاسی)
2-1	محلای دارای ارزش	25٪ بازار، 10٪ خیابان ایران، 10٪ شمس العماره، 10٪ کوچه مروی، 10٪ پامنار، 10٪ بهارستان، 25٪ سایر(خ زیبا، خیام ، میدان امام، گذر لوطی، شاهپور ، عودلاجان)	15٪ پامنار، 10٪ کاخ گلستان، 10٪ گلوبندک، 10٪ مسجد امام 55٪ سایر(سیروس، بازارچه نایب ، امامزاده یحیی، چهارسوق بزرگ، مولوی، آبشار، دروازه دولاب، سبزه میدان، لاله زار	10٪ سیروس، 10٪ خیام، 10٪ بازار، 10٪ مولوی، 10٪ ناصر خسرو و 50٪ سایر (عودلاجان، مسجد امام، امامزاده زید ، تیمچه صاحب الدوله، بازارچه نایب، سنگلج، امین حضور، چهار راه

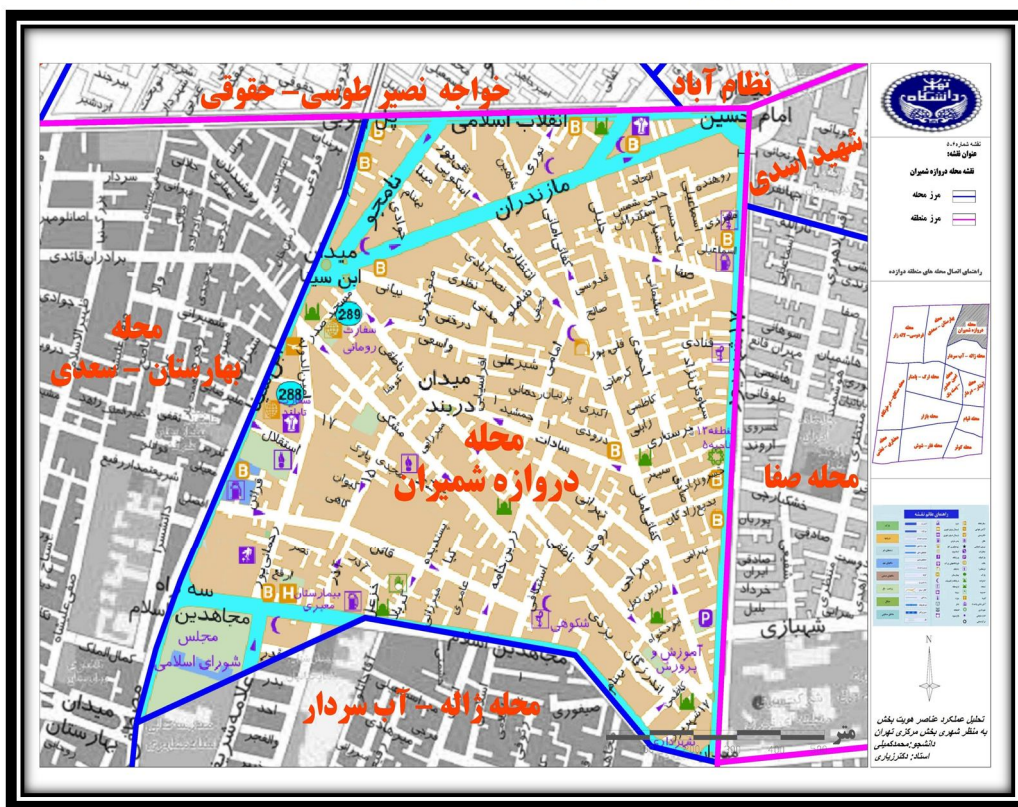
ابوسعید)	15، خرداد)			
35٪ سنتی بودن معماری و بافت ، 65٪ سایر(تجاری و اقتصادی، هویت، مکان های اجتماعی و فرهنگی، امامزاده سید نصرالدین، پارک شهر و باغ ملی)	55٪ قدمت واصلت معماری ایرانی و اسلامی ، 45٪ سایر(بازار مولوی، طاقهای ضربی، بچه های با معرفت، مکان های گردشگری، معماری هندی)	65٪ بناهای قدیمی و ویژگی معماری و بافت سنتی ، 10٪ مساجد و معماری اسلامی ، 25٪ سایر(بازارچه قدیمی شاهپور، رعایت اصول شهرسازی مجلس و مدرسه مطهری ، بافت تجاری)	مشخصه های ارزشی محلات	2-2
10٪ نمید اسماعیل ، 30٪ امامزاده ها و مساجدی همچون زید، یحیی، مسجد امام ، مطهری و ارگ) ، 60٪ سایر(میدان محمودیه، میدان امام، خ خراسان، بازار، میدان حسن آباد، مغازه های وزیر، گذر لوطی، بازارچه نایب)	15٪ شمس العماره ، 10٪ مدرسه دارالفنون، 15٪ عودلاجان و خانه فرهنگ محله ، 10٪ مسجد امام ، 15٪ امامزاده ها همچون زید، سیداسماعیل ، یحیی 35٪ سایر(مجلس ، میدان قیام، چهار راه سیروس ، خ آب منگل، خ زیبا، موزه ملی، پاساژمجید)	20٪ مسجد امام، 10٪ کاخ گلستان، 10٪ شمس العماره ، 15٪ بازار، 15٪ امامزاده ها مثل سیدولی وزید، 30٪ سایر (مولوی ، میدان امام، خ ایران، عین الدوله، پامنار، مدرسه مطهری، شمس العماره، بازاربین الحرمین، کاخ گلستان)	بناهای ارزشمند	3-1
25٪ قدمت ، 20٪ بافت مذهبی و مساجد و معماری اسلامی، 55٪ سایر(بافت فرهنگی ، هنر و اصالت ، بافت اجتماعی و تفریحی)	35٪ معماری سنتی دوران و بازارهای سنتی ، 65٪ سایر(سیاسی، زیارت گاهی، کاشی کاری، دارای عظمت، رونق اقتصادی)	45٪ قدمت، 20٪ ویژگی معماری اسلامی ومذهبی، 35٪ سایر(فرم طاق ضربی، طاق نما، آئینه کاری ، کاشی کاری، ساخت گنبدی)	مشخصه بناهای ارزشمند	3-2
15٪ امین حضور، 10٪ پانزده خرداد، 85٪ سایر(خیام، سیروس، مروی، تکیه دولت، شمس العماره، کوچه برلن، چهارسوق کوچک، خ مصطفی خمینی، پامنار، مسجد امام)	15٪ ناصر خسرو، 10٪ چهارسوق بزرگ ، 85٪ سایر(مروی، ارگ، سید محمد صراف، بهارستان، توپخانه، امین حضور، مولوی، محلاتی، گلوبندک، سیروس، مسجد امام)	20٪ ناصر خسرو، 15٪ پانزده خرداد، 10٪ گذر مسجد امام، 15٪ گذر لوطی، 15٪ گذرهای بازار و بازارچه شاهپور، 25٪ سایر(ارگ، عودلاجان، خ ایران، شهاده، زیرگذر امیرکبیر، سیروس)	گذرهای ارزشمند	4-1

<p>25/تجاری،15/سنتی و قدمت،60/سایر(بازاررضا، تراکم جمعیت،اسلامی، امنیتی،عرض کم معابر،مرکز فروش لوازم خانگی)</p>	<p>25/تجاری،15/قدمت، 10٪ دارای ویژگی مذهبی، 60/سایر(اصالت،سیاسی، متصل به سایر مناطق، خاطره انگیز،توریستی)</p>	<p>20٪ مرکز تجاری و بازار ، 30% قدمت وسنتی و اتصال به مرکز تاریخی،50/سایر (ارزشی ،امنیتی،رفاهی،شلوغ و پرازحام ، به خیابان های اصلی متصل است و راه ارتباطی سه منطقه ،محل عبور،موقعیت توریستی، ویژگی اجتماعی)</p>	<p>4-2 مشخصه گذرهای ارزشمند</p>	<p>4-2</p>
<p>45/سایر(ایرانی،سنتی،مقاوم، ایمن،مهندسی،زیباسازی ،استاندارد) ، 65٪ بی پاسخ</p>	<p>25٪ معماری اسلامی ، 15٪ معماری گذشتگان ، 20٪ سایر (حفظ حریم، حفظ تاریخ، طرح های نوین،اروپائی، طبیعت گرا)</p>	<p>40/معماری ایرانی اسلامی ، 25٪ به سبک آنچه در قبل ساخته می شد،35/سایر(الگو های جدید،معماری خ ناصر خسرو، معماری شمس العماره ،الگوی ورزشی)</p>	<p>5-1 الگوهای پیشنهادی توسعه</p>	<p>5-1</p>
<p>20٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته 70٪ بازسازی،اصلاح طاق ها،مرمت سردرب ها،آجرنماکاری،اجرای طرح تفصیلی،زیباسازی،جمع آوری متکدیان، سنگ فرش،مرمت آثارباستانی،کاشی کاری،نقاشی دیوارها 10٪ بی جواب</p>			<p>5-2 در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری</p>	<p>5-2</p>
<p>25/تجاری،10/فرهنگی ،10٪/سایر(ورزشی،سیاسی)</p>	<p>20٪سیاسی،10٪آموزشی، 25/سایر(مسکونی، توریستی،اداری،تجاری)</p>	<p>45٪ تجاری ،20٪ فرهنگی، 15٪آموزشی،20٪بی جواب</p>	<p>6 مهم ترین فعالیت ها</p>	<p>6</p>
<p>10٪کاخ گلستان،10٪بازار 60٪سایر(تکیه دولت،چهار سوق،مجلس،مدرسه مطهری، حوزه عبرت،پامانار،ناصر خسرو، مسجد امام،بازارچه حاج قاسم، بازارفرش،خ خراسان،کتابخانه ملی،مرویی)</p>	<p>15٪بازار،15٪مسجدامام، 20٪موزه هامثل موزه پست،موزه چمران،کاخ موزه ها،موزه ملی،40% سایر(پارک شهر، مجلس، ارگ،شمس العماره، مولوی، سیداسماعیل، ناصرخسرو، امامزاده زید)</p>	<p>20٪بازاربزرگ،سیدولی،سبزه میدان،25٪شمس العماره، 15% کاخ گلستان، 40٪سایر(موزه های ملی، امامزاده ها،مروی،کاخ آئینه،شوش،مسجدامام، منزل دکتر چمران)</p>	<p>7 مکان های قابل معرفی به دیگران</p>	<p>7</p>
<p>10٪کارگران، 10٪ فرهنگی،</p>	<p>15٪فرهنگی،10٪بازاری،</p>	<p>75٪ بازاربان ، 20٪ فرهنگی،</p>	<p>8-1 گروه های اجتماعی ساکن</p>	<p>8-1</p>

<p>35/نسایر(بازاریان قدیمی، کسبه محل،الافان، قشر با معرفت، غیره)</p>	<p>55/نسایر(مذهبی،نظام، خانواده های متوسط،عموم وضعیف،کارگران،بی کاران، اداری،معتادان)</p>	<p>5/ مذهبی و خلاف کاران</p>		
<p>8-2 تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه</p>				
<p>10/ پاساژ دلگشا، 40/ نسایر (خ ظهیرالاسلام، ندارد ،کوچه محمدصراف، خ شوش ،همراه اول، پاساژوزیری، بازار مروی)</p>	<p>10/ پاساژ رضا، 50/ نسایر(خ مجاهدین، ندارد، پاساژهای جدید، کوچه عودلاجان، خ بی سیم، صندوق سید الشهدا، بازار مروی، پاساژ قلم، برخی مغازه های بازار)</p>	<p>20/ پاساژ رضا ، 70/ نسایر(خ مصطفی خمینی، بافت های فرسوده و قدیمی، بازار ماهی فروش ها ، چهار راه سیروس، بازار مسگرها، ساختمان مخابرات، ساختمان های جدید، بازار سرای مروی، بازار کویتی ها، پاساژ عیسی، ساختمان رادیو، بانکها)</p>	<p>عناصر موجود بدون هویت</p>	<p>9</p>
<p>10/ آترا اقتصادی می دانند، 20/ نسایر(بتون آرمه، مقاوم، بهداشتی، معابر عریض، جالب)</p>	<p>45/ نسایر(توازن ندارد، اصلاح بافت قدیم، با تیر آهن ساخته شده، زائد، جذاب، مذهبی، نشانه هویت سبک جدید)</p>	<p>40/ نداشتن هویت، نمای فرنگی ، مدرن، زیرسئوال بردن بافت تاریخی، چندگانگی، پرتراکم و شلوغ، تغییر بافت سنتی، 30% نسایر(زیبائی دارد، خراب کرده است، ساختار را بهم زده، بازسازی شده ، بازار سنتی را از بین برده)</p>	<p>ویژگی متفاوت کننده این عناصر</p>	<p>9-1</p>
<p>10/ مسجد امام، 10/ شمس العماره، 10/ مسجد امام، 35/ نسایر(یر بناهای تاریخی خ شیخ هادی، پارک شهر، آثار باستانی بازار، امامزاده زید، کوچه مروی، مجلس، ارگ، خ خراسان، رستوران ها)</p>	<p>25/ شمس العماره ، 15% موزه های موجود، 10% مسجد امام، 50/ نسایر(کاخ گلستان، بازار، بناهای تاریخی خ صفی علیشاه، باغ ملی، مدرسه دارالفنون، مسجد مطهری، ناصر خسرو)</p>	<p>30/ کاخ گلستان، 15% مسجد امام، 10/ بازار، 45/ نسایر(ندارد، میدان امام، مجلس، موزه های ملی، ساختمان آموزش و پرورش، موزه های ملی، مروی، شوش)</p>	<p>مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی</p>	<p>10</p>
<p>45/ نسایر(سقاخانه محسن، عودلاجان، گذرهای پاچنار،</p>	<p>65/ نسایر(بازارچه و امامزاده سیدولی، آثار باستانی</p>	<p>30/ امامزاده هاهمچون سید نصرالدین، زید، چهل تنان، صفی</p>	<p>مکان های دارای ارزش محلی</p>	<p>11</p>

<p>مسجد جامع ، هیات های مذهبی ، کوچه سید محمد صراف ، گذر مستوفی ، موزه پست ، خ خراسان)</p>	<p>بازار، چهارسوق بزرگ ، بناهای تاریخی، سر قبر آقا ، مولوی، سقاخانه، گذر حاج صادق، بازار زرگرها و فرش فروش ها، کاخ گلستان)</p>	<p>علیشاه، پیرعطا، 10٪ لوطی صالح، 40٪ سایر (آموزش پرورش منطقه، شهدای گمنام خ ایران، گود زنبورک خانه، شوش، وزیری، مسجد امام، شمس العماره، منازل مشاهیر)</p>		
<p>75٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 20٪ معتقدند مردم سایر مناطق تهران ساکنین منطقه 12 را مذهبی تر نمی دانند 5٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند.</p>			<p>اعتقاد به سکونت قشر مذهبی</p>	<p>12-1</p>
<p>10٪ مسجد عزیزالله، 45٪ سایر) درخونگاه، دروازه دولاب، بازار، پانزده خرداد، کوچه قریبان، حسینیه بنی فاطمه ، امامزاده زیدوسایر حسینیه ها و مساجد)</p>	<p>10٪ خ ایران، 10٪ سید اسماعیل، 10٪ مسجدامام 25٪ مساجد و امامزاده های همچون سیدعزیزالله، یحیی، اسماعیل، سیدعزیز الله و 25٪ سایر (خ آبشار، خ، غیاثی، کوچه شتردان، بازار پاچنار)</p>	<p>10٪ مسجدامام، 10٪ خ ایران، 15٪ سایر مساجد و امامزاده ها مثل ارگ، 10٪ امامزاده زید، 35٪ سایر (تکیه سادات، حوزة علمیه مروی، بازار کویتی ها، بازار، پامنار، میدان قیام، خ زیبا</p>	<p>اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی</p>	<p>12-2</p>

(ماخذ: نگارنده)

جدول شماره 5-7- نظرات ساکنین محله دروازه شمیران در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	50٪ ازدحام و شلوغی، 20٪ آلودگی، 10٪ معتادان و 10٪ مرکزیت	40٪ ازدحام و شلوغی، 30٪ آلودگی، 10٪ معتادان و 10٪ ترافیک	30٪ ازدحام و شلوغی، 20٪ آلودگی، 30٪ معتادان و 10٪ ترافیک
2-1	محلات دارای ارزش	60٪ بازار، 30٪ نسایر (بهارستان، پل چوبی، شوش)	20٪ بهارستان، 20٪ شوش، 50٪ نسایر (فردوسی، توپخانه، بازار، سعدی، مولوی)	30٪ مولوی، 60٪ بازار، لاله زار، فردوسی، هفده شهریور، توپخانه، راه آهن
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	50٪ شلوغی، 20٪ مراکز تجاری و خرید، 10٪ آلودگی، 10٪ اعتیاد	30٪ شلوغی، 20٪ رفت و آمد زیاد، 40٪ نسایر (معتادین، مراکز تجاری متعدد، بازار، آلودگی)	50٪ شلوغی و ازدحام جمعیت، 40٪ نسایر (معتادین، آلودگی، مراکز تجاری و ترافیک)
3-1	بناهای ارزشمند	40٪ ارگ، 30٪ شمس العماره، 20٪ نسایر (موزه برق، میدان های منطقه)	20٪ مسجد امام، 70٪ نسایر (گذرهای منطقه، توپخانه، شمس العماره، ارگ، خانه ابتهاج، مسجد سلمان، تلفن خانه)	20٪ خانه امین الضرب، 60٪ نسایر (سفارت آلمان، ناصر خسرو، مجلس، مدرسه علوی، بازار، مترو)
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	40٪ قدمت و تاریخ، 30٪ جذابیت بصری، 20٪ نسایر	40٪ تاریخی، 20٪ تجاری، 30٪ نسایر (ازدحام جمعیت)	40٪ بازار، 20٪ تردد زیاد، 20٪ نسایر (تجمع دارو فروشان)

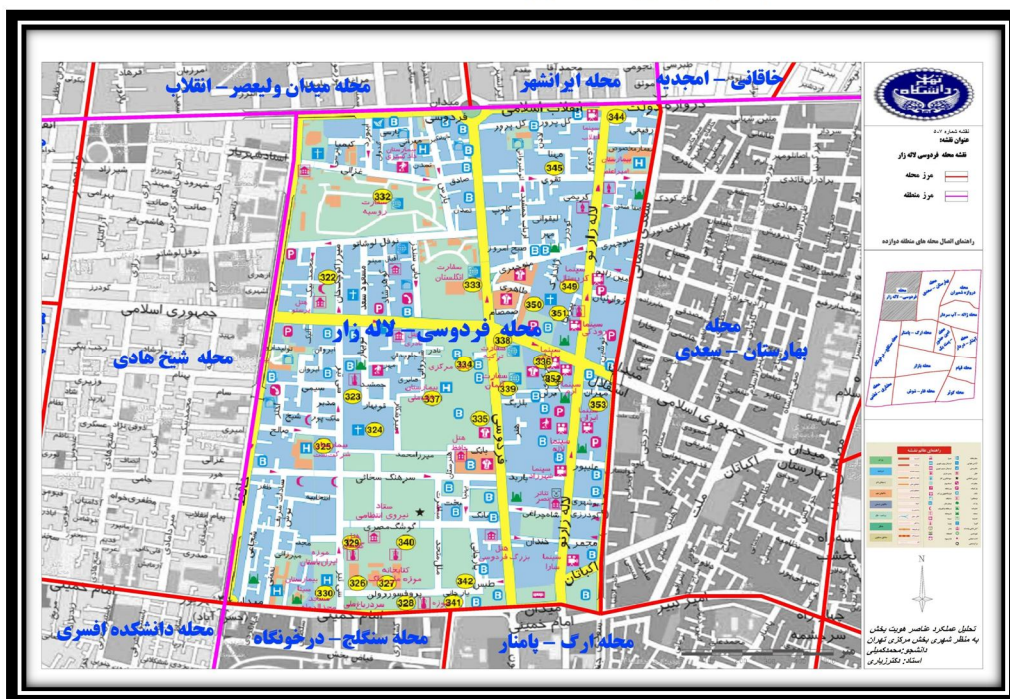

	(سفارتخانه ها و ویزا ، مراکز خرید)	، تفریحی ، رفت و آمد زیاد ، هویت محله)	(شلوغی)
4-1	گذرهای ارزشمند	20/ناصر خسرو، 20/گذر حاجب الدوله ، 60/نسایر (گلوبندک ، تیمچه، گذرقلی، هفده شهریور، بازار)	90/نسایر (تیمچه، چهارراه استانبول، سبزه میدان ، ناصر خسرو، گذرقلی، گذر مروی، امین الدوله، توپخانه، مولوی)
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	40/تردد بالا ، 30/شلوغی، 30/نسایر (آلودگی، نوع بافت منطقه ، تردد زیاد)	50/شلوغی ، 20/مرکز خرید ، 20/شلوغی
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	50/الگوهای ایرانی اسلامی بومی ، 40% غیره	50/الگوهای ایرانی اسلامی بومی ، 30% غیره
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	90% هیچ اقدامی صورت نگرفته	
6	مهم ترین فعالیت ها	90% تجاری ، 10%هیچ	60/اداری، 20/نسایر (سیاسی و آموزشی)
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	80/بازار ، 10/نسایر (مسجد سلمان)	70/نسایر (شمس العمارة، بازار، مراکز خرید، مولوی، ارگ، سبزه میدان، فردوسی)
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	90% بازاریان	30/کسبه، 20/خانواده ها ، 30/نسایر (خریداران، قدیمی ها ، همه نوع)
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	20/خیلی ، 80% بی پاسخ	
9	عناصر موجود بدون هویت	20/پاساژها و پاساژضا، 20% مغازه های و مراکز تجاری ، 20% سایر (بیمارستان و غیره)	20/پاساژها، 40/نسایر (دکان ها و مغازه ها، مترو، مروی، ساختمان های نوساز)
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	40/شکل ، 30/نسایر (معماری ، نوع، ساختار)	30/نقش و جلوه، 40/نسایر (قدمت، مناسب بازار نیست، ترکیب و نحوه ساخت)
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	50/بازار و سبزه میدان، 40% (شمس العمارة، موزه های منطقه، ارگ، سفارت آلمان)	20/بازار، 70/نسایر (مسجد شاه، باغ ملی، توپخانه، گذر لوطی، مکان ها باستانی، ارگ، فردوسی)
11	مکان های دارای ارزش محلی	40/هیچ ، 20/مساجد درون محله ای ، 20/کوچه های داخل بافت و مغازه ها	20/محلله های قدیمی ، 20/سایر (مغایر و مغازه ها)
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	40% به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 40% به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند. 60% اعتقاد دارند که ساکنین سایر مناطق اهالی منطقه 12 را مذهبی نمی دانند.	
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	مسجد امام حسین ، مسجد صدر مسجد	مسجد امیرامومنین مسجد مهدیه

(ماخذ: نگارنده)

5-3-3- محله هفتم (فردوسی-لاله زار):

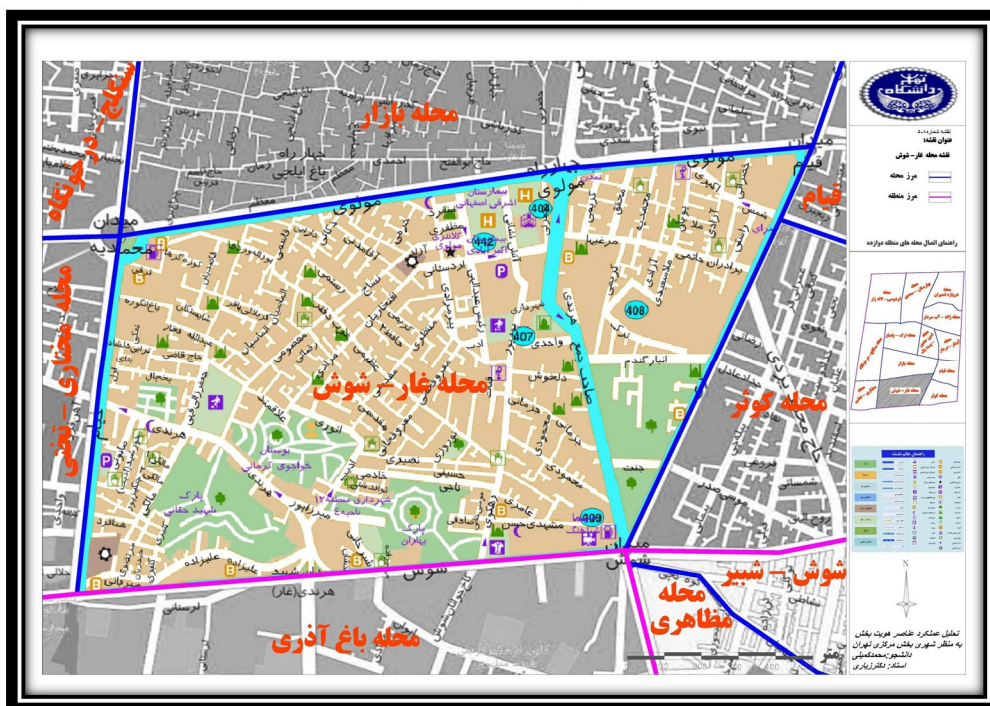
جدول شماره 8-5- نظرات ساکنین محله فردوسی-لاله زار در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	40/ قدمت، 30/ شلوغی، 20/ مرکزیت، 10/ آلودگی	40/ شلوغی، 20/ مرکزیت، 20/ قدمت، 10/ تجاری، 10/ معتادین	50/ بازار، 30/ شلوغی و ازدحام، 20/ سایر (قدمت و تجارت)
2-1	محللات دارای ارزش	40/ لاله زار، 60/ سایر (فردوسی بازار، کافه نادری، کوچه برلن، موزه هنرهای ملی، گراند هتل)	30/ منوچهری، 70/ سایر (لا له زار، شاهپورسی تیر، باغ نگارستان، مجموعه قزاق خانه، تئاتر، خانه فخرالدوله)	20/ بهارستان، 20/ لاله زار، 20/ فردوسی، 40/ سایر (نوفل لوشاتو، فردوسی، هتل نادری، سی تیر، کافه پاریس)
2-2	مشخصه های ارزشی محللات	70/ تاریخی، 30/ سایر (کثیف، تفریحی، تجاری)	50/ تاریخی، 20/ تجاری، 30/ سایر (شلوغ، اداری، معماری ویژه)	20/ ارزش های هنری دارد، 80/ سایر (اعتیاد زیاد است، مذهبی، ترافیک بالا، اداری، تجاری، گردشگری، معماری ارزشمند)
3-1	بناهای ارزشمند	20/ موزه آبگینه، 20/ کلیسای پطروس، 20/ کتابخانه ملی، 40% سایر (مدرسه مطهری، مسجد حکیم، پاساژها و کاخ موزه ها)	100/ سایر (خانه قوام، کتابخانه ملی، دبیرستان علوی، سفارت، موزه ها، کافه نادری، کلیسای پطروس، پارک امین الدوله، موزه آبگینه، هتل نادری)	100/ سایر (گراند هتل، ساختمان بازنشستگان نیروهای مسلح، آسیاب آبی، موزه های موجود در منطقه، خانه های قدیمی، مدرسه مطهری، بانک ملی مرکزی، دبیرستان علوی، کلیسای حضرت مریم، تالار سنگلج)

3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	40/تاریخی،30/مذهبی،20% اداری،10/تجاری	60/تاریخی،30/سایر (اداری،فرهنگی،تجاری، معماری خاص)	20/تاریخی،20/مذهبی، 50/سایر(معماری خاص، فرهنگی،شلوغ،گردشگری، تفریحی)
4-1	گذرهای ارزشمند	30/لاله زار،20/ضفی علیشاه 50/سایر(جمهوری،باغ فردوس سی تیر،منوچهری،استانبول)	30/لاله زار،20/سعدی، 50/سایر(منوچهری، بهارستان،کوچه برلن، استانبول، سی تیر)	30/سی تیر،20/حافظ 50/سایر(فردوسی،لاله زار، منوچهری،سعدی،نوفل لوشاتو)
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	70/تجاری،20/تاریخی،10% رفت و آمد	30/اداری،30/قدمت،40% سایر(شلوغی،مذهبی، تجاری،بین المللی)	40/اداری،20/فرهنگی،40% سایر(عمومی،تجاری،باقت خاص،تاریخی)
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	70/الگوی معماری ایرانی ، 30/سایر	30/ایرانی ، 40/اسلامی	40/ایرانی اسلامی ، 60% سایر
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	80/هیچ اقدامی صورت نگرفته 10/اقدامات را به بازسازی معابر می دانند 10/بی جواب		
6	مهم ترین فعالیت ها	80/تجاری ،20/اداری	80/اداری ،20/تجاری	80/سیاسی ، 20/فرهنگی و اجتماعی
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	40/موزه هاهمچون هنرهای ملی و آبگینه،60/سایر(کلیسای حضرت مریم،کتابخانه ها، مدرسه مطهری،مسجد فخرالدوله،پارک شهر،گراند هتل)	40/کلیساها از جمله کلیسای پطروس،60% سایر(باغ نگارستان،کاخ موزه ها ،موزه ها،موزه آبگینه ،بازار،خانه فخرالدوله)	20/کتابخانه ملی،80/سایر (کافه پاریس، خانه های قدیمی،امارت های موجود، کلیسای پطروس، سبزه میدان، پارک امین الدوله، سردرباغ ملی،خانه فخرالدوله)
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	90/بازاریان و کسبه ، 10% اداری	30/فرهنگی،30/بازاری، 20/کارمند،20/سایر (ارامنه،کارمند)	70/عوام و عموم مردم ،30% سایر(کارگران،محلیان، فرهنگیان)
8-2	تاثیر گروه های ساکن بر توسعه منطقه	20/هیچ ، 80/بی پاسخ		
9	عناصر موجود بدون هویت	علاء الدین 20٪، 50٪ مراکز تجاری ، مغازه ها و فروشگاه ها،30/سایر(پل حافظ،مترو)	100/سایر(مغازه ها ، اقدامات بازسازی ، مراکز اداری، پیاده روها،ایستگاه ها،پاساژهای همچون فردوسی و سایر پاساژها، مترو،پاساژغزالی،ساختمان پلاسکو)	20/مغایر ، 20/پاساژها 60/سایر(سنگ فرش ها، پیاده رو ها،محلها ها ، بیمارستان ، خ حافظ، بازار کوبیتی ها)
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	40/نوع ساخت و ساز ، 20% باقت،30/معماری و نمای نوین 10٪ فرهنگ	40/نمای متفاوت،40% باقت متفاوت،20/شکل و نوع معماری	20/قدمت،70/مغازه ها، باقت، کارآئی،نما،پلان های داخلی ، جذابیت،بازسازی
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	40/موزه های منطقه همچون آبگینه،20/کلیساها،20% کتابخانه ها،20/سایر(پارک شهر و سفارت)	30/کلیسا،20/سفارت 20/موزه ها،20/پاساژها و بازار	20/نساختمانها 70/باغ های منطقه،مراکز تجاری،اماکن موجود،موزه ها، مساجد، آسیاب آبی، موزه های منطقه، خانه فخر الدوله)

<p>20/سفارت های منطقه، موزه های موجود، مراکز مذهبی، معابر منطقه، مساجد منطقه، مسجد امین السلطان، خانه های مسکونی)</p>	<p>20/ رستوران ها، 70% سایر (مدرسه های قدیمی، مراکز فرهنگی، مراکز تجاری، مدرسه بهرام خان، حمام های قدیمی، کلیسای ژاندارک، سایر کلیساها)</p>	<p>20/قهوه خانه، 70/سایر (کلیساها، مراکز مذهبی، مراکز اداری، معبد زرتشتیان، آب انبار، دبیرستان بهرام، کافه نادری)</p>	<p>مکان های دارای ارزش محلی</p>	<p>11</p>
<p>80% به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند. 20% به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 100% اعتقاد دارند که ساکنین سایر مناطق اهالی منطقه 12 را مذهبی نمی دانند.</p>			<p>اعتقاد به سکونت قشر مذهبی</p>	<p>12-1</p>
<p>بی پاسخ</p>	<p>بی پاسخ</p>	<p>30/هیچ، مابقی بی پاسخ</p>	<p>اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی</p>	<p>12-2</p>

(ماخذ:نگارنده)

جدول شماره 9-5- نظرات ساکنین محله غار-شوش در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران (ماخذ: نگارنده)

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	60٪ تجاری ، 20٪ شلوغی ، 10٪ آلودگی و 10٪ قدمت	20٪ شلوغی، 60٪ نسایر (آلودگی، بافت قدیمی، فرهنگ پائین، دسترسی آسان، قدمت، بازار)	50٪ نسایر (بازار، بومی، معتادین، اصالت، ویژگی خاص ندارد)
2-1	محللات دارای ارزش	30٪ سرقر آقا، 70٪ نسایر (چهار راه گلوبندک، دروازه غار، مولوی، خراسان، بازار، شوش، پاساژ تاج، بازاریار، پانزده خرداد)	20٪ مزارسیداسماعیل، 80٪ سایر (شوش، تیمچه، دروازه غار، تیردوقلو، پامنار، بازار، پاساژ جهان، مخبرالدوله)	70٪ نسایر (تیمچه، مغازه های تجاری، قیام، بازار بزرگ، سیداسماعیل، پاساژ شهرداری، شمس العمارة)
2-2	مشخصه های ارزشی محللات	50٪ قدمت و تاریخ، 30٪ تجاری، 20٪ نسایر (مذهبی و امکانات سرمایه)	20٪ مذهبی، 20٪ معروفیت، 20٪ قدمت، 10٪ نسایر (گرمایش)	20٪ نسایر (امکانات و شوش)
3-1	بناهای ارزشمند	20٪ تجاری، 20٪ دبیرستان دوشهید، 20٪ چهار راه مولوی، 30٪ نسایر (تاج، شوش و مولوی)	30٪ نسایر (میدان شوش، چهار راه مولوی، میدان قیام)	20٪ سایر (میدان قیام و شوش)
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	80٪ قدیمی ، 10٪ شلوغی و 10٪ زیبایی	30٪ مذهبی ، 30٪ سایر (تاریخی ، تکرار اسم دارد، امکانات)	20٪ نسایر (مذهبی ، ساده)
4-1	گذرهای ارزشمند	20٪ مولوی، 30٪ میدان شوش، 20٪ نخ صابونپها، 30٪ سایر (خراسان، پامنار، گذر آب منگل)	40٪ میدان قیام، 20٪ باغ آذری و شوش)	40٪ میدان مولوی ، 20٪ شوش، باغ آذری)

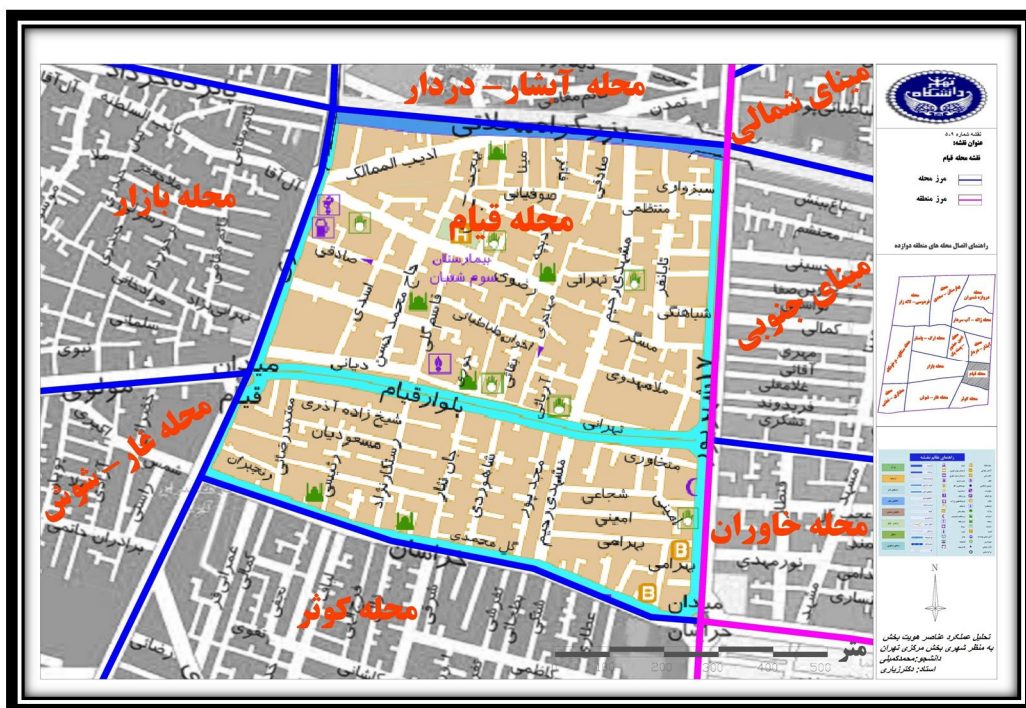
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	50٪ تجاری بلورجات و لباس 20٪ مذهبی، 20٪ سایر (سنگ فرش، آثار باستانی)	20٪ تاریخی، 20٪ تجاری از قبیل فروش لوازم خانگی 10٪ مذهبی	20٪ سایر همچون آشپزخانه ها و مراکز مذهبی)
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	70٪ معماری سنتی ایرانی و اسلامی 20٪ سایر (استفاده از سنگ فرش و اجرای الگوی منطقه 1)	50٪ بافت قدیمی ایرانی اسلامی، 10٪ مدرن	
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	50٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته 10٪ اقدامات صورت گرفته بی توضیح 40٪ بی جواب		
6	مهم ترین فعالیت ها	80٪ تجاری، 20٪ فرهنگی	20٪ سایر (فرهنگی و اداری)	10٪ آموزشی
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	بازار همچون بلورو کریستال 40٪ سایر (شوش، خراسان، باغ ولی، باغ آذری)	90٪ بی جواب	100٪ بی جواب
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	80٪ بازاریان، 20٪ سایر (عوام وفقرا)	20٪ معتادین، 50٪ سایر (بومیان، بازاریان، کارگران، فر هنگیان، خانواده ها)	10٪ عموم مابقی بی جواب
8-2	تاثیر گروه های ساکن بر توسعه منطقه	30٪ هیچ، 30٪ تاحدی، 40٪ بی پاسخ		
9	عناصر موجود بدون هویت	60٪ پاساژها ساخته شده همچون پاساژ نور و جهان، 20٪ خانه هائی که بازسازی شده اند، 20٪ اتوبان امام علی، 10٪ پل های عابر نوساز	20٪ پاساژهای نوساز، 20٪ خانه های باز سازی شده مابقی بی جواب	بی جواب
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	40٪ سبک مدرن ساخت و ساز 10٪ گنبدی نبودن شکل معماری، 10٪ اصالت نداشتن در ساخت و طراحی، 10٪ زیبایی 10٪ قدمت بناها، 10٪ سبک معماری متفاوت و 10٪ دال قواره ای	30٪ سایر (عدم رعایت همسایگی، مدرن بودن، مذهبی)	بی پاسخ
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	30٪ شمس العماره، 20٪ بازار های محله قیام و پانزده خرداد 20٪ سایر (حمام حاج قاسم، تمام محله ها اگر مدیریت شوند)	20٪ سایر (لاله زار و چایخانه لارودی)	بی پاسخ
11	مکان های دارای ارزش محلی	50٪ مساجد محله ها همچون مسجد مهدیه، 40٪ سایر (زورخانه بهرام، بازار شوش، حمام حاج قاسم، چایخانه لارودی)	30٪ امامزاده ها همچون نصرالدین، 20٪ سایر (حمام حاج قاسم، چایخانه لارودی)	بی پاسخ
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	90٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 80٪ معتقدند ساکنین سایر مناطق اهالی این منطقه را مذهبی می دانند. 10٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند. 20٪ معتقدند ساکنین سایر مناطق اهالی این منطقه را مذهبی نمی دانند.		
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	50٪ مسجد مهدیه، 20٪ مسجد	20٪ مسجد چهارده	10٪ مسجد امام علی و

Archive of SID

مابقی بی پاسخ	معصوم، 60/نساير(مسجد باقرالعلوم، هیئت ابوالفضل، مسجد امام علی، شهرزاد، بازار ، مسجد حضرت رقیه	امام علی، 30/نساير(تیردوقولو، مسجد حضرت رقیه، بازار)		
---------------	--	---	--	--

(ماخذ: نگارنده)

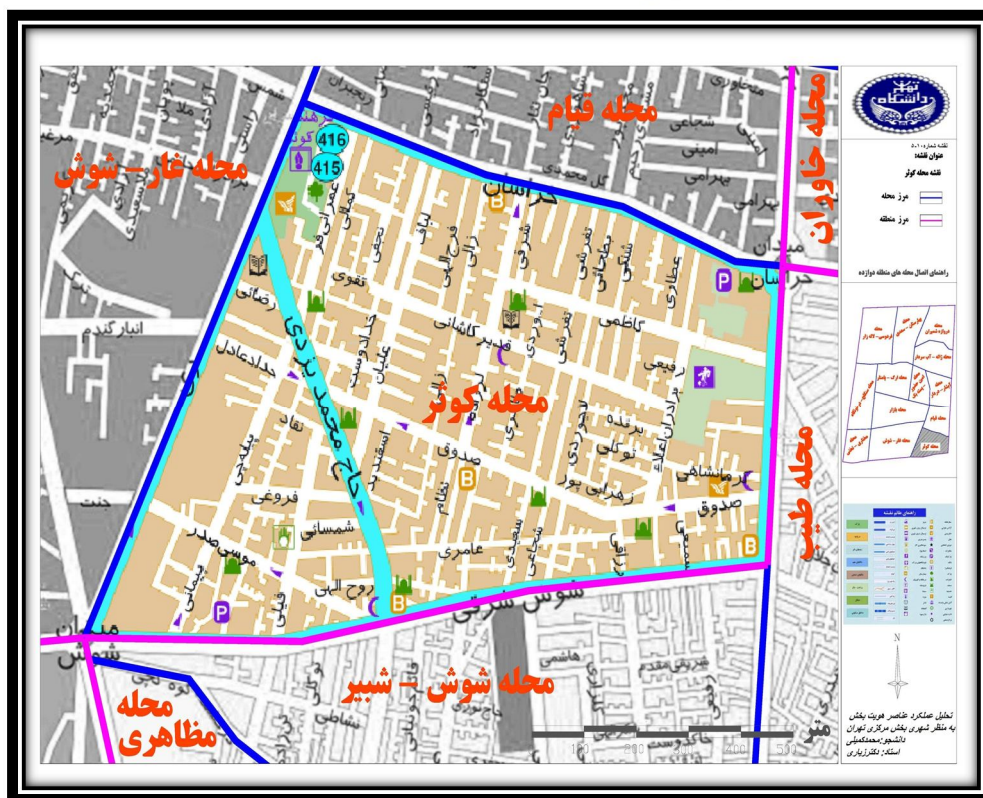
جدول شماره 10-5- نظرات ساکنین محله قیام در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	70٪ بازار ، 30٪ دفاتر مراجع و حوزه های علمیه	30٪ شلوغی ، 30٪ دفاتر مراجع و حوزه های علمیه ، 20٪ آلودگی ، 10٪ معتادین	20٪ معتادین ، 30٪ سایر (شلوغی ، حسینیه ها و آلودگی)
2-1	محلات دارای ارزش	20٪ پانچار ، 20٪ مشهدی رحیم ، 20٪ عودلاجان ، 40٪ سایر (بازار، پانمار، بهارستان)	20٪ پانمار، 50٪ سایر	30٪ نساير (چال حصار، باغ سپه سالار، بازار)
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	50٪ قدمت ، 20٪ تجاری و مراکز خرید ، 20٪ سبک مدرن	بی پاسخ	بی پاسخ
3-1	بناهای ارزشمند	30٪ کاخ گلستان، 20٪ مساجد و امامزاده ها، 50٪ نساير (کوچه نظام وفا ، خ آب منگل، پانمار، پانچار، خ ادیب الممالک)	30٪ شمس العماره، 30٪ سایر (پانمار، پانچار، آب منگل)	20٪ نساير (مسجد شاه، موزه برق)
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	90٪ قدمت و سنتی بودن بناها	10٪ سنتی بودن 90٪ بی جواب	100٪ بی پاسخ
4-1	گذرهای ارزشمند	40٪ دروازه دولت و سایر دروازه ها، 60٪ نساير (کوچه شتر دان، بازار، خآب منگل، پانزده خرداد، کوچه نظام وفا، هفت تیر)	30٪ دروازه های شمیران و غار، 30٪ نساير (مترو امام خمینی، باغ سپه سالار، آب منگل)	10٪ دروازه غار 90٪ بی جواب
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	30٪ قدمت گذر ، 30٪ تجاری بودن و بازار، 10٪ محل تردد	20٪ سایر (قدیمی و شلوغ)	

5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	40٪: الگوهای سنتی و قدیمی ایرانی اسلامی، 10٪: ساخت بنا با مصالح سنتی مثل کاهگل و 30٪: الگوهای مدرن	بی پاسخ	بی پاسخ	
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	50٪: هیچ اقدامی صورت نگرفته 50٪: اقدامات را به تاسیس خانه ورزش، جمع آوری معتادین و احداث ایستگاه بی آر تی			
6	مهم ترین فعالیت ها	70٪: تجاری، 30٪: مذهبی	بی پاسخ	بی پاسخ	
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	40٪: کاخ گلستان، 30٪: حسینیه ها و 30٪: بازار	40٪: شمس العماره، 30٪: میدان قیام	20٪: سایر (بازار و مسجد شاه)	
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	60٪: بازاریان و 30٪: ساکنین محلی و بومیان	20٪: معتادین، 20٪: مذهبی ها، 20٪: سایر (محلی ها و فرهنگیان)	10٪: معتادین	
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	10٪ کم، 20٪: تاحدی، 70٪: بی پاسخ			
9	عناصر موجود بدون هویت	20٪: ساختمان های جدید الاحداث و 20٪: سایر (ایستگاه مترو و بی آر تی)	30٪: سایر (متروها، بی آر تی، پاساژها)	بی پاسخ	
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	30٪: مدرن بودن این بناها، 10٪: تسهیل در آمدورفت	بی پاسخ	بی پاسخ	
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	40٪: کاخ گلستان، 30٪: خ ادیب الممالک، 20٪: سایر (بازار و سفارت خانه های موجود)	40٪: شمس العماره	10٪: مسجد شاه	
11	مکان های دارای ارزش محلی	50٪: حسینیه ها و مساجد محلی، 30٪: پارک های کودک و درون محلی مثل پارک حوری و 10٪: سایر (میدان تره بار)	50٪: پارک های محلی و بوستان کودک، 40٪: امامزاده ها و مساجد محلی	30٪: مدارس قدیمی محلی و 10٪: امام زاده های محل	
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	80٪: به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 20٪: به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند. 20٪: معتقدند ساکنین سایر مناطق تهران اهالی این منطقه را مذهبی نمی دانند.			
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	30٪: مساجد همچون مسجد علی ابن ابیطالب، 30٪: دفاتر مراجع عظام همچون مکارم شیرازی، 20٪: امامزاده یحیی	30٪: حسینیه ها، 30٪: مساجد همچون مسجد مهدیه و ولیعصر، 20٪: امامزاده ها همچون امامزاده یحیی	30٪: مساجد و حسینیه ها همچون مسجد سید الشهداء	

(ماخذ: نگارنده)

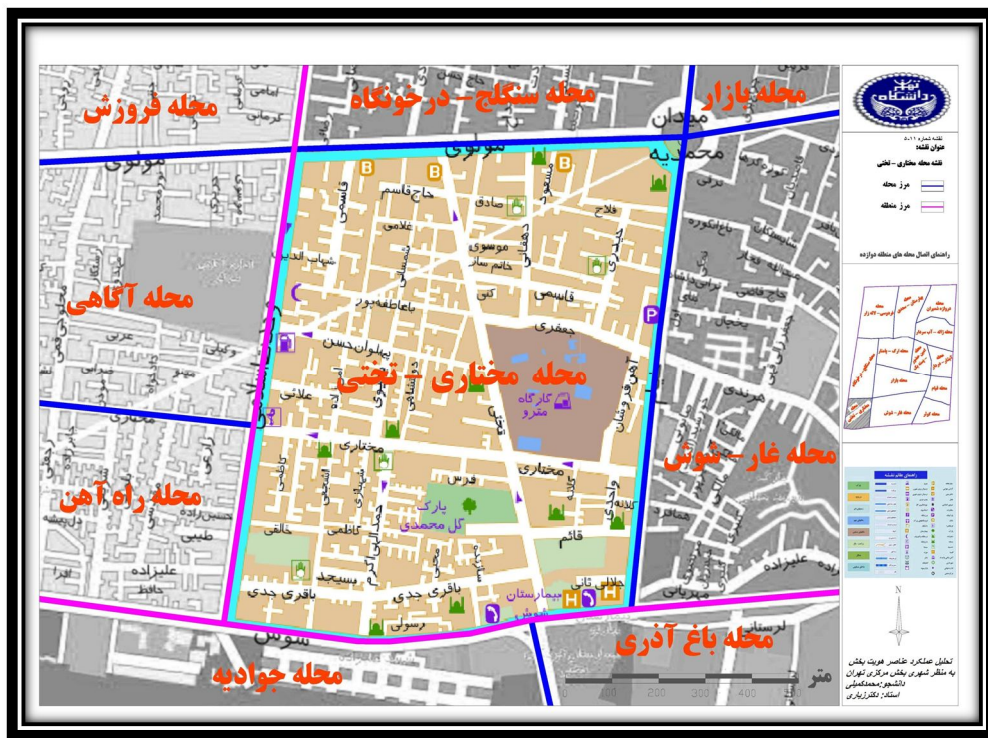
جدول شماره 11-5- نظرات ساکنین محله کوثر در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	40٪ بازار ، 30٪ سایر (آلودگی، ازدحام جمعیت و وجود پارک ها)	30٪ شلوغی و جمعیت زیاد، 30٪ سایر (بازار، اعتبار، نا امنی)	40٪ وجود معتادین و 10٪ نبود فضای سبز
2-1	محلات دارای ارزش	30٪ دروازه غار، 20٪ باغ آذری و 20٪ سایر (خ ری و شوش)	20٪ دروازه غار ، 20٪ باغ آذری و 20٪ سایر (دروازه عبدالعظیم و بهشت)	40٪ سایر (چاله مگسی، خراسان، بلور فروشان و دروازه عبدالعزیم)
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	50٪ بناهای قدیمی با معماری سنتی، 30٪ مراکز تجاری و بازار	30٪ سایر (بناهای قدیمی، مساجد و مراکز تجاری)	10٪ مراکز تفریحی
3-1	بناهای ارزشمند	40٪ مسجد مهدیه ، 30٪ سایر (ساختمان همشهری، مسجد چهارده معصوم، سیماستر)	20٪ مسجد چهارده معصوم و 30٪ سایر (برج طغرل، بازار، باقرالعلوم)	20٪ مسجد چهارده معصوم ، 20٪ سایر (برج تاج و مسجد سمیه)
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	50٪ مذهبی ، 20٪ سایر (مراکز خرید و تاریخی)	20٪ سایر (مراکز نمایی و تفریحی)	10٪ کانون های مذهبی
4-1	گذرهای ارزشمند	50٪ خ صابونی ها ، 20٪ سایر (میدان خراسان و کوچه مغاریان)	20٪ سایر (شهداء و خ فدائیان اسلام)	20٪ سایر (خ صابونیان و شوش)

4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	40٪ تجاری ، 20٪ قدمت، 10٪ اداری ، ارزش های منفی موجود	30٪ سایر(اداری،وجود پارک و آثار قدیمی)	10٪ مراکز تجاری
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	40٪ الگوهای سنتی اسلامی و ایرانی ، 10٪ الگوی مدرن ، 20٪ هیچ الگویی ندارد	10٪ زیبایی و 10٪ قدمت	10٪ یکنواخت بودن
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	10٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته 40٪ اقدامات را به جمع آوری کارتن خواب ها و دستفروشان و معتادان 50٪ بی جواب		
6	مهم ترین فعالیت ها	60٪ تجاری	20٪ اداری و 10٪ فرهنگی	10٪ آموزشی
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	40٪ پارک بعثت ، 10٪ نداریم 20٪ سایر(خ صابونی ها و مسجد چهارده معصوم)	20٪ خ صابونی ها ، 30٪ سایر(پارک بعثت، مسجد بقیه الله و بیمارستان مریم)	20٪ سایر(مسجد بقیه الله و پارک بعثت)
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	60٪ بازاریان و 10٪ معتادین	30٪ معتادین و 30٪ محلیان و عوام	10٪ غربتی ها و 10٪ معتادین
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	30٪ هیچ ، 70٪ بی پاسخ		
9	عناصر موجود بدون هویت	40٪ عنوان کرده اند که همه مکان ها بی هویت است و مکانی نداریم	بی پاسخ	بی پاسخ
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	هیچ پاسخی داده نشده	هیچ پاسخی داده نشده	هیچ پاسخی داده نشده
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	10٪ ندارد و 20٪ باغ آذری ، 10٪ دروازه شاه عبدالعظیم	20٪ دروازه غار	10٪ باغ آذری
11	مکان های دارای ارزش محلی	20٪ پارک میثاق ، 20٪ مساجد محلی همچون مسجد چهارده معصوم، 20٪ سایر(دروازه غار و کوچه مغاریان)	40٪ سایر(پارک های درون محله ، دروازه غار، مسجد بقیه الله، پارک شهداء)	40٪ سایر(باغ آذری،مسجد مهدیه، پارک میثاق، پارک شهداء)
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	60٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 10٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند. 10٪ معتقدند ساکنین سایر مناطق تهران اهالی این منطق را مذهبی نمی دانند.		
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	50٪ مساجد منطقه (چهارده معصوم، مهدیه، امیرالمومنین ، باقرالعلوم)	30٪ مسجد بقیه الله، 20٪ سایر مساجد(باقرالعلوم ، امیرالمومنین)	30٪ مسجد مهدیه

(ماخذ:نگارنده)

11-3-5- محله یازدهم (مختاری-تختی):

جدول شماره 12-5- نظرات ساکنین محله مختاری-تختی در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

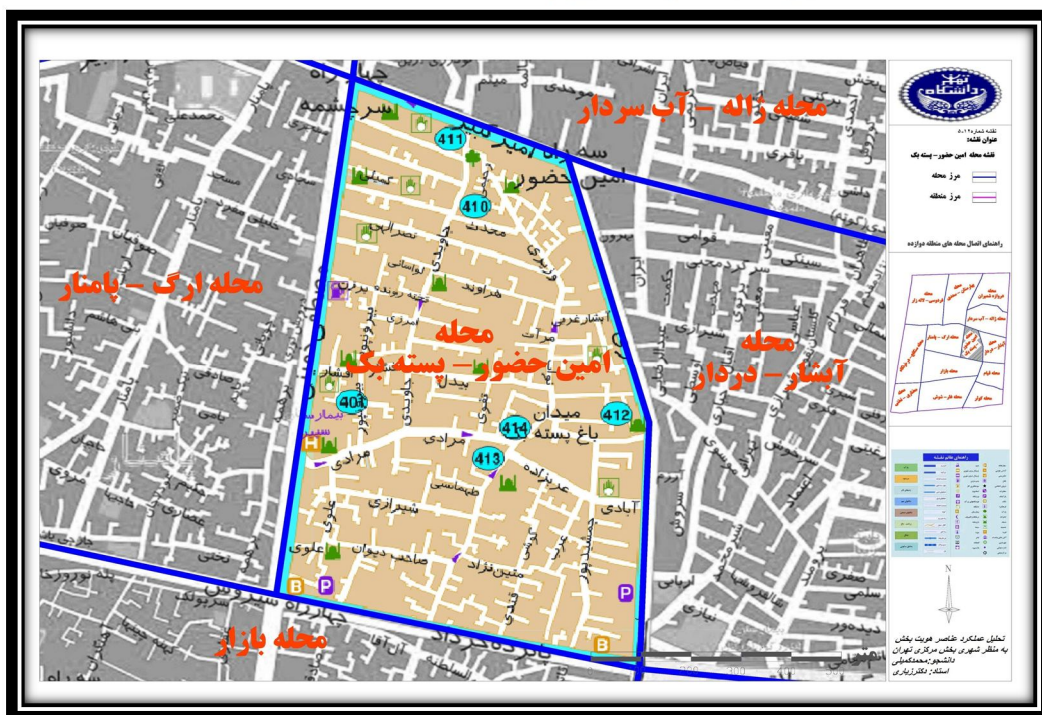
ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	30٪ آلودگی، 30٪ ازدحام و شلوغی، 30٪ معتادین	50٪ ترافیک و شلوغی، 20٪ آلودگی و 10٪ معتادین	30٪ شلوغی، 60٪ معتادین، 30٪ شلوغی
2-1	محلات دارای ارزش	70٪ راه آهن، 20٪ نشوش، 10٪ مولوی	50٪ نشوش، 30٪ مولوی، 20٪ سایر (جوادیه، مختاری)	50٪ مولوی، 30٪ راه آهن، 20٪ نشوش
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	30٪ آلودگی، 30٪ اعتیاد، 20٪ شلوغی و ازدحام	30٪ ترافیک، 30٪ جمعیت و شلوغی، 20٪ آلودگی	50٪ معتادین، 20٪ شلوغی، 10٪ نزدی
3-1	بناهای ارزشمند	30٪ ایستگاه راه آهن، 70٪ بی جواب	10٪ بلور فروشان	10٪ ساختمان بانک ملی
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	10٪ ایستگاه راه آهن، 10٪ شلوغی و 10٪ حمل و نقل	10٪ آلوده	10٪ کار راه انداز
4-1	گذرهای ارزشمند	20٪ ندارد، 10٪ خ ولی عصر	10٪ راه آهن	10٪ نشوش
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	20٪ هیچ، 10٪ شلوغی	10٪ اعتیاد	10٪ تردد
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	60٪ سایر (الگوی خوب، درست، بدون معتاد، کم ترافیک، ایرانی، امن)	30٪ بدون شلوغی	20٪ بدون آلودگی
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	80٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته		
6	مهم ترین فعالیت ها	40٪ تجاری، 10٪ سیاسی	20٪ آذاری، 20٪ سایر (تجاری و سیاسی)	

	10٪ ایستگاه راه آهن	80٪ ابراز کرده اند مکانی ندارد و جایی را معرفی نمی کنند ، 10٪ بانک ملی	مکان های قابل معرفی به دیگران	7
	10٪ خانواده ها	40٪ همه اقشار، 20٪ معتادین، 20٪ دزدان	گروه های اجتماعی ساکن	8-1
		20٪ نمی دانم ، 40٪ خیلی ، 40٪ بی پاسخ	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	8-2
		50٪ همه ساختمان ها	عناصر موجود بدون هویت	9
	10٪ ظاهر ساختمان های جدید	20٪ بافت قدیم نوسازی شده، 10٪ تغییر شکل ساختمان ها	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	9-1
	10٪ ساختمان بانک ملی ، 10٪ اغذیه فروشی و کبابی های راه آهن	30٪ راه آهن ، 50٪ هیچ مکان خاصی نیست	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	10
		40٪ مکان خاصی ندارد، 20٪ مکان های پخش مواد و دزدی، 10٪ قهوه خانه ها	مکان های دارای ارزش محلی	11
		100٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 40٪ معتقدند مردم سایر مناطق تهران ساکنین منطقه 12 را مذهبی تر نمی دانند. 60٪ معتقدند مردم سایر مناطق تهران ساکنین منطقه 12 را مذهبی تر می دانند.	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	12-1
	20٪ سایر (هیات ها و سقاخانه ها)	60٪ مساجد و تکایای موجود	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	12-2

(ماخذ: نگارنده)

12-3-5- محله دوازدهم (امین حضور - پسته بک):

جدول شماره 5-13- نظرات ساکنین محله امین حضور - پسته بک در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی

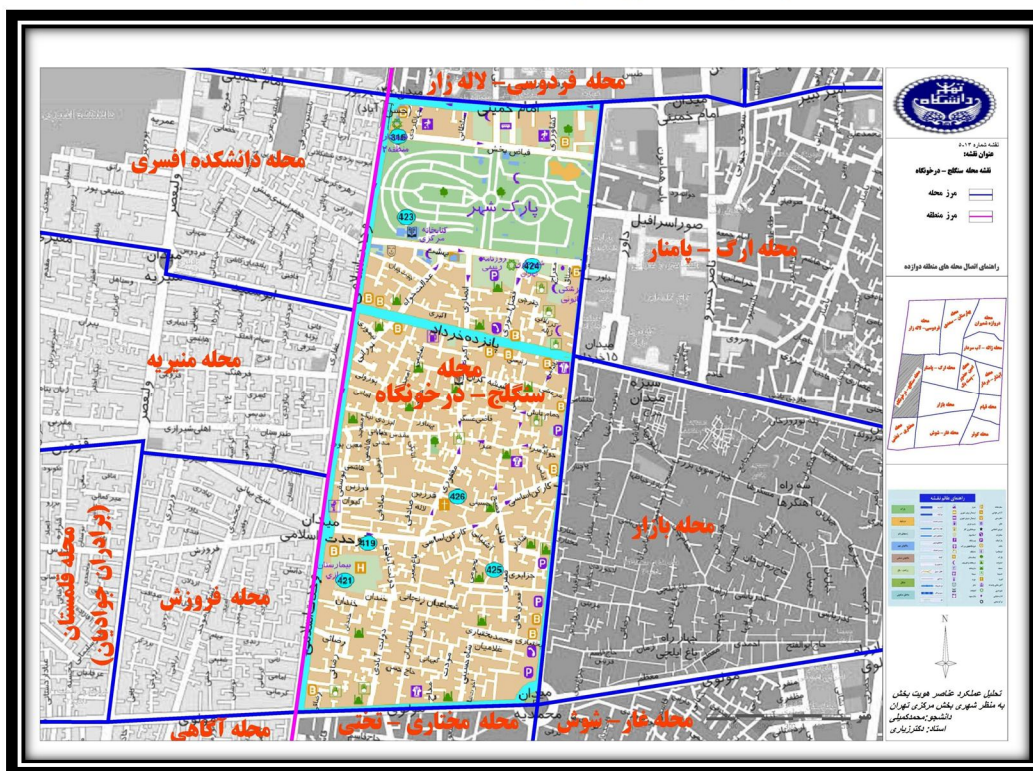
تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	60٪ بازار، 20٪ شلوغی، 10٪ دفاتر مراجع	50٪ آلودگی، 20٪ حوزہ های علمیه، 10٪ شلوغی	20٪ مراکز خرید و پاساژها، 40٪ سایر (معتادین، شلوغی، آلودگی، هیئت ها)
2-1	محلات دارای ارزش	20٪ سعدی، 20٪ بازار، 40٪ سایر (دروازه دولت، محله آبسردار، محله بهارستان، چاه حصار)	20٪ دروازه شمیران، 60٪ سایر (پاچنار، بازار، گلوبندک، سعدی، محله شاهی)	20٪ توپخانه، 60٪ سایر (پامنار، دروازه دوشان تپه، باغ سپه سالار، سه راه امین حضور، گلوبندک)
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	20٪ قدمت، 20٪ مراکز تجاری و خرید، 20٪ مرکزیت، 10٪ معروف	20٪ بازار، 20٪ سایر (بیشتر استفاده می شود، شلوغ)	10٪ شلوغی
3-1	بناهای ارزشمند	20٪ مسجد شاه، 20٪ آموزه برق، 40٪ سایر (خ آب منگل، مسجد فخرآباد، خانه حکیم باشی، کاخ گلستان)	20٪ کاخ گلستان، 40٪ سایر (مسجد فخر آباد، آموزه برق، شمس العماره، امامزاده ها)	20٪ شمس العماره، 10٪ مسجد شاه
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	50٪ قدمت آثار	30٪ قدمت	
4-1	گذرهای ارزشمند	40٪ دروازه دولت، 20٪ دروازه شمیران، 30٪ سایر (سه راه امین حضور، خیابان بهارستان، گلوبندک)	20٪ دروازه شمیران، 20٪ امین حضور، 40٪ سایر (دروازه دولت، بهارستان، شمیران)	20٪ سایر (دروازه غار و دروازه شمیران)
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	40٪ محل اصلی تردد 20٪	30٪ سایر (از دحام جمعیت،	بی پاسخ

		مراکز خرید، 10٪ وجود ایستگاه مترو، 10٪ قدمت	بی آر تی ، محل تردد)	
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	40٪ الگوهای سنتی ایرانی ، 40٪ الگوهای مدرن	10٪ الگوی مدرن	10٪ کوچه های مدرن
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	70٪ هیچ اقدامی صورت نگرفته 20٪ اقدامات را به جمع آوری دستفروشان و معتادین و ایجاد سامانه مترو و بی آر تی 10٪ بی جواب		
6	مهم ترین فعالیت ها	90٪ تجاری ، 10٪ فرهنگی	20٪ سایر (هیاتی ، فرهنگی)	20٪ سایر (هیاتی، مذهبی)
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	30٪ مساجد و حسینیه ها همچون حسینیه بنی فاطمه و مسجد ولیعصر (کاخ گلستان، حمام حکیم باشی، شمس العماره، عصرموزه برق ،بازار)	70٪ سایر (خانه قوام، مراکز تجاری، شمس العماره، کاخ گلستان، فرهنگسراها، دروازه شمیران، شلوغی)	30٪ سایر (امامزاده یحیی، مسجد شاه، آلودگی)
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	70٪ بازاریان ، 30٪ محلی	20٪ یازاریان، 20٪ بومی	10٪ معتادین
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	20٪ هیچ ، 20٪ تاحدی ، 20٪ خیلی ، 40٪ بی پاسخ		
9	عناصر موجود بدون هویت	40٪ پاساژها و مجتمع های تجاری جدید ساخت، 20٪ ساختمان های نوساز	20٪ پاساژها و پیاده روها	10٪ نوع سنگفرش
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	40٪ الگوی مدرن، 20٪ نوع طراحی و سبک ساخت	40٪ نوع طراحی، معماری، سنگفرش، وساخت مراکز خرید	10٪ نوع بافت
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	20٪ کاخ گلستان، 20٪ سایر (شمس العماره، زورخانه های قدیمی)	20٪ شمس العماره ، 10٪ کاخ گلستان	
11	مکان های دارای ارزش محلی	50٪ مساجد و امامزاده های داخل محلات، 20٪ پارک های محلی، 10٪ مدارس	30٪ پارک های درون محله، 20٪ مساجد و امامزاده ها	30٪ سایر (پارک و مسجد و فرهنگسراها)
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	70٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 20٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد ندارند. 70٪ معتقدند ساکنین سایر مناطق تهران اهالی این منطقه را مذهبی می دانند. 20٪ معتقدند ساکنین سایر مناطق تهران اهالی این منطقه را مذهبی نمی دانند.		
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	40٪ مساجد موجود همچون ولی عصر، چهارده معصوم، 30٪ سایر (امامزاده یحیی، حوزه علمیه معمارباشی، حسینیه ها)	50٪ مساجد همچون بقیه الله، ولی عصر و مهدیه، 20٪ سایر (دفاتر مراجع و امامزاده ها)	20٪ سایر مساجد و امامزاده ها

(ماخذ: نگارنده)

13-3-5- محله سیزدهم (سنگلج-درخونگاه):

جدول شماره 5-14- نظرات ساکنین محله سنگلج-درخونگاه در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	50٪ ازدحام جمعیت و شلوغی، 10٪ تجاری، 30٪ نسایر (مرکزیت، بافت قدیمی، معتادین)	40٪ ترافیک و شلوغی، 20٪ آلودگی، 30٪ نسایر (تجاری، مذهبی، قدمت، معتادین)	40٪ ترافیک و شلوغی، 20٪ آلودگی، 30٪ نسایر (بافت قدیمی، تجاری، معتادین)
2-1	محلات دارای ارزش	40٪ بازار، 20٪ شاهپور، 40٪ نسایر (قلمستان، شوش، منیریه، عربها)	30٪ مولوی، 20٪ منیریه، 30٪ نسایر (شوش، فروزش، بازار)، 20٪ قلمستان	20٪ مولوی، 20٪ قلمستان، 20٪ شاهپور، 40٪ نسایر (راه آهن، بازار، فردوس، فروزش)
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	40٪ قدیمی، 30٪ شلوغی، 30٪ سایر (تجاری، محلی، مذهبی)	40٪ شلوغی، 30٪ تجاری، 30٪ سایر (تاریخی، آلوده، معتاد)	30٪ پر جمعیت، 60٪ نسایر (مذهبی، بافت قدیمی، تجاری، اداری، معتاد، ارازل و اوپاش)
3-1	بناهای ارزشمند	100٪ نسایر (شمس العماره، مسجد فخرالدوله، راه آهن، ساختمان بازنشستگان نیروهای مسلح، ساختمان شعبان جعفری، مسجدشاه، بقعه پیر عطا، تیمچه، باغ فردوس، آسیاب والی)	20٪ ساختمان سینگر، 80٪ نسایر (میدان گمرک، باغ فردوس، هیئت، تیمچه امین اقدس، بقعه هفت خواهران، خانه دکتر حسینی، شمس العماره، بازارچه گذر قلی)	100٪ نسایر (ارگ، قنات آباد، مغازه ها، ساختمان روغن نباتی، هتل نادری، ساختمان مرمرا، آب انبار، زورخانه، سفارت، بازار، ساختمان سینگر)
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	60٪ قدمت، 40٪ نسایر (بازار، اداری، شلوغ، ترافیک)	50٪ تاریخی، 50٪ نسایر (تجاری، شلوغ، انبار، ازدحام)	30٪ قدمت، 20٪ ارزشی، 30٪ سایر (مذهبی، اداری، شلوغی)
4-1	گذرهای ارزشمند	30٪ گذر حاجب الدوله، 70٪	20٪ گذر بازار، 20٪	100٪ نسایر (گذر مروی، بهشت،

ولای عصر، منیریه، گذر حاجب الدوله، بازارچه، باغ گلستان، باغ تکیه دولت، بازارچه شاهپور، (مولوی)	گذر قلی، 20/پنازنده خرداد، 40/سایر (راه آهن، قلمستان، گود زنبورک خانه، شاهپور)	سایر (فروزش، مختاری، بازار، جمهوری، قنات آباد، گذر مروی، پنازده خرداد)	
20/تجاری، 80/سایر (شلوغ، سیاسی، بالاپائین، اداری، مرکزیت، قدمت، آلوده)	50/تجاری، 30/زفت و آمد زیاد، 20/سایر (اداری، نام دار)	30/تجاری، 30/شلوغ، 40/سایر (اداری، مردمی، رسمی)	4-2 مشخصه گذرهای ارزشمند
20/ایرانی، مابقی سایر	40/ایرانی، 10/اسلامی و مابقی سایر	20/ایرانی و 30/اسلامی، 50/سایر	5-1 الگوهای پیشنهادی توسعه
70/هیچ اقدامی صورت نگرفته 30/اقدامات را به احداث ایستگاه بی آر تی، ساماندهی پیاده راه ها و خیابان ها، احداث سرای محله			5-2 در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری
50/سیاسی، 30/سایر (اداری، آموزشی، غیره)	50/اداری، 50/تجاری	40/تجاری، 40/اداری، 20% سیاسی	6 مهم ترین فعالیت ها
90/سایر (بازارچه مولوی، بهشت، بازار، مسجد مرندی ها، ساختمان پرچم، آب انبار پاچنار، حمام حکیم باشی، قلمستان، مساجد)	100/سایر (بازار، بازارچه شاهپور، راه آهن، لوازم ورزشی و فروش، مسجد و مدرسه معیر الممالک، کاخ گلستان، آسب والی، خانه امین الضرب، چهارسوق، محله ها)	40/بازار، 60/سایر (پارک شهر، مختاری، دروازه محمدیه، شمس العماره، باغ سلطنت آباد)	7 مکان های قابل معرفی به دیگران
30/اداری، 40/سایر (خانواده ها، افشار مختلف)	30/عموم، 20/اداری، 40% سایر (آذری، بازاری، قدیمی)	80/بازاری، 20/سایر	8-1 گروه های اجتماعی ساکن
10/خیلی، 90/بی پاسخ			8-2 تاثیر گروه های ساکن بر توسعه منطقه
20/خیابان ها، 20/بناهای مسکونی، 30/سایر (خط ویژه، کوچه ها، پاساژها)	30/مغازه ها، 20/خیابان ها، 20/ساختمان های مسکونی، 10% بیمارستان ها	20/ساختمان های جدید، 80% سایر (پارک ها، رستوران، مراکز تجاری، خانه ها، مغازه ها، پارکینگ، اماکن)	9 عناصر موجود بدون هویت
60/سایر (بازار، شکل، درب و پنجره، نقاشی، مصالح، تغییر کاربری)	80/سایر (نحوه ساخت، نوع مصالح، نماها، بافت، ظاهر، منظر، نوع دید، کارآئی، ناهمانگی)	40/شکل، 40/سایر (نوع ساخت، نما، ساخت شهری، بنا)	9-1 ویژگی متفاوت کننده این عناصر
30/بازار، 70/سایر (خانه ها، پاساژها، ولی عصر، تئاتر، شمس العماره، مسجد ارگ، ادارات دولتی منطقه)	100/سایر (بازارچه، ساختمان اداری موجود، شوش، موزه ها، خانه رضاخان، کاخ های موجود، بناهای موجود، حمام های قدیمی، چهار سو کوچک، کوی ها)	30/بازار، 70/سایر (باغ، راه آهن، خانه پروین اعتصامی، شمس العماره، ساختمان های منطقه، خانه های موجود، چهارسوی بزرگ)	10 مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی
20/مساجد محلی، 80/سایر (نصرالدوله آصفی، آسیاب والی، خانه ها، گذرها، کوچه ها، مراکز خرید، مختاری)	20/خیابان ها و 80/سایر (بقعه ها، شوش، هیات ها، خانه مسکونی آما تی دولو، خانی آباد، مغازه ها، خانه های داخل بافت، ساختمان ها)	30/سقاخانه های داخل بافت، 70/سایر (کوی ها، راه آهن، جامعه معلولین، قنات آباد، کوچه های داخل بافت، مغازه ها، مساجد محلی)	11 مکان های دارای ارزش محلی

12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	100٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 50٪ معتقدند ساکنین سایر مناطق تهران اهالی این منطقه را مذهبی می دانند. 20٪ معتقدند ساکنین سایر مناطق تهران اهالی این منطقه را مذهبی نمی دانند.
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	60٪ مساجد موجود همچون مسجد امیرالمومنین و مسجد باقرالعلوم 40٪ هیات ها و 20٪ مساجدی همچون مهدیه 30٪ تکایا، 20٪ مساجد همچون مسجد امیر و بقیه الله، 10٪ نسقاخانه ها

(ماخذ: نگارنده)

4-5- نظر سنجی از مدیران شهری و متخصصین آشنا به بخش مرکزی تهران:

در حوزة نظر سنجی از متخصصین و مدیران شهری از پرسنل معاونت شهرسازی، معاونت عمرانی و معاونت فرهنگی شهرداری منطقه 12، ساختمان مرکزی شهرداری، شهرداری های نواحی شش گانه منطقه 12 و نیز شهرداری بخش تاریخی نظر سنجی گردید که شرح آن به تفصیل عبارتست از:

جدول شماره 5-15- نظرات متخصصین و مدیران شهری در خصوص عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران

ردیف	موضوع	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
1	ویژگی های متمایز منطقه 12	55٪ بافت تاریخی و قدمت، 20٪ بازار، 10٪ بافت فرسوده، 15٪ مرکزیت و وجود مراکز مهم سیاسی و اقتصادی	30٪ بازار و تجارت، 25٪ قدمت و هویت، 40٪ سایر (فرسودگی و ریز دانگی، آلودگی، اختلاف طبقاتی، سیاسی، مجلس، وسعت جغرافیائی، نوع معماری)	30٪ بازار، 20٪ بافت و بناهای تاریخی، 10٪ فرسودگی، 40٪ سایر (سیاسی، مذهبی، مراکز حساس قدرت، مرکزیت)
2-1	محلای دارای ارزش	55٪ بازار، 20٪ عودلاجان، 25٪ سایر (سنگلج، گلوبندک و سبزه میدان، سیروس، فردوسی، خ ایران)	30٪ عودلاجان، 25٪ سنگلج، 10٪ مولوی، 35٪ سایر (بهارستان، میدان امام، امامزاده یحیی، پامنار، فردوسی، بازار)	35٪ سنگلج، 20٪ عودلاجان، 10٪ هفده شهریور، 10٪ میدان مشق، 25٪ سایر (پامنار، جمهوری استامبول، نوفل، اطراف سفارت، بهارستان، خ ایران، دولت، بازار)
2-2	مشخصه های ارزشی محلات	70٪ قدمت بافت و بناها، 15٪ اقتصادی و تجاری، 15٪ سایر (نوع معماری، بافت ارگانیک، ارزش ملی، میراث فرهنگی، مراکز سیاسی)	50٪ قدمت و آثار تاریخی، 25٪ وجود بازار و مراکز اقتصادی، 25٪ سایر (قطب سیاسی، ارزش و هویت ملی، آثار هنری، گذرهای باریک و باهویت)	20٪ قدمت و هویت تاریخی، 10٪ اقتصادی، 30٪ سایر (رفت و آمد زیاد، مراکز قدرت، قطب سیاسی، سکونت قدیمی، فرهنگی، معماری اسلامی)
3-1	بناهای ارزشمند	25٪ کاخ گلستان، 10٪ مسجد امام، 10٪ شمس العماره، 10٪ بازار، 10٪ مجلس، 35٪ سایر (باغ ملی، ارگ، مشیرالممالک، ساختمان شهرداری، مراکز حکومتی، کاخ دادگستری و شهربانی، پست، مسعودیه)	10٪ مجلس، 15٪ دارالفنون، 15٪ مجموعه سپه سالار، 10٪ کاخ گلستان، 10٪ شمس العماره، 40٪ سایر (میدان مشق، موزه باستان، عمارت مسعودیه، سر قبراقا، باغ نگارستان، کاروانسرا و	10٪ کاخ گلستان، 10٪ بازار، 10٪ شمس العماره، 10٪ مجموعه سپه سالار، 60٪ سایر (موزه آگینه، مجلس ناصر خسرو، مسجد امام باغ نگارستان، هتل فردوسی، نصیرالدوله، فخرالدوله، کاظمی

		حمام ناصرالدین میرزا، (مخابرات)		
3-2	مشخصه بناهای ارزشمند	35/ قدمت، 30/ ویژگی معماری، 35/ سایر (دالانهای تودرتو، طاق های قوسی، حساسیت مراکز، سردرب های تاریخی، زیبایی، ارزش های سیاسی)	25/ ویژگی خاص معماری، 75/ سایر (ستون ها و سر ستون ها، ویژگی بافت، ارزش تاریخی، سیاسی بودن، گردشگری، معماری قاجار، آئینه کاری، کاشی کاری، سردرب ها، اقتصادی)	10/ قدمت، 40/ سایر (مذهبی بودن، اتاق ها سقف و حجره ها، توریستی، معابر، راحتی ساکنین، فرهنگی، معماری قاجار)
4-1	گذرهای ارزشمند	35/ پانزده خرداد، 15/ گذر مروی، 50/ سایر (ناصر خسرو، لاله زار، سی تیر، گذر لوطی، عودلاجان، گذر مستوفی، فردوسی، مصطفی خمینی، زیر گذر امیر کبیر، گذرهای بازار، گذر مشق)	10/ خیام، 10/ هفده شهریور، 10/ فردوسی، 10% گذر مروی، 10/ گذرهای بازار، 50/ سایر (ناصر خسرو، گذر لوطی، گذر مستوفی، سیرو س، گذر قلی، پانزده خرداد)	100/ سایر (فردوسی، گذر قلی، جمهوری، مولوی، گذر میرزا صالح، سنبل، گذر لوطی، مصطفی خمینی، پانزده خرداد، خیام، امام حسین، گذر امام زاده یحیی، ناصر خسرو، گذر مستوفی)
4-2	مشخصه گذرهای ارزشمند	45/ آثار تاریخی، 15/ به خاطر تجاری بودن، 15/ پرتود، 10% پیاده راه، 15/ سایر (هویت، رفع ترافیک، گذرهای مسقف، معماری و شهرسازی)	20/ قدمت، 10/ عرض معابر، 25% تجاری بودن و ارزش اقتصادی، 45/ سایر (وجه تسمیه، طراحی همگون، الگو تاریخی، فضای شهری کامل)	20/ قدمت، 20/ تجاری و اقتصادی، 60/ سایر (سنگ فرش، فرهنگی، واحدهای همسایگی، پیاده راه، آلودگی محیطی، گردشگری)
5-1	الگوهای پیشنهادی توسعه	65/ الگوهای اسلامی ایرانی بجای مانده از گذشته، 35/ سایر (آجر قزاقی، اجرای طاق قوسی، نمای سنتی، آجر نما استفاده از الگوی ترکیبی تاریخی)	45/ الگوی ایرانی اسلامی سنتی، 55/ سایر (استفاده از سنگ، آجر، آجر قزاقی، دوری از اجرای نمای جدید، مدرن، مدرن با الهام از گذشته)	10/ آجر قزاقی، 10/ سنگ، 30/ سایر (سیمان و شیشه، مختلط، استفاده از الگوهای تاریخی، الگوهای ترکیبی مدرن و سنتی، ترکیب سنگ با سایر متریال ها)
5-2	در خصوص اقدامات صورت گرفته توسط شهرداری	20/ هیچ اقدامی صورت نگرفته	50/ نماسازی و بازسازی گذرها، اقدامات موردی، سنگ فرش خ هفده شهریور، کنترل ارتفاع بناهای اطراف بافت تاریخی، حفظ منازل قدیمی و مساجد، مرمت بافت قدیمی	30/ بی جواب
6	مهم ترین فعالیت ها	60/ تجاری، 10/ فرهنگی، 5/ آموزشی، 5/ سیاسی	40/ سیاسی، 20/ فرهنگی، 15/ اداری	25/ فرهنگی، 25/ سیاسی، 10/ اداری، 15/ سایر (ورزشی، تجاری)
7	مکان های قابل معرفی به دیگران	40/ بازار، 20/ کاخ گلستان، 10% مسجد امام، 30/ سایر (گذر مروی، دروازه غار، ارگ، موزه مقدم، سبزه میدان)	35/ کاخ گلستان، 20% بازار، 10/ گذر مروی، 35% سایر (باغ نگارستان، مجلس، سفارتخانه، موزه ایران باستان، مسجد سپهسالار)	25/ شمس العماره، 10/ بازار، 35/ سایر (پیاده راه صف، میدان مشق، امام حسین، مجموعه مطهری، موزه پست، مسجد ارگ، ناصر خسرو، کوچه مروی، مولوی، امامزاده ها)
8-1	گروه های اجتماعی ساکن	30/ مذهبی، 30/ بازاریان	40/ فرهنگیان، 15/ بازاریان	25/ بازاریان، 15/ فرهنگیان

		15. کارگران، 5. دولتمردان	10. دولتمردان، 10% بومیان، 5. اداره ای، 5% کارگران	25. سایر (کارگران، مهندسان، مهاجران، مردم عادی)
8-2	تاثیر گرو های ساکن بر توسعه منطقه	5٪ تاحدی، 25٪ خیلی، 70٪ بی پاسخ		
9	عناصر موجود بدون هویت	25. ساختمان های نوساز، 10% میدان امام حسین، 35. سایر (پایاده راه هفده شهریور، ناصر خسرو، عودلاجان، خانه پیرنیا، لاله زار، پانزده خرداد)	15. خیابان های تازه احداث، بدنه های بازسازی شده محلات، 25. سایر (پانزده خرداد، بازار، عامری ها، سنگلج، ناصر خسرو)	10. سایر (سپه سالار و فردوسی)
9-1	ویژگی متفاوت کننده این عناصر	15. نمای متفاوت، 30. عدم توجه به ویژگی سنتی و اسلامی ایرانی بودن و ابعاد فرهنگی، عدم همخوانی و تفاوت با بافت قدیم	15. عدم توجه به ارتفاع، 25. سایر (عدم توجه به الگوی ایرانی اسلامی، عدم توجه به قدمت و معماری سنتی)	20. عدم توجه به میراث فرهنگی، پلان متفاوت، نمای متفاوت
10	مکان های دارای ارزش ملی و بین المللی	20. مجلس، 15. مسجد امام، 15. موزه پست، 10. میدان امام، 40. سایر (میدان مشق، شمس العماره، بازار، ارگ ملی، سردرباغ ملی، وزارت خارجه)	15. سردرباغ ملی، 15. کاخ گلستان، 10. مجموعه سپهسالار، 60. سایر (دارلغنو ن، تکیه دولت، بناهای تاریخی، میدان امام حسین، بهارستان، وزارت خارجه)	10. وزارت خارجه 10% مجموعه سپهسالار، 5% سایر (سنگلج، شمس العماره، مجلس، امامزاده یحیی، سفارتخانه های میدان فردوسی، میدان امام، ساختمان پست، بازار تهران)
11	مکان های دارای ارزش محلی	10. محله هرنندی، 30. سایر (بازار، دروازه غار، عودلاجان، امامزاده یحیی، میدان امام، دروازه های تخریب شده)	20. سایر (دروازه دولت، صابون پزخانه، سرقبر آقا، میدان بهارستان)	15. سایر (دروازه شمیران، عرب دختر، کاروانسرای خانات)
12-1	اعتقاد به سکونت قشر مذهبی	85٪ به مذهبی بودن مردم منطقه اعتقاد دارند. 70٪ معتقدند مردم سایر مناطق تهران ساکنین منطقه 12 را مذهبی تر می دانند. 15٪ معتقدند مردم سایر مناطق تهران ساکنین منطقه 12 را مذهبی تر نمی دانند.		
12-2	اولویت های مکانی عناصر هویت مذهبی	25. نخ ایران، 35. مساجد (مطهری، ارگ) و حسینیه ها (بازار) و حوزه های علمیه، 40% سایر (امامزاده یحیی، محله ژاله، آبشار، آب منگل، خراسان، شهباز، خورشید، محله قیام)	10% نخ زیبا، 80. سایر (خ ایران، مجلس، آب منگل، ژاله، شهباز، خورشید، آبشار، خراسان، محله قیام، مسجد ارگ، خ مجاهدین، حوزه های علمیه و حسینیه ها)	65. سایر (مسجد مطهری، گذر های تاریخی، بازار، ارگ و امامزاده یحیی، خ خراسان، خ زیبا، خ ایران، بلوار قیام، خ ری، حوزه های علمیه)

مرحله دوم

تحليل اطلاعات و آزمون فرضیه ها

5-5- تحلیل فرضیه ها :

همان گونه که در ابتدای رساله اشاره شد با توجه به ماهیت دو گانه منظر در ابعاد زیبایی شناسی و هویت بخشی ، سه هدف کلی (اهداف هویت بخشی ، اهداف زیبایی شناختی و اهداف عملکردی) در این مطالعه مد نظر قرار گرفته است. همچنین اشاره شد که می توان ابعاد دوگانه منظر را در دو بعد عین و ذهن جستجو و اندازه گیری کرد . در ادامه این سئوالات مطرح شد که آیا عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران از دیدگاه شهروندان در این بخش وجود دارد که قابل اندازه گیری باشد ؟ ارتباط این عناصر با ذهنیت شهروندان بخش مرکزی تهران به چه شکل است؟ عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران تا چه حد در شکل گیری و توسعه منظر شهری منطقه تاثیر گذار بوده اند؟ عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران تا چه اندازه هویت خود را از الگوهای بومی و مذهبی دریافت کرده اند؟

پس از طرح این سئوالات چهار فرض رساله تدوین شد که عبارت بودند از :

فرض اول : به نظر می رسد از دیدگاه جامعه (شهروندان) بخش مرکزی شهر تهران دارای عناصر هویت بخش به منظر شهری واجد تمایز بوده و هویت آن قابل احراز می باشد .

فرض دوم : به نظر می رسد عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی شهر تهران بر روی روند شکل گیری و توسعه این محدوده تاثیر گذار بوده اند.

فرض سوم : به نظر می رسد الگوهای ایرانی - اسلامی در روند شکل گیری عناصر هویت بخش به منطقه 12 تهران یا همان بخش مرکزی تاثیر گذار بوده اند.

فرض چهارم : به نظر می رسد بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش در بخش مرکزی شهر تهران رابطه وجود دارد .

همچنین در پیشینه تحقیق به معیارهای مختلفی که برای معرفی شاخص ها و معیارهای اندازه گیری هویت شهر با استفاده از روش هایی چون استدلالی ، تحلیل محتوا ، توصیفی ، علی - مقایسه ای و تحلیل اسنادی اشاره شد.

از میان نظریه های مختلفی که در حوزه عناصر هویت بخش به منظر شهری ارائه شد نیز برخی نظریات همچون : ادموندبیکن که ابراز کرده رابطه متقابل فضای شهر برای تبیین فضا باید از علوم رفتاری کمک گرفت.

1-5-5- بررسی تائید و یا رد فرضیه اول:

همان گونه که در فصل دوم اشاره شد انسان همان گونه که در پی هماهنگی و انس است ، خصلت کنجکاو نیز دارد. موفقیت در دریافت و درک تازه ها برای انسان خوشایند است. او می خواهد هر پدیده بتواند به عنوان یک موجود مستقل از ذهن خود را عرضه و ذهن مخاطب را نیز به فعالیت وا دارد وگرنه این امر به نحوی بی ارزش و تکراری جلوه خواهد کرد (پاکزاد ، 1381 : 22). منظر پاسخی

است که شهروندان در طول زمان به شرایط موجود می دهند و روشننگر این مساله است که بر اساس چه شرایط یا مقتضیات مکانی و یا به عبارت دیگر چگونه انسان ها با این شرایط هماهنگ شده اند و یا این که محیط را با خود هماهنگ نموده اند. بیننده با نوعی بینش و دیدگاه خاص، با مشاهده یک مکان، تأثیرات خاصی اعم از مثبت یا منفی در او ایجاد می شود احساس تعلق خاطر، بیگانگی، دوست داشتن یا نداشتن و ادراک یا عدم ادراک می توانند از جمله این بازتاب ها باشند. برقراری ارتباط با مناظر از یک طرف به عوامل بسیاری مانند زمین جغرافیایی محیطی، پیشینه فرهنگی - مذهبی، تغییرات سیاسی - اقتصادی و تمامی عوامل اجتماعی حاکم بر فضا بستگی دارد و از طرف دیگر پشتوانه مذهبی و روحی مشاهده کننده نیز تأثیر به سزایی بر این ارتباط خواهد داشت. بنابر این یک بار دیگر محتوای فرض اول را که بر همین اساس تدوین شده مرور می کنیم:

فرض اول: به نظر می رسد از دیدگاه جامعه (شهروندان) بخش مرکزی تهران دارای عناصر هویت بخش به منظر شهری واجد تمایز بوده و هویت آن قابل احراز می باشد.

شهروندان در طول روز با عناصر مختلفی همچون فعالیت ها، کالبد، سیما، لبه ها، نشانه ها و غیره مواجه می شوند که انتخاب آنها به عنوان شاخصه های هویت محلی حائز اهمیت است.

در شکل شماره 1-3- دیدیم که ویژگی های ملموس، در معرض حواس پنج گانه انسان قرار می گیرد و سپس محیط شهری توسط فرد مورد ارزیابی واقع شده و براساس شناخت فرد از محیط، واکنش عاطفی مثبت یا منفی پدیدار می شود و فرد دست به انتخاب، اولویت بندی و ارزش گذاری می زند.

در نمودار 1-3- منظر شهری آرایشی/تزئینی با نمای جداره، منظر شهری عملکردی با ساختار فضائی و منظر شهری ادراکی با ساختار اجتماعی (اهداف رساله: اهداف زیبایی شناسی، اهداف عملکردی و اهداف هویت بخشی در همین سه غالب با هم همپوشانی دارند) سطوح درک منظر شهری را شامل می شوند و لذا شهروندان قادرند تا در مقیاس های کلان، میانی و خرد آن را انتخاب و معرفی کنند.

پس می توان از شهروندان سؤال کرد که محل سکونت شما دارای چه ویژگی هائی است؟ و همچنین پرسید ساختمان ها، معابر، فعالیت ها و گذرهای (گذر واژه ای سنتی است که برای معابر درون محله ای و نیمه عمومی به کار می رفت) محل خود را که ارزش مند می دانید معرفی کنید.

همانگونه که در فصل پنجم رساله (مطالعات میدانی) اشاره شد براساس محاسبه حجم نمونه با روش کرک 350 پرسشنامه تهیه و بین گروه های مختلف اجتماعی توزیع گردید این گروه ها عبارت بودند از ساکنین محلات یعنی افراد و یا خانواده هائی که بیش از 5 سال در منطقه ساکن هستند، بهره بردارانی که ساکن همیشگی نیستند لکن برای استفاده و یا ارائه خدمات به بخش مرکزی تهران مراجعه می کنند (مغازه داران، کسبه، رهگذران، مراجعین به ادارات، پرسنل شرکت ها، رانندگان اتوبوس و تاکسی، افرادی که برای دریافت کالا و خدمات به منطقه 12 مراجعه می کنند، بازدید کنندگان موزه ها و بناهای تاریخی، مراجعه

کنندگان به مراکز مذهبی همچون امامزاده ها و تکایای مذهبی، دانش آموزان و دانشجویان و نیز طلاب حوزه های علمیه موجود در منطقه و غیره) و دسته سوم یعنی متخصصین ومدیران شهری که بنا به نوع کار خود در بخش مرکزی تهران فعالیت دارند همچون پرسنل معاونت فنی و معاونت شهرسازی و معماری شهرداری منطقه 12 تهران، پرسنل شهرداری منطقه تاریخی و پرسنل میراث فرهنگی استان تهران.

برای ساکنین 200 پرسشنامه در نظر گرفته شد که بین 13 محله وجود در منطقه توزیع گردید از این تعداد 175 پرسشنامه توسط ساکنین کاملاً تکمیل گردید و ساکنین نظرات خود را در این پرسش نامه ها علام نمودند و استقبال خوبی از آن صورت گرفت این مهم حاکی از تأیید فرض اول یعنی واجد تمایز بودن عناصر هویت بخش به منطقه 12 تهران از دیدگاه شهروندان علی الخصوص ساکنین است.

متخصصین نیز 45 پرسشنامه را از تعداد کل پرسشنامه در نظر گرفته برای ایشان کاملاً تکمیل نموده و نظرات خود را در آن درج کردند پس می توان فرض اول را در خصوص این گروه نیز تأیید کرد.

لکن بهره برداران غالباً ابراز نا آشنائی با محلات بخش مرکزی تهران نمودند و ابراز می کردند که صرفاً برای انجام و یا دریافت خدمات خاص به این منطقه مراجعه کرده اند و شناخت کامل و دقیقی از محلات و ویژگی های آن ندارند از این میان کسانی که برای بازدید از محلات و یا مناطق تاریخی به بخش مرکزی تهران مراجعه کرده اند بیش از بقیه حاضر به همکاری بوده اند و از کل یکصد پرسشنامه به تعداد 53 پرسش نامه تکمیل گردید که نشان دهنده این فرض است که ساکنین و متخصصین که با عناصر کالبدی منطقه در تعامل روزانه هستند بیش از کسانی که صرفاً برای خدمات به آنجا مراجعه می کنند به بخش مرکزی تهران تعلق خاطر دارند بجز کسانی که صرفاً برای شناخت و درک بخش های تاریخی به منطقه آمده و به دنبال ویژگی های بخش مرکزی تهران متناسب با موضوع پژوهش هستند.

و لذا همان گونه که در نمودار شماره 1-5 ملاحظه می گردد ساکنین و متخصصین درک بهتری از عناصر موجود در منطقه داشته و نسبت به بهره برداران علاقه مندتر به مشارکت شهروندی هستند.

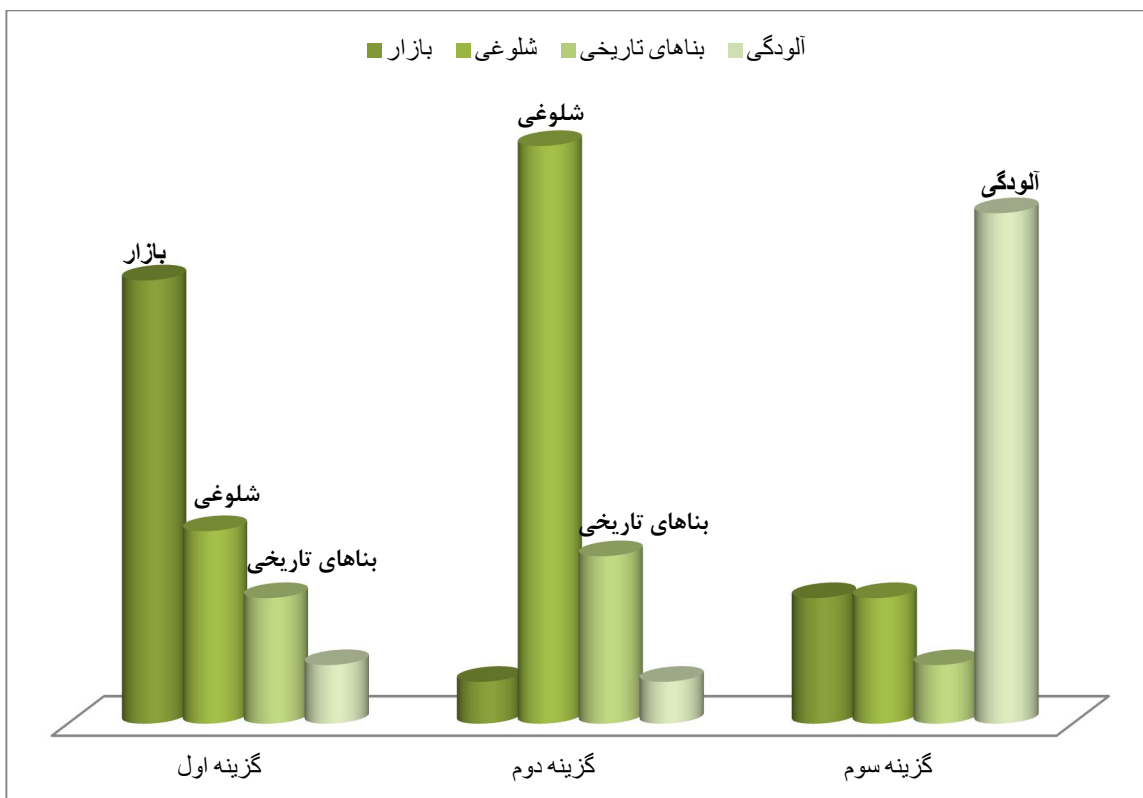

نمودار شماره 1-5- میزان مشارکت گروه های مختلف پرسش شونده در پژوهش

همان گونه که در جداول جمع بندی شده حاصل از پرسشنامه ها قابل ملاحظه است ، شهروندان بخش مرکزی تهران عناصر هویت بخش به منظر شهری خود(ویژگی های متمایز منطقه 12 ، محلات دارای ارزش ، مشخصه های ارزشی محلات ، بناها و گذرهای ارزشمند و عناصر ارزش بخش آن ، الگوهای پیشنهادی توسعه ، مهم ترین فعالیت ها ، مکان های قابل معرفی به دیگران ، مکان های دارای ارزش ملی ، بین المللی و محلی ، عناصر بدون هویت، مکان های دارای ارزش مذهبی) را تمایز کرده و این عناصر را معرفی و اولویت بندی نمودند که این مهم فرض اول را مبنی بر وجود عناصر هویت بخش به منظر شهری از دیدگاه شهروندان تأیید می کند. این در حالی است که اهالی هر محله در معرفی عناصر هویت بخش ، عناصر موجود در محله خود را نسبت به عناصر سایر محلات در اولویت قرار می دهند.

در نمودار شماره 2-5- ملاحظه می کنیم شهروندان منطقه 12 به چه شکل اولویت های منطقه را تشخیص داده و معرفی می کنند.

نمودار شماره 2-5- اولویت بندی شاخصه های هویتی بخش مرکزی تهران از دیدگاه اهالی (ماخذ: نگارنده)

بازار گزینه اول ساکنین تشخیص داده شده است. مجموعه بزرگی که دارای فعالیت ها و عناصر فعالیتی و بصری بسیاری است، ضمن آنکه مجموعه بازار و متغیرهای وابسته به آن در ارتباط مستقیم با تجمع واحدهای تجاری، متقاضیان و مراکز تجاری خرید کالا، ازدحام جمعیت، بافت فرسوده حاشیه بازار، انبارهای کالا، مرکز خدماتی وابسته به بازار و غیره است لذا به تبعیت بازار در مرکز تهران شلوغی و آلودگی در اولویت های سوم و چهارم قرار گرفته ان ضمن آنکه نا امنی و معتادانی که در اطراف بازار پرسه می زنند جزو اولویت های بعدی پرسش شوندگان اعلام شده است.

در انتخاب محلات شهروندان دارای گزینه های متفاوت تری هستند. در میان محلات انتخاب شده، بازار با 46٪ بالاترین انتخاب از لحاظ ارزش های معماری و شهرسازی دارد و در اولویت دوم محلات پامنار و پاچنار و اولویت سوم محله های عودلاجان و سنگلج، و اولویت های بعدی محله های بهارستان، مولوی منیریه، فردوسی در درجات بعدی قرار می گیرند.

این جمع بندی در تأیید این فرضیه نشان می دهد که در درجه اول شهروندان بخش مرکزی تهران قادر هستند اولویت های بصری محله خود را شناسائی و معرفی کنند این در حالیست که با توجه به جداول تکمیل شده می توان به این مهم دست یافت که اغلب شهروندان اولویت های خود را از همان محله ای که در آن ساکن هستند انتخاب کرده اند مثلاً در محله قیام که اغلب حوزه های علمیه و دفاتر مراجع و نیز حسینیه ها در طول خیابان قیام واقع است، شهروندان این مشخصه ها را جزو

ویژگی های اصلی محله خود عنوان کرده اند و از طرف دیگر ساکنین محله فردوسی اشاره به کلیساهای قدیمی موجود در محله خود نموده اند که این مهم در تائید فرضیه تشخیص عناصر هویت بخش موجود در هر محله توسط شهروندان است.

در ویژگی های ارزش بخش به محلات بخش مرکزی تهران در اولویت اول 78٪ شهروندان بناهای تاریخی، قدمت بناها و محلات، را ذکر کرده اند و این در حالیست که در اولویت دوم شهروندان با 23٪ وجود مراکز اداری و تجاری مهم در منطقه 12 را از جمله ویژگی های ارزش بخش منطقه برشمرده اند و در اولویت سوم نیز ضد ارزش هائی همچون آلودگی، نا امنی و ازدحام جمعیت و ترافیک موجود جزو ویژگی های منطقه انتخاب گردیده (نمودار شماره 4-5). با توجه به این موضوع، شاهدیم که شهروندان علاوه بر شناسائی و معرفی ویژگی های ارزش بخش محلات بخش مرکزی، واجد تمایز در احراز ویژگی های ارزش بخش به بناهای شاخص، گذرها، معرفی الگوهای مناسب برای توسعه آتی محله خود، شاخصه های غیر کالبدی بخش مرکزی تهران (فعالیت ها)، گروه های غالب ساکن در منطقه، عناصر بی هویت، عناصر غرور آفرین نیز هستند که در ادامه بحث تائید یا رد فرضیات به آن خواهیم پرداخت.

6-5- بررسی تائید و یا رد فرضیه دوم:

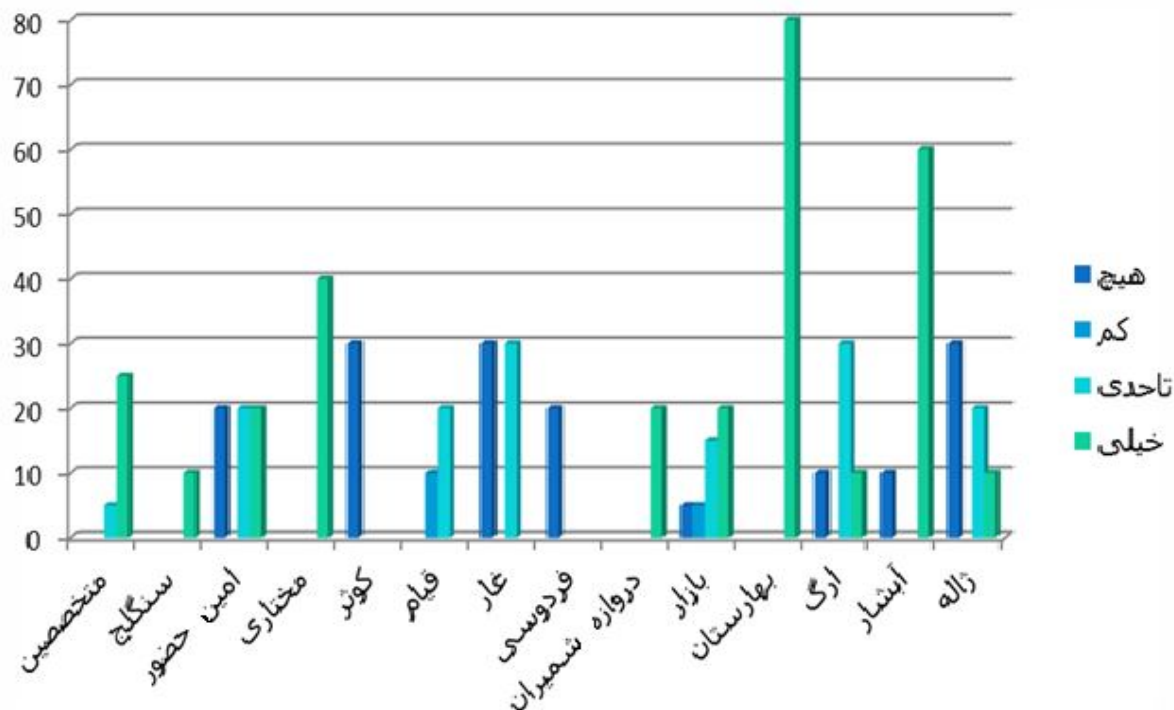
در ابتدای فصل اشاره شد که امروز رهبران سیاسی جامعه و مدیران اجرایی، از ضرورت توجه به هویت شهر و هدایت آن به سمت صفت خاص سخن می گویند (منصوری، 1386: 23). مقوله شهروندی و هویت اجتماعی از جمله موضوعاتی است که با احساس تعلق به مکان پیوندی تنگاتنگ دارد. هویت اجتماعی و حافظه جمعی در جایی حفظ می شود که وقتی فرد در آنجا است، حس کند فضایی در آن مستقر است که با جاهای دیگر فرق دارد (رضازاده، 1384). عدم هویت تاریخی اماکن مسأله حادی است که امروز ما با آن دست به گریبان هستیم. اگر احساس شود که در جایی تداوم تاریخی وجود ندارد (تداوم تاریخی که هویت گروهی در آن نهفته است)، یکی از ارکان مهم زندگی اجتماعی زیر سؤال رفته و فرد احساس عدم تعلق به جامعه و عدم هویت می کند (خسروخاور، 1383: 114).

همانگونه که در فصل پنجم ملاحظه شد تحولات کالبدی بخش مرکزی تهران به هفت دوره از ابتدای شکل گیری تا کنون تقسیم بندی شد. لکن همان گونه که در اهداف رساله (اهداف هویت بخشی) اشاره شد، قطع ارتباط رشته های میان هویت گذشته و حال در عرصه ذهن و روان انسان برهم زننده امنیت اجتماعی به شمار می آید. در سئوالات این تحقیق نیز این مسئله مورد پرسش واقع گردید که عناصر هویت بخش به هسته اولیه شکل گیری تهران تا چه حد در توسعه آتی این شهر تاثیر گذار بوده اند؟ و در فرآیند توسعه سال های اخیر تهران الگوهای غربی تاثیر بیشتری داشته اند یا الگوهای بومی و سنتی؟ حال آنچه بایستی بدانیم این مهم است که چه روشی یا الگوئی برای مدیریت بخش مرکزی تهران وجود دارد؟ آیا این فرآیند مدیریتی از الگوهای هویت بخش برای بهسازی منظر بافت فرسوده و تاریخی استفاده کرده است یا نه؟

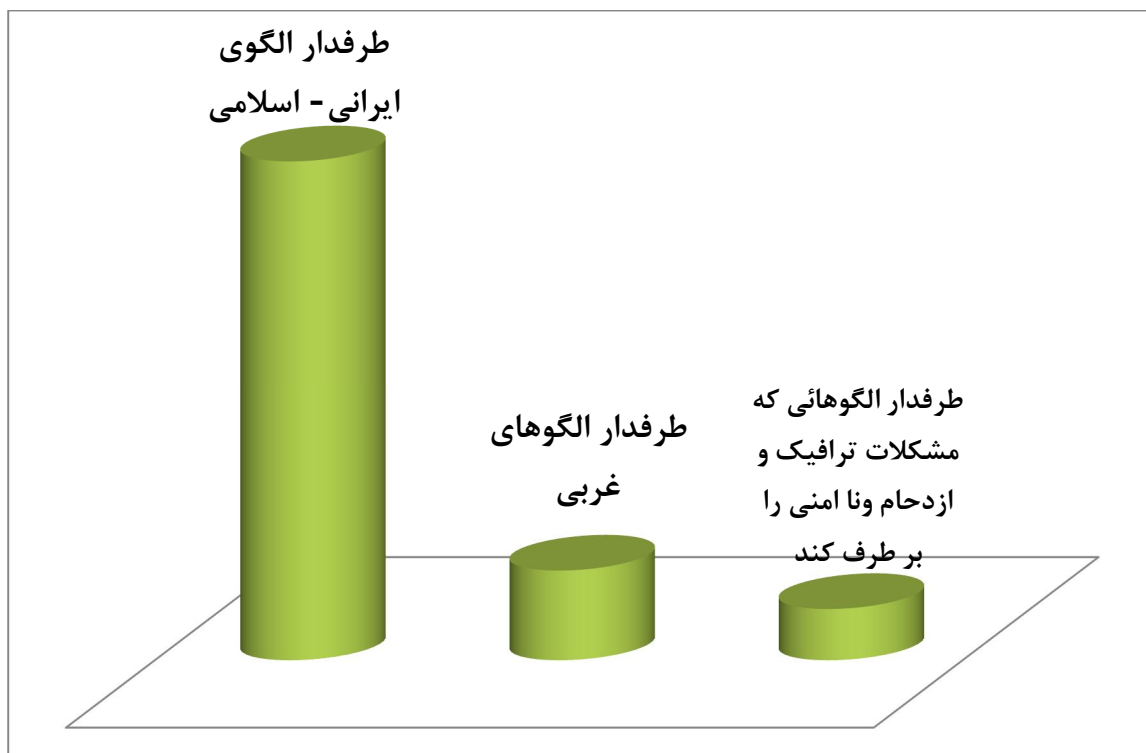
نگرش مبتنی بر منظر شهری به کیفیت توزیع مطلوب کمی فضاها یا کاربری های شهری کمک می نماید و خلاء ناشی از دید برنامه ای را تا حدود زیادی جبران می نماید. در این نگرش امکانات و محدودیت های جدیدی برای تراکم پیدا می شود. رابطه تبادلی میان مطلوبیت های برنامه ای تراکم و کیفیت توزیع کمی و قابلیت های مبتنی بر نگرش منظر شهری می تواند ضرورت های کارکردی را با ارزش های زیبایی شناختی ترکیب نماید و در قلمروهای متفاوت شهری بر ارزش های ساختاری آن تاکید نماید. لذا استفاده آگاهانه از تراکم در شهر می تواند در تلقی از کلیت شهر نقش بسیار مهمی داشته باشد (خانی، 1387: 2).

پس در تائید یا رد فرض دوم یک بار دیگر فرض را مطرح می کنیم:
فرض دوم: به نظر می رسد عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران بر روی روند شکل گیری و توسعه این محدوده تاثیر گذار بوده اند.

چنانچه در توصیف محلات بخش مرکزی تهران گفته شد. محلات مختلف این بخش دارای اهمیت های گوناگون از لحاظ بافت، بناهای تاریخی، مراکز اداری و سیاسی، مراکز مذهبی و غیره هستند. بنابراین تحولات دهه های اخیر در هر محله را می توان متفاوت از سایر محلات دانست. حضور اقوام و مذاهب مختلف و طبقات اجتماعی متنوع همچون فرهنگیان، بازاریان و عوامل وابسته به بازار همچون کارگران، کسبه و غیره در هر محله باعث شده تا پرسش شوندهگان هر کدام تحولات ناشی از حضور گروه مورد نظر خود را بر بافت محله چشمگیرتر از سایر گروه های اجتماعی ارائه دهند. بطور مثال ارامنه محله فردوسی تاثیر این گروه را بر بافت محله خود بیشتر از مسلمانان می دانند و وقتی از ایشان سؤال می کنیم که این تاثیرات را در چه حد می بینند آنها به کلیساها و مراکز مذهبی خود اشاره می کنند. این در حالیست که شهروندان محله آبشار، حسینیه ها و گروه های مذهبی را به عنوان تاثیر اقشار مذهبی بر بافت محله خود می دانند و ساکنین محله بازار مجموعه های تجاری و بازاریان را تاثیر گذار تر از بقیه به حساب می آورند. لکن در مجموع بر اساس آنچه در نمودار زیر مشاهده می شود اهالی محله های مختلف بخش مرکزی میزان تاثیر گروه های اجتماعی بر بافت را با درجات متعددی ابراز می دارند.

نمودار شماره 3-5- میزان تاثیرگذاری گروه های ساکن در بخش مرکزی تهران بر عناصر هویت بخش منظر شهری بخش مرکزی (ماخذ: نگارنده)

نمودار شماره 4-5- برداشت شهروندان از الگوهای پیشنهادی توسعه بخش مرکزی تهران (ماخذ: نگارنده)

نمودار شماره 5-5- اقدامات صورت گرفته توسط مدیریت شهری برای تاثیر گذاری عناصر هویت بخش بر توسعه بخش مرکزی تهران از دیدگاه شهروندان (ماخذ: نگارنده بر اساس پرسشنامه)

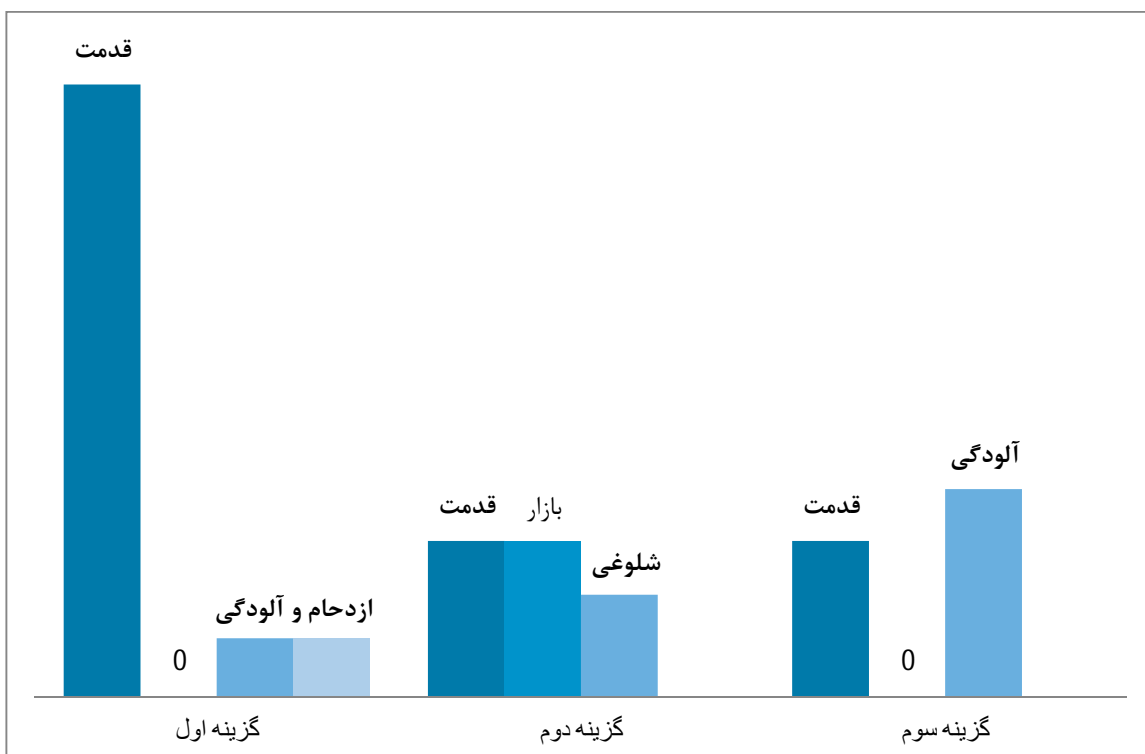
پس در تائید این فرضیه علیرغم پراکندگی در نوع و نحوه تاثیر گذاری می توان گفت که عناصری در این منطقه وجود دارند که هم شهروندان آنها را شناسائی می کنند و هم پذیرفته اند که این عناصر با طیف و درجه های متفاوت بر روند شکل گیری منطقه و محله تاثیر گذارند.

7-5- بررسی تائید و یا رد فرضیه سوم:

هسته اولیه شکل گیری تهران دارای محله ، باغ و بازار یا به عبارتی اصلی ترین عناصر کالبدی شهر اسلامی بود از طرفی نزدیکی تهران به ری و حرم حضرت عبدالعظیم حسنی ، وجود امام زاده ها ، حسینیه ها ، تکایا ، مساجد و دیگر عناصر ریز و درشتی همچون موقوفات و حتی سقاخانه ها و یا وجه تسمیه کوچه ها و معابر حاکی از سایه انداختن قالب مذهب بر فضای کالبدی این شهر علی الخصوص هسته اولیه است.

لکن همانگونه که اشاره شد شهر اسلامی غیر از ویژگی های کالبدی منحصر به خود در اصول انسانی و اصول بنیادین نیز دارای هویت است(از جمله این اصول که در فصل دوم به آن اشاره شد می توان به اصول کرامت انسانی ، عدالت ، رفاه ، امنیت ، عدم فساد و تساوی آحاد جامعه) اشاره کرد . همانگونه

که در سؤال پژوهش می خواستیم بدانیم تا چه اندازه الگوهای ایرانی - اسلامی اعم از اصول کالبدی ، اصول بنیادی و اصول انسانی در توسعه شهر در دهه های اخیر تاثیر داشته اند؟

نمودار شماره 6-5- مشخصه های ارزش بخش به منطقه 12 (ماخذ: نگارنده)

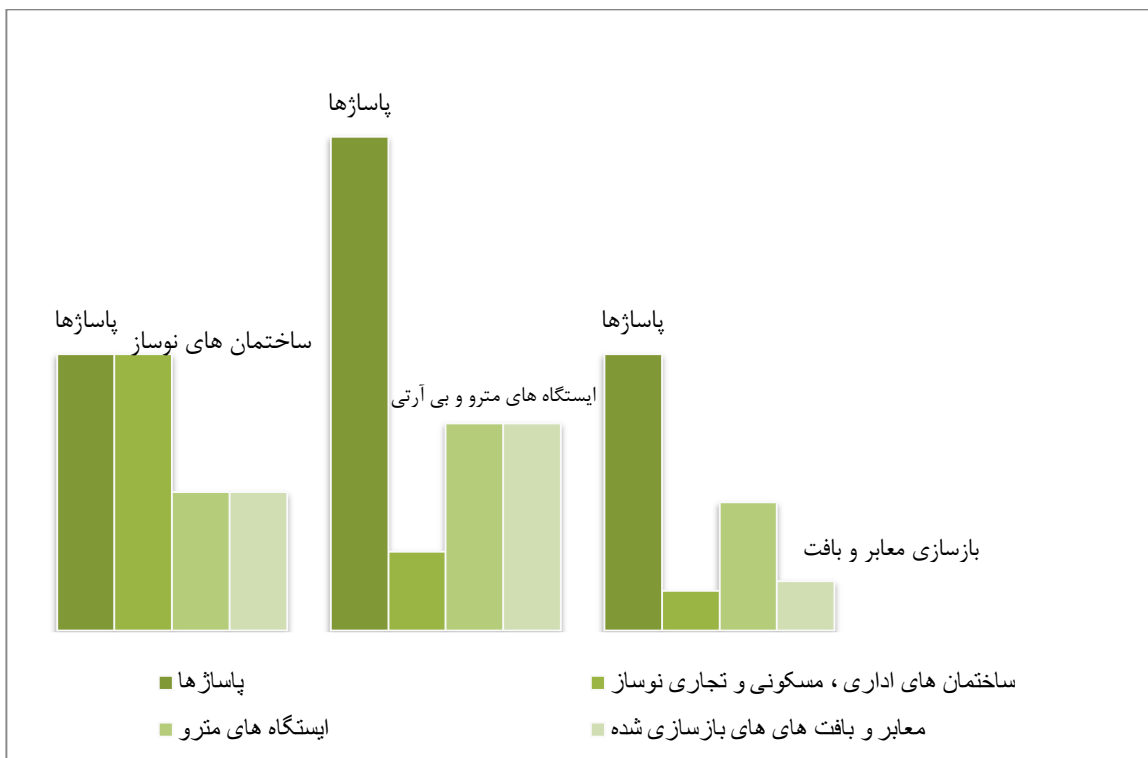
از طرف دیگر آیا ساکنین همان عناصری را که ما به عنوان شاخص های اسلامی بودن شهر می دانیم به عنوان شهراسلامی می شناسند؟

لذا در سؤال های پرسش نامه به صورت مستقیم و غیر مستقیم می توانیم برداشت خود را از نظرات ساکنین ارائه دهیم. در درجه اول وقتی مشخصه های ارزش بخش به منطقه را از ایشان سؤال کردیم ایشان صرفاً 15٪ به عناصری کالبدی اشاره داشتند که مستقیماً با مذهب ارتباط داشت ، مثل مسجد ، حسینیه ، دفاتر مراجع عظام و غیره لکن غالب شهروندان قدیمی بودن منطقه و بازار را به عنوان ارزش و شلوغی و آلودگی را به عنوان ضد ارزش موجود در محله خود اشاره کردند. این در حالیست که بیش از 30٪ پرسش شوندگان در اولویت های دوم و سوم خود شلوغی و ازدحام ، آلودگی ، پراکندگی معتادان و متکدیان در سطح منطقه و نا امنی موجود را از جمله ویژگی های بخش مرکزی تهران می دانند.

بنابراین در تائید و یا رد فرضیه سوم به شرح زیر:

فرض سوم: به نظر می رسد الگوهای ایرانی - اسلامی در روند شکل گیری عناصر هویت بخش به محدوده مطالعه تاثیر گذار بوده اند.

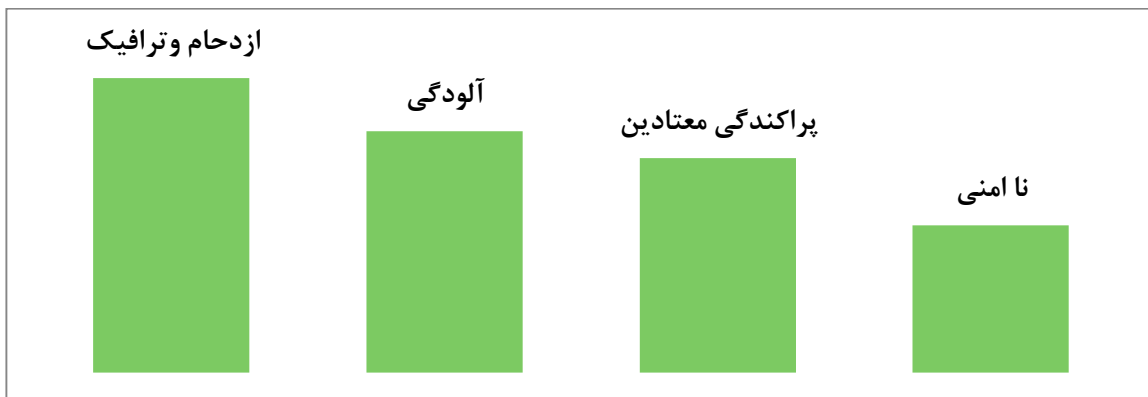
تردید موجود در استفاده از الگوهای سنتی و مذهبی در برنامه های توسعه ی جدید تأیید می کند که عیبرغم برخی تلاش ها برای حفظ هویت و بازسازی کالبد بخش مرکزی تهران از قبیل برنامه های باز سازی و نوسازی بافت فرسوده و قدیمی ، بازسازی سردرب ها و بازارچه های قدیمی ، برنامه های کاهش ازدحام و ترافیک ، احداث پیاده راه ها و بهسازی و کف سازی آنها ، جلوگیری از تخریب خانه های قدیمی و حفظ و احیاء معماری و بافت بجای مانده از دوره های گذشته ، از طرف دیگر نیز احداث پاساژهای نوساز و بازسازی و نوسازی بافت های فرسوده تأیید این فرضیه را که الگوهای ایرانی اسلامی در توسعه شهر مورد استفاده قرار نگرفته را تا حد زیادی تأیید کرده است (نمودار شماره 6-5).

نمودار شماره 7-5- مشخصه هایی که باعث از بین رفتن ارزش های هویت بخش به بخش مرکزی تهران شده (ماخذ:نگارنده بر اساس پرسش نامه)

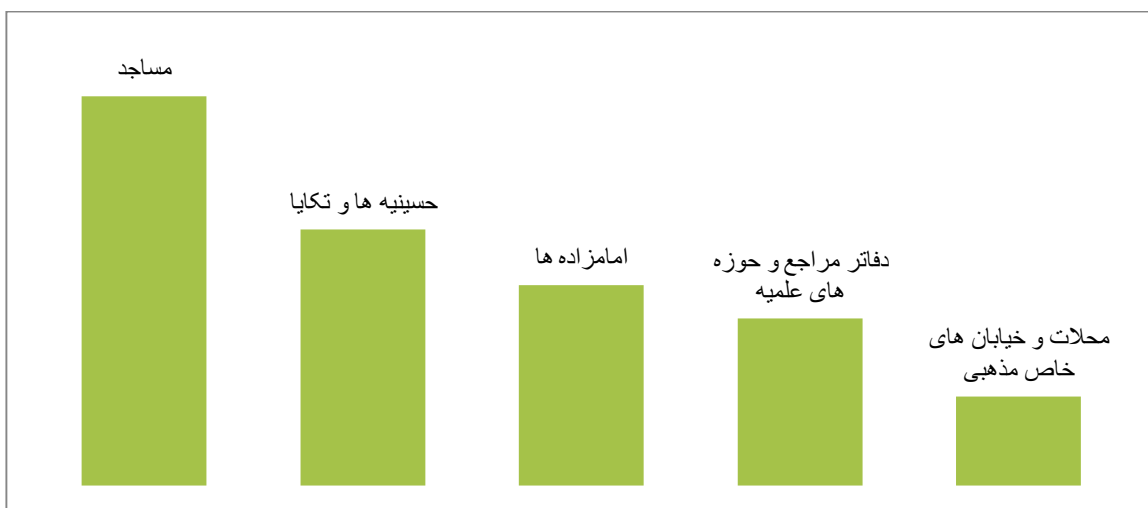
این قضیه حاکی از این مهم است که عیبرغم اشاره صریح به توسعه فرهنگ اسلامی در شهرهای کشور و گرایش به ساخت عناصر مرتبط با شهر اسلامی و نیز تهیه و تصویب قوانین بالا دستی همچون برنامه های توسعه اقتصادی و فرهنگی پنج ساله و سند چشم انداز بیست ساله که دستگاه های اجرائی را مکلف به زمینه سازی ایجاد شهراسلامی در کشور کرده ، شهروندان نمی توانند متغیرهای واضحی را برای محله خود به عنوان الگوهای توسعه تاثیر گذار برگرفته از مذهب و سنت در روند توسعه فعلی معرفی کنند.

بنابراین عدم توجه به ویژگی سنتی اسلامی ، عدم توجه به ارتفاع ، عدم توجه به میراث فرهنگی در بازسازی بافت های فرسوده ، به کارگیری مصالح نوین در احداث بناهای جدید ، عدم توجه به نما در سیما و منظر شهری ، بکارگیری معماری متفاوت در طراحی نما ، آپارتمان سازی ، عدم توجه تفکیک های زمین همانند آنچه در گذشته های نه چندان دور انجام می پذیرفت ، پراکندگی معتادین ، ازدحام جمعیت ، نا امنی بسیاری از محلات ، از جمله عوامل بازدارندگی توسعه مطابق با اصول سنتی برگرفته از الگوی ایرانی اسلامی است.

نمودار شماره 8-5- ویژگی های ضد ارزش در هویت بخش مرکزی تهران از دیدگاه شهروندان (ماخذ: نگارنده بر اساس پرسشنامه)

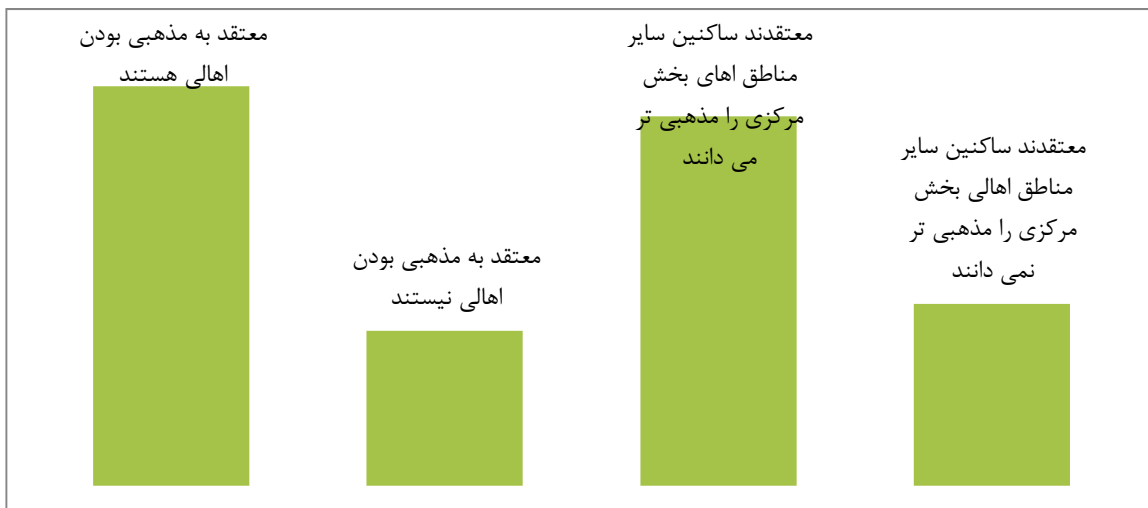
از طرف دیگر وجود مساجد ، حسینیه ها ، تکایا ، امامزاده ها ، دفاتر مراجع تقلید ، سقاخانه ها ، بازار سنتی ، حمام های قدیمی و غیره که پرسش شوندگان به آن اشاره کرده اند تاحدی زیادی در سطح محلات بخش مرکزی پراکنده اند و بیش از 64٪ ایشان عوامل فوق را از جمله عناصر هویت مذهبی این منطقه می دانند. ولی در توسعه کنونی این منطقه رد پای آشکاری از تاثیر این عناصر دیده نمی شود.

نمودار شماره 9-5- عناصری که مستقیماً مرتبط با ویژگی های کالبدی شهر اسلامی در بخش مرکزی تهران هستند از دیدگاه شهروندان (ماخذ: نگارنده بر اساس پرسشنامه)

این در حالیست که وقتی از شهروندان محله‌ها سؤال می‌شود که چه الگویی را برای توسعه آتی محله خود پیشنهاد می‌دهید. علیرغم اینکه منظور محقق معرفی الگوهای شاخص همچون بناها و مجموعه‌های ارزشمند موجود است، که شهروندان می‌توانند آنها را به عنوان الگوی توسعه آینده شهرشان پیشنهاد دهند. لکن پرسش شونده‌گان در 62% بر اساس آنچه در ذهن خود دارند کلیتی از الگوی ایرانی، اسلامی و سنتی، را برای توسعه آتی محله خود پیشنهاد می‌دهند. از جمله اینکه وقتی از ایشان سؤال می‌شود که آیا ساکنین این منطقه مذهبی هستند یا خیر و آیا اهالی دیگر مناطق ساکنین این منطقه را مذهبی می‌دانند یا نه، در 70% مورد اول پرسش شونده‌گان معتقد به مذهبی بودن ساکنین منطقه 12 و در 67% معتقد به این هستند که شهروندان سایر مناطق تهران اهالی این منطقه را مذهبی می‌دانند. و در اولویت اول خود دلیل این پاسخ را در نزدیک به 80% مساجد، امامزاده‌ها، تکایا، حسینیه‌ها و دفاتر مراجع تقلید می‌دانند. لکن تاثیر این عناصر را توسعه آتی محله خود کمرنگ تر از عواملی همچون قدمت منطقه و نقش بازار در ایجاد ازدحام و شلوغی و نیز آلودگی معرفی می‌کنند. این در حالیست که در حدود 10 درصد اهالی که از ایشان پرسش شده است برخی خیابان‌ها و محله‌های خاص در بخش مرکزی تهران همچون خیابان ایران، خیابان ومحلله قیام، خیابان مجاهدین، محلله امامزاده یحیی، محلله آبشار، مسجد بازار و مسجد شهید مطهری و غیره را به عنوان شاخص‌های خاص مذهبی بودن بخش مرکزی تهران به شمار می‌آورند. در نمودار زیر نیز با توجه به اینکه می‌خواستیم بدانیم تاچه حد اهالی منطقه 12 و نیز سایر مناطق تهران ساکنین بخش مرکزی را مذهبی تر از سایر مناطق می‌دانند، که اغلب پرسش شونده‌گان به مذهبی بودن اهالی این منطقه و اینکه بخش مرکزی تهران به مراتب ساکنین مذهبی تری نسبت به سایر مناطق دارد اذعان کردند.

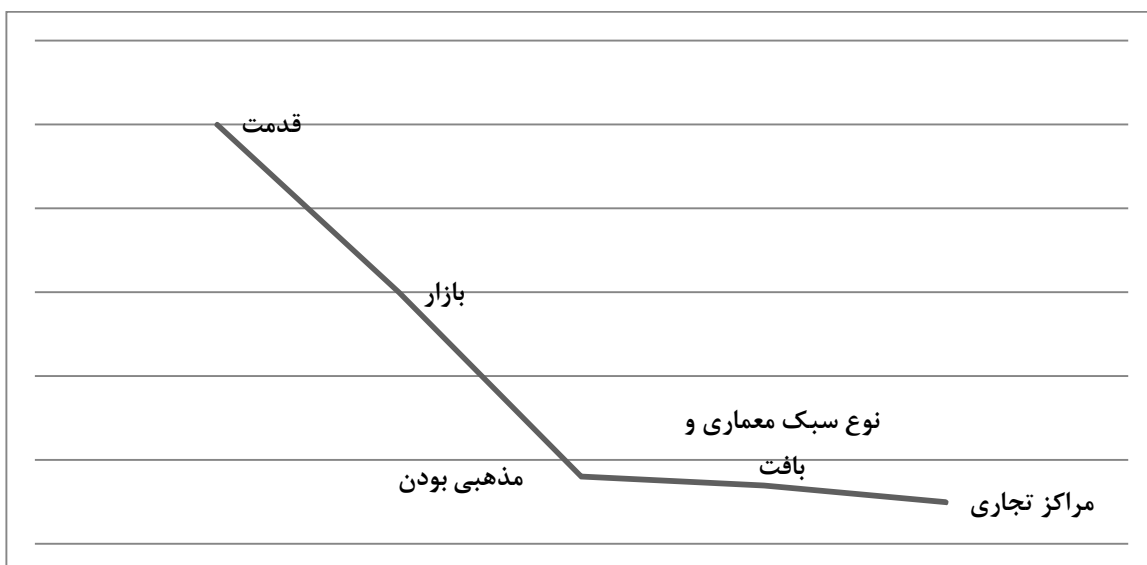

نمودار شماره 10-5- میزان اعتقاد اهالی به مذهبی بودن ساکنین بخش مرکزی (ماخذ: نگارنده)

8-5- بررسی تائید و یا رد فرضیه چهارم:

در این فرضیه نحوه واکنش عاطفی شهروندان به عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران مورد آزمون قرار گرفته است که رابطه بین ذهنیت شهروندان با عناصر هویت بخش را نشان می دهد این فرضیه در راستای رسیدن به اهداف هویت بخشی عناصر موجود در منظر شهری بخش مرکزی تهران و نیز پاسخ به این سؤال است که رابطه بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش به منظر بخش مرکزی تهران کدام است؟

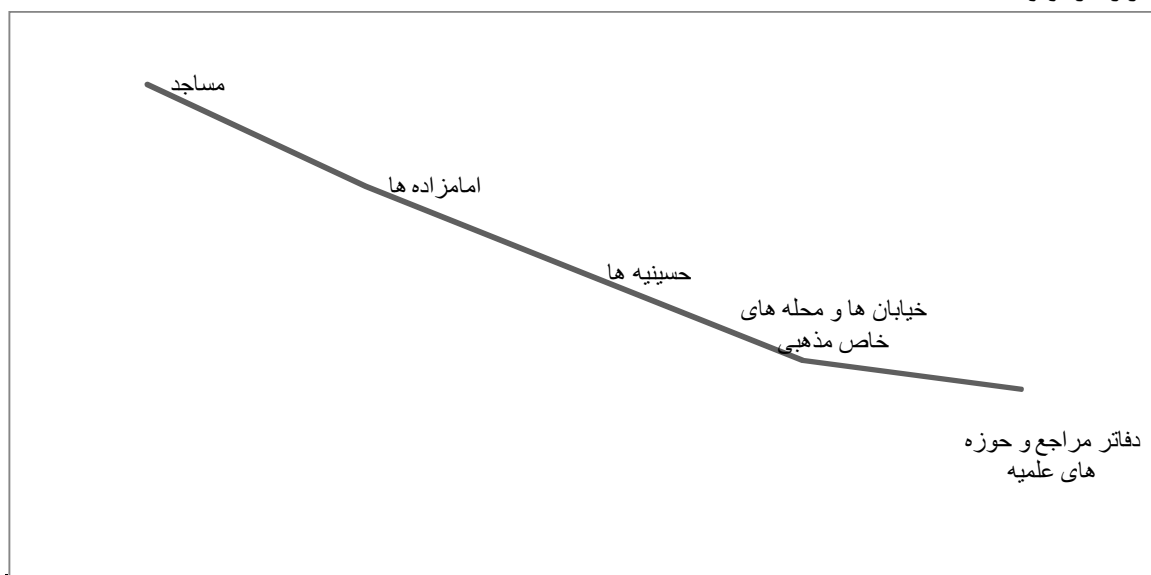
برای تائید و یا رد این فرضیه در روش تحقیق ملاحظه شد که منظر نوعی حالت واکنش عاطفی و به مثابه محرکی جهت برانگیختن احساسات و تداعی معانی تلقی می گردد. برای بررسی بیشتر حساسیت شهروندان بخش مرکزی تهران نسبت به عناصر هویت بخش با استفاده از رویکرد طبقه بندی LULC می توان به تشخیص مناسب تری در تائید یا رد فرضیه رسید.

نمودار شماره 11-5- آزمون درجه حساسیت ساکنین به عناصر هویت بخش منطقه 12 (ماخذ: نگارنده)

همانگونه که در تائید فرض اول مشاهده شد شهروندان منطقه 12 تهران قادر به تمایز عناصر هویت بخش به منطقه خود بوده و این عناصر را احراز کردند. لکن در فرض چهارم تاکید بر وجود ذهنیت اعم از خاطره جمعی از عناصری است که به شکل گیری ذهنیت افراد ساکن کمک می کند. از بین رفتن خاطرات جمعی ناشی از تهیه و اجرای طرح های توسعه و نیز بهسازی بافت های فرسوده از جمله مهم ترین عواملی است که در تائید یا رد این فرض می تواند تاثیر گذار باشد. لذا در این فرضیه شهروندان غالباً عناصر شاخص از دیدگاه خودشان و نیز دلیل انتخاب آنرا ذکر کرده اند. عناصری که در سؤال دوم به عنوان محله معرفی کرده که در این میان بازار با 55٪ بیشترین توجه را به خود داشته و در بناهای ارزش مند کاخ گلستان و شمس العماره با 23٪ و 21٪ به ترتیب در اولویت های بعدی هستند. ضمن آنکه گذرهای ارزشمند منطقه پانزده خرداد، گذر مروی، لوطی صالح از اولویت

بسیار بیشتری نسبت به بقیه برخوردار است. این در حالی است که در موضوع غرور آفرینی عناصر هویت بخش به هر محله بازار با بیشترین اولویت و پس از آن موزه ها ، کاخ موزه ها ، مساجد جامع و بازار در اولویت هستند.

نمودار شماره 12-5- میزان حساسیت ساکنین به عناصر مذهبی بخش مرکزی تهران (ماخذ: نگارنده)

بنابراین یک بار دیگر با مرور فرض چهارم :

فرض چهارم : به نظر می رسد بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش در بخش مرکزی شهر تهران رابطه وجود دارد .

به این نتیجه می رسیم که خاطرات جمعی در ذهن شهروندان منطقه 12 تاثیر بسزائی در گزینش عناصر هویت بخش به این منطقه دارد چنانچه این خاطرات میتواند عناصر را علیرغم دسته بندی به صورت عملکرد ناحیه ای و محلی ، عناصر دارای غرور منطقه ای و ملی را نیز تفکیک و به بهره برداران معرفی کند . ضمن آنکه امکان را نیز دارد که بتواند محلات ، گذرها و بناهایی را که دارای خاطرات ذهنی است شناسائی و معرفی نماید.

جدول شماره 16-5- ذهنیت شهروندان منطقه 12 از عناصر هویت بخش محله خود

عنوان	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
محلات ارزشمند	بازار	عودلاجان و سنگلج	هفده شهریور و محله ایران
بناهای ارزشمند	کاخ گلستان و مسجد امام	مجموعه سپهسالار و مجلس	شمس العماره و باغ موزه ها
گذر های ارزشمند	پانزده خرداد و مروی	لوطی صالح و مستوفی	مصطفی خمینی و فردوسی
مکان های قابل معرفی به دیگران	بازار، کاخ گلستان	باغ موزه ها	شمس العماره و مجموعه سپهسالار
مکان های دارای ارزش بین المللی	مجلس، مسجد امام	کاخ گلستان و باغ ملی	مجموعه سپهسالار و وزارت خارجه

تفاوت های بخش مرکزی تهران با سایر مناطق ، ویژگی های ارزشی موجود در هر محله از جمله :

بناهای ارزش مند ، گذرهای ارزش مند ، امکان طبقه بندی فعالیت ها و گزینش مکان برای معرفی به متقاضیان ، طیف اقشار خاص ساکن در بخش مرکزی تهران ، عناصر از بین برنده ی هویت بجای مانده از گذشته در محلات ، مکان های دارای ارزش در چهار سطح جغرافیائی محله ، منطقه ، ملی و بین المللی و نیز مکان های شاخص مذهبی از جمله عناصری بوده اند که اهالی آن را شناسائی ، اولویت بندی و معرفی کرده اند و این مهم تائید کننده فرضیه چهارم یعنی ارتباط ذهنی مثبت ساکنین با عناصر هویت بخش موجود در بخش مرکزی تهران است .

5-6- نظریه نهائی و مشارکت علمی محقق

در این بخش از تحقیق ارتباط بین چهار فرضیه رساله و دیدگاه های موجود در ایران و جهان در مورد هریک از فرضیه ها و مقایسه آن با نتایج تحقیق و نیز امکان تعمیم آن با نظریه به شرح چهار جدول زیر ارائه می گردد.

عنوان فرضیه:		
به نظر می رسد از دیدگاه شهروندان بخش مرکزی تهران دارای عناصر هویت بخش به منظر شهری واجد تمایز بوده و هویت آن قابل احراز می باشد		
امکان تعمیم نظریه	نتایج حاصل از این تحقیق	دیدگاه های موجود
نظریه های موجود با فرضیه رساله همپوشانی دارد و بیانگر رابطه مستقیم سطح دل بستگی با سطح جغرافیائی استفاده از مکان ، رابطه شغل ، نوع و سطح تحصیلات با رابطه مکان و نیز نشانه شناسی بهره برداران برای درک فضا است.	<ul style="list-style-type: none"> - ساکنین به دلیل تعلق خاطر به محل سکونت خود دارای شناخت و درک عناصر هویت بخش موجود در بخش مرکزی تهران خصوصا عناصر موجود در محله خود می باشند. - متخصصین به دلیل نوع حرفه و تحصیلات خود در تعامل با عناصر هویت بخش به منطقه 12 هستند و قادرند آنها را تفسیر کنند. - بهره برداران بسته به نوع بهره مندی از بخش مرکزی تهران دارای طیف متفاوتی از درک عناصر هویت بخش در منطقه 12 می باشند. 	<ul style="list-style-type: none"> - نظریه هیدالگو(2001) با نظریه دل بستگی به مکان در سطوح (خانه ، محله و شهر) و متفاوت بودن درجه دل بستگی به مکان امبرتواکو(2002) نشانه شناسی به عنوان واسطه ارتباطی. - جرج بوتینا واتسون و لن بنت لی (2007) بررسی تعلق خاطر شهروندان برای شناسائی عوامل بیگانگی در هویت برای تغییر شرای محیطی - لویکا(2010) مقیاس علاقه به آپارتمان، محله و شهر در منحنی U و تاثیر مدت اقامت ، امنیت محله و سن و تحصیلات در درک شهروند. - ماریا تدر(2011) فرآیند استراتژی پردازی شکاف بخش های رسمی و غیر رسمی در طراحی محیط - ماتیو کارمونا(2011) لزوم نظر سنجی از خواست مردم در طراحی شهری - رفیعیان ، خدائی و پور خیری(1388) تاثیر خصوصیات فردی، عینیت فضا و ذهنیت فضا در شکل گیری هویت شهر

عنوان فرضیه: به نظر می رسد عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران بر روی روند شکل گیری و توسعه این محدوده تاثیر گذار بوده اند		
امکان تعمیم نظریه	نتایج حاصل از این تحقیق	دیدگاه های موجود
فرآیند تاثیر الگوهای گذشته در توسعه بخش مرکزی تهران امروز براساس طبقه بندی جامعه به گروه های مختلف در این طرح بیشتر از بقیه نظریات مورد تاکید قرار گرفته و نشان می دهد شهروندان تمایل دارند تا الگوهای بجای مانده از گذشته حفظ و در توسعه محله شان بکار گرفته شوند.	<ul style="list-style-type: none"> - سکونت طبقات اجتماعی سنتی (بازاریان ، مراجعین به دفاتر مراجع تقلید و امامزاده ها و هیات های مذهبی) در بخش مرکزی تهران گرایش ایشان را به سنت های بجای مانده از گذشته بیشتر کرده است. - میزان تاثیر گذاری گروه های ساکن بر تحولات توسعه منطقه در محلات مختلف متفاوت است. - شهروندان الگوهای ایرانی اسلامی را در گذشته منطقه غالب می دانند. - شهروندان معتقدند اقدامات جدی برای حفظ الگوهای بجای مانده از گذشته توسط مدیریت شهری صورت نپذیرفته است. 	<ul style="list-style-type: none"> - مامفورد (1961) فضای شهری نمود اهداف انسان ارگانیک است. - الکساندر (1371) شهرهای قدیمی یک کلیت مطلوب است. - گیدنز (1373) هویت شهر از تداعی و خاطره حاصل می شود. - بیکن (1373) بیان نظم در ادوار تاریخی مرتبط با جنبه های فیزیکی شهر است. - خسروخاور (1383) اگر جایی احساس شود تداوم تاریخی وجود ندارد یکی از ارکان مهم زندگی زیر سؤال رفته است و فرد احساس عدم تعلق می کند. - فدائی نژاد (1383) جابجایی جمعیت باعث تغییرات کالبدی و خاطره زدایی می شود.

عنوان فرضیه:		
به نظر می رسد الگوهای ایرانی-اسلامی در روند شکل گیری عناصر هویت بخش به محدوده مطالع تاثیر گذار بوده اند.		
امکان تعمیم نظریه	نتایج حاصل از این تحقیق	دیدگاه های موجود
- تفاوت قابل توجهی بین یافته های تحقیق با سایر نظریات وجود دارد و آن اینکه نقش مذهب و عناصر مذهبی در توسعه شهر کم رنگ شده است. - در شهرهایی که دارای بافت و ساکنین مذهبی است قابل تعمیم می باشد	- ساکنین بخش مرکزی تهران مذهبی تر از سایر مناطق تهران هستند لکن تاثیر بسزائی در توسعه کالبدی شهر ندارند.	- لینچ (1990) رابطه بین ارزش های انسانی و شکل کالبد به کالبد مطلوب می انجامد و عدالت یکی از پنج معیار اصلی توسعه است.
	- قوانین بالادست نظام جمهوری اسلامی تاکید دارند تا طرح های توسعه بایستی متناسب با الگوهای ایرانی اسلامی باشد.	- نقی زاده (1379) کوچه های پیچ در پیچ ، فرم حلزونی ، تمایز نمای ساختمان ، قرارگیری مسجد در مرکز ویژگی اصلی شهر اسلامی
	- ساکنین الگوهای ضد ارزش مذهبی را در بخش مرکزی تهران غالب بر الگوهای ارزش می دانند.	- پروشانسکی (1383) هویت محیط بر گرفته از هویت شخص و اجتماع است.
	- شهروندان معتقدند که الگوهای توسعه شهری تحت تاثیر اقدامات برای رفع مشکلات شهری و معماری کارکردگرا و اقتصادی قرار گرفته اند.	- سقانی (1386) تاثیر فضاهای مذهبی در شکل گیری شهر اسلامی
	- عناصر شاخص مذهبی موجود در بخش مرکزی تهران (بازار، مدارس مذهبی ، امامزاده ها ، مساجد ، تکایا ، موقوفات و غیره) علی رغم شاخص بودن تاثیر قابل توجهی بر الگوهای توسعه نداشته اند.	- کامیلوسیته افتخار و غرور ملی در هویت بخشی شهر
	- بیش از نیمی از ساکنین الگوهای ایرانی اسلامی را مناسب توسعه بخش مرکزی می دانند.	- گدس خدمت به انسان و تعالی وی در فضای شهری
		- مامفورد مشارکت در ارزش های فضاهای شهری معیار بیان فضا
		- بوبک (1998) چشم انداز نمادی از ارزش است.
		- مدیریت متمرکز امین و حاکم در شهرهای اسلامی سایر کشورها برای حفظ ارزشهای دینی و بومی

عنوان فرضیه:		
به نظر می رسد بین ذهنیت جامعه با عناصر هویت بخش در منطقه 12 تهران رابطه وجود دارد.		
دیدگاه های موجود	نتایج حاصل از این تحقیق	امکان تعمیم نظریه
<ul style="list-style-type: none"> - هیدالگو (2001) برجستگی های محلی ضعیف است. - کالن حس تملک معیار زنده بودن فضای شهر است. - بیکن عملکرد فضای شهری موجب غنی شدن تجربه فردی و جمعی می شود. - دانشپور (1383) مکان های شهری علی رغم ضعف های کالبدی از حس قوی بین شهروندان برخوردارند. - ذکاوت (1383) ممیزی کردن و طبقه بندی نشانه ها از دیدگاه شهروندان برای سیاست گذاری 	<ul style="list-style-type: none"> - حساسیت شهروندان به اولویت های بخش مرکزی تهران به ترتیب به قدمت محلات ، بازار، مذهبی بودن ، نوع سبک معماری بناها و غیره منجر می شود. - دربین عناصر هویت بخش مذهبی به بخش مرکزی تهران اولویت حساسیت به ترتیب به مساجد ، امامزاده ها ، حسینیه ها ، خیابان ها و محلات ، دفاتر مراجع اختصاص دارد. - ارزشمند ترین محلات عبارتند از بازار ، عودلاجان و سنگلج و هفده شهریور و محله ایران - ارزش مند ترین بناها عبارتند از کاخ گلستان و مسجد امام ، مجموعه سپهسالار و مجلس ، شمس العماره و باغ موزه ها - گذرهای ارزشمند عبارتند از پانزده خرداد و مروی ، لوطی صالح و مستوفی ، مصطفی خمینی و فردوسی - مکان های قابل معرفی به دیگران عبارتند از بازار، کاخ گلستان ، باغ موزه ها ، شمس العماره ، مجموعه سپهسالار - مکان های دارای ارزش بین المللی عبارتند از مجلس و مسجد امام ، کاخ گلستان و باغ ملی ، مجموعه سپهسالار و وزارت خارجه 	<ul style="list-style-type: none"> - ارزش گذاری عناصر هویت بخش توسط شهروندان در طیف های گوناگون

7-5- جمع بندی نظریه نهائی:

منظر پاسخ شهروندان به شرایط موجود است و بیانگر تفاوت ها و هماهنگی های بین محیط از یک طرف و ذهنیات و تعلقات جامعه از طرف دیگر می باشد.

هر بیننده اعم از اینکه شخص یا گروه اجتماعی ساکن (یا غیر ساکن ولی در ارتباط با محیط مورد مطالعه) در محدوده جغرافیائی (خانه ، محله ، منطقه و شهر) باشد. بامشاهده مکان ، تاثیرات خاصی در او ایجاد می شود. این تاثیر به نوع ارتباط این گروه (ساکن ، بهره بردار ، رهگذر ، متخصص) ، سطح جغرافیائی ارتباط و ویژگی فردی و اجتماعی (تحصیلات ، شغل و اقتصادی ، عوامل اجتماعی و مذهبی) بستگی داشته و باعث می شود تا فرد یا اجتماع دست به ارزیابی ، اولویت بندی ، ارزش گذاری و انتخاب بزند.

شهروندان در مرحله اول ویژگی های هویت بخش به منظر شهر را به دو دسته ویژگی های ارزش بخش مثبت و ضد ارزش منفی تقسیم بندی می کنند و به تبع این تقسیم بندی اویت ها ارزش گذاری می شود. مهم ترین ارزش های مثبت از دیدگاه شهروندان حفظ و توسعه الگوهای کالبدی و اجتماعی (رفتاری) بجای مانده از گذشته است.

ساختار اجتماعی ساکنین مستقر در بخش مرکزی تهران علیرغم گذشت دهه ها از زمان شکل گیری هسته مرکزی و تاثیراتی که مهاجرت ، فن آوری و اقتصاد در بافت اجتماعی و کالبدی این بخش برجای گذاشته همچنان متأثر از گروه های اجتماعی بجای مانده از گذشته است و شهروندان ترجیح می دهند تا الگوهای سنتی در توسعه کالبدی بخش مرکزی تهران برای توسعه آتی این منطقه به کار گرفته شوند تا هویت و اصالت گذشته حفظ گردیده و ارتقاء یابد.

علیرغم وجود شاخص های هویت بخش به شهر اسلامی - ایرانی در عناصر منظر شهری بخش مرکزی تهران در گذشته ، مدیریت شهری فعلی به تهیه ، ابلاغ و صدور سند ، دستورالعمل و بخشنامه اکتفا نموده و اقدامات صورت گرفته تحت تاثیر طرح های وارداتی در معماری و عملکرد گرائی و استاندارد سازی شهری قرار گرفته اند این در حالیست که بررسی ها حاکی از افزایش نا بهنجاری های اجتماعی و رفتاری (نامنی و ازدحام) در بخش مرکزی تهران است.

در رده بندی حساسیت شهروندان نسبت به عناصر هویت بخش به منظر شهری بخش مرکزی تهران عناصر تاریخی ، عناصر اقتصادی و عناصر مذهبی در اولویت های اول تا سوم قرار می گیرند. در درجه اول ، غرور آفرینی عناصر ناشی از تاریخ و نوع معماری عنصر است که قابلیت معرفی در سطح بین المللی و ملی را دارد. عناصر اقتصادی نیز دارای حساسیت در سطح ملی و فرامنطقه ای بوده و عناصر مذهبی دارای حساسیت در سطح فرامنطقه ای ، منطقه ای و محلی است.

منابع و مآخذ

- 1- ابن خلدون ، 1369، مقدمه ، ترجمه محمد پروین گنابادی ، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- 2- اخوت ، هانیه ، 1390، برنامه ریزی منظر شهری ، سازمان زیباسازی شهرداری ها ، پائیز 1390
- 3- اسداللهی ، شیوا ، 1379 ، فضای شهری - میدان - تبلور روابط اجتماعی و حیات مدنی
- 4- اشرف ، احمد ، 1357 ، شهر نشینی در ایران از دیدگاه جامعه شناسی تاریخی، گروه شهر سازی دانشگاه علم و صنعت ایران ، جزو درسی
- 5- اشرف ، احمد ، بنوعیزی ، علی ، 1388، طبقات اجتماعی دولت و انقلاب در ایران، انتشارات نیلوفر، ترجمه سهیلا ترابی فارسانی
- 6- اعتصام ، ایرج ، 1373، بحران هویت در معماری و تبعات آن در نوشهرهای ایران ، مجموعه مقالات کنفرانس بین المللی توسعه شهری و شهرهای جدید ، جلد اول ، وزارت مسکن و شهرسازی تهران
- 7- اعتصام ، ایرج ، 1373، عضویت در معماری و تبعات آن در نوشهرهای ایران ، وزارت مسکن و شهرسازی
- 8- اعتماد ، گیتی ، 1384 ، تحول عملکرد و شکل گیری فضاهای عمومی در ایران ، اندیشه ایرانشهر ، سال اول ، شماره 3
- 9- افروغ ، عماد ، 1377 ، فضا و نابرابری اجتماعی ، تهران ، دانشگاه تربیت مدرس
- 10- افشار نادری ، کامران ، بسکی ، سهیلا ، 1382 ، میدان بهارستان ، فصلنامه شهر ، سال چهارم شماره 26
- 11- افشار نادری ، کامران، 1378، از کاربری تا مکان ، مجله معمار، شماره شش.
- 12- افلاکی ، اسدالله ، 1388، معماری و شهرسازی در فضاهای شهری ، سایت همشهری آنلاین
- 13- امین زاده ، بهناز ، 1382 ، طراحی و الگوهای رفتاری پیشنهادی برای بهسازی پارک های شهری ، محیط شناسی، شماره 29
- 14- اورنگ ، ملاح ، 1386 ، سنجش کیفیت محیط در بازسازیهای پس از سانحه ، پایان نامه
- 15- ایروانی، محمود، خدپناهی، محمدکریم ، 1371 ، روانشناسی احساس و ادراک ، تهران ، انتشارات سمت
- 16- آخوندی ، عباس ، برک پور ، ناصر، اسدی ، ایرج ، بصیرت ، میثم ، طاهرخانی ، حبیب الله ، 1387، مدل اداره امور شهردار ایران، فصلنامه پژوهشهای جغرافیائی، شماره 63
- 17- آزاد ارمکی ، تقی ، 1384، پاتوق و مدرنیته ایرانی ، انتشارات لوح فکر
- 18- آشوری ، داریوش ، 1366 ، دانشنامه سیاسی ، ویرایش دوم ، انتشارات مروارید
- 19- آشوری، داریوش ، 1351، ایرانشناسی چیست؟ تهران، نشر آگاه
- 20- آکوچیان ، احمد ، 1380 ، نظریه عمران و توسعه تهران ، سازمان مدیریت و برنامه ریزی
- 21- آلبرتی ، لئون باتیست ، 1955، ده دفتر معماری ، لندن
- 22- آموزگار، حبیب الله ، 1334 ، فرهنگ آموزگار، تهران، انتشارات معرفت
- 23- باوند ، مهندسین مشاور ، 1383، مطالعات سازمان فضائی و سیمای شهری ، شهرداری تهران معاونت شهرسازی و معماری
- 24- بحرینی ، سید حسین ، 1379 ، روشهای تحلیل و طراحی فضاهای شهری، معماری و فرهنگ سال دوم ، شماره 6

- 25- بحرینی ، سید حسین ، 1383 ، تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان و ضوابطی برای طراحی، تهران، دانشگاه تهران
- 26- بحرینی ، سید حسین ، 1385، فرآیند طراحی شهری ، تهران ، دانشگاه تهران
- 27- بحرینی ، سید حسین، طبیبیان، منوچهر ، 1377 ، مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری، محیط شناسی، دوره 24 ، شماره 21
- 28- بحرینی سیدحسین ، 1382، ضوابط ساماندهی فضای ورودی شهرها، مقاله مجله محیط‌شناسی شماره 8 تهران دانشگاه تهران
- 29- براند فری ، هیلدر ، 1383 ، طراحی شهری به سوی یک شکل پایدارتر شهر، ترجمه حسین بحرینی، تهران، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری
- 30- براون ، ادوارد ، 1380، انقلاب مشروطیت ایران، مهدی قزوینی ، انتشارات کویر
- 31- بزرگر، محمد رضا ، 1383، بازشناسی هویت شهری ، مجموعه مقالات همایش مسایل شهرسازی ، جلد اول ، ساخت کالبدی شهر
- 32- برنامه پنجم توسعه اقتصادی اجتماعی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ، 1390 ، معاونت راهبردی ریاست جمهوری
- 33- بزرگ نیا ، زهره ، 1382 ، فضاهای شهری و شهرهای ما، شهر، سال پنجم ، شماره 28
- 34- بمانیان ، محمدرضا محمودی نژاد ، هادی ، 1387 ، تحقیقی در سنجش عوامل اثرگذار بر احساس امنیت شهری ، کرمان، مدیریت شهری، سال ششم، شماره 19
- 35- بهرامی نژاد ، دهقان ، 1382 ، شناخت و ارزیابی کیفیت محیط شهری در بافت میانی شهرها ، مطالعه موردی بافت میانی شهر شیراز، دانشگاه شیراز
- 36- بهروان ، حسین، 1381، روش های تحقیق در علوم اجتماعی ، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد
- 37- بهزاد فر ، مصطفی، 1390، نگاهی به هویت شهر تهران ، موسسه نشر شهر
- 38- بهزادفر ، مصطفی ، 1382، همایش سیما و منظرشهری ، تجارب جهانی و چشم‌انداز آینده ، وزارت مسکن و شهرسازی ، معاونت شهرسازی و معماری
- 39- بهزادفر، مصطفی ، 1387 ، هویت شهر - نگاهی به هویت شهر تهران، تهران، موسسه نشر شهر.
- 40- بیکن، ادموند ، 1376 ، طراحی شهرها، ترجمه فرزانه طاهری، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- 41- پاپلی یزدی، محمد حسین، رجبی سناجرودی، حسین ، 1382 ، نظریه های شهر و پیرامون، تهران، انتشارات سمت
- 42- پارسی، حمیدرضا ، 1379 ، فضای شهری، حیات مدنی و نیروی اجتماعی فرهنگی، نمونه موردی: خیابان کارگر، رساله دکترا، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- 43- پارسی، حمیدرضا ، 1381 ، شناخت محتوای فضای شهری، هنرهای زیبا، شماره 11
- 44- پاکزاد ، جهانشاه ، 1381، هویت و این همانی با فضا ، مجله صفا شماره 22 و 21
- 45- پاکزاد ، جهانشاه ، 1385، مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری ، انتشارات شهیدی
- 46- پاکزاد جهانشاه ، 1380، اصول و ضوابط طراحی فضاهای شهری، وزارت مسکن و شهرسازی

- 47- پاکزاد، جهان‌شاه، 1376، طراحی شهری چیست؟، آبادی، شماره 25
- 48- پاکزاد، جهان‌شاه، 1381، میزگرد نقش فضاهای شهری در تأمین امنیت اجتماعی، شهرداریها، سال چهارم، شماره 41، وزارت کشور - سازمان شهرداریهای کشور، تهران.
- 49- پاکزاد، جهان‌شاه، 1385، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، تهران، انتشارات شهیدی.
- 50- پاکزاد، جهان‌شاه، 1386، مقالاتی در باب طراحی شهری: کتاب اول، تهران، انتشارات شهیدی.
- 51- پاکزاد، جهان‌شاه، 1383، گره، میدان، فلکه، بررسی معنا شناختی سه واژه در شهرسازی شهرداریها (ضمیمه میدان و فضای شهری)، شماره 67
- 52- پرتوی، پروین، 1387، پدیدارشناسی مکان، انتشارات فرهنگستان هنر، تهران.
- 53- پلانک، ماکس، علم به کجای می رود، ترجمه احمد آرام، شرکت انتشار
- 54- پوراحمد، احمد، موسوی، سیروس، 1389، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران
- 55- پیران، پرویز، 1373، آلونک نشینی در ایران، ماهنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره سوم و چهارم.
- 56- پیران، پرویز، 1384، هویت شهرها، غوغای بسیار برای مفهومی پیچیده، آبادی، شماره 16
- 57- تاجیک، محمدرضا، 1376، مدخلی بر مفاهیم و رویکردهای امنیت ملی، مجموعه مقالات ارائه شده در همایش توسعه و امنیت عمومی، جلد دوم، حوزه معاونت امنیتی و انتظامی.
- 58- تاریخ پهلوی، 1385، انتشارات مدرسه مرکز اسناد انقلاب اسلامی جلد 3
- 59- ترک زاده، نغمه، 1380، ظهور وافول لاله زار، ماهنامه شهرداری ها شماره 34
- 60- ترک زاده، نغمه، 1373، رویشی نو در باغ لاله زار، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه شهید بهشت
- 61- ترنر، تام، 1376، شهر همچون چشم انداز، ترجمه فرشاد نوریان، شرکت پردازش و برنامه ریزی
- 62- تکمیل همایون، ناصر، 1377، تاریخ اجتماعی و فرهنگی تهران، دارالخلافت ناصری، دفتر پژوهش های فرهنگی
- 63- تمدن، رویا، 1387، زنان و فضاهای شهری، جستارهای شهرسازی، شماره 24
- 64- توسلی، محمود، 1371، طراحی فضای شهری 1، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- 65- توسلی، محمود، 1371، طراحی فضای شهری 2، فضای شهری و جایگاه آن در زندگی و سیمای شهر تهران مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران
- 66- تولایی، نوین، 1371، فضای شهری و روابط اجتماعی فرهنگی، بررسی عام تجربیات جهانی و مطالعه موردی: شرایط کلی فضاهای شهری اجتماعی - فرهنگی یزد"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا
- 67- تی بالدز، فرانسیس، 1383، شهرسازی شهروندگرا، ارتقاء عرصه های همگانی و محیط شهری، ترجمه محمد احمدی نژاد انتشارات خاک
- 68- تی بالدز، فرانسیس، 1385، شهرسازی انسان محور؛ بهبود محیط عمومی در شهرهای بزرگ و کوچک، ترجمه حسنعلی لقایی و فیروزه جدلی، تهران: دانشگاه تهران.

- 69- تیموری ، محمود ، 1386، مفهوم منظر شهری ، نشریه اینترنتی معماری منظر، مورخ 1386/04/01، سال یک ، شماره 4، پژوهشکده نظر
- 70- جهان بین ، نیما ، 1388 ، مفهوم ماهیت شهر و معرفی شاخص ها و معیارهای سنجش آن در دوران معاصر ، فصلنامه هویت شهر ، شماره 4
- 71- جواهر کلام ، عبدالعزیز ، 1357، تاریخ طهران ، انتشارات منوچهری
- 72- چرمایف و الکساندر، کریستفر، 1376. عرصه های زندگی جمعی و زندگی خصوصی به جانب یک معماری انسانی. ت: منوچهر مزینی، تهران: دانشگاه تهران.
- 73- حافظ نیا ، 1377، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی ، انتشارات سمت ، تهران
- 74- حبیب ، فرح ، 1385، طراحی منظر شهر در گذر تاریخ ، مجله آبادی ، سال شانزدهم ، شماره 53 ، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی معماری و شهرسازی ، تهران
- 75- حبیب ، فرح ، 1380، تحلیل شکل شهر، معنا و معیار ، رساله دکتری شهرسازی دانشگاه تهران
- 76- حبیبی ، سید محسن ، 1378 ، فضای شهری، حیات مدنی و خاطره های جمعی، صفه ، سال نهم ، شماره 28
- 77- حبیبی ، سید محسن ، 1380 ، جامعه مدنی و حیات شهری، هنرهای زیبا، شماره 7
- 78- حبیبی ، سید محسن ، 1380 ، فضای شهری: برخورد نظریه ای، صفه ، شماره 33
- 79- حبیبی ، محسن ، 1383 ، از شار تا شهر ، دانشگاه تهران ، چاپ پنجم
- 80- حسینی ، سید باقر ، 1387، حرکت و زمان در منظرشهری ، انگاره ها و مفاهیم طراحی ، نشریه بین المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران ، ویژه نامه مهندسی معماری و شهرسازی ، جلد 19
- 81- حسینی ، فرزانه ، 1387 ، بررسی و ارائه شاخصهای کالبدی- کارکردی مؤثر بر ارتقاء امنیت فضاهای عمومی شهری ، نمونه موردی: پارک دانشجو، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی ، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- 82- حمیدی و دیگران ، 1376 ، استخوان بندی شهر تهران، معاونت فنی و عمرانی شهرداری تهران
- 83- خاتم ، اعظم ، 1384، حوزه همگانی و فضاهای عمومی در ایران، فصلنامه اندیشه ایران شهر، سال اول، شماره سوم.
- 84- خانی ، علی ، 1385 ، رویکرد مداخله در یک محله تاریخی ، اولین همایش بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده شهری ، مشهد
- 85- خسروخاور ، فرهاد ، 1383 ، شهرها و خاطره جمعی ، مجله معماری و ساختمان شماره سوم
- 86- خواجه نصیرالدین طوسی ، 1356، اخلاق ناصری ، انتشارات خوارزمی
- 87- خیرآبادی ، مسعود ، 1376، مترجمین حاتمی نژاد ، حسین ، مافی عزت الله ، مشهد نشرنیکا
- 88- دانشپور ، سید عبدالهادی ، 1383، هویت فضاهای عمومی شهری ، انتشارات دانشگاه علم و صنعت
- 89- دهخدا ، علی اکبر ، 1348 ، فرهنگ دهخدا، تهران، لغتنامه دهخدا، دانشگاه تهران
- 90- دهقانی ، سید علی نادر و پوراحمد ، 1389، هویت منظر و ابعاد آن در شهرها ، همایش ملی منظر شهری
- 91- ذکاء یحیی و محمدحسن سمسار ، 1376، تهران در تصویر ، انتشارات سروش
- 92- ذکاوت ، کامران ، 1385. چهاچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر، آبادی سال شانزدهم ، شماره 53
- 93- ذکاوت ، کامران ، 1389 ، چهاچوب منظر شهر، فصل نامه باغ نظر شماره 8
- 94- ذکاوت کامران ، 1379، ضرورت حضور طراحی شهری در فرآیند تهیه طرح جامع نشریه صفه دانشکده معماری و شهرسازی

- 95- رایپورت ، آئوس، 1368، منشأ فرهنگی مجتمع‌های زیستی ترجمه راضیه رضازاده ، انتشارات دانشگاه علم صنعت ایران
- 96- ربانی رسول ، ایازی ، سیدعلی نقی ، 1387، تبیین اندیشه اسلامی پیرامون شهر و شهرنشینی با تأکید برمتون دینی ، مجموعه مقالات نخستین همایش آرمان شهراسلامی اصفهان
- 97- رحیم زاده ، محمدرضا ، 1377 ، مفهوم هویت مقوله‌ای به هویت معماری معاصر ایران ، مقاله چاپ نشده ، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا
- 98- رضازاده راضیه ، 1384، کاربرد علوم محیطی در فرآیند مطالعات طراحی شهری ، مجله هنرهای زیبا
- 99- رضازاده، راضیه، 1380 ، بحران ادراکی - رفتاری در فضای شهری"، شهرداریها، سال دوم، شماره 23
- 100- رضوان ، علی، 1385 ، امنیت شهری و نقش برنامه ریزی شهری در ارتقاء و بهبود آن مورد مطالعه: منطقه 17 تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس
- 101- رفیقدوست ، رضا ، پویان شهابیان ، 1387، درآمدی بر شناخت وجوه زیبایی در قرآن با تأکید بر تجلی جمال توحیدی در صفات شهر اسلامی، نشریه پژوهش دینی شماره شانزدهم
- 102- رفیعیان، مجتبی ، 1385 ، جزوات کلاسی مبانی برنامه ریزی شهری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس
- 103- رفیعیان، مجتبی ، سیفایی، مهسا و دیگران ، 1387 ، سنجش شاخص های موثر بر مطلوبیت فضاهای عمومی شهری از منظر گروه های خاص اجتماعی (زنان) ، فصلنامه هنر، سال اول، شماره 2
- 104- رفیعیان ، مجتبی ، عسگری، علی ، 1381، سالمندان و ضرورت آمایش فضاهای شهری ، همایش بین المللی سالمندان ، دانشکده بهزیستی و توانبخشی .
- 105- ریخته گران ، محمد رضا ، 1371، پدیدار شناسی هنر ، فصلنامه هنر شماره 22
- 106- زاد رفیعی ، ناصر 1384 فرآیند اجتماعی - فضایی هویت شهر، آبادی، سال پانزدهم، شماره 48
- 107- زمانی ، احسان ، 1390، هویت شهری ، حلقه ای گمشده ، سایت همشهری آنلاین.
- 108- زمانی ، درمزاری ، محمد ، قنات های تهران کجا هستند ، نشریه شهر نگار ، سال سوم ، شماره 18
- 109- ساوج، مایک؛ وارد، آلن، 1380 ، جامعه شناسی شهری، ترجمه دکتر ابوالقاسم پور رضا، تهران، سمت
- 110- سقائی ، محسن ، 1386، ایدئولوژی اسلام و تاثیر آن بر ساخت شهرها ، فصلنامه مسکن و محیط روستائی ، شماره 120
- 111- سلطان زاده ، حسین ، 1362، روند شکل گیری شهر و مراکز مذهبی در ایران ، نشر آگاه ، تهران
- 112- سلطان زاده ، حسین ، 1372 ، فضاهای ورودی در معماری سنتی ایران ، دفتر پژوهش های فرهنگی تهران
- 113- سلطان زاده ، حسین ، 1372، فضاهای شهری دریافت تاریخی ایران ، انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی
- 114- سلطان زاده ، حسین ، 1382، شروع شکل گیری میدان های معاصر ، مجله معماری و فرهنگ ، سال پنجم ، شماره 15 و 16 پائیز و زمستان
- 115- سلطان زاده، حسین ، 1370 ، فضاهای شهری در بافتهای تاریخی ایران، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی
- 116- سلیمی ، اسماعیل ، 1387، چهارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر همدان ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی
- 117- سنائی راد ، عباسعلی ، 1381، برخی از اصول حاکم بر مناسبات شهروندی و شهرسازی ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه تهران

- 118- سنائی راد ، عباسعلی ، 1387، برخی اصول حاکم بر مناسبات شهرسازی و شهروندی در متون اسلامی ، مجموعه مقالات نخستین همایش آرمان شهر اسلامی ، اصفهان
- 119- سوادکوهی ، ساسان ، 1378 ، میدان های تهران در گذر زمان ، جلد 1 تهران ، نشر بهراد
- 120- سیاوش ، امید ، 1386 مدیریت واحد شهری ایران ، روزنامه مردم سالاری دوم دیماه و بیست و هفتم آذر 1387
- 121- سیاهپوش ، سید محمود ، 1363، آیین فطرت ، انتشارات امیرکبیر
- 122- سیته ، کامیلو ، 1385، ساخت شهر بر اساس مبانی هنری ، ترجمه فریدون قریب ، انتشارات دانشگاه تهران
- 123- سیف الدینی ، فرانک ، 1391، منظر شهری ، نشر آبیژ
- 124- سیفای ، مهسا ، 1384 ، مطلوبیت سنجی استفاده از فضاهای عمومی با تاکید بر برنامه ریزی مشارکتی، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- 125- شایگان ، داریوش ، افسون زدگی جدید هویت چهل تکه و تفکر سیال ، تهران ، نشر فرزانه روز
- 126- شریعتی ، علی ، هبوط در کویر ، مجموعه آثار ، ج 13
- 127- شفقی ، سیروس ، 1381، عناصر بازار اصفهان و موقوفات آن ، فصل نامه میراث جاویدان ، شماره 11
- 128- شکوئی ، حسین ، 1373، جغرافیای اجتماعی شهرها اکولوژی اجتماعی شهر ، تهران ، موسسه انتشارات جهاد دانشگاهی
- 129- شکوئی ، حسین ، 1388 ، جغرافیای کاربردی مکتب های جغرافیائی ، انتشارات آستان قدس
- 130- شکوئی ، حسین ، 1386، اندیشه های نو در جغرافیا ، جلد اول ، انتشارات گیتاشناسی
- 131- شکویی ، حسین ، 1376 ، بررسی نظریه های مربوط به پیدایش نخستین شهرها ، مجله رشد .آموزش جغرافیا، سال چهارم، شماره 16
- 132- شکویی، حسین ، 1369 ، جغرافیای اجتماعی شهرها، تهران: جهاد دانشگاهی تهران
- 133- شماعی ، علی پوراحمد ، احمد ، 1384 ، بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا ، تهران ، دانشگاه تهران.
- 134- شوای ، فرانسوا ، شهرسازی ، 1965، واقعیت و تخیلات ، ترجمه دکتر سید محسن حبیبی ، انتشارات دانشگاه تهران
- 135- شولتز ، شهرخیال ، 1384 ، شهرخیال ، دو ماه نامه فرهنگی سیاسی هابیل
- 136- شولتز ، کریستیان نوربری ، 1381 ، مفهوم سکونت، ترجمه محمود امیر یار احمدی ، تهران، نشر آگه
- 137- شهابی ، علی اکبر ، 1343، تاریخچه وقف در اسلام ، دانشگاه تهران
- 138- شهرداری بافت تاریخی منطقه 12 ، گزارش فهرست بناهای ارزشمند بافت تاریخی بخش مرکزی تهران
- 139- شهرداری تهران ، وزارت مسکن و شهر سازی ، نهاد مدیریت و برنامه ریزی شهر تهران ، طرح تفصیلی منطقه 12 ، مهندسین مشاور پارس بوم ، 1386 تهران
- 140- شهرداری منطقه 12 ، معاونت معماری و شهرسازی ، گزارش فهرست ابنیه تاریخی
- 141- شهری ، جعفر ، 1369، تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم ، جلد اول ، موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- 142- شهری ، جعفر ، 1381 ، طهران قدیم ، انتشارات معین

- 143- شیعه ، اسماعیل ، مقدمه ای بر تاریخ شهر و شهر نشینی در ایران ، انتشارات دانشگاه علم و صنعت 1367
- 144- شیعه ، اسماعیل (1386)؛ آماده سازی شهر برای کودکان، تهران: شهر .
- 145- صبری ، رضاسیروس ، 1381، منظرشهری ، دانشگاه شهید بهشتی ، دانشکده معماری
- 146- صدری ، حسین ، 1385 ، بررسی نقش فضاهای شهری در توسعه دموکراسی، اولین همایش
- 147- صدیق سروستانی رحمت اله ، 1384 ، بررسی برخی از عوامل تهدید کننده امنیت اجتماعی، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، شماره دو ، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی .
- 148- صفا منش ، کامران ، 1375 ، بهسازی خیابانی تاریخی در تهران، نشریه آبادی ، سال پنجم ، شماره 20
- 149- صفامنش، کامران ، 1384 ، سیر تحول فضاهای عمومی و خصوصی در آغاز دوره مدرن ایران"، اندیشه ایرانشهر، سال اول، شماره 3
- 150- صلیبا ، جمیل ، 1366، فرهنگ فلسفی ، ترجمه منوچهر صانعی دره بیدی ، نشر حکمت
- 151- ضابطیان، الهام ، 1387 ، شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر ارتقاء امنیت زنان در محیط شهری ، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس .
- 152- طالقانی ، سید محمود ، پرتوی از قرآن ، شرکت انتشار
- 153- طباطبائی ، محمدحسین ، تفسیرالمیزان
- 154- طبیبیان ، منوچهر ، 1385، دستورالعمل ارزیابی منظر و آثار بصری ، دانشگاه تهران
- 155- عاصمی فاخر، نادر، 1382 ، نکته ای در مورد فرم و عملکرد فضای شهری"، شهر، سال پنجم، شماره 8
- 156- عاقلی ، باقر ، 1380، شرح حال رجال ایران ، تهران
- 157- عباس زادگان ، مصطفی ، 1384 ، ابعاد اجتماعی - روانشناختی فضاهای شهری، مجله بین المللی علوم مهندسی ، دانشگاه علم و صنعت ایران ، جلد 16 ، شماره 1
- 158- عباس زادگان، مصطفی ، 1383 ، نگرش نهضت مدرن معماری شهرسازی به فضاهای شهری، شهرداری ها (ضمیمه ی میدان و فضای شهری)، شماره 67
- 159- عبدالله خان گرجی ، بهرام ، 1385، بررسی نظریات و تجربیات جهانی در زمینه نظارت بر طراحی ظاهر ساختمانها و منظر و سیمای شهری ، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی
- 160- عزیزی ، مهدی ، 1385، محله مسکونی پایدار ، نشریه هنرهای زیبا ، شماره 27
- 161- عقیلی ، سید وحید ، احمدی ، علی ، 1390 ، نشانه شناسی چشم اندازه های فرهنگی راهبردی مفهومی در جغرافیای فرهنگی ، فصلنامه جغرافیائی سرزمین ، سال هشتم
- 162- علی قلعه خانی ، ملیحه ، 1387 ، ارزیابی فضاهای شهری در شهر جدید هشتگرد"، شهرنگار، سال .هشتم ، شماره 48
- 163- عمید ، 1376 ، فرهنگ عمید ، تهران ، امیرکبیر
- 164- فدائی نژاد ، سمیه ، کرم پور کتایون ، 1385، بررسی سیر تحولات بافت و تاثیر آن برخاطره زدائی از بافت های کهن (عودلاجان) ، فصلنامه باغ نظر شماره 6
- 165- فرجامی ، محمدرضا ، 1383، ابعاد هویت شهری ، مجموعه مقالات همایش مسایل شهرسازی ، جلد اول، ساخت کالبدی شهر
- 166- فرهنگ معین ، 1371، ص 5168

- 167- فرهنگ رجائی ، 1383، مشکل هویت ایرانیان امروز ، نشرنی
- 168- فریودی ، یوسف ، 1362، اداره امور شهرداری ها ، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور
- 169- فکوهی، ناصر، 1385 ، انسانشناسی شهری ، تهران ، نشرنی
- 170- فلاح، محمداصداق ، 1385 ، مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن، تهران، هنرهای زیبا، شماره 26
- 171- فیضی ، محسن ، رزاقی اصل ، سینا ، 1387، رویکرد نوین در معماری منظر و طراحی شهری ، مجله باغ نظر ، شماره دهم
- 172- قاسمی ، 1383، مروارید میدان شهری ، حیاطی شهری برای حیات شهری (فصلنامه شهرداری ها ضمیمه ی میدان و فضای شهری) ، شماره 67
- 173- قاسمی اصفهانی ، 1383 ، اهل کجا هستیم؟ هویت بخشی به بافتهای مسکونی، تهران، روزنه
- 174- قاموس قرآن، سید علی اکبر قریشی ، جلد 5
- 175- قبادیان ، وحید ، 1383، معماری دارلخلافه ناصری ، نشر پشتون ، تهران
- 176- کرنگ ، 1389، جغرافیای فرهنگی ، ترجمه مهدی قرخلو، محمد علی گرجی ازندریانی ، انتشارات سمت
- 177- کمیلی ، محمد ، 1387، در جستجوی هویت شهری بندر عباس ، نشریه صفا شماره 22
- 178- کونثو ، پائولو ، 1384 ، مترجم تیزقلم زنوزی ، سعید ، تاریخ شهرسازی جهان اسلام ، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی
- 179- کاظمیان ، غلامرضا ، 1388، مبانی مدیریت شهری ، جزوه درسی ، دانشگاه تربیت مدرس
- 180- کامروا، محمدعلی ، 1384 ، مقدمه ای بر شهرنشینی معاصر ایران، تهران، دانشگاه تهران
- 181- کریر، راب ، 1375 ، مفهوم عناصر تیپولوژیکی و مورفولوژیکی فضای شهری، ترجمه دکتر خسروهاشمی نژاد، تهران، جهاد دانشگاهی. تهران
- 182- گاردنر ، هلن ، هنر در گذر زمان ، 1365 ، ترجمه محمد تقی فرامرزی ، نشر آگاه
- 183- گرجی ، عبدالله خان، 1385، سیمای شهر بعد رها شده سیاست های شهری ایران فصلنامه شهرسازی معماری آبادی شماره 18
- 184- گروتز، یورگن، 1375، زیبایی شناسی در معماری ، ترجمه جهانشاه پاکزاد و عبدالرضا همایون، انتشارات شهید بهشتی، تهران.
- 185- گل محمدی، احمد، 1383، جهانی شدن، فرهنگ، هویت؛ تهران، نشر نی
- 186- گلکار ، کورش ، 1387 تئوری های طراحی شهری ، تحلیل گونه شناختی تئوری ها ، مجله صفا شماره 29
- 187- گلکار، کورش، 1385، مفهوم منظر شهری ، مجله آبادی سال شانزدهم، شماره 53، زمستان، انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- 188- گلکار، کوروش، 1380، مولفه های سازنده کیفیت طراحی شهری"، نشریه صفا، شماره 32، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، تهران
- 189- گلکار، کوروش، 1385، مفهوم منظر شهری، نشریه آبادی، شماره 53، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، تهران
- 190- گوردون ، کالن ، 1377، گزیده منظر شهری، ترجمه منوچهر طبیبیان، تهران ، انتشارات دانشگاه تهران
- 191- گیدنز، آنتونی، 1373، جامه شناسی، ترجمه منوچهر صبری، تهران، نشر نی
- 192- لسترنج ، مقدسی ، جلد 2

- 193- لقاتی ، حسنعلی ، 1371، باغ ها و پارک های تهران ، انتشارات روشنگران ، تهران
- 194- لنگ، جان، 1386 ، آفرینش نظریه ی معماری ، نقش علوم رفتاری در طراحی محیط ، ترجمه دکتر علیرضا عینی فر، دانشگاه تهران
- 195- لینچ، کوین ، 1376 ، تئوری شکل خوب شهر، ترجمه حسین بحرینی، تهران، دانشگاه تهران.
- 196- لینچ، کوین ، 1374 ، سیمای شهر، ترجمه منوچهر مزینی، تهران، دانشگاه تهران.
- 197- ماتلاک ، جان.ل. 1379، آشنایی با محیط و منظر، سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران، تهران.
- 198- مجموعه مقالات طراحی شهری ، سازمان زیباسازی ، 1377، شماره یک ، تهران
- 199- محمد زاده مهر ، فرخ ، 1381 ، میدان توپخانه تهران ، پیام سیما
- 200- محمدی ، کاوه ، 1385، مدیریت شهری یکپارچه و اهداف ایران 1400، ماهنامه شهرداری ها ، شماره 92
- 201- محمودی، سیدامیرسعید، 1385، منظرشهری، فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، شماره 53
- 202- محمودیان ، علی اکبر، 1387، نگاهی به تهران از آغاز تاکنون ، موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی
- 203- محمودی نژاد ، هادی، 1385 ، رفاه اجتماعی شهروندی و توسعه پایدار شهری"، نشریه جستارهای شهرسازی
- 204- مختاری ، اسکندر ، 1391، هویت شهری تهران فرصت ها و چالش ها ، دوماهنامه معمارشماره 73،
- 205- مختاری طالقانی ، اسکندر ، 1378 ، ارگ تاریخی تهران ، مجموعه مقالات دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران ، سازمان میراث فرهنگی
- 206- مدنی پور ، علی ، 1379، طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرآیندهای اجتماعی - مکانی، ترجمه فرهاد مرتضایی، تهران، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری تهران.
- 207- مدنی پور، علی ، 1384 ، فضاهای عمومی و خصوصی شهر، ترجمه بابک محقق، اندیشه ایرانشهر، سال اول، شماره 3
- 208- مدی ، حسین ، 1385، آتریوم نماد یک معماری پایدار ، ششمین همایش ملی مصرف انرژی
- 209- مرتضائی ، سید رضا ، 1381، رهیافت هائی در طراحی مبلمان شهری ، انتشارات سازمان شهرداری ها
- 210- مروری بر 30 سال مدیریت شهری تهران، نشریه شهرداریها ، سال نهم، شماره 92
- 211- مزینی، منوچهر، 1383، سیر تحول مدیریت شهری در ایران، مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری، وزارت کشور
- 212- مزینی، منوچهر، 1372، مقالاتی در باب شهر و شهرسازی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- 213- مطهری ، 1364، گفتارهای معنوی ، انتشارات صدرا ، چاپ سوم
- 214- مطهری ، 1361، فطرت ، انجمن اسلامی دانشجویان مدرسه عالی ساختمان
- 215- مطهری، 1362، گفتارهای مذهبی ، انتشارات صدرا
- 216- معاونت اجتماعی و پیشگیری از جرم قوه قضائیه ، گزارش عملکرد سال 1391 ، دبیرخانه شورای عالی پیشگیری از جرم
- 217- معین ، محمد ، 1362، فرهنگ معین ، جلد اول ، انتشارات امیرکبیر، چاپ ششم
- 218- مقدسی، ابواسحاق، ابراهیم اصطخری، 1368، مسالک و ممالک، ایرج افشار، انتشارات علمی و فرهنگی

- 219- ملک افصلی، 1380، انتخاب استراتژیک در برنامه ریزی شهری، پایان نامه دکتری شهرسازی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی
- 220- منصوری، سید امیر، 1383، درآمدی بر شناخت معماری منظر؛ فصل نامه باغ نظر؛ پژوهشکده نظر، مرکز تحقیقات هنر، معماری و شهر سازی؛ سال اول، شماره دوم
- 221- منصوری، سید امیر، 1383، منظر شهری، گزارش مطالعاتی، سازمان زیباسازی شهر تهران
- 222- منصوری، سید امیر، 1386، دو دوره سازمان فضائی در شهر ایرانی، فصلنامه باغ نظر، شماره 7
- 223- موره، ژان پیر، آلن، ایو ماری، ساری، موی لیز، 1373، فضاهای شهری، مترجم حسین رضائی، اداره کل روابط عمومی و بین الملل شهرداری تهران
- 224- مومنی، مصطفی، مدیریت محورپیشرفت و توسعه شهری، فصلنامه تحقیقات جغرافیائی، شماره 33
- 225- مهاجر، آذر، 1385، فضای معنوی زندگی انسان ها، سایت همشهری آنلاین
- 226- مهدیزاده، جواد، 1381، دوره تکوین و شکل گیری تهران قدیم، فصلنامه جستارهای شهرسازی، سال اول، شماره 2
- 227- مهندسان مشاورفرنهاد، 1379، برنامه ریزی ساختاری راهبردی توسعه شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، وزارت مسکن و شهرسازی
- 228- میدان جلوخان شمس العماره و بازار کوچه مروی". پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تهران
- 229- میر مقتدایی، مهتا، 1383، معیارهای شناخت و ارزیابی هویت کالبدی شهرها، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره 19
- 230- میر مقتدایی، مهتا، 1385، هویت کالبدی شهر، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، تهران
- 231- میرخشتی، فرشته، 1375، بررسی رابطه رضایت از زندگی زناشویی و سلامت روانی، پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، رودهن، دانشگاه آزاد.
- 232- نادری، عباس، 1388، بررسی جامعه شناختی نظام سیاسی عربستان، مجله سیاست، شماره 89
- 233- ناییبی، فرشته، 1381، حیات در حیاط، نشر نزهت، تهران
- 234- نجاتی، همایون، 1389، طراحی منظر محدوده تاریخی-فرهنگی تهران، رساله کارشناسی ارشد معماری منظر دانشگاه تهران، ضمیمه شماره 2
- 235- نجمی، ناصر، 1370، طهران عهد ناصری، انتشارات عطار
- 236- نجومیان، امیرعلی، 1388. نشانه شناسی خانه های کاشان. مجموعه مقالات هم اندیشی هنر 33، انتشارات فرهنگستان هنر.
- 237- نصر، سیدحسن، صدرالدین شیرازی، (ملاصدرا)، 1365، تهران، مرکز نشر دانشگاهی
- 238- نظریان، اصغر، 1383، جغرافیای شهری ایران، انتشارات پیام نور
- 239- نقی زاده، محمد، 1389، تحلیل و طراحی فضای شهری، پژوهشکده فرهنگ و هنر جهاد دانشگاهی
- 240- نقی زاده، محمد، 1379، صفات شهراسلامی از نگاه قرآن کریم، مجله صحیفه مبین، شماره پنجم
- 241- نوربری شولتز، کریستین، 1380، تفکر هایدگر درباره معماری، ترجمه طهوری، مجله معمار، شماره 12
- 242- نهج البلاغه
- 243- نیکلسون، رینولد، 1374، تصوف انسانی و رابطه انسان و خدا، ترجمه محمدرضا شفیع کدکنی، تهران، سخن.
- 244- وزارت مسکن و شهرسازی، 1387، تبیین و معرفی مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در خصوص ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری

- 245- وزارت مسکن و شهرسازی معاونت شهرسازی و معماری ، 1382، همایش سیما و منظر شهری، تجارب جهانی و چشم‌انداز آینده‌سازان
- 246- وزین ، غلامرضا ، 1378 ، ساماندهی شهری، تهران، درخشش.
- 247- ویستوی ، اسپین ، 1387 ، زبان منظر ، ترجمه دکتر سید حسین بحرینی ، دکتر بهناز امین زاده ، انتشارات دانشگاه تهران
- 248- ویترویوی، 10،1967 کتاب در مورد معماری
- 249- هادوی ، سارا ، 1383 ، توسعه ایده منظر شفاعبخش در فضای عمومی شهری؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تهران.
- 250- هاشم نژاد ، هاشم ، 1379 ، هویت در سیمای شهر، فصلنامه معماری و فرهنگ، سال دوم، شماره نهم.
- 251- هال ، ادوارد ، 1376 ، بعد پنهان، ترجمه منوچهر طیبیان، تهران، دانشگاه تهران.
- 252- هدمن ، ریچارد ، آندرویانسوسکی، 1370 ، مبانی طراحی شهری، ترجمه راضیه رضازاده و مصطفی عباسزادگان، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران.
- 253- هیچ فردشان ، احمد ، 1378 ، هویت شهری یزد ، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه یزد
- 254- یار احمدی ، امیر ، 1378، به سوی شهرسازی انسان گرا ، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری شهرداری تهران
- 255- یاری ، ارسطو ، 1385، نقش پذیری روستا شهری با تأکید بر تحولات ساختاری عملکردی، دانشگاه شهید بهشتی ، دانشکده علوم زمین
- 256- یزدانی ، محمد حسن ، پورا احمد ، احمد ، 1386، تاثیر مدرنیسم بر تحولات کالبدی شهرهای ایرانی اسلامی ، فصلنامه تحقیقات جغرافیائی ، شماره 84

Resources

- 1 - Anne Whinestone Spurr, *The Language of Landscape*, 1998
- 2 - Arefi M; Meyers W; (2003) "What is Public about Public Space: The Case of Visakhapatnam, India". *Cities*, Vol.20, No.5.
- 3 - Banerjee, Tridib, and Southworth, Michael (City Sense and City Design), "A Contextual Approach", *Environment and Behavior*, Vol.23, No.5.
- 4 - Bubolz, M. M., Sontag, M. S. (1993). "Human Ecology Theory". In P. Boss,
- 5 - Carmona, Matthew, 2006 *Public Places – Urban Spaces*, Architectural Press, Oxford,
- 6 - Choay, F (1969); "Urbanism and Semiology", in *Meaning in Architecture* by Charles Jencks, London.
- 7 - Canter, David (1988); "Environmental Perspective", Bookfield, USA.
- 8 - Cabe and Dettl (2001) *The Value of Urban Design*. London, Thomas Telford.
- 9 - Colquhoun, A (1985); *On Modern and Post Modern Space*. In *Architecture Criticism Ideology* by Joan Ockman, Princeton, New Jersey.
- 10 - Georgia Butina Watson & Ian Betley, *Identity by Design*, Oxford, 2007
- 11 - Giddens, Anthony, 1999, *Run a Way Word*, Routledge, New York
- 12 - Hall, A.C., (1997) *Dealing with Incremental Change: An Application of Urban Morphology to Design Control*, *Journal of Urban Design*, Vol 2
- 13 - Hidalgo, Carmen, 2001, *Universidad de Malaga & Bernardo Hern*
- 14 - Hillier, B, (1996); "Space is the Machine", Cambridge, pp 47-60.
- 15 - Ian Bentley (1999); *Urban Transformations*, Routledge, New York and London.
- 16 - Kennetner, Nina, *Image of the City (Kevin Lynch) in Americanische Stadt Europäische Stadt*.
- 17 - Lang, Jon. 1994, *Urban Design: The American Experience*, Van Nostrand Reinhold.
- 18 - Lang, J., (1961) "Urban Design-The American Experience", New York: Van Nostrand Reinhold,
- 19 - Lalli, M. (1988); "Urban related identity", In D. Canter, et al., Eds., *Environmental Social Psychology*, London: Kluwer Academic Publishers.
- 20 - Lalli, M. (1992); "Urban related identity: theory, measurement and empirical findings". *Journal of Environmental Psychology*, No.12, pp:285–30
- 21 - *Longman Dictionary of Contemporary English*, Editor in chief Paul Procter, 1978, printed in Great Britain at the Bath Press, Avon.
- 22 - Lynch, Kevin; (1971); *Site Planning*; the MIT Press.
- 23 - Lynch, K. (1990) "CITY SENSE CITY DESIGN", edited by: Banerjee, T. and Southworth, M, Cambridge, Massachusetts, London, England
- 24 - Lynch, Kevin; (1972); "The Openness of Open Space"; *Arts of Environment*; Aidan Ellis
- 25 - Madanipour, A (1992); "Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process". Wiley, West Sussex.
- 26 - Ode, Å. (2003). *Visual Aspects in Urban Woodland Management and Planning*. 7-12.
- 27 - Punter, J. V., (1991) "Participation in the Design of Urban Space", *Landscape Design*, No. 200, p. 24-27
- 28 - Rapaport, A (1977), *Human Aspects of Urban Form*, Oxford.
- 29 - Talen, E (2000); *Measuring the Public Realm: A Preliminary Assessment of the Community*. *Journal of Architectural and Planning Research*, Vol17, NO.4
- 30 - Teder, Maria. 2011. *Transitional Use- Approaching Temporary Spatial Gaps in Urban Landscapes*. Paper for the young researchers

Archive of SID

- 31 - Twigger-Ross, Clare; L. Uzzell, David(1996); "Place and IdentityProcess", *Journal of Environmental Psychology*, No.16, pp: 205-220.
- 32 - Wilson, S. (2002). *Guidelines for Landscape & Visual Impact Assessment*. Routedge.
- 33 - Walter Siebel and Jan Wehrheim (2003), *security and the urban public Sphere, the German Journal of Urban Studies*, Vol. 42, No 2.
- 34 - Zuker, P. (1959) *town and squart, new youk Colambia University*
- 35 - <http://www.rochestermn.gov/departments/administration/downtown/pdf/>
- 36- <http://www.decorum.gov.uk>, May 2004.
- 37 - <http://ray-lounge.biz/h.aspx>
- 38- www.tehran.ir
- 39 – www.baladia.gov.kw
- 40 – www.medinamisor.gov.ph

41 - ابن الرامى، 1988، الاعلان باحكم البيان ، تحقيق عبدالستار، اسكندريه

42 - ابن منظور ، لسان العرب ج 13

43 - اداره تميمممتلكات الاوقاف، 1415 ، مجموعه مقالات ، جده ، مملكه العربيه السعوديه

ضمیمه ها

ضمیمه شماره 1 طرح های انجام شده در خصوص منظر شهری بخش مرکزی تهران

(سازمان زیباسازی شهرداری تهران)

ردیف	عنوان طرح	نقش غالب
1	طرح ویژه باغ ملی (مجموعه موزه ملی - میدان مشق) (محدوده بین خیابانهای امام خمینی ، سی تیر، سرهنگ سخایی و فردوسی)	گردشگری - فرهنگی - مجموعه موزه های ملی
2	میدان توپخانه (محدوده بلافصل میدان امام خمینی)	فضای مدنی یادمانی - تجاری - فرهنگی
3	طرح ویژه ارگ (جنوب توپخانه تا خیابان 15 خرداد) (محدوده بین میدان امام خمینی ، ناصر خسرو ، 15 خرداد و خیام)	اداری (تشریفاتی)، فرهنگی - مذهبی
4	طرح ویژه بازار (یکی از 5 محله تهران صفوی) (محدوده بین 15 خرداد ، مصطفی خمینی ، مولوی و خیام)	مرکز تجاری تاریخی تهران بزرگ، گردشگری و پذیرایی
5	طرح ویژه لاله زار (مجموعه محدوده های یادمانی و سیمای شهری تاریخی) (محدوده بین خیابان سعدی، انقلاب، فردوسی و توپخانه)	تجاری - گردشگری - اداری (دفاتر کار) - نمایشگاهی
6	طرح ویژه میدان بهارستان و مجموعه مجلس شورای اسلامی	مدنی - اجتماعی - فرهنگی - گردشگری
جمع		

ضمیمه شماره 2 پایان نامه های کارشناسی ارشد در حوزه منظر شهری

(معماری منظر دانشگاه تربیت مدرس)

- 1- حبیب‌اله متحدین/باغ ایرانی / استاد راهنما: لطیف ابوالقاسمی / 1374
- 2- حسن انوشیروان کسرائیان/ بررسی پتانسیل‌های توسعه و تعیین و معیارهای طراحی در حاشیه‌ی تالاب‌ها (مورد مطالعه: تالاب عینک)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1374
- 3- صالح نیاکوئی/ ارزش‌های ماندگار در باغ ایرانی (مورد طراحی: باغ ملک) / استاد راهنما: دکتر محمود نصیری انصاری / 1386
- 4- حسین اشرفی/ امکان‌سنجی و طراحی مرکز پارک خدمات بین راهی چیتگر/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1385
- 5- شیرین قاضی/ امکان‌سنجی و طراحی جاده‌های سلامتی در راستای مسیرهای شهری (نمونه موردی: دره مقصود بیک)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1385
- 6- آیدا ارجمند تبار/ طراحی منظر سدهای بتنی و محیط اطراف دریاچه‌ی آن (نمونه‌ی مورد مطالعه: سد بتنی شهید رجایی شهرستان ساری)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1386
- 7- منصور ابافت یگانه/ بررسی اصول و معیارهای الگو برداری از طبیعت کویر مرکزی ایران در معماری کویری (طراحی موردی: مرکز تحقیقات و مطالعات کویرشناسی کشور)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1385
- 8- مریم کامیار/ ابعاد تقدس در فضای معماری ایران (مطالعه‌ی موردی: تجلی عرفان در باغ ایرانی)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1382
- 9- مهدی حقیقت‌بین/ طراحی پایدار در فضای سبز شهری (مورد مطالعه: طراحی حاشیه‌ی مادی نیاصرم اصفهان) / استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1383
- 10- لیلا هاشمیان/ طراحی باغ کویری (تاکید بر عوامل طبیعی در محیط)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1383
- 11- علیرضا بزرگی/ برنامه‌ریزی و طراحی اکو پارک منطقه‌ای (مورد مطالعه: رود - دره کن)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1383
- 12- مرجان صلاحی/ معیارهای طراحی مجتمع‌های تفرج‌گاهی تحقیقاتی (مورد مطالعه: دریاچه پریشان)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1383
- 13- ابوالقاسم داوری/ حفظ و احیای عناصر طبیعی در گلابدره (از باغ ملک تا حوضچه‌های رسوب‌گیر)/ استاد راهنما: دکتر محمود نصیری انصاری / 1384.

- 14- ابوذر مجلسی/ استفاده از نور در طراحی پارک (نمونه‌ی موردی: پارک دارآباد تهران)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1384.
- 15- محمد مهدی تومانی/ اصول و معیارهای منظر تاریخی، مؤثر بر احیاء و توسعه‌ی گردشگری (نمونه‌ی موردی مطالعه و طراحی: کاخ قاجاری شهرستانک)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1387.
- 16- زهرا داود آبادی فراهانی/ بررسی اصول و معیارهای طراحی اکو پارک نمایشگاهی (نمونه موردی: دهکده گل محلات)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1386.
- 17- صبا خوشخویی/ تحلیلی پیرامون معیارهای طراحی معماری لبه‌ی ساحلی (مورد مطالعه و طراحی: حاشیه‌ی ساحلی بندر عباس)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1386.
- 18- فرنوش ظرفچی/ بررسی اصول و معیارها در بازنگری طراحی و پارک شهری (نمونه‌ی موردی: پارک نیاوران)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1387.
- 19- محمد شریف شهیدی/ پارک دارآباد (با تاکید بر اصول طراحی پایدار)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1387.
- 20- مهتاب زندیه و کیلی/ تحلیل معیارهای طراحی میان‌فضاهای سبز در بلند مرتبه‌ها (طراحی نمونه موردی: شهرک شهید محلاتی)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1387.
- 21- بهزاد وثیق/ بررسی تجلی جهان‌بینی ادیان و بینش‌های شرق دور در باغسازی کشورهای چین و ژاپن/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1387.
- 22- علی عزیز نژاد/ برداشت انتزاعی از بهشت در طراحی طبیعت بکر (نمونه موردی: دره‌ی دارآباد تهران)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1387.
- 23- مصطفی مصطفی‌زاده/ طراحی موزه‌ی باغ ایرانی بر اساس فرهنگ باغسازی در ایران/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1387.
- 24- آرام شاه‌منصوری/ بررسی و تبیین اصول و معیارهای طراحی باغ ایرانی بر اساس استعاره‌های فرهنگی (نمونه موردی: قسمتی از باغ گیاه‌شناسی ملی ایران)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1387.
- 25- امین رستنده/ تحلیل معیارهای طراحی منظر در حاشیه‌ی مسیل‌های درون‌شهری (مطالعه موردی: مسیل دره مراد بیگ همدان (الوسجرد)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1386.

- 26- معصومه سازنده/ تحلیل معیارهای طراحی منظر در بافت‌های روستایی کهن کوهپایه‌ای (مورد بررسی: روستای قلات در نزدیکی شیراز)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1387.
- 27- کاوه سمیعی/ بررسی تطبیقی مفاهیم فرهنگی در باغ ایرانی و ژاپنی (طرح باغ فرهنگ ایران و ژاپن)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1386.
- 28- میلاد پرتار/ تحلیل معیارهای طراحی منظر مجموعه گردشگری باغ سنگ رباط (باغ ملک)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1387.
- 29- سارا پور یوسف زاده/ اصول و معیارهای مرمت منظر در محوطه‌های تاریخی و طبیعی، نمونه موردی: بیستون کرمانشاه/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1388.
- 30- نسیم موحد/ تحلیل معیارهای طراحی پارک هنر با تاکید بر معماری منظر(مورد طراحی: پارک هنر در شهر هشتگرد فاز یک)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1387.
- 31- علی ظرافت انگیز/ بررسی ملاحظات فنی و اجرایی فضای سبز در ساختمان‌های بلند معماری سبز/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1387.
- 32- پریناز فروهر کلخوران/ بررسی طراحی اکو پارک گردشگری حوزه‌ی سد لتیان با تاکید بر ویژگی‌های بومی منطقه/ استاد راهنما: دکتر علی‌اکبر تقوایی / 1387.
- 33- زهره یوسفی/ بررسی ضرورت وجودی سبزه‌راه‌ها در منظر شهری، مورد طراحی: باغ دلگشای شیراز و محوطه‌های پیرامون/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1388.
- 34- پرهام بقایی/ ساماندهی و طراحی منظر سبز حاشیه‌ی بولوارهای درون شهری، نمونه موردی طراحی: پارک حاشیه‌ی سبز بولوار چمران شیراز/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1388.
- 35- احمد رضا کشتکار قلاتی/ مطالعه و طراحی بام سبز متناسب با شرایط بومی (مورد مطالعه: طراحی یک بام سبز در شهر تهران)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1388/.
- 36- هانیه اخوت/ باز طراحی پارک‌های شهری با استفاده از ارزیابی کیفی پارک‌ها (نمونه موردی: پارک لاله تهران)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1388.
- 37- مرتضی اسماعیلی/ بررسی نقش فرهنگی آب در شکل‌گیری فرم پارک‌های رودکناری، موضوع طراحی: پارک کنار زرینه رود (جغاتو) میان‌دوآب/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1385.
- 38- حسین سلیمانی/ اصول طراحی منظر کویری به منظور توسعه‌ی کویر گردی (نمونه موردی: روستای مصر)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1388.

- 39- فریال احمدی/ اصول و معیارهای طراحی منظر در محوطه‌های آبشارهای طبیعی (نمونه موردی: منطقه حفاظت شده آبشار مارگون فارس)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1388.
- 40- مهدی فاطمی/ طراحی منظر محور تفریحی گردشگری حد فاصل دو باغ تاریخی بیرجند (مورد مطالعه: باغ‌های اکبری و رحیم آباد)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1387.
- 41- رضا عبادی رجلی/ تحلیلی پیرامون معماری منظر باغ - کاخ‌های تاریخی تغییر کاربری یافته، نمونه موردی: زندان قصر تهران/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1387.
- 42- محمد زاهدی/ بررسی معیارهای طراحی در سواحل رودخانه‌ها، با هدف حفظ و احیاء آثار باستانی (مطالعه موردی: ساحل رودخانه دز شهرستان دزفول)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1386
- 43- احسان زمانی/ طراحی و ساماندهی منظر ساحلی رود کارون با تکیه بر مفاهیم تاریخی تمدن کهن خوزستان (حداصل پل سوم و پنجم اهواز، پارک تمدن شناسی خوزستان)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1389
- 44- زهرا هومهر/ بازنگری طراحی آب کنار شمال شرقی رودخانه خشک شیراز با تاکید بر توسعه ارتباط فضای سبز رودخانه و کاهش مخاطرات ترافیک سواره، نمونه موردی: رودخانه خشک شیراز/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا پور جعفر / 1389
- 45- محمد قدرت/ نشانه شناسی معماری، درآمدی بر شناخت پایه‌های کالبدی باغ ایرانی (طراحی باغ یادمان)/ استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری / 1388
- 46- آیلار کلوی/ طراحی نوار ساحلی با تاکید بر بوم‌گرایی (مطالعه موردی: ساحل بندر ترکمن)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1389
- 47- سارا علیمردانلو/ طراحی باغ آب با تاکید بر نقش استعاره‌ای آب در فرهنگ ایرانی (منطقه 22 شهرداری تهران)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1389
- 48- هدا کاملی/ طراحی بر اساس دیدگاه‌های جلال الدین محمد بلخی (مولوی) به طبیعت در اشعار مثنوی معنوی/ استاد راهنما: دکتر علی اکبر تقوایی / 1389
- 49- نسیم غلامی رستم/ طراحی پارک ساحلی با بهره‌گیری از دریا (منطقه ساحلی محمود آباد)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان / 1389
- 50- فرهاد شرفی/ بازآفرینی باغ طبیعت تهران (باغ ارباب مهدی) بر مبنای فرآیند طراحی باغ‌های ایرانی در دوره قاجاریه/ استاد راهنما: دکتر محمد جواد مهدوی‌نژاد / 1389

- 51- الهام صالح/ طراحی محیط و منظر بر مبنای اصل معاد (نمونه موردی: طراحی باغ آرامگاهی در شمال شرقی تهران)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان/ 1389
- 52- ماهن جاوید/ طراحی پارک چیدمان با تاکید بر مبانی منظر مدرن (خان سفید، ضلع جنوبی فرهنگسرای نیاوران)/ استاد راهنما: دکتر محمد رضا بمانیان/ 1389

پایان نامه های رشته معماری منظر (دانشگاه تهران)

ردیف	عنوان	دانشجو	استاد راهنما	تاریخ
1	تفرجگاه خواجه نظر	میثم خلیل پور	دکتر سید امیر منصورى	1386
2	باز زنده سازی و احیاء مجموعه تخت سلیمان	فرزاد اعظم لطفی	دکتر سید امیر منصورى	1386
3	پارک بانوان	ندا تقی زاده افشاری	دکتر علی اصغر ادیبی	1386
4	احیاء و ساماندهی بقعه تاریخی زرسازان	رسول قدوسی	دکتر احمد علی فرزین	1386
5	مجموعه اقامتی تفریحی سد مشمگیر	فرنوش چنگیزی	دکتر احمد علی فرزین	1386
6	گذر نظر منظر تاریخی در محدوده باغ نظر شیراز	پرستو عشرتی	دکتر سید امیر منصورى	1386
7	اتاق ذهن	پوریا نیکپور	دکتر احمد علی فرزین	1386
8	حیاط مدرسه	زهرا زمانی	دکتر احمد علی فرزین	1387
9	بهسرای حاشیه رود کرج در مجاورت پل تاریخی	صدف طلائی	دکتر احمد علی فرزین	1387
10	دهکده گردشگری انشان	حسام دادخواه	دکتر احمد علی فرزین	1387
11	طراحی محور گردشگری ده ونک	فرنوش پور صفری	دکتر احمد علی فرزین	1387
12	باغ مزار سهراب	فاطمه ساغرچی	دکتر سید امیر منصورى	1387
13	پیاده راه حرم (طراحی منظر خیابان شمالی حرم حضرت عبدالعظیم)	علی آشوری	دکتر سید امیر منصورى	1387
14	ساماندهی و طراحی منطقه باغچاله	ساناز نوش آفرین	دکتر سید امیر منصورى	1388
15	دهکده ایرانی	شهاب نظری	دکتر حشمت الله متدین	1388
16	طراحی منظر بلوار شهید صیاد شیرازی گرگان	سحرالسادات سینی بالاجاده	دکتر محمد مهدی محمودی	1388

1388	دکتر محمد مهدي محمودی	سوده بانگیان	بررسی و طراحی منظر فضاهای زیرپل	17
1388	دکتر محمد مهدي محمودی	امیرطهماسبی	بازشناسی منظر خیابان	18
1388	دکتر محمد مهدي محمودی	مریم افشاری کیا	ساماندهی مجموعه باغ های شیراز	19
1388	دکتر سید امیر منصوری	محمدحسن عسگر زاده	طراحی منظر شهری محله عودلاجان با رویکرد پایداری اجتماعی	20
1389	دکتر احمد علی فرزین	ندا روح نیا	طراحی باغ کودک	21
1389	دکتر سید امیر منصوری	آیه آذر باشی	طراحی فضای برکه ای حاشیه چمران	22
1389	دکتر سید امیر منصوری	بهار مجتهدی	طراحی معماری منظر رود دره چای کنار تبریز	23
1389	دکتر سید امیر منصوری	آیدا آل هاشم	بازیابی منظر پایدار شهر تهران با تکیه بر رود دره های تهران (نمونه موردی رود دره فرحزاد)	24
1389	دکتر حشمت الله متدین	محمد رضوان	ساماندهی فضاهای جمعی در شهرک اکباتان	25
1389	دکتر احمد علی فرزین	عبدالله خیری	طراحی و ساماندهی پیاده راه بام تهران	26
1389	دکتر سید امیر منصوری	پژمان رئیسیان	طراحی منظر راه بزرگراه یادگار امام	27
1389	دکتر سید امیر منصوری	سمانه یار احمدی	باز آفرینی منظر روستائی ده جماران	28
1389	دکتر احمد علی فرزین	کیانوش حسینی	طراحی تفرجگاه شمیرانی با محوریت امامزاده قاسم	29
1389	دکتر احمد علی فرزین	شهرزادخادمی	دهکده گردشگری قلات شیراز	30
1389	دکتر احمد علی فرزین	خالقی	طراحی دهکده تفرجگاهی روستای طرقرود	31
1389	دکتر علی اصغر ادیبی	مرجانہ زندی	باز آفرینی منظر رود دره دارآباد	32
1389	دکتر سید امیر منصوری	مژده سادات مهدوی مقدم	طراحی بدنه بزرگراه امام علی	33

1389	دکتر سید امیر منصوری	مائده یزدانی رستم	ساماندهی و بهسازی مجموعه چند عملکردی زیارتی-تفرجگاهی امامزاده عینلی و زینلی	34
1389	دکتر سید امیر منصوری	امیر حیدری	منظر متروی خیابان ولی عصر بارویکرد توسعه پایدار حمل و نقل کلان شهر تهران	35
1389	دکتر سید امیر منصوری	مونا مسعود لواسانی	ساماندهی منظر فضاهای باز شهر تهران با رویکرد پایداری اجتماعی	36
1389	دکتر علی اصغر ادیبی	همایون نجاتی	طراحی منظر محدوده تاریخی- فرهنگی تهران	37
1389	دکتر حشمت الله متدین	حسن سلطانپور	باغ موزه فرهنگ سواحل نور	38
1389	دکتر حشمت الله متدین	مهرانه رعیتی	طراحی و ساماندهی محدوده چشمه علی شهر ری	39
1389	دکتر حشمت الله متدین	فاطمه زارع	طراحی مجموعه تفرجگاهی در حاشیه غربی اتوبان یادگار امام	40
1389	دکتر احمد علی فرزین	سارا بهره مند	منظر مجازی کنار تالاب انزلی	41
1389	دکتر علی اصغر ادیبی	صنم صالح زاده	طراحی احیای منظر شهری خیابان لاله زار	42
1390	دکتر علی اصغر ادیبی	لادن صادقیان	میراث جهانی ارگ بم و منظر فرهنگی آن	43
1390	دکتر حشمت الله متدین	نرگس آقابزرگ	طراحی سایت و فضای سبز سایت پایانه ای اتوبوسرانی شهری شرق تهران	44
1390	دکتر سید امیر منصوری	سارا شعبانپان	طرح ساماندهی باغ ایرانی و پیاده راه بلوار امام در رامسر	45
1390	دکتر سید امیر منصوری	سید امید کیمیائی	تعریف دروازه ورودی به شهر تهران از سمت اتوبان کرج	46
1390	دکتر سید امیر منصوری	آرش غفاری	معماری منظر فرودگاه دوشان تپه	47

ضمیمه شماره 3 (پرسش نامه رساله)

شهروند محترم منطقه 12 :

با سلام

از آنجائی که منطقه 12 تهران جزو بخش تاریخی و هسته اصلی شکل گیری تهران به شمار می آید لذا از جنابعالی تقاضا داریم تا با دقت پرسش های زیر را مطالعه نمائید و به سئولات زیر پاسخ دهید تا ما بدانیم چه ارزش هائی برای حفظ و نگهداری و توسعه الگوی ساخت بومی در این منطقه وجود دارد که از نظر شما شهروند محترم واجد ارزش می باشد .

1- به نظر شما منطقه 12 تهران چه ویژگی دارد که آن را با سایر مناطق متفاوت ساخته است؟

ویژگی اول : ..... ویژگی دوم : ..... ویژگی سوم : .....

2- سه محله از منطقه 12 را به ترتیب اولویت نام ببرید که دارای ارزش های معماری و شهر سازی باشند .

محله اول : ..... محله دوم : ..... محله سوم : .....

این محلات دارای چه مشخصاتی هستند که شما آنها را دارای ارزش می دانید ؟

1- ..... 2- ..... 3- .....

3- به نظر شما ارزش مندترین بناهای واقع در منطقه 12 تهران به ترتیب اولویت کدام هستند؟

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

این بناها دارای چه مشخصاتی هستند که شما آنها را از بقیه مهم تر می دانید ؟

1- ..... 2- ..... 3- .....

4- به نظر شما با ارزش ترین گذرها یا معابر موجود در منطقه 12 تهران کدام هستند؟

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

این گذرها یا معابر دارای چه مشخصاتی هستند که شما آنها را از بقیه مهم تر می دانید ؟

..... 1- ..... 2- ..... 3- .....

5- به نظر شما بهتر است برای طراحی نماهای ساختمان ، خیابان ها و کوچه ها و نیز محلات منطقه 12 از کدام الگوهای موجود استفاده کرد؟

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

آیا تاکنون اقدامی توسط شهرداری ، میراث فرهنگی یا وزارت شهرسازی صورت گرفته؟ بله خیر چه اقدامی؟

6- به نظر شما مهم ترین فعالیت های منطقه 12 کدامند؟ (مثلا آموزشی ، تجاری ، اداری ، سیاسی ، فرهنگی و غیره با ذکر نام)

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

7- هرگاه یک نفر از شما بخواهد که چند مکان را در منطقه 12 برای بازدید به او معرفی کنید کجا را به او معرفی خواهید کرد؟

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

8- به نظر شما بیشتر ساکنین منطقه 12 را چه گروه های اجتماعی تشکیل داده اند؟ (مثلا : بازاریان ، فرهنگیان و غیره)

گروه اول : ..... گروه دوم : ..... گروه سوم : .....

این گروه ها تا چه حد در ساخت بناها ، محلات و غیره در منطقه تاثیر گذار بوده اند؟

9- به نظر شما کدام مکان (ساختمان ، معبر و خیابان و محله غیره) در منطقه 12 وجود دارند که بدون توجه به هویت منطقه 12 ساخته شده اند؟

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

چه تفاوت هایی در این مکان ها با ساختمان های قدیمی منطقه 12 می بینید؟

تفاوت اول : ..... تفاوت دوم : ..... تفاوت سوم : .....

10- به نظر شما چه مکان هائی در این منطقه هستند که ارزش بین المللی یا ملی دارند؟ بترتیب اولویت نام ببرید.

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

11- کدامیک از مکان های موجود در این منطقه فقط برای مردم محلی ارزش دارند؟ و کمتر کسی در خارج از این

منطقه آنها را می شناسد؟

اولویت اول : ..... اولویت دوم : ..... اولویت سوم : .....

12- آیا منطقه 12 تهران ساکنین مذهبی دارد؟ بله خیر یا مردم سایر نقاط تهران این منطقه را مذهبی می دانند؟

بله خیر اگر جواب مثبت است چه مکان هایی وجود دارد که حاکی از مذهبی بودن این منطقه است؟

مکان اول : ..... مکان دوم : ..... مکان سوم : .....

.....

ضمیمه شماره 4: جدول فهرست ابنیه تاریخی منطقه (میراث فرهنگی تهران، 1380)

نام اثر	شماره ثبت	تاریخ ثبت	قدمت اثر	نشانی فعلی اثر
امامزاده سیدنصرالدین	2683	1379/3/17	صفویه - قاجاریه	ضلع غربی خیابان خیام بین 15 خرداد و میدان محمدیه
بنای مجلس شورای ملی	1605	1357/02/26		میدان بهارستان
تیمچه اکبریان	13601	1385/7/8		عودلاجان میانی - کوچه عودلاجان
حسینیه آقاسید هاشم	2268	1377/12/03	قاجاریه	شمال خیابان جمهوری
ساختمان دکتر سیاوش شقاقی - موزه نقاشی پشت شیشه	2322	1378/01/23	اواخر قاجار	خیابان - سعدی - خیابان قائدی
عمارت امام جمعه	1772	1375/9/12	قاجاریه	خیابان ناصر خسرو - کوچه امام جمعه
عمارت کوشک	1834	1378/5/23	اواخر قاجاریه، معاصر	میدان فردوسی - خیابان فردوسی - خیابان کوشک
عمارت مسعودیه	2190	1377/10/27	قاجار	میدان بهارستان - خیابان اکباتان - تقاطع خیابان ملت
عمارت مشیرالوله	1899	1376/05/11	قاجاریه	حد فاصل خیابان جمهوری - منوچهری - لاله زار - فردوسی
کافه و هتل نادری	10446	1382/07/01	پهلوی اول	خیابان جمهوری - نرسیده به چهارراه استانبول
مجموعه ارگ	2443	1378/08/18	قاجار	خیابان 15 خرداد - کوچه تکیه دولت
مجموعه ارگ تاریخی تهران	10000	1372		خیابان امام خمینی -
ساختمان دادگستری تهران	14614	1372		خیابان پانزده خرداد - سبزه میدان
سردر قورخانه	1912	1376/5/11	قاجاریه	خیابان امام خمینی ره - ابتدای خیابان خیام
مدرسه دارالفنون	1748	1375/06/11	اواخر قاجار	ابتدای خیابان ناصر خسرو
عمارت تخت مرمو کاخ گلستان	416	1334/11/11	قرن 12 و 13 ه.ش	میدان پانزده خرداد
مجموعه میدان مشق	2130	1382	قاجاریه	خیابان جمهوری
باشگاه بانک ملی	1349	1355/10/06	قاجاریه	خیابان فردوسی
برج آب بانک ملی	1911	1376/05/11	قاجاریه	خیابان فردوسی - محوطه بانک ملی
ساختمان اداره پست	3500	1379/11/25	پهلوی اول	خیابان امام خمینی - مقابل خیابان خیام
سردرباغ ملی	1968	1376/02/02	اواخر قاجار	خیابان امام خمینی - خیابان ملل متحد
کلیسای پطروس مقدس	2684	1379/03/17	قاجاریه	خیابان امام خمینی - خیابان سی تیر

نام اثر	شماره ثبت	تاریخ ثبت	قدمت اثر	نشانی فعلی اثر
مجموعه بانک ملی	2130	1382	قاجاریه	خیابان جمهوری
موزه آبگینه و سفالینه	2014	1377/02/19	قاجاریه	خیابان سی تیر جنب کوچه نوبهار
هنرستان دختران	13736	1385/7/18	قاجاریه	خیابان فردوسی - خیابان سرهنگ سخایی
مدرسه خان مروی	412	1334/11/11	قرن 13 هجری	خیابان ناصر خسرو - کوچه مروی
مدرسه سپهسالار قدیم	411	1334/11/11	قرن سیزدهم هجری	خیابان ناصر خسرو - کوچه مروی
مدرسه و کلیسای ژاندارک	2928	1379/09/20	اوایل پهلوی	حد فاصل خیابان جمهوری - منوچهری - لاله زار
مسجد حاج رجبعلی	414	1334/11/11	قرن سیزدهم هجری	محله درخونگاه سنگلج - محله گلوبندک
مسجد مجدالدوله	1939	1376/10/1	قاجاریه	خیابان امام خمینی - نرسیده به میدان حسن آباد
منزل شهید رجایی	1832	1375/11/24	معاصر	خیابان مجاهدین اسلام - کوچه شهید اجانلو
منزل قوام السلطنه (و ثوق)	2024	1377/03/06	قاجاریه	خیابان امیر کبیر شرقی - خیابان جاویدی - پلاک 18
موزه ایران باستان و کتابخانه	1765	1375/08/26	معاصر	خیابان امام خمینی - خیابان سی تیر
ملک موسوم به پروین اعتصامی	14619			خیابان مصطفی خمینی - ک کمیلی - پلاک 21
آب انبار و مسجد آقامحمود - حکیم	1635	1363/06/25		خیابان 15 خرداد - خیابان پامنار - ابتدای کوچه مروی - بخش شرقی مسجد معیرالملک
امام زاده یحیی	11196	1383/07/25	پهلوی اول	خیابان ری - کوچه امامزاده یحیی
بازارچه قوام الدله	10840	1382/11/02		شرق میدان وحدت اسلامی
باغ نگارستان - دانشگاه علوم اجتماعی	2082	1377/05/11	قاجاریه	ضلع شمالی میدان بهارستان - جنب سازمان برنامه
باغ و سفارت انگلیس	2280	1378/01/09	قاجار	گوشه شمال غربی تقاطع خیابان فردوسی و جمهوری
بقعه سرقبر آقا	927	1351/05/28	قاجاریه	خیابان صاحب جمع
بنای سفارت دانمارک	7441	1381/11/12	قاجار	خیابان لاله زار
بنای معبد آدریان	7442	1381/11/12	قاجاریه	بالا تر از خیابان جمهوری - خیابان میرزا کوچک خان
بنیاد شهید دکتر بهشتی	10867	1382/11/02		خیابان مجاهدین اسلام - بین کوچه مجاهد و کوچه نورایی
تاتر پارس	10402	1382/07/01	پهلوی اول	خیابان لاله زار - پائین تر از کوچه اتحادیه
تاتر نصر	6529	1381/07/07	اواخر قاجار	غرب خیابان لاله زار - روبروی کوچه بوشهری
جامعه معلولین ایران	10864	1382/11/02		خیابان مجاهدین اسلام - تقاطع خیابان ابن سینا
حمام پامنار	13354	1384/05/22		غرب خیابان پامنار - 200 متر شمال مسجد پامنار
حمام قبله (حمام خانم)	10411	1382/07/01	صفویه	خیابان 15 خرداد به طرف پل آهنگ - بازارچه نایب السلطنه

نام اثر	ثبت	تاریخ ثبت	قدمت	نشانی فعلی اثر
خانه فرهنگی نوفل لوشاتو - تالار فرهنگ	11202	1383/07/25		خیابان حافظ - خیابان نوفل لوشاتو - نیش کوچه شهید محمد بیک
خانه کوچه کامران صالح	648			خیابان سی تیر - کوچه کامران صالح
خانه لشگر نویسی	12781	1384/05/19		خیابان پامنار کوچه شهید صوفیانی
خانه مددچی - شهرداری ناحیه 1	10854	1382/11/02		خیابان ظهیرالاسلام نرسیده به خیابان برادران قائدی (هدایت
خانه مسکونی آقای دولو	10866	1382/11/02		خیابان مجاهدین اسلام - خیابان شهید غلامرضا مسعود استنکافی
خانه مهربان	13390	1384/05/25		خیابان امیرکبیر - کوچه شهید جاویدی - روبروی خانه تاریخی قوام الدوله
خانه مومنان اطباء	3104	1379/11/27	قاجاریه	خیابان پامنار - کوچه نوری زاده
خانه نصیر الدوله (آصفی)	10847	1382/11/02		خیابان امیرکبیر - کوچه شهید جاویدی (کوچه میرزا محمود وزیر)
خانه نصیر الدوله (آصفی) اتاق آئینه	11243	1383/09/07		خیابان امیر کبیر - خیابان امامزاده یحیی - کوچه شهید هداوند
خانه هدایت	2491	1378/08/26	اواخر قاجار	خیابان سعدی - خیابان شهید تقوی - جنب بیمارستان امیر
ساختمان اداره مرکزی سیمان	13391	1384/05/25		میدان فردوسی - خیابان شهید تقوی - (کوشک) - بن بست انوشیروانی
ساختمان آموزش کودکان استثنایی	12217	1384/04/30		خیابان جمهوری اسلامی - خیابان صف
ساختمان بانک شاهی	7440	1381/11/12	قاجاریه	ضلع شرقی میدان امام خمینی
ساختمان روزنامه اطلاعات - دفتر اولیه روزنامه اطلاع	13388	1384/05/25		خیابان خیام - بعد از خیابان فیاض بخش
ساختمان روغن نباتی جهان - معاونت فنی و برنامه ریزی	11199	1383/07/25	پهلوی اول	خیابان وحدت اسلامی - تقاطع خیابان 15 خرداد
مسجد ومدرسه خازن الملک	11207	1383/07/25	قاجاریه	بازار - کوچه سیدولی
منار محله پامنار	410	1334/11/11	قرن 13هـ	محله پامنار - خیابان پامنار
میدان حسن آباد	1977	1377/01/16	قاجاریه	محل تقاطع خیابان حافظ از شمال به جنوب و خیابان امام خمینی
نمای بدنه میدان مخبرالدوله	14618			میدان مخبرالدوله - تقاطع خیابان جمهوری و خیابان سعدی
ورزشگاه شهید فهمیده	11213	1383/07/25	پهلوی دوم	خیابان وحدت اسلامی - خیابان شهید فیاض بخش
خانه جلال الدین تهرانی	4568	1380/10/11		ضلع غربی خیابان ری، نرسیده به سه راه امین حضور

نام اثر	ثبت	تاریخ ثبت	قدمت اثر	نشانی فعلی اثر
ساختمان سابق کلانتری بازار آهنگران	4745	1380/11/23	قاجاریه	خیابان پانزده خرداد - کوچه بازار آهنگران - کوچه کلانتری
سرای میزانی	3971	1380/07/10	پهلوی	شمال غرب میدان محمدیه
سقاخانه کوچه امامزاده یحیی	14669			چهارراه سیروس - کوچه صاحب دیوان - کوچه امامزاده یحیی
سقاخانه گذر قلی	2691	1379/03/17	قاجاریه	خیابان خیام - محله سنگلج - گذر قلی نبش سه راه بازارچه
عمارت دبیرستان فیروزبهرام	2494	1378/08/26	پهلوی اول	خیابان میرزا کوچک خان از جنوب ب ه خیابان جمهوری
عمارت قدیمی کوچه نظامیه	11244	1383/09/07		میدان بهارستان - کوچه نظامیه - کوچه شهید حسن اصالت
عمارت کاظمی	3030	1379/11/03	قاجاریه	خیابان 15 خرداد - کوچه امامزاده یحیی - کوچه ابولقاسم
عمارت کوشک فخرالدوله - مدرسه روشنگر	2492	1378/08/26	قاجاریه	خیابان بهارستان - خیابان قائن - کوچه پارک امین الدوله
عمارت مستوفی الممالک	1505	1356/02/02	قاجاریه	گذر مستوفی تهران
کاروانسرای خانان	10418	1382/07/01	قاجاریه	خیابان مصطفی خمینی - شمال میدان امین السطان - جنب کوچه کریمی
کلیسای حضرت مریم	7237	1381/11/12	م 1938	بالا تر از خیابان جمهوری - خیابان میرزا کوچک خان
کلیسای سورپ گورک	1621	1357/04/19	قاجار	خیابان وحدت اسلامی - بازارچه قوام الوله
کلیسای طاطاوس	2500	1378/08/26	قاجاریه	خیابان مولوی - بازار حضرتی - کوچه ارامنه
گراند هتل	6528	1381/07/07	قاجار	غرب خیابان لاله زار - روبروی کوچه بوشهری
گرمابه معیر	14608			خیابان خیام - کوچه آب انبار
خانه تاریخی حاجب الدوله کوچه هفت تن	10414	1382/07/01	قاجاریه	امتداد جنوبی چهارسوق بزرگ - راسته بازارمسگرها
امامزاده زید	259	1315/03/30	902ه	محله - انتهای جنوبی خیاطها
مجموعه بازار تهران	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	محدود به خیابان پانزده خرداد - خیابان مصطفی خمینی - خیابان شوش
چهارسوق بزرگ	1541	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	بازار بزرگ - بازار چهل تن
موزه و کتابخانه ملک	1940	1376/09/06		خیابان 15 خرداد ضلع شمالی بازار
نام اثر	ثبت	تاریخ ثبت	قدمت	نشانی فعلی اثر
مسجد سید عزیزالله	415	1334/11/11	قرن 13ه	بازار تهران - غرب چهار سوق بزرگ
مسجد ملک النجار	14612	1356/08/02		بازار تهران - بازار عباس آباد - اول حمام چال
مسجدجامع تهران	1793	1375/09/19	قاجاریه	بازار تهران - شرق مسجد امام خمینی

بازار بزرگ تهران - بازار سید اسماعیل	قرن 9 و 13 هجری	1334/11/11	409	بقعه سید اسماعیل
خیابان پانزده خرداد - سبزه میدان - بازار کفاشها	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	تیمچه مهدیه
بین خیابان مصطفی خمینی و مولوی جنوب امامزاده اسماعیل بازار سید اسماعیل	قاجاریه	1376/05/11	1910	مدرسه فیلسوف الدوله
خیابان خیام بازار پاچنار	قرن 13 ه	1334/11/11	413	مدرسه و مسجد شیخ عبدالحسین
بالتر از میدان محمدیه - خیابان خیام - کوچه دروازه نو	قاجاریه	1354/06/15	1096	دروازه قدیمی محمدیه
خیابان پانزده خرداد - انتهای بازار بزرگ - نرسیده به چهارسوق	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای رشتیها
خیابان خیام - کوچه مزیتی - ابتدای بازار عباس آباد		1356/08/02	14617	سرای وهابیه
محدود به خیابان پانزده خرداد ، مصطفی خمینی و خیابان شوش	سال 1224 ه.ق	1363/07/01	1667	مسجد امام خمینی
محله عودلاجان - باغ پسته بک	قاجاریه	1377/03/06	2018	مدرسه و مسجد میرزا ابوالحسن معمار باشی
بازار تهران - جنوب خیابان 15 خرداد - بازار مسجد جامع	زندیه	1377/03/30	2037	مدرسه محمدیه
خیابان ایران - خیابان احمدی - نبش کوچه مسجد		1383/12/24	11463	مسجد معزالدوله
نظامیه - خیابان مصطفی خمینی - چهارراه نخست		1315/03/30	260	مسجد سپهسالار - مدرسه عالی مطهری
خیابان ابن سینا - نبش خیابان شهید مشکی	پهلوی دوم	1383/07/25	11205	مسجد فخر
خانی آباد - خیابان تختی - نبش کوچه شهید بهرام پهلوان حسن	قاجاریه	1375/08/26	1760	مسجد قندی
نشانی فعلی اثر	قدمت اثر	تاریخ ثبت	ثبت	نام اثر
خیابان ناصر خسرو - کوچه ناظم الطباء	قاجاریه	1383/07/25	11210	مسجد نظام الدوله
خیابان 15 خرداد - ضلع شرقی میدان 15 خرداد			1372	کلانتری میدان 15 خرداد
خیابان مصطفی خمینی - کوچه شهید موسوی - بازارچه گذرباشی			14611	مسجد همت

خیابان خیام - کوچه مهدویان اهری - بخش شمالی مسجد معیرالممالک	قاجاریه	1379/03/17	2687	مسجد و مدرسه و آب انبار معیر
خیابان مصطفی خمینی - نرسیده به چهارراه سیروس	قاجاریه	1383/07/25	11209	مسجد و مدرسه حاج قنبر علی خان
خیابان 15 خرداد - بین چهارراه گلوبندک			1372	مجتمع قضایی ویژه
حدفاصل خیابان امام خمینی خیابان 15 خرداد			1372	وزارت اقتصاد و دارایی
خیابان 15 خرداد - بازار مسجد جامع چهارسوق	زندیه - قاجاریه	1356/08/02		تیمچه امین القدس
خیابان پانزده خرداد - نرسیده به سبزه میدان	زندیه - قاجاریه	1356/08/02		مسجد سید ولی
خیابان 15 خرداد - بازار کفاشها	زندیه - قاجاریه	1356/08/02		سرای امیر
خیابان 15 خرداد - بازار بزرگ - نرسیده به امامزاده زید	زندیه - قاجاریه	1356/08/02		سرای توکل
انتهای بازار کفاشها - انتهای کوچه کبابیها				سرای روحانی نو
انتهای بازار کفاشها - کوچه کبابیها				سرای کهنه (روحانی قدیم)
خیابان 15 خرداد - سبزه میدان - بازار کفاشها	زندیه - قاجاریه	1356/08/02		تیمچه حاجبالدوله

نام اثر	ثبت	تاریخ ثبت	قدمت	نشانی فعلی اثر
دالان دراز	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	بازار آهنگرها - کوچه غریبان
سرای جمهوری	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان 15 خرداد - بازار مسجد جامع - چهار سوق بزرگ
سرای چهار بازار	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان 15 خرداد - چهار سوق بزرگ - بازار مسگرها
سرای حاج زمان	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان 15 خرداد - چهار سوق بزرگ - ابتدای بازار چهار سوق
آب انبار بازار پاچنار	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان خیام - بازار پاچنار - بعد از کوچه سید ولی
آب انبار سید اسماعیل	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان مصطفی خمینی نرسیده به کوچه سید اسماعیل یکم
تیمچه قیصریه	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان پانزده خرداد - بازار مسجد جامع - چهارسوق بزرگ
تیمچه ملا علی کنی	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان پانزده خرداد - بازار چهارسوق بزرگ - بازار زید
مسجد میرزا موسی	11198	1383/07/25	قاجاریه	خیابان ناصر خسرو - خیابان 15 خرداد - کوچه پله نوروزخان
سرای حاج حسن	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان 15 خرداد - بازار چهار سوق
سرای خدایی	1540	1356/08/02	زندیه - قاجاریه	خیابان 15 خرداد - بازار چهار سوق - نرسیده به مسجد عزیرالله

بازار تهران - ضلع جنوبی بازار چهل تن	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای خوانساریها
بازار تهران - اول بازار نجارها	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای شیخ هادی
15 خرداد - بازار مسجد جامع - چهار سوق بزرگ	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای عبدالوهاب
انتهای بازار آهنگرها - روبروی کوچه غریبان	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای قزوینیها
بازار تهران - اول بازار نجارها - تقاطع بازار چهل تن	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای گردن کج
15 خرداد - بازار چهار سوق	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای مشیر خلوت
بازار چهل تن - نرسیده به سه راه آهنگرها	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای نادعلی
بازار آهنگرها - کوچه کلانتری	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای نواب
بازار چهل تن - نرسیده به سه راه آهنگرها	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	سرای یزدیها
خیابان 15 خرداد - شمال مسجد امام خمینی	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	مدرسه صدر
خیابان 15 خرداد - بازار کفاشها	زندیه - قاجاریه	1356/08/02	1540	هنرستان حافظ
خیابان امام خمینی - انتها خیابان ملل متحد	قاجاریه	1382	2130	باشگاه افسران
خیابان فردوسی - نرسیده به خیابان کوشک مصری	قاجاریه	1382	2130	چاپخانه اتحاد
خیابان امام خمینی - خیابان سی تیر		1382	14613	ساختمان ستاد ارتش
میدان امام خمینی - خیابان فردوسی	قاجاریه	1382	2130	بانک مسکن شعبه مرکزی
خیابان جمهوری - بعد از سی تیر - کوچه مهر	قاجاریه	1382	2130	خانه آبکار
خیابان امام خمینی - خیابان غلامحسین یارجانی	پهلوی اول	1382/05/07	9262	زندان توحید
خیابان امام خمینی - انتهای خیابان ملل	قاجاریه	1382	2130	ساختمان شماره 1 امور خارجه

خیابان امام خمینی - تقاطع خیابان ملل	قاجاریه	1382	2130	ساختمان شماره 3 امور خارجه
خیابان فردوسی - نبش کوچه بانک	قاجاریه	1382	2130	فروشگاه فردوسی
خیابان امام خمینی - پشت سردر باغ ملی	قاجاریه	1382	2130	کاخ شهبانی
خیابان امام خمینی - خیابان ملل	قاجاریه	1382	2130	موزه ملک

حدفاصل خیابان جمهوری ، خیابان امام خمینی	قاجاریه	1382	2130	نمایشگاه سیزده آبان
خیابان 15 خرداد - خیابان پامنار - سه راه دانگی				مدرسه دانگی
خیابان ایران - تقاطع خیابان مجاهدین اسلام				مدرسه شهید اندرزگو
خیابان جمهوری - خیابان میرزا کوچک خان				مدرسه کوشش آرامنه
خیابان امیرکبیر شرقی - بن خیابان پامنار و خیابان ملت				مسافر خانه امیرکبیر
خیابان 15 خرداد - نرسیده به چهارراه سیروس - کوچه شهید غفاری				مسجد بهبهانی
خیابان وحدت اسلامی - خیابان بهشت - کوچه شیخ فضل الله نوری				مسجد شیخ فضل الله نوری
میدان ابوعلی سینا - کوچه شهید مشکی - نبش خیابان دوازدهم				مسجد فخرالدوله
خیابان خراسان - خیابان لرزاده - نبش خیابان کاظمی				مسجد لر زاده
میدان محمدیه - خیابان خیام جنوبی - کوچه باغ انگوری				مسجد مرندی های مقیم مرکز (حجتیه)
خیابان خیام - کوچه مستوفی الممالک				مسجد مستوفی الممالک
خیابان جمهوری - نرسیده به چهارراه مخبرالدوله				مسجد هدایت

دنباله ضمیمه شماره 4 بناهای شاخص منطقه 12 که دارای ارزش هستند(شهرداری بافت تاریخی تهران)

نام اثر	قدمت	نشانی فعلی اثر
بیمارستان سینا		خیابان امام خمینی - بعد از خیابان سی تیر
خانه فرهنگ محله دردار		خیابان ری - کوچه دردار شرقی - کوچه اعتماد
بازارچه نایب		خیابان ری - پایین تر از خیابان 15 خرداد - کوچه علی اصغر آل آقا
باغ سفارت روسیه		خیابان پامنار - تقاطع خیابان امیر کبیر
بانک سپه شعبه مرکزی	قاجاریه	میدان امام خمینی - ابتدای خیابان امام خمینی
بقعه هفت دختران		خیابان مصطفی خمینی - روبروی پمپ بنزین
بنیاد فرهنگی چمران		خیابان پانزده خرداد - کوچه سرپولک - کوچه بشیری
بیمارستان رازی		خیابان وحدت اسلامی - بعد از میدان وحدت اسلامی
بیمارستان زنان(پلی کلینیک اشرفی اصفهانی)		خیابان انقلاب - پیچ شمیران
بیمارستان سینا		خیابان امام خمینی - بعد از خیابان سی تیر
پارک شهر		حد فاصل خیابان های خیامف فیاض بخش و وحدت
تالار سنگلج		خیابان وحدت اسلامی - ابتدای خیابان بهشت
تیمچه صدر اعظم		خیابان 15 خرداد - ابتدای خیابان ناصر خسرو
حمام همت یار		خیابان وحدت اسلامی - کوچه فرزین - نبش کوچه توفیقی
خانقاه صفی علیشاه		خیابان انقلاب - خیابان صفی علیشاه - نبش کوچه حمیدرضامصباح
خانه آیت الله بهبهانی		خیابان 15 خرداد - نرسیده به چهارراه سیروس - کوچه بهبهانی
خانه تاریخی پامنار		خیابان 15 خرداد - خیابان پامنار - کوچه صوفیانی
خانه خیابان سپهسالار		خیابان جمهوری - خیابان صف (سپهسالار)

خیابان جمهوری - خیابان صف (سپهسالار) - نبش کوچه بخارا		خانه خیابان صف
خیابان امیر کبیر غربی - نرسیده به سعدی - کوچه بهنام		خانه دکتر تفضلی
خیابان امیر کبیر غربی - کوچه سراج الملک		خانه سراج الملک
خ-فردوسی - خ- تقوی - خ انوشیروانی - کوچه خسروشاهی		خانه عامری
خیابان پامنار کوچه شهید صوفیانی		خانه فرمانفرما
خیابان ری - خانه فرهنگ امامزاده یحیی - خیابان آبشار غربی		خانه فرهنگ امامزاده یحیی
خیابان امیر کبیر - خیابان چهارراه سرچشمه - کوچه قوام حضور		خانه فرهنگ سرچشمه - قرائت خانه
خیابان ناصر خسرو - کوچه خدابنده لو - کوچه شهید کمالی		خانه محله ناصر خسرو
خیابان - وحدت اسلامی - روبروی اداره آگاهی - پلاک 273		خانه نیمه مخروبه
خیابان حافظ - چهارراه شهریار - خیابان غزالی - نبش کوچه فرسی		خلیفه گری آرامنه کاتولیک
خیابان 15 خرداد - بازار بزرگ - بازار زید - روبروی بازار خیاطها	زندیه، قاجاریه	دالان ملک
خیابان اکباتان - حد فاصل خیابانهای سعدی و ملت		ساختمان جیب
خیابان مصطفی خمینی - ساختمان نخشب		ساختمان چاپخانه قدیمی مجلس
خیابان سعدی - پایین تر از چهارراه استقلال		ساختمان سینگر
خیابان فردوسی - روبروی خیابان نوفل لوشاتو		ساختمان فرش ایران
خیابان حافظ - خیابان نوفل لوشاتو - نبش کوچه گوهرشاد		ساختمان گوهر شاد
خیابان انقلاب - میدان فردوسی - ضلع جنوب غربی		ساختمان لوان تور
خیابان فردوسی - خیابان تقوی - کوچه مهنا		ساختمان مهنا
خیابان وحدت اسلامی - خیابان فیاض بخش - نبش کوچه سلطانی		سازمان بهزیستی کشور
محدود به خیابان پانزده خرداد ، مصطفی خمینی و شوش	زندیه، قاجاریه	سرای روغنی (دروازه محمدیه)
میدان محمدیه - محل برخورد با خیابان مولوی		سرای مسیح تهرانی
خیابان فردوسی - نبش کوچه برلن		سفارت آلمان
خیابان فردوسی - چهارراه استانبول		سفارت ترکیه
خیابان فردوسی - خیابان نوفل لوشاتو		سفارت روسیه

خیابان ابن سینا - خیابان شهید مشکی (فخرآباد)		سفارت رومانی
خیابان جمهوری - خیابان ظهیرالاسلام		سقاخانه آینه
خیابان مصطفی خمینی نرسیده به خیابان امیر کبیر		سقاخانه سرچشمه
خیابان لاله‌زار - بعد از کوچه اتحادیه - جنب پارکینگ البرز سینما لاله		سینما رکس
خیابان خیام - خیابان بهشت - نبش شیخ فضل‌الله نوری		شهرداری تهران
میدان حسن‌آباد - خیابان وحدت اسلامی		شهرداری منطقه 12
خیابان شهید قائدی (هدایت) - چهارراه ولی آباد		عمارت چهارراه ولی‌آباد
خیابان جمهوری - تقاطع لاله‌زار - جبهه شمال شرقی		عمارت شرقی چهارراه لاله‌زار
خیابان مولوی - بعد از وحدت اسلامی - کوچه حاج رفیع		قرائت خانه
پیچ شمیران - خیابان تنکابن - کوچه آیت الله طالقانی		کتابخانه آیت الله طالقانی
خیابان جمهوری - خیابان سی تیر - کوچه سیمی		کلیسای حبیب
خیابان ناصر خسرو - کوچه مروی - تقاطع کوچه خداپرست		گذر محله حیاط شاهی - کوچه مروی
خیابان ناصر خسرو - خیابان صوراسرافیل - ناصرالدین میرزا		خانه ناصر الدین میرزا
حدفاصل خیابان امام خمینی خیابان 15 خرداد ، خیام و ناصر خسرو		سردر شمس العماره
میدان امام خمینی - خیابان باب همایون		امامزاده روح الله
میدان امام خمینی - خیابان باب همایون - کوچه قنات کوثر		امامزاده نصرالله
خیابان 15 خرداد - کوچه تکیه دولت - خیابان شهید اکبری		باغ تکیه دولت
خیابان 15 خرداد - بعد از میدان 15 خرداد		بانک ملی شعبه بازار
حدفاصل خیابان امام خمینی خیابان 15 خرداد خیابان خیام و خیابان ناصر خسرو		مسجد ارگ تهران
خیابان ظهیرالاسلام - کوچه مشیر معظم		مسجد هندی ها
خیابان امیر کبیر غربی - نبش کوچه سراج‌الملک		مسجد و مدرسه سراج‌الملک
خیابان وحدت اسلامی		مسجد و مدرسه شاهزاده خانم

خیابان ری - کوچه حاج ابوالفتح (تهرانی نژاد)		مسجد و مدرسه حاج ابوالفتح
خیابان ری - محله باغ پسته		مسجد و مدرسه کاظمیه
خیابان 15 خرداد - خیابان ناصر خسرو	قاجاریه	مقبره پیر عطا
خیابان شهید مصطفی خمینی		منزل حاج میرزا سیدعلی
خیابان پامنار - انتهای کوچه قائم مقام		منزل کشفیان
خیابان لاله زار - کوچه پیرنیا		موزه سینما - سازمان فرهنگی هنری شهرداری
خیابان جمهوری - خیابان صفی علیشاه		نقش برجسته سازمان برنامه و بودجه
خیابان لاله زار نو		هتل لاله تهران
لاله زار شمالی - روبروی کوچه پیرنیا		هتل مرکزی ایران

Abstract

Achieving appropriate models to the management of urban spaces and communities according to each society's priorities and needs is one of the approaches of modern societies, in order to update their development models. Considering the advent of modern urban problems such as insecurity, traffic, pollution, congestion and population density, urban alienation and disorientation, and loss of identity due to the improper replication of Western examples, the need for models derived from traditional culture, rituals and religion which can in turn empower the modern city's identity is being felt.

Thus it is intended to study: how using the prosperous Iranian and Islamic culture and civilization as well as considering current conditions and challenges, more suitable models for the identity of a city can be proposed? This thesis aims to achieve three main goals of the analysis of aesthetic, functional, and identity values of urban landscape in order to identify and represent visual indicators that could provide a decisive role in identity image of central Tehran.

Dissertation research studies the theories and then examines the hypothesis and explains the relationship between phenomena to increase the knowledge about the identity elements, with logical explanations and surveys, in order to accept or reject the survey hypothesis, and analyze the causal (after the event) hypotheses. Finally, this thesis analyzes and summarizes citizens (residents, business owners, workers, staffs, foot-travelers, urban administrators and experts) opinions that result in identifying elements which in their vision are the important aspects of identity of central Tehran.

In this thesis, all the elements of identity which are recognized by the citizens of district 12 (which is a historical and central part of Tehran) are considered and classifications based on the view point of different group of people. Finally, the outcome of this research shows how effectively each category of identity elements which are addressed by the citizens is rooting in their cultural, rituals and religious beliefs.

Keywords: urban landscape, urban identity, Islamic Iranian city, district 12 of Tehran

University Of Tehran

Thesis

**Performance analysis of identity elements of the urban
landscape**

(Case study of Tehran Central Region 12)

Mohammad Komeili

**Tehran University student doctoral student in urban
planning**

Supervisor :

Dr. Ziyari Keramatollah , Tehran University professor

Advisor :

Dr. Puraamad Ahmad, Tehran University professor

Advisor :

**Dr. Hataminejad , Hosein, Tehran University Assistant
Professor**